گۈلستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

(8)

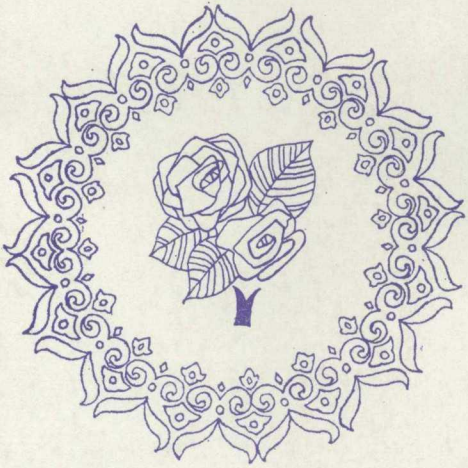

گۇلىستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

(8)

مىللەتلەر نەشرىياتى

مۇندەرىجە

جۇڭگو ئەدەبىياتىدىن

ئۇسلۇپ توغرىسىدا.....ۋاڭ مىڭ (1)
كەچكى شەپەق.....جۇ كېچىن (16)
بىر رۇس ئايال.....لىۇ جېن (54)
ئاخىرقى چىراق.....جاڭ جيې (75)

سوۋېت ئەدەبىياتىدىن

ئاجايىپ ـ غارايىپ چوش.....س. مخالكوۋ (139)
غەيرى رەسمىي ئويۇن.....دۇمباز (198)
تۇرگىنىۋنىڭ نەسرىي شېئىرلىرىدىن..... (202)
بىر ئالقاپنىڭ چۇشى (پانتازىيىلىك ھىكايە) .....دوستويېۋسكى (224)
دوستويېۋسكىنىڭ ئوڭۇشسىز كەچۈرمىشلىرىدىن..... (266)
ئۇنىڭ مۇھەببىتى.....م. كوروبېئىنكوۋ (270)
"70071" نومۇر.....ن. كىرىلوۋا (277)
يېنۇكى .....ل. مشۇبلادزى (286)
ساتىرا ـ يۇمۇرلار.....سترورىن (303)
كىچىك يۇمۇرلار..... (311)

ئۇسلۇپ توغرىسىدا

ژاڭ مېڭ

1. ئۇسلۇپنىڭ سۆبېكتىپلىغى ۋە ئوبېكتىپلىغى

ئۇسلۇپ سۆبېكتىپ بولىدۇ. ئۇسلۇپ يازغۇچىنىڭ پۈتكۈل سۆبېكتىپ ــ دۇنياقارىشى، خاراكتېرىسكىسى، ساپاسى، ئوقۇش تارىخى، بىلىم ـ ساۋادى، قىزىقىشلىرى، ھېسسىيات ـ ئىشتياقى.....نىڭ سىرتقى ئىپادىسىدۇر. ئۇسلۇپ دىمەك ئادەم دىمەكتۇر، ئۇسلۇپ ئىنسانشۇناسلىقتۇر، ئۇسلۇپنىڭ قەدرى ـ قىممىتى ئۆزگىچە ئىجادىيەتتە بولىدۇ، ئۆزگىچە ئىجادىيەتنىڭ ئاساسى يازغۇچىنىڭ سۆبېكتىۋى بولۇپ، بۇنى چۈشىنىش تەس ئەمەس.

ئەمما ئۇسلۇپ سۆبېكتىپ نەرسىلا ھىساپلانمايدۇ. باشقىلار ـ نىڭكىنى ئۆزىنىڭكىگە ياتقۇزۇشقا بولمايدۇ، شۇنداقلا كۇللىئى كائىنات خسلىتى مەنىدە دىيىشكە تېخىمۇ بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇسلۇپ ئوخشاشلا ئوبېكتىپلىققىمۇ ئىگە بولغان بولىدۇ.

ئۇسلۇپنىڭ ئوبېكتىپلىغى ئىككى جەھەتتىكى مەنىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىرىنچى، يازغۇچىنىڭ ئۆزى ئوبېكتىپ دۇنيانىڭ بىر بۆلۈگى بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇسلۇبى دەۋرىدىن، مىللەتتىن، رايوندىن، جەمىيەتـ نىڭ بەزى ئالاھىدىلىكلىرىدىن ۋە بەلگىلىشىدىن ئايرىلىپ كېتەلمەيدۇ. جىمكى دوراش ۋە ئەينەك تەرىقىسىدە پايدىلىنىشلار، جىمكى ئىجا ـ

دىيەت ۋە يۇكسەلدۈرۈشلەر يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ئوبېكتىپ دۇنيانى بۆسۈپ ئۆتۈشى بولالايدۇكى، ھەرگىزمۇ ئوبېكتىپ دۇنيادىن ئايرىلىشى بولالمايدۇ ھەم ئايرىلىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس، ئەكسىچە، ئوبېكتىپ دۇنياغا چوڭقۇر يىلتىز تارتقاندىلا، كۆز چاقناتقۇدەك كۆركەم بولغان سۈبېكتىپ ئۇسلۇبنىڭ گۈلىنى ئېچىلدۇرغىلى بولىدۇ. ئىككىنچى، تېخىمۇ تەكتلەشكە ئەرزىيدىغىنى شۇكى، ئۇسلۇپ ئەسەرنىڭ تېمىسى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. ئوخشاشلا بىر يازغۇچى ئوخشاش بولمىغان تېمىدا ئۇسلۇبنىڭ ئوخشاش بولمىغان تەرەپلىرىنى ئىپادىلەيدۇ، ھەتتا ئوخشاش بولمىغان ئۇسلۇبنى ئىپادىلەيدۇ دېسەمۇ يامان كەتمەيدۇ. لۇشۈنىنىڭ «ئاQ»نىڭ ھەقىقى تەرجىمھالى» بىلەن «ھەسرەت» دېگەن ئەسىرى ئۇسلۇپ جەھەتتە ناھايىتى زور دەرىجىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. چېخوۋنىڭ «خامىلىون» ھىكايىسى بىلەن «كېلىن» ۋە «يايلاق» دېگەن ئەسەرلىرىنىڭمۇ ھەرقايسىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئالاھىدىلىكلىرى بار. تۇرمۇشنىڭ كۆپ خىللىغى تېمىنىڭ كۆپ خىللىغىنى بەلگىلەيدۇ، تېمىنىڭ كۆپ خىل بولۇشى بولسا مۇقەررەر يوسۇندا ئۇسلۇبنىڭ كۆپ خىل بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ. بولۇپمۇ ئىجادىيەت "يولى" كەڭرەك بولغان يازغۇچى دىخانىي يازغانىدا، زىيالىنى يازغانىدا، ئىشچىنى ياكى رەھبىرىي كادىرنى يازغاندا، تىل جەھەتتە، قۇرۇلما جەھەتتە، ۋاستە جەھەتتە ئوخشاش بولۇپ كەتمەيدۇ. مانا بۇ تېمىنىڭ ئۇسلۇپقا تەلەپ قويىدىغانلىغىنى، بەزىدە ھەتتا ئۇسلۇپنى بەلگىلەيدىغانلىغىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن، ئۇسلۇپ تېمىنى تاللايدۇ، مەلۇم ئۇسلۇپتىكى يازغۇچى مەلۇم بىر خىل تېمىغا ئالاھىدە بەك قىزىقىدۇ، يەنە بىر خىل تېمىغا قىلچە پوزىتسىيە بىلدۈرمەيدۇ ياكى قىزىقسىمۇ

ماجالى يەتمەيدۇ، بۇنداق ئەھۋاللارمۇ تولا ئۇچرايدۇ.

ئۇسلۇپنىڭ ئوبېكتىپلىغىنى چۈشىنىشنىڭ ئەھمىيىتى بار. ئىلگىرىكى يىللاردا كىشىلەرنىڭ ئۇسلۇپ ھەققىدە، بەدىئى ئىندىۋىدۇئالىلىق ھەققىدە سۆز قىلىشقا، ئۆزىنىڭ تەسراتىنى ئىزھار قىلىشقا جۇرئەت قىلالماسلىقتەك ئەھۋاللارنى كۆزدە تۇتۇپ، ئالدىنقى بىر مەزگىلدە بەزى ئوبزورچىلار "مەن ئۆزۈم"نى ئىپادىلەش دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى، بۇ مەسىلە جايىدا قويۇلغان. بەزى يازغۇچىلار "مەن ئۆزۈم"نى ئىپادىلەش جەھەتتە ئالاھىدە مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىپ، بىرمۇنچە كىتابخانىنىڭ قەلبىنى ئۆزىنىڭ ئۇسلۇبىنىڭ ئۆزگۈچىلىگى ۋە ھەسسىياتىنىڭ چىنلىغى بىلەن تەسىرلەندۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، بىز ئەگەر ئۇسلۇپنىڭ ئوبېكتىپلىغىغا دىققەت قىلمىساق، نەزىرىمىزنى دەۋرگە، مىللەتكە، جەمىيەتكە ئاغدۇرمىساقمۇ بولۇۋېرىدۇ دەپ قاراپ، ئوبېكتىپ دۇنياغا يىلتىز تارتمىساق، ھەر خىل تۇرمۇش فورمىلىرىنى، ھەرخىل پىرسۇناژلارنى ۋە شۇ ئارقىلىق خىلمۇ-خىل تېمىلارنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى كۆچ سەرپ قىلىپ تەتقىق يۈرگۈزۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، بەلكى ئۆزىنى قازسا، ئىچكى دۇنياسىنىلا قازسا ئۇسلۇپنىڭ ئالاھىدىلىگىنى ساقلاپ قالغىلى بولۇۋېرىدۇ، دەپ قارىساق، ئۇ ھالدا ئۆزىمىزنىڭ پۈت-قولىنى ئۆزىمىز چۈشەپ قويمىز-دە، ئۆزىمىزنىڭ ئۇسلۇبىنى ئۆزىمىز تۈيۈق يولغا كىرگۈزۈپ قويىمىز.

ئۇسلۇپ ھەم سۈبېكتىپ بولىدۇ، ھەم ئوبېكتىپ بولىدۇ. ئۇ ئوبېكتىپتىن زادى قورقمايدۇ، تۇرمۇشتىن قورقمايدۇلا ئەمەس، بەلكى تۇرمۇشقا ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن، تەشنالىق بىلەن يۈزلىنىدۇ، تۇرمۇشتىن ئۆزلۈكسىز ھالدا ئوزۇقلۇق ئېلىپ ئۆزىنى يېتىشتۈ-

ردۇ ۋە بېيىتىدۇ. ئۇ ئۆز ئىچكى دۇنياسىنىڭ ئەڭ ئىنچىكە، ئەڭ چوڭقۇر جايلىرىغا يۇزلىنىش بىلەن بىر قاتاردا، ئۆزىنىڭ نەزىرىنى ۋەتەنگە، خەلققە، تەبىئەتكە، چەكسىز كەڭ ۋە مول بولغان ئوبېكتىپ دۇنياغا ئاغدۇرۇشنى قىلچىمۇ بوشاشتۇرۇپ قويماسلىغى كېرەك.

2. ئۆسلۈپ دىمەك ئىزدىنىش دىمەكتۇر، ئۆسلۈپنى مۇقىملاشتۇرۇپ قويۇش ئۆسلۈپنىڭ توختاپ قالغانلىغى ۋە هالاك بولغانلىغىدۇر

يازغۇچىنىڭ ۋەزىپىسى ــ ئىجات قىلىش. ئىجات قىلىش دېگەن سۆزگە «ئوكيانۇس»تا: ئىلگىرى بولمىغان شەيئىنى ئىختىرا قىلىپ يارىتىش دەپ مەنە بېرىلگەن. دىمەك، بۇ، يېڭى نەرسىنى بارلىققا كەلتۈرۈش، دېگەنلىكتۇر. باشقىلارنى دوراش، جامائەت ئومۇمى يۈزلۈك ئېتىراپ قىلغان كاتتا ئۆستىنى دوراشمۇ ئىجات قىلىش هىساپلىنالمايدۇ. ئۇنداق بولسا، ئۆزىنى ئۆزى دوراشقا بولامدۇ؟ ئۇنداق قىلىشمۇ ئانچە مۇۋاپىق ئەمەس. باشقىلارنىڭ، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ ئەملىيىتىدىن ئۆتكەن مۇۋەپپەقىيەتلىك تەجرىبىلىرىنى قوبۇل قىلىش كېرەك، ئەلۋەتتە؛ تەجرىبىسى مول بولغان پىشقەدەم يازغۇچىنىڭ يېزىقچىلىغى قولىغا يېڭىدىن قەلەم ئېلىپ ئۆزىنىڭ تۇنجى ئەسىرىنى يازغان مەشقچى بىلەن ئوخشاش بولمايدۇ، ئالدىنقىسى ئىشىنىڭ ئېپىنى ئوبدان بىلىدۇ، ئەينەك تەرىقىسىدە پايدىلانغۇدەك بىرمۇنچە تەجرىبە ــ ساۋاقلارغا ئىگە بولغان بولىدۇ. لېكىن، ئۆزىنىڭ تەجرىبىلىرىدىنمۇ ئەينەك تەرىقىسىدە پايدىلىنىشقىلا بولىدۇ. ئوخشاشلا ئۆزىنىڭ ئەسىرى بولغاندىمۇ، مۇۋەپپەقىيەتلىك چىقىقان ئالدىنقى ئەسىرىنىڭ باش تېمىسى، تېمىسى، قۇرۇلمىسى، تىلى، ماتېرىيال

تاللىشنى...كېينىكى ئەسىرىگە ئۆز پېتىلا كۆچۈرۈپ كېلىشكە بولمايدۇ، چۈنكى كېينكى ئەسىر ئىجادىيەت ھىساپلىنىدۇ ـ دە. مىڭ بىرىنچى پارچە ئەسىر تۇنچى ئەسىر بىلەن، ئۇنىڭ ئىجادىيەت بولغانلىغى، ئۇنىڭدا ئىلگىرى ھېچكىم ئېيتمىغان پىكىرلەر ئېيتىلغانلىغى، ھېچكىم يازمىغان نەرسىلەر يېزىلغانلىغى جەھەتىدىن ئېيتقاندا، بىر بىرىدىن پەرقسىز بولىدۇ. ئىجادىيەتلا بولىدىكەن، ئېلىپلا ئىشلەتكىلى بولىدىغان تەييار قېلىپى، تەييار باشلىنىشى ياكى تۈگەللىمىسى، تەييار دىئالوگلىرى ياكى چۈشەندۈرۈشلىرى بولمايدۇ. ئىجادىيەتلا بولىدىكەن، ئىزدىنىشتىن، تەجرىبە قىلىشتىن، توسقۇنلۇقلارنى سۈپۈرۈپ تاشلاشتىن ئىبارەت بولىدۇ، ئۇنىڭدا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ۋە مەغلۇپ بولۇشتىن ئىبارەت ئىككى خىل ئېھتىمال بولىدۇ، شۇڭا، ئىجادىيەت تەۋەككۈلچىلىك خاراكتېرىنى ئالغان بولىدۇ. تەۋەككۈلچىلىك قىلىشقا، بۆسۈپ ئۆتۈشكە، سىناپ كۆرۈشكە جۈرئەت قىلالمايدىغان ئادەمدە ئىجادىيەتمۇ بولمايدۇ.

ئۇسلۇپ ئىجادىيەتنىڭ مەھسۇلى ھىساپلىنىدۇ، ئىجادىيەتنىڭ نەتىجىسى ئىجادىيەتنىڭ جەريانى ھىساپلىنىدۇ. ئۇسلۇپنىڭ ئۆزى ئىزدىنىش جەريانىدۇر. دېمەك، ئۇسلۇپ دېگەنلىك بىر خىل ئىزدىنىش دېگەنلىك بولۇپ، ئۆزىگە ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدىغان، ئەڭ ياخشى شەكىل، ئەڭ ياخشى تۈرغۇ ئارقىلىق ئۆزىنىڭ تەسىراتى ئەڭ چوڭقۇر بولغان تۈرمۇشنى ئىپادىلەش ئۈستىدە ئىزدىنىش دېگەنلىك. ئىجادىيەتنىڭ چېكى بولمايدۇ، ئەڭ ياخشى شەكىل ۋە ئەڭ ياخشى تۈرغۇنىڭمۇ چېكى بولمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇسلۇپنىڭمۇ چېكى بولمايدۇ. ئۇسلۇپ راۋاجلىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ، ئۇسلۇپ بۆسۈپ ئۆتۈشنى تەلەپ قىلىدۇ، ئۇسلۇپ ئىزچىللىقنى ۋە بىرلىكنى تەلەپ

قىلدۇ، ئوخشاشلا ئۇسۇلۇپ يەنە كۆپ خىللىق ۋە ئىزچىللىقنىڭ ئۇزۇلۇشىنى — سەكرەش بولۇشىنى تەلەپ قىلدۇ.

بىرەر ياش يازغۇچىنىڭ ئۇسلۇبىغا تولىمۇ بالدۇر ھۆكۈم قىلۋېتىش- تىنمۇ زىيانلىق ئىش يوق. ئۇ بىرنەچچە پارچە ئەسەرنى مۇڭەپپەق- يەتلىك ھالدا، ھەتتا ناھايىتى مۇڭەپپەقىيەتلىك ھالدا يېزىپ چىققان بولسا، ئۇ ئۆز ئەسەرلىرىدە ئۆزىنىڭ بەزى ئالاھىدىلىكلىرىنى ئىپادە- لەشكە باشلىغان — ئۇنىڭ ئۆمۇربويى تىرىشىپ ئىزدىگەن بولغان، يۈك ئېغىر-يول يىراق بولغان ئىجادىيەت پائالىيىتى ئۇچۇن ئېيتە- قاندا، ئۇ پەقەت بەزى ئالاھىدىلىكلا ھاسىلىنالايدۇ، يېڭى باشلىنىشلا بولالايدۇكى، ھەممىسىمۇ ھاسىلىنايدۇ، تاماملىنىشمۇ ھاسىلىنايدۇ، ئۇنداق بولۇشتىن ناھايىتى يىراق — ئۇ ئىپادىلىگەن شۇ ئالاھىدىلىك- لەر ئىچىدە كۆپ ھاللاردا، ئارتۇقچىلىقىمۇ، كەمچىلىكىمۇ بولىدۇ، ھەم كىشىنى ئاپىرىن ئېيتقۇزىدىغان، ھەم كىشىنى ئەندىشە قىلدۇرى- دىغان يەرلىرى بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا، ھەددىدىن زىيادە ياخشى نىيەتلىك كىتابخانلار ۋە تەنقىتچىلەر بۇ يازغۇچىنىڭ ئۇسلۇبىغا ھۆكۈم قىلىشقا باشلاپ، ئۇنىڭغا "ئۆزىنىڭ ئۇسلۇبىنى ساقلاپ" بېرىشقا، "ئۆز يولىدا قەتئى ھېگۈبرىشكە" مۇراجىەت قىلىدۇ. ئۇنداق قىلىش كۆپىنچە، بىر ياش يازغۇچىنى ئۆز يولۇم مۇڭەپپەقىيەتلىك ئىكەن، "مۇقىم"لىشىپ قاپتۇ، ئەمدى ئاسانلىقچە ئۆزگەرتمىسەم بولىدىكەن دېگەن تونۇشقا كەلتۈرۈپ قويىدۇ. شۇ پېتى مۇقىملىشىپ قالغاندا، بەلگىلەنگەن ئۇسلۇپ بويىچە يېزىۋېرىدىغان بولسا، ھەمشىرە ئەسەر يېزىشتەك تار يولغا كىرىپ قېلىپ، بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى، تۆتىنچى دەپ ئارقا-ئارقىدىن بىرقانچە پارچە ئەسەر يازىدۇ، ئۇسلۇ- بىمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ، ئەسەرنىڭ ئۆزىمۇ ئوخشىشىپ كېتىدۇ، يېقىن

تۇققان ھەمىشىرىلەردىن بولۇپ چىقىش تۇرماق ھەتتا قوشكېزەك ھەمشىرىلەرگە ئوخشاش بولۇپ قالدۇ ـ دە، كىتاپخانلارنىڭ قىزىقىشىـ لىرىمۇ بارا ـ بارا سوۋۇپ قالىدۇ. تازا باش قاتۇرۇپ تەتقىق قىلىپ باقسا، ئۇنىڭ يېزىقچىلىقتىكى پوزىتسىيىسى يەنىلا ئەستايىدىل، يېزىقـ چىلىق سەۋىيىسىمۇ ئانچە تۆۋەنلەپ كەتمىگەن، ئۇ مەغرۇرلىنىمۇ كەتمىگەن، تۇرمۇشتىن ئايرىلىپمۇ قالمىغان، بىرقانچە ئون يۈەن قەلەم ھەققى ئالغانلىغى بىلەن چىرىكلىشىپ كەتمىگەن بولىدۇ، ئۇنىڭ يېقىندا يازغان ئەسەرلىرى بىلەن تۇنجى قېتىم يازغان ئەسىرىنى بىر يەردە قويۇپ سېلىشتۇرغاندا، يېقىندا يازغان ئەسىرى روشەن ھالدا ئۈستۈن ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەمما، ئۈستۈن تۇرىدىغان يېقىندا يازغان ئەسىرى دەسلەپتە يازغان ئەسىرىدەك مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ چىققان ئەمەس، بۇنىڭ سەۋىۋى نىمە؟

بۇنىڭ سەۋەپلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭ بىر سەۋىۋى ئۇسلۇبنى مۇقىملاشتۇرۇپ قويغانلىغى. ئەدىبىي ئەسەرنىڭ قىممىتى يېڭىلىق يارىتىشتا. ئۇسلۇبنىڭ قىممىتىمۇ ئوخشاشلا ئۆزگىچە ئىجادىلىقتا. مۇقىملاشتۇرۇلغان ئۇسلۇپ بويىچە يېزىشنىڭ نەتىجىسىدە ئىلگىرى تونۇش بولغان كونا ماللار ياكى يېڭى ئىشلەنگەن ماللار كۆپەيگەنىدەك، يېڭى مەھسۇلات ئازايغانىدەك بولىدۇ ـ دە، تەبىئى يوسۇندىلا بارا ـ بارا كىتاپخانلارنىڭ سوغاق مۇئامىلىسىگە ئۇچرايدۇ.

ئوخشاشلا "بىر قاراپلا ئۇسلۇبىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ" دەيدىغان يەنە بىر خىل ئېقىم يۈرگەن كۆزقاراشمۇ بار. ئۇسلۇبنى بىر قاراپلا كۆرۈۋالغىلى بولسا، روشەن دىسكىز روشەن، ئۆزگىچە دىسكىز ئۆزگىچىمۇ بولىدۇ، ئۇنىڭ موللۇغى ۋە چوڭقۇرلۇغى جەھەتتە گۇمانى تەرەپلىرىمۇ بولۇپ قالىدۇ. ئۇسلۇپ ئىزدىنىش، ئىنتىلىش، سىناق

قىلىش، تەۋەككۈلچىلىك قىلىش، بۆسۈپ ئۆتۈش، غەلىبە قىلىش، مەغلۇبىيەتكە ئۇچراش، يەنە ئىزدىنىش، يەنە غەلىبە قىلىشتىن ئىبارەت ئۇزاق جەريانداﺭ، ئۇ خېلى كەڭ ھەجمدىكى سىغىمچانلىقتا ئىگە بولماسلىغى ھەمدە ۋاقىتنىڭ، جەمىيەت ئەھۋالىنىڭ ئۆزگىرىشى ئارقىلىق مەلۇم ئۆزگىرىش ھاسىل قىلماسلىغى لازىمۇ؟ بىر قاراش بىلەنلا كۆرۈۋالغىلى بولىدىغان ئۇسلۇپقۇ ياخشى، ئەلۋەتتە: ئىككى قېتىم، ئۈچ قېتىم ھەتتا بىرقانچە قېتىم كۆرۈپ ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن كۆرۈۋالغىلى بولسا، نىمە يامىنى بولاتتى؟ رۇجۈجۈەننىڭ "4 كىشىلىك گۇرۇھ" تارمار قىلىنغاندىن كېيىن ئىلان قىلغان ھېكايىلىرىنى مىسال قىلىپ ئالساق، «خاتا قۇراشتۇرۇپ قويۇلغان ھېكايە»، «پەرزەنتلەر مۇھەببىتى» قاتارلىق ئەسەرلەردىن، بىر كۆرۈش بىلەنلا ئاپتورنىڭ كونا سارايىنىڭ ئالتۇن تامغىسىنى خاتىرىلىگەنلىگىنى بىلەلمىگەنلىكىنى بولامدىكەن؟ بۇنىڭ بولمايدىغان نەرى بار ئىكەن؟ تازا ياخشىغۇ؟ ئەگەر رۇجۈجۈەننىڭ ھازىر يازغانلىرى 60 ـ يىللاردا يازغان «جەمجىت تۇغۇتخانا»، «ئاشۇ» قاتارلىق ھېكايىلەر بىلەن ئۇسلۇپ جەھەتتە ئوخشاش دېگۈدەك بولسا، ئەپسۇسلىنىشقا تېگىشلىك ئىش بولۇپ قالمامدۇ؟

ئۇسلۇپتا كەڭ بولۇش بىلەن تار بولۇش مەسىلىسى بولىدۇ. بۇ نۇقتا ناخشىچىلاردا ناھايىتى روشەن ئىپادىلىنىدۇ. "4 كىشىلىك گۇرۇھ" تېخى ئەمدىلا تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بەزى پىشقەدەم ناخشىچىلار سەھنىگە قايتا چىققاندا تاماشىبىنلارنىڭ كارامەت قىزغىن ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولغان، ئۇلار ئالقىشلارغا ئېرىشىپلا قالماستىن، بەلكى كۆپ ھاللاردا پۈتۈن مەيدانداىكسىلەر ئۆكسۈپ يىغلاپ كۆز يېشى قىلغان ئىدى. ئەمما ۋاقىت ئۇزارغانسېرى، تاماشىبىنلار ئەگەر

بۇ ناخشىنىڭ ئوقۇيدىغان ناخشىسى ئاشۇ بىرنەچچىلا ناخشا ئىكەنلىگىنى، داۋاملىت يەنە شۇ بىرلا "سەنەم"دە ئىكەنلىگىنى بايقاپ قالسا، تەبىئى يوسۇندىلا سالقىنلىشىپ قېلىشى تۇرغانلا گەپ. ئەگەر بۇ ناخشىنىڭ يولى كەڭ بولسىچۇ؟ ئۇ ھالدا، ئۇزۇلۇكسىز تۇرده يېڭىنى ئىجات قىلىدۇ، يېڭى بۆسۈشلەر، يېڭى ئۆزگىرىشلەرگە ئۇيغۇنلىشىپ، سەنئەتتىكى ياشلىق باھارىنى مەڭگۈ ("مەڭگۈ" دېگىنىمىز نىسپى بولىدۇ، ئەلۋەتتە؛ ھەرقانداق بىر سەنئەتكارنىڭ ئىجادىي كۈچى تۈز سىزىق بويىچە ئۆرلەپ بارمايدۇ) ساقلاپ قالالايدۇ.

3. ئۇسلۇپنىڭ بىرلىگى ۋە ئىنتىلىشى

بۇ گەپچە بولغاندا، ئۇسلۇپنىڭ ئالاھىدىلىگى زادى نەدە؟ ئۇسلۇپ ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان "داشقايناق"قا ئوخشايدىغان بىر نەرسە بولۇپ قېلىشى كېرەكمۇ؟

ئۇنداق ئەمەس، ئەلۋەتتە. ھەرقانداق كونكرېت نەرسە، ھەرقانداق يېگانە نەرسە چەكلىمىلىكسىز ئىگە بولىدۇ. چەكلىمە بولمىسا، سەنئەتمۇ بولمايدۇ. چەكلىمە بولمىسا، ئۇسلۇپمۇ بولمايدۇ. كىنو فىلىمى ئىكىران بىلەن چەكلىنىدۇ، تېياتىر سەھنە بىلەن چەكلىنىدۇ، پىروزا ئەسەرلەر تىل ــ يېزىق ــ ھەجىم بىلەن چەكلىنىدۇ، شېئىر رېتىم ۋە قافىيە بىلەن تېخىمۇ بەك چەكلىنىدۇ. پەقەت تۇرمۇشلا ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، چەكسىز بولىدۇ، ئەمما تۇرمۇش سەنئەت ھىساپلانمايدۇ. كونكرېت بىرەر يازغۇچىغا كەلگەندە، ئۇنىڭ چەكلىمىلىكلىگى تېخىمۇ زور بولىدۇ، ھاياتىمۇ چەكلىك بولىدۇ، تۇرمۇشنىڭ چوڭ دېڭىزى بىلەن، مەدەنىيەتنىڭ چوڭ دېڭىزى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئۇنىڭ ئىجادىي

پائالییتی دېڭىزنىڭ بىر تامچە سۇيىدىنلا ئىبارەت بولىدۇ. لېكىن ئۇ پەقەت ئۆزگىچە، تەكرارلاشقا بولمايدىغان بىر تامچە سۇدۇر. يەنى، بىر يازغۇچى ئۆزى تونۇشلۇق بولغان، ئىگەللىگەن تېما، ژانىر ــ چەكلىمە دائىرىسىدە ئادەتتىكى كىشىلەردىن زور دەرىجىدە ئۈستۈن، كۆپ دەرىجىدە چوڭقۇر، زور دەرىجىدە سەزگۈر تۇرىدىغان، تۇرمۇشتىن ئۆزگىچە تەسىرات ئالىدىغان، ئۆزگىچە پىكىر قىلىدىغان، ئۆزگىچە بەدىئى ئىخچاملاش ئېلىپ بارىدىغان ۋە تەسەۋۋۇر قىلىدىغان يولى بولۇشى كېرەك. ئۇ ھەرۋاقىت ئىجات قىلىپ تۇرۇشى، بۆسۈپ ئۆتۈشى كېرەك، بۇنداق ئىجادىيەت ۋە بۆسۈشلەر كىتابخانلارنىلا ھەيرانە ــ ھەس قىلالايدىغان بولماستىن، يازغۇچىنىڭ ئۆزىنىمۇ چۆچۈتكۈدەك دەرىجىدە بولۇشى كېرەك. چۈنكى، ئىجادىيەت جەريانىدا سان ئۆزگىرىشلا بولۇپ قالماستىن، سۈپەت ئۆزگىرىشىمۇ بولىدۇ؛ ئىزچىللىق بولۇپلا قالماستىن، ئىز-چىللىقنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشى ــ سەكرەشمۇ بولىدۇ. ئەلۋەتتە، بىر يازغۇچى ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىغىنى جارى قىلدۇرۇپ، يېتەرسىزلىگىنى ساقىت قىلىپ (ياكى ئۇنىڭدىن ساقلىنىپ) بارغانىدىلا، ئائىدىن سەۋىيە يارىتالايدۇ، ئۇسلۇپ يارىتالايدۇ. مەسىلەن، بىزنىڭ يازغۇ-چىلارنىڭ ئۆزى تونۇشلۇق بولمىغان نەرسىنى زورمۇ-زور مەپىلە-شىپ يۇرۇپ يازماي، ئۆزى تونۇشلۇق بولغان نەرسىنى يېزىشنى تەشەببۇس قىلىشمىز چەكلىك تەرەپنى ئېتىراپ قىلىپ، چەكسىلىك تەرەپنى ئىگەللەپ، چەكسىلىك تەرەپنى ئەڭ زور دەرىجىدە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرغانلىق بولۇپ ھىسابلىنىدۇ.

ئۇنداق بولسا، ئۇسلۇپنىڭ بىرلىگى يازغۇچىنىڭ ئۆزىدە بولغان بولىدۇ. يازغۇچى مەيلى قانچىلىك سىناق، قانچىلىك ئىزدىنىشلەرنى

قىلىپ، قانچە خىل ئوخشىمىغان ۋاستىلەرنى ئىشلىتىپ باقىۋىن، ئۇ ئەسەرلەرگە ھەقسىزتەن ئۇنۇق چىن بىلىم-چۈشەنچىلىرى ۋە چىن-ھەقىقى ھىسسىياتى سىڭگەن بولسا، ھەر بىر پارچە ئەسەر ھەقسىزتەن ئۇنۇق يۈرەك-قەلبىنىڭ ئىچكى قاتلاملىرىدا بىخ سۈرۈپ يېتىلگەن بولسا، بۇ يازغۇچى ھەقسىزتەن تۇرمۇشقا، ئۆز كىتاپخانلىرىغا سادىق بولسا ھەمدە ئۆزىنىڭ يۈرەك قانلىرىنى، ئۆزىنىڭ ئەمگەك تەرلىرىنى، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ روھىنى ئۆزىنىڭ ھەر بىر ئەسىرىگە سىڭدۈرگەن بولسا، ھەرقانچە كۆپ ئۆزگىرىش بولغىنى بىلەنمۇ ئۇنىڭ ئومۇمىي مەسىدىدىن يىراقلىشىپ كېتەلمەيدۇ، ئۇسلۇبىنىڭ كۆپ خىللىغى يازغۇچىنىڭ بىردەكلىگىدىن ئايرىلىپ كېتەلمەيدۇ، ئەسەر يازغۇچىسىغا ئوخشايدۇ، ھەر بىر پارچە ئەسەردە يازغۇچىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىز-تامغىسى قالىدۇ. يېزىلىغان تېما ئوخشاش بولمىسمۇ، ئىپادىلەنگەن ئۇسلۇپ ئانچە ئوخشاش بولمىسمۇ، لېكىن ئۇ ھامان يازغۇچىنىڭ پۈتكۈل ئىنىدۋىدۇئاللىغىنىڭ، پۈتكۈل ئۇسلۇبىنىڭ ئورگانىك بۆلەكلىرى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. خۇددى بىئولوگىيە ئالىمى ئىختىيارەن بىرەر پارچە تاشلاندۇق سۆڭەكتىن ئۇنۇق قانداق ھايۋاننىڭ سۆڭىگى ئىكەنلىگىگە ھۆكۈم قىلالىغىنىغا ئوخشاش، بىرەر پارچە ئەسەر، ھەتتا ئۇنۇق بىرەر ئابزاس-بىرەر بۆلۈگىدىنمۇ ئۆز ئىجادىيەتچىسىنىڭ ئالاھىدە ئۇچۇرى بىلىنىپ تۇرغاچقا، ئەقلىلىق، تەجرىبىلىك كىتاپخانلار بىر قېتىم، ئىككى قېتىم ياكى ئۈچ قېتىم كۆرۈش بىلەنلا ئۇ ئەسەرنىڭ كىمنىڭ قولىدىن چىققانلىغىنى تامامەن كۆرۈۋالالايدۇ.

مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا، ئۇسلۇپ تەبىئى يوسۇندا شەكىللەنگەن بولىدۇ، ئۇسلۇپنىڭ بىرلىگىمۇ تەبىئى يوسۇندا شەكىللەنگەن بولىدۇ.

ئۇسلۇپ ئەسەرنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ، ئەمما بۇ سىرتقى كۆرۈنۈشى ئۇنىڭ قاپلىمىسى ئەمەس، بەلكى يازغۇچىنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ ئالامىتىدۇر. ئەسەر ھامان ئالدىدا، ئۇسلۇپ كەينىدە بولىدۇ. يازغۇچى بىرەر ئەسەرنى يېزىشتىن ئىلگىرى ئۆزىگە ئالدىن بىلەرمەنلىك قىلىپ بىرەر خىل ئۇسلۇپنىڭ قېلىپىنى بەلگىلۈۋالمايدۇ. خېلى كۆپ مىقتاردىكى مۇۋەپپەقىيەتلىك يېزىلغان ئەسەرلەر بولماي تۇرۇپ، ئۇسلۇپتىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. ئەسەرنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىقىشى ياكى مۇۋەپپەقىيەتسىز چىقىشىدىن ئايرىلىپ تۇرۇپ ئۇسلۇپ ھەققىدە سۆز ئېچىش بىر خىل ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتكەنلىك، دېىنى تاشلۇۋېتىپ سامىنى ئالغانلىق بولۇپ قالىدۇ.

ئۇنداقتا، مەلۇم بىر خىل ئۇسلۇپقا مەقسەتلىك ھالدا ئىنتىلىش دېگەن نېمە؟ بۇ يەردە ئوخشاش بولمىغان ئىكىكى خىل ئەھۋال بار. ئەسكىرىي قوشۇنغا يېتەكچىلىك قىلىدىغان گېنىرال ئۆزىنىڭ ئەسكىرىي كۆچىنى، ئوت كۈچىنى، ئەسكەرلەرنىڭ كەيپىياتىنى، ئېغىر-يېنىك قوراللىرىنى... ھەرقايىسى تەرەپنىڭ ئەھۋالىنى، قانداق جەڭنى قىلىشقا بولىدىغانلىغىنى، قانداق جەڭنى قىلىشقا بولمايدىغانلىغىنى، قانداق جەڭنى قانداق قىلىش لازىملىغىنى ۋە قانداق جەڭنى ئۇنداق قىلماسلىق لازىملىغىنى بىلگىنىگە ئوخشاش، يېتىلگەن يازغۇچىمۇ ھامان ئۆزىنى بىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن، تېما تالالاش، كومپوزىتسىيىسىنى قۇراشتۇرۇشتىن تارتىپ سۆز-جۈملە ئۇستىدە ئويلىنىپ، دەسلەپكى قەدەمدە ئەسەرنىڭ كۆپىيىسىنى يېزىپ چىقىش، ئاندىن يەنە قايتا-قايتا چەككىلەش، ئىنچىكىلىك بىلەن سىلىقلاپ چىقىشقىچە بولغان ھەممە باسقۇچتا، جەڭ قىلىشنىڭ

ئۇسۇللىرىنى بىلىدۇ ــ پىرسۇناژلارنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇشنى، لىرىك ۋە بايانىنى قانداق بېرىش لازىملىغىنى، قانداق سۆز تاللاپ جۈملە قۇراشتۇرۇش لازىملىغىنى بىلىدۇ. بۇنداق ئۆزنى بىلىش، ئىجادىيەت جەريانىدىكى بۇنداق كۆپىرەك ئاڭلىقلىق ۋە ئازراق قارىغۇلۇق، مۇمكىن قەدەر ئۆز ئارتۇقچىلىغىنى جارى قىلدۇرۇش، ئۆزىنىڭ ئۆزگىچىلىگىنى ئىپادىلەپ، يېتەرسىزلىگىنى ساقىت قىلىش يولىدىكى بۇنداق تىرىشچانلىقلارمۇ مەلۇم بىر خىل ئۇسۇلۇپقا ئىنتىلىش دەپ ئاتىلىدۇ.

تۇرمۇش، ئىدىيە، ھىسسىيات، روھىي ھالەتكە ئىنتىلىشتىن ئايرىلغان ھالدا ھەدەپ ئۇسۇلۇپنىڭ ئۆزگىچە بولۇشىغا ئىنتىلىش يەنە بىر خىل ئەھۋال. ئۇ ھالدا، مەقسەتلىك ئىنتىلىش، بولۇپمۇ "مەقسەتلىك" بولۇش ئارقىسىدا، ياسالمىلىق خەۋپى، شەكىلۋازلىق خەۋپى تۇغۇلۇپ قالىدۇ. ئۇسۇلۇپنى زورمۇ-زور قوغلىشىشقا بولمايدۇ. چۈنكى روھىي دۇنيا، ئىندىۋىدۇئاللىق زورمۇ-زور قوغلىشىش بىلەن كەلمەيدۇ. مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان ئەسەر، كۆپ ھاللاردا، ھەم روشەن ئۆزگىچە بەدىئى ئۇسۇلۇپقا ئىگە بولىدۇ، ھەم "مەقسەتلىك ھالدا ئىنتىلىش"نىڭ ئىزىنلىرىدىن مۇتلەق خالى بولىدۇ، مەقسەتلىك ھالدا قوغلىشىشنىڭ ئىزىنلىرى بولمايدۇلا ئەمەس، كومپوزىتسىيە قۇرۇلۇشنىڭ ئىزىنلىرىمۇ بولمايدۇ، راۋان، تەبىئى، چىن-ھەقىقى، بىر پۈتۈن گەۋدە بولۇپ چىقىدۇ-دە، قول سۇنۇپ ئېلىپلا ئىشلەتكەۋدەك ھالدا قىزىغارلىق تۇيۇلىدۇ. يازغۇچى ئالاھىدە ئامىتى كەلگەن ئادەمدەك بولۇشى، ھەمىشە ئۇنىڭغا تەييار ھىكايە ماتېرىياللىرى يولۇقۇپ تۇرىدىغانىدەك بولۇشى كېرەك. مانا بۇ ئۇسۇلۇپقا چىقىپ يۇرۇش بولىدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ياسالمىلىق، ئالدى بىلەن،

ئۆزىدىن يۇز ئۆرۈپ، ئۆزىنى بۇرمىلاپ قويىدۇ-دە، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ ئۇسلۇبىنى يوقىتىپ قويىدۇ. ئەگەر يولسىزلىق قىلىپ، ياسالمىلىقمۇ بىر خىل ئۇسلۇپ دەپ تۇرۇۋالسا، ئۇنىڭغىمۇ ئامال يوق. ئەمما، ياسالما ئۇسلۇپ ــ ئەگەر بىر خىل ئۇسلۇپ ھىساپلىنىدىغان بولسا، ئۇ ھەقىقەتەنمۇ مايمۇننىڭ ئادەمگە ئوخشىتىپ قويغانلىق، ياكى دوراميچىلىق ئۇسلۇبى بولۇپ قالىدۇ. شۇ سەۋەپتىن، ئەمىلىيەتتە، ئۇ ئۇسلۇپنىڭ تەتۇرىسى بولۇپ قالىدۇ.

ئۇسلۇپ مەلۇم چەكلىمە بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەن، ئۇنداقتا ھەرقانداق ئۇسلۇپ مەلۇم ئاجىزلىق بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ، جەڭ قىلىشقا ماھىر گېنىرال ھەممىدە كامالەتكە يەتكەن، ھەممىدە غەلبە قىلالايدىغان گېنىرال بولماستىن، بەلكى ئۆزىنىڭ ئاجىزلىغىنى ئوبدان بىلىدىغان، ئۆز ئاجىزلىغىنى ئېتىراپ قىلىدىغان، ئۆز ئاجىزلىغىدىن تىرىشىپ ساقلىنىدىغان گېنىرالدۇر. بىر يازغۇچى ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئۆز ئاجىزلىغىدىن چەتلەش كۇپايە قىلمايدۇ، بولۇپمۇ بىر ياش يازغۇچى تۇرمۇشقا، ئۇگىنىشكە، تەرەققى قىلىشقا، ئۆزىنىڭ ئاجىزلىغىنى سەگەكلىك بىلەن تونۇپ يېتىپ، تىرىشىپ تولۇقلاشقا مۇھتاج. بۇنداق دېگەنلىك، ئۆزىنىڭ ئۇسلۇبىدىن ۋاز كېچىش كېرەك دېگەنلىك ئەمەس، چۇنكى ئاجىزلىغىنى تولۇقلاش ئارتۇقچىلىغىنى تاشلۇېتىش ھەگەن مەنىنى بىلدۇرمەيدۇ. تاشلاپمۇ ئەتمەي، ئۇنىڭغا مەھكەم يېپىشىپمۇ ئالماي، بەلكى ئۆز ئۇسلۇبىنى داۋاملاشتۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇسلۇپنىڭ بېيىشىنى ۋە تەرەققىقىلىشىنى قولغا كەلتۇرۇشكە، ئۇسلۇپنىڭ يېڭى، جانلىق ھاياتىي كۇچى بولۇشنى قولغا كەلتۇرۇشكە تىرىشىش كېرەك.

ئۇسلۇپنى مەجبۇرەن قولغا كەلتۇرۇشكە بولمايدىكەن، ئومۇمەن

ئېيتقاندا، مەقسەتلىك ھالدا قوغلىشىشقىمۇ بولمايدىكەن، ئۇنداق بولسا، يازغۇچى ھەر خىل ئەسەرلەرنىڭ ئۇسلۇبىنى تەتقىق قىلماي، ئۆز ئەسىرىنىڭ ئۇسلۇبىغىمۇ كۆڭۈل بۆلمەي، قارا-قويۇقلا ئۆز خاھىشىغا، ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتسە بولامدۇ؟ ئۇنداق قىلىشقىمۇ بولمايدۇ. ئۇسلۇپ ئىندىۋىدۇئاللىقنىڭ مەھسۇلى، ئۇسلۇپ يەنە تەرىپىلىنىشنىڭمۇ مەھسۇلى، ئەگەكنىڭ مەھسۇلى. تەرىپىلىنىش، ئەملىيەت ئىندىۋىدۇئاللىقنى، ئادەمنى يارىتىدۇ. ئەگەك ئادەمنى يارىتىدۇ. ئەگەك ئۇسلۇپنى يارىتىدۇ. ئۇسلۇپ ئۇستۇن ۋە تۆۋەن، ئىنچىكە ۋە قوپال، كەڭ ۋە تار بولۇش جەھەتتە پەرقلىق بولىدۇ، كەيپىياتنىڭمۇ ئۇستۇن-تۆۋەن پەرقى بولىدۇ، كەيپىيات بولسا ئۆز نۆۋىتىدە ئۇسلۇپنىڭ ئالاھىدە مۇھىم بىر بۆلۈگى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ. تېخمۇ يۇكسەك، تېخمۇ كەڭ ھەم تېخمۇ چوڭقۇر ئۇسلۇپقا ئېرىشىش ئۈچۈن، ئۇگىنىشنى ئىجادىيەت ئەملىيىتىنى كۆچەيتىشكە، سۈبېكتىپ تىرىشچانلىقنى كۈچەيتىشكە توغرا كېلىدۇ. شۇڭلاشقا، تىرىشچ تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئوتتەك قىزغىن كۈرەشلىرىگە تىرىشچ قاتنىشىپ، ئۆزىمىزنى پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ مەنۇي بايلىغى بىلەن قوراللاندۇرۇپ ۋە بېيىتىپ، تىرىشچ مەنۇي دۇنيانىڭ يۇكسەك پەللىسىگە چىقىپ بارغاندىلا، ئۆزىمىزنىڭ قايتىلانمايدىغان ئۇسلۇبىمىزنى يارىتىپ ۋە راۋاجلاندۇرۇپ، تېخمۇ پايدىلىق ۋە تېخمۇ جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە بولغان ياخشى ئەسەرلەرنى يېزىپ چىقالايمىز.

1980 - يىل ئىيۇل.

تەرجىمە قىلغۇچى: **ياسىن ھاۋازى.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **غوپۇرجان ئابدۇرەھىم.**

كەچكى شەپەق

جۇ كېچىن

1 ــ دادا! سىزگە بىر گېپىم بار ئىدى، ئەسلىدە دېمەسەم بولاتتى، لېكىن دېمەي بولمىدى، ــ دەۋەتتى ئوغلى ئاخىر چىداپ تۇرالماي.

ــ ھە، گېپىڭ بولسا دەۋەمەمسەن! ــ دېدى لاۋجۇاڭ. ئۇ ئوغلىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىگىنى بىلگەچكە، بىرئاز توتۇقتى ـ يۇ، لېكىن بېشىنىمۇ كۆتەرمىدى. ئۇ بۇگۈنكى ئەتىگەنلىك قىزىل پۇرچاق شوۋاگىدىن چىققان تۈزلانغان تەرخەمەكنى بەك مەزىلىك تېتىپ كەتكەنىدەك، شىرەگە ئېگىشكەن پېتى ناھايىتى خاتىرجەم بىر قىياپەتتە ئولتۇرۇپ يىگىلى تۇردى.

كېلىنى شەھلا كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، دادا ـ بالا ئىككىسىنىڭ قېيىدىشىپ تۇرغان چىرايىغا قارىدى. بۇ ئىككەيلەننىڭ قۇيۇپ قويغان ـ دەك ئوخشايدىغان چىراي شەكلىدىن بىر خىل قەيسەرلىك چىقىپ تۇراتتى، ئۇلار قاڭشالىق، قارا قاشلىق بولۇپ، ئېغىزلىرى چوڭقۇراق بولسىمۇ ئۆزلىرىگە ياراشقان ئىدى. دادا ـ بالا ئىككىسىنىڭ ئىگىلىرى سۆڭەكلىرى خۇددى قېلىپتا چىقىرىپ قۇيغاندەك ئوخشاش بولۇپ، گويا ئۇلارنىڭ باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان قەيسەرلىگى، قەددى ـ قامەتلىكلىگى، زېھنىلىكلىگىمۇ، شۇنىڭدەك ئۇلارنىڭ بىر

بىرى بىلەن كېلىشەلمەسلىگى، بىر بىرىگە يول قويماسلىغىمۇ مۇشۇ ئىككى سۆزگە كىرىدۇ. ئوخشاش بولۇپ قالغانلىقى سەۋەپ بولۇپ قالغانىدەك كۆرۈنەتتى. لىللا ئېيتقاندا، كېلىنگە دادىسى ئوغلىدىن روھلۇقتەك كۆرۈنەتتى. ئۇ دادا-بالا ئىككىسىنىڭ نېمە سەۋەبتىن كېلىشەلمەي قالغانلىغىنى بىلەتتى، لېكىن، ئۇ ناھايىتى زېرەك بولغاچقا، خوددى بارلىق ئەقىللىق ئاياللارغا ئوخشاش، بۇ ئىككەيلەننىڭ جىدىلىگە زادى ئارىلاشمايتتى. ھېچ بولمىغاندا، كۆرۈنۈشتە بولسىمۇ شۇنداق قىلىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇنىڭ بۇ ئۆيگە كىرگىنىگە تېخى بىر يىل توشمىغان ئىدى.

ئوغلى دادىسىنىڭ جىمىپ كېتىشى بىلەن تۆۋاقلىنىپ قالغانىدەك، ئاغزىنىڭ ئۆچىغا كەلگەن گەپنى ئېيتالماي قالدى. ئۇ دادىسىدىن قورقمايتتى، كىچىك ۋاقتىدا بەك قورقىدىغان بولسىمۇ، لېكىن ھازىر قورقمايدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇ ئاخىر ئاغزىنى ئاچتى:

ــ مۇشۇ يېشىڭىزغا كېلىپمۇ تېخى... تاشقىرىدا كىشىلەرنىڭ نىمىلەرنى دەپ يۈرگىنى بىلەن كارىڭىزمۇ يوق! ھازىر سىز دادۇي كادىرى ئەمەس، ئەمىلىڭىزدىن قالدىڭىز، سىز ئۆچۈن بەرىبىر، قۇلاق سالمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، لېكىن بىزنى ئويلىشىڭىز كېرەكتە!

بىرنەچچە كۈندىن بېرى ئۆزىنى قىيناپ كەلگەن بۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپنى ئاخىر دەۋەتتى. ئۇ گويا جاۋاپ كۈتمەيدىغاندەك قىلىپ، قاچىسىنى قويۇپلا ئورنىدىن تۇردى-دە، تالاغا ماڭدى. ئارقىدىنلا ھويلىدا يەرنى تىترىتىپ، پوت...پوت... پوت... قىلغان ئاۋاز چىقتى، تىراكتور ئوت ئالدى، ئوغلى بۇگۈنكى كۈندە ئۆزىگە تەۋە بولۇپ قالغان "ئارا تىراكتور"نى ھەيدەپ چىقىپ كەتتى، ھويلىدىكى ئىس ئاسنا-ئاستا تارقاپ كەتتى.

لاۋجۇاڭ بېشىنى كۆتەردى. ئۇ بايىقى گەپلەرگە پىسەنت قىلمىدى، لېكىن، بارا-بارا يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان تىراكتور ئاۋازى ئۇنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. ئۇ كېلىنىدىن:

— گۈيجېن، ئۇ... بۇگۈن كۆمۈر توشۇغىلى بارمامدىكەن؟ — دەپ سورىدى.

ئۇنىڭ "ئۇ" دېگىنى ئوغلى ئىدى. ئوغلىنىڭ ئېتى جۇاڭ خەيبو بولۇپ، يېگىرمە نەچچە يىلدىن بېرى لاۋجۇاڭ بۇ يالغۇز ئوغلىنى ئەكىلىتىپ "بوبو" دەپ ئاتاپ كەلگەن ئىدى. تېخى بۇندىن بىر-نەچچە كۈن ئىلگىرىلا، ئوغلى تاماق ۋاقتىدا غەزەپ بىلەن ئاچچىقلاپ چىقىپ كەتكەندىمۇ، لاۋجۇاڭ ئۇنى يەنىلا "بوبو" دەپ ئاتاپ، كېلىنىدىن "بوبو بۇگۈن نېمە توشۇغىلى بارىدىكەن؟" دەپ سورىغان ئىدى.

لېكىن بۇگۈن لاۋجۇاڭ ئوغلىنى "ئۇ" دەپ ئاتىدى. ئۇنىڭغا گويا ئوغلى بىر دەمنىڭ ئىچىدىلا چوڭىيىپ دادىسىغا ئوخشاش ئەزىمەت بولۇپ قالغاندەك، تېپىقچىلىق قىلىدىغان ھەممە دېخانلارغا ئوخشاش، ئۆز ئالدىغا تۇرمۇش كەچۈرىدىغان ئەزىمەت بولۇپ قالغاندەك تۇيۇلدى.

گۈيجېنمۇ دادىسىنىڭ "ئۇ" دەپ ئاتىغان تەلەپپۇزىدىن بىر خىل سوغاقلىق ۋە ياتسىرىغانلىقنى سېزىپ، كۆڭلى بىر قىسما بولدى. ئۇ قېينىتىسىغا:

— ھەئە... خىش توشۇغىلى بارىدىكەن،... — دېدى.

— مەن تېخى نېمىشقا شىمالىي تاغ تەرەپكە ماڭمايدىكىن دەپ-تىمەن! دېگىنىمدەك بوپتۇ-دە! — دېدى لاۋجۇاڭ ئۆز ئۆزىگە پىچىرلاپ. ئاندىن ئارقىدىنلا چالۋاقاپ، — ئەبلەخ! ئىتنىڭ

بالسى... ــ دەپ زەھەردەك ئاچچىغى بىلەن ۋاقىرىغىنىچە، قاچ-
سىنى تاشلاپ، غاچ-غاچ دەسسەپ چىقىپ كەتتى.

كېلىن ئىشكىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلەنگىنىچە، قېينىناتىسىنىڭ
قارىسى سەھەر تۇمانىدا غايىپ بولغىچە قاراپ تۇرۇپ، ئەمدى
قانداق قىلىشنى ئويلاندى. ئۇ قايتىپ كىرىپ شىرەنىڭ ئالدىغا
كەلدى، لېكىن تاماقتا كۆڭلى تارتمايى، ئېغىر ئۇھ تارتتى.

يېڭى كېلىنلەرنىڭ ھەممىسلا ئائىلىسىنىڭ ئىناق بولۇشىنى،
دادا-بالا، قېينانا-كېلىنلەرنىڭ ئەپ ئۆتۈشىنى، ياش ئەر-خوتۇن-
لارنىڭ بىر بىرىگە ئامراق بولۇشىنى خالايدۇ. ئەسلى ئىناق ئۆتۈ-
ۋاتقان بىر ئائىلىدە، كېلىن كىرگەندىن كېيىن ماجرا چىقسا، كېلىن
يامان ئاتلىق بولۇپ قالمامدۇ؟ ئەھۋالىنى بىلمىگىنلارغۇ دادا-
بالا ئىككىسىنىڭ نېمە ئۈچۈن تەتۈر قارىشىپ قالغانلىقىنى بىلەر؛
ئەھۋالنى ئۇقمايدىغانلارنىڭ بولسا، ئېرىنى كۇشكۇرتۇپ ئۆي
ئايرىۋاقچى بوپتۇ، دەپ كېلىننى يامانلايدىغانلىغى تۇرغان گەپ.
ئۇنداق ئەمەسمۇ-يە؟ مۇشۇ كۇندە، توي قىلىپلا يوق يەردىن
چاتاق چىقىرىپ، قېينانا-قېينانىسىنى تاشلاپ، ئۆزلىرى بۆلەك
بولۇۋالغان ياشلار ئاز ئەمەس... ئۇلار نېمە ئۈچۈن شۇنداق
قىلىشىدۇ؟ پەقەت كىشىلەرنىڭ ئەيىپلىگىنىدەك، قانداقتۇر "ۋاپاسىز"
لىق، "ھۆرمەتسىز"لىكتىنمۇ؟ ياكى "ئەدەپسىز"لىك، "تەربىيە
كۆرمىگەن"لىكتىنمۇ؟ گۈيجېن بۇنداق مۇلاھىزىنى ئىنكار قىلدى.
ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق ئەيىپلىنىپ قېلىشىدىن تولىمۇ قورقاتتى.
گۈيجېن ئالدى بىلەن، باشقىلارغا دادا-بالا ئىككىسىنىڭ ئۇتتۇرا-
سىدىكى زىددىيەتتە، ئۆزەمدە ئەيىپ يوقلۇغىنى بىلدۈرۈشۈم كېرەك،
دېگەن پىكىرگە كەلدى. لېكىن، خەقلەر بۇنىڭغا راستىنلا ئىشىنەرمۇ؟

"كېلىن بولماقچى" بولغان بىر قىز ئۇچۇن ئېيتقانىدا، بۇ ئائىلە ئەڭ باي كېلىدىغان ئائىلە ئىدى. قېينانىسى تۇغقەپ كەتكىنىگە بىر-نەچچە يىل بولغان، يەڭگىسى ئالدىنقى يىلى ياتلىق بولۇپ كەتكەن، باشقا ئىنىسى ياكى سىڭلىسى يوق، قېيناتىسى ئۆزىنى باقتۇرۇش ئۈ ياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە ساغلام، كۈچ-ماغدىرىدىن قالمىغان، قولىدىن خېلى ئىش كېلىدىغان، ئانچە قېرىپمۇ كەتمىگەن، شۇنداقلا پارتىيە ئەزاسى، بۇرۇن دادۇيجاڭ بولغان، خولۇم-خوشنا، يۇرتداش-لارنىڭ ئارىسىدا ئىززەت-ھۆرمىتى بار، ئۇچ پۈتۈن ئەمگەك كۈچى بار، تاماق يەيدىغان ئادىمىمۇ ئۇچىلا بولغان مۇنداق بىر ئائىلىدە تۇرمۇشنى ھازىرقى سىياسەت بويىچە ئىنتايىن بايلاشتا ئۆتكۈزگىلى بولاتتى...بىراق، ھازىرقى ئەھۋال بولسا مانا شۇ! بۇنىدىن كېيىن قانداق بولۇپ كېتەر؟

گۈيجېن ئۇ يان ئويلاپ-بۇ يان ئويلاپ غەمگە چۆكتى، ئۇنىڭ ھېچ ئىشقا قولى بارمىدى. ئانىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ كېلىشنى خىيال-دىن كەچۈردى-يۇ، لېكىن، يەنە مۇشۇنداق چاغدا ئۆيگە كەتسە، باشقىلارنىڭ گېپىگە قالىدىغانلىغىنى ھىس قىلدى. ئەسلىدە ئاپ-ئاشكارا ئىش، لېكىن باشقىلار ئۇنىڭدىن كۆرۈشمۇ مۇمكىن ئىدى... ئۇنىڭ ئېسىگە توساتتىن خەيبونىڭ ھەدىسى كەلدى.

يەڭگىسى ئالدىنقى يىلى يېقىنلا بىر يەرگە ياتلىق بولۇپ كەتكەن ئىدى. يەڭگىسى زېل، ياراملىق ۋە جۇرئەتلىك چوكان بولغاچقا، شۇنى ئىزدىگۈسى، ئۇنىڭغا دادا-بالا ئىككىسىنىڭ ماجىراسىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭدىن مەسلىھەت ئالغۇسى، بىرمۇ مەسلىھەت ئالالمىغان تەقدىردىمۇ، ئۆزىنىڭ بۇ ئارىلىقتا ئەيىپلەنگۈدەك يېرى يوقلۇغىنى بىلدۈرگۈسى كەلدى.

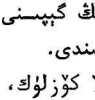

یەكگىسى كېلىنچەكنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئىختىيارسىز هالدا ئۇلۇغ-كىچىك تىندى.

قەلەم قاشلىق، شەهلا كۆزلۈك، زىلۋا بويلۇق بۇ چوكان ئويغا چۆمدى. ئۇ، ئانسى ئالەمدىن ئۆتۈپ، ئۆزى "ئائىلە باشلىغى" بولۇپ قالغاچقا، هەممىلا ئىشنىڭ غېمىنى قىلاتتى، دادىسى بىلەن ئىنسىنىڭ ئائىلە ئىشلىرى بىلەن كارى يوق ئىدى، ئەلۋەتتە. ئۇ ياتلىق بولغانىدىن كېيىنمۇ ئىككىلا ئۆيگە تەڭ كۆڭۈل بۆلۈشكە توغرا كەلدى. ئىنسىنى ئۆيلەشكە كەلسەك، ئۇ يان تاللاپ، بۇ يان تاللاپ، بۇنىڭغا تولىمۇ باش قاتۇردى. خەيبو مەن ئالدىغان قىزنىڭ چىرايى قەدىرئەهۋال بولسا، پۇتۇشكەندە تويلۇق سالمىسا، تۇغماس چىقمىسا، كىر-قات يۇيالمسلا بولىدى، دەپ ئويلاپ، بۇ ئىشلار بىلەن ئانچە كارى بولماي، ئاساسلىغى پۇل تېپىش كويىدا بولغان ئىدى. هەدىسىنىڭ تەرەپ-تەرەپكە قاتراپ قىز تاللاپ يۈرگىنىگە تېخى ئانچە تاقەت قىلالمايتتى! لېكىن، هەدىسى ئاخىر مۇشۇ قىزنى تاللىغان ئىدى. بۇ قىزنىڭ تەققى-تۇرقى كېلىشكەنلا بولۇپ قالماستىن، بەلكى ئىنساپ-تۆپىغى بار ئىدى. بۇنداق قىزلار ئائىلە ئىشلىرىغا باش قاتۇرۇشنى بىلەتتى، باشقا چاتاق چىقارمايتتى، تېخىمۇ مۇهىمى ناهايىتى مۇلايىم ۋە يېقىملىق بولۇپ، قېينىاتىسىنى هۆرمەت قىلىشنى بىلەتتى. ئۇنىڭ دادىسى ئۇچۇن، ئىنىسى ئۇچۇن يۈرەكلىرى پۇچۇلدى-يۇ، لېكىن هالا بۇ كۇنگە كەلگەندە...

ـــ هەدە، تېزرەك ئەقىل كۆرسەتسىڭىزچۇ، بولمىسا ئۆزىڭىز بېرىپ نەسىهەت قىلىپ باقامسىز-يە؟

ـــ هەممە ئەيىپ ئۆزەمدە...

ـــ توۋا، قانداقمۇ ئەيىپنى سىزدە قويغىلى بولسۇن!

— ئىككى - ئۈچ ئاي بولدى، ئاكىڭىز بار قۇرۇلۇش ئەترىدى باشقا ئۆلكىگە كېتىپ قېلىپ، ئۆيدە ئۆزۈم يالغۇز قالدىم، ئۆينىڭ، تالانىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ چولام تەگمىدى، لېكىن ئەس - يادىم سىلەردە بولدى، ئۆتكەندە بىر بېرىپ كېلەي دېۋىدىم، بىراق، بارالمىدىم... ئىككى كۈندىن بېرى ھە دەپ قاپىغىم تارتىۋىدى، ھەي...

— ئاكام ئۆيدە بولمىغاندىكىن، سىزنىڭ قانداقمۇ چولىڭىز تەگسۇن!

— لېكىن، قانچە ئالدىراش بولساممۇ، بېرىپ يوقلاپ كېلىشىم كېرەك ئىدى... ئۇلارغا زادى نېمە بولدى؟... ھە راست، بوبو دادام توغرىلىق سىرتتا كىشىلەر ھەر خىل گەپلەرنى قىلىپ يۈرىدۇ دېدى، دېدىڭىز، نېمە گەپلەر ئىكەن؟ دادام ھازىر دادۇي كادىرى ئەمەس، ئۆتكەنىدە كادىرلار ۋاقتىدا بىرنەچچە كىشىنى رەنجىتىپ قويغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭغا سۆز - چۆچەك قىلىپ يۈرمەيدۇ، بىلمەن، دادام ناھايىتى ئېھتىياتچان ئادەم. ئۇ رەنجىتكەن، كۆرەش قىلغان، پېھن قىلغان كىم بولماقچىدى؟ كوچا ياقىسىدىكى ئاشۇ پېچاك ئەرسۇاۋغۇ، ئۇ ئەسلىدە بىر بۇزۇق خوتۇن! ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ خوتۇن ھەرقانچە ئەزۈەيلەپ كەتكەن بىلەنمۇ ھېچقانچە ئىش تەۋرىتەلمەيدۇ، ئۇنىڭ دېگەنلىرىگە باشقىلارنىڭ ئىشىنىپ كېتىشى ناتايىن!

— كوچا ياقىسىدا ئولتۇرىدىغان خوتۇن دېگىنىڭىز ھىلىقى كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتى ئاچقان خوتۇنمۇ؟

— ئۇ يەنە كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتى ئېچىپتىمۇ؟

— ھەئە، ئىككى ئاي بولدى.

ـــ ئىلگىرىمۇ ئۇ ئاشۇ ئوقەتىنى قىلىپ، بىرئاز پۇل تاپقان. دادۇينىڭ يېغىن ئېچىپ ئۇنى پىپەن قىلىشى يالغۇز ئۇنىڭ ئوقەت قىلغانلىغى ئۈچۈنلا بولمىغان، ئۇنىڭ ئىستىلىمۇ چاتاق.

ـــ ھازىر ئۇ ئايال خوجايىن بولۇپ قالدى، ئىشى قالتىس!

ـــ شۇنداقمۇ؟

ـــ ھەممە ئائىلىدە ئوتۇن ـ ياغاچ كەمچىل بولغاچقا، ھەممە پايدا شۇنىڭ بولۇۋاتىدۇ.

ـــ بۇگۈنكى كۈندە... بۇمۇ ئورۇنلۇق ئىش. ئۇ بېيىسا بېيىۋەرسۇن، ئۇنىڭ بىلەن نىمە چاتىقىمىز! ئېيتىڭا، بوبو دادام بىلەن زادى نىمە سەۋەپتىن جىدەللىشىدۇ؟ ھال ـ كۈنۈڭلار بىر ئوبدان تۇرۇقلۇق، رازى بولمايدىغان يەنە نەرى بار؟ "ئادەم جىدەلخور يېڭىلار، چوشقا جىدەلخور سېتىلار" دىگەن گەپ بار، ئەجىبا، ئۇمۇ ھىلىقى دادامنى ئوشۇقچە مازىلاينەكلىگە ئوخشاش ھىس قىلىۋاتامدۇ ـ يە؟ بىر دادىسىمۇ پاتمىدىمۇ...

گۈيجېن بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز قىزىرىپ كەتتى. كۆڭلىدە، ھەدەمنىڭ گېپىلىرى نىمە دىگەن قاتتىق! يۇزۇمدىن ـ يۇزۇمگە ئىنسىنى شۇنچىۋالا ئەيىپلەپ كېتىشى مېنىمۇ شۇنىڭغا چېتىۋاتقىنى ئەمەسمۇ! ھەي، ھەممە ئەيىپ خەيبودا، ئۇ ئۆزىنىلا ئويلايدۇ، مېنىڭ يۈزۈم كېتىشى بىلەن كارى يوق، دەپ ئويلىدى.

يەڭگىسى ناھايىتى زىرەك ئىدى، ئۇنىڭ ئىنسىنى ئەيىپلەپ دىگەنلىرى پۈتۈنلەي كېلىنچەكنىڭ كۆڭلىدىكىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن ئىدى. كېلىنچەكىنىڭ پوكاندەك قىزىرىپ، بېشىنى تۆۋەن سالغانلىغىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كۆڭلى غەش بولدى ـ دە، "توۋا! ئەجىبا مەن بۇ قىزنى دەسلەپتە تاللىغاندا كۆزۈم كور بولۇپ قالغان

بولغيمدى؟" دەپ ئويلىدى.

كونىلارنىڭ "يالغۇز خوتۇن ئۇندىمەس، ئىككى خوتۇننىڭ گېپى تۆگىمەس" دېگەن سۆزى ھەقىقەتەن توغرا ئىكەن. بۇ ئايال بەك زېرەك، يەنە كېلىپ ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى يوشۇرۇشقا ئۇستا، گەپ-سۆز قىلغاندىمۇ تۈيدۇرماي قىلىدۇ-دە، ئالەمنى مالەم قىلمۇەتمەيدۇ.

يەڭگىسى ناھايىتى مۇلايىم ئاھاڭدا:

ــ خەيىبو ئەتراپلىق ئويلىيالمايدۇ، ئۇنىڭغا سىز كۆپرەك ئەقىل كۆرسىتىڭ، دادامنىڭ مۇشۇنچە ياشىشى ئاسان ئەمەس، ئۇمۇ ئاز دەرت تارتمىدى، ــ دېدى.

ــ بىلمەن، مەنمۇ نەسىھەت قىلمىدىم ئەمەس، بىراق...

ــ نېمە؟

ــ ئۇنىڭمۇ ئويلىغىنى بار.

ــ نېمىنى ئويلايدۇ؟

ــ ئۇ... كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتى قۇرماقچى.

ــ ئۆزى يالغۇز؟

ــ باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ قۇرماقچى، كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتىدىكىلەر ئۇنى مۇشۇ ئوقەتتىن قىلىشقا تارتىۋاتىدۇ. چوڭراق زاۋۇت قۇرۇپ، كۆمۈرنى ماشىنا بىلەن قۇيماقچى.

ــ نېمە بوپتۇ؟ قۇرسا قۇرۇۋەرمەمدۇ!

ــ دادام قوشۇلماي-ۋاتىدۇ.

ــ مۇشۇ ئىشقا جىدەللىشىپ قالدىمۇ؟ دادام نېمىشقا قوشۇلماي-

دىكەن؟

ــ دادام، ... ئادەم دىگەندە ۋىجدان بولۇشى كېرەك. باشقىلار- نىڭ ئۇلىنى كولاپ، قاچىسىدىكى تاماقنى تالاشماسلىق لازىم، دەيدۇ.

ــ نىمە دىگىنى بۇ؟

ــ خەيبونىڭ ماشىنىلاشقان كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتى قۇرۇلسا، ئۇنىڭ مەھسۇلاتى يۈقۇرى، كۆمۈرنىڭ سۈپىتى ياخشى ھەم باھاسى ئەرزان بولغاچقا، پىلىك ئەرساۋنىڭ زاۋۇتى توختاپ قالارمىش.

ــ ھە، مۇنداق ئىشكەن-دە...

ــ راستىنى ئېيتقاندا، ھەممە ئەيىپنى خەيبوغا قويغىلى بولمايدۇ. ھازىر قەيەردە مۇنداق ئىش يوق؟ پۇل تېپىشنى قويۇپ تۇرۇپ، ماشىنا بىلەن ياسالغان كۆمۈرنىلا ئالساق، ئۇ قولدا ياسىغانغا قارىغاندا ئوبدان كۆيىدۇ، بۇنىڭ كۆپچىلىكىكە يۈز كېلەلمەيدىغان يېرىمۇ يوق...ــ گۈيجېن بۇ گەپلەرنى دەۋېتىپ، ئۆزىنىڭ روشەن ھالدا يولدىشى تەرەپتە تۇرۇپ قالغانلىغىنى سەزدى-دە، دەرھال گېپىنى توختىتۇپلىپ قىزىرىپ كەتتى. ئۇ، ياخشى كېلىن بولماق ھەقىقەتەن تەسكەن! دەپ ئويلىدى. ئۇ قېيناتسىنىڭ "ئادەم دىگەندە ۋىجدان بولۇشى كېرەك" دىگەن سۆزىگە چىن دىلىدىن قايىل ئىدى، ئۇنىڭدا قېيناتسىغا قارشى تۇرۇپ يولدىشىنى ياقىلايدىغان نىيەت قىلچە يوق ئىدى. ئەمما، بۇگۈنكى كۈندە ھېچقايسىسىغا يان باسمايمەن دېيىش نىمە دىگەن تەس! بولۇپمۇ مۇشۇنداق بىر دەۋردە. ئويلاپ خىيالغا كەلمەيدىغان زىددىيەتلەر ھەممە كىشىنىڭ تۇرمۇشىغا كاۋاك قالدۇرماي كىرىپ، ئائىلىدىكى خاتىرجەملىكنى بۇزۇۋاتقانىدا، كېلىن بولغۇچىغا تېخىمۇ قىيىن بولىدىكەن...

يەڭگىسىگە كېلىنچەكنىڭ دادا-بالا ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان جىدەلدىكى "مەيدانى" تولۇق ئايان بولدى. ئۇ دادىسىنىڭ ئۆزىدىكىلەر ئىچىدە يېتىم قالغانلىغىنى تەبىئى يوسۇندىلا ھىس قىلدى. ئۇ بۇنداق "ئىككىدە بىر" ھالەتكە چىداپ تۇرالمايتتى، ئاتا-بالىلىق مېھرى ئۇنى دەرھال دادىسى تەرەپكە ئۆتۈشكە چاقىراتتى، ئۇنىڭ ئانىسى بولمىغان ئائىلىسىدە، ئەزەلدىن ئۇنىڭ دېگىنى ھېساپ بولاتتى، ئۇ ئائىلىدىكى چوڭ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە كۆڭۈل بۆلەتتى ھەمدە باش بولاتتى.

— بولدۇ، مەن بۇگۈنلا باراي، — يەڭگىسى بۇ سۆزنى ئېيتقانىدا، ئاۋازىدىن ئۇنىڭ ئۆپكىسىنى باسالمايۋاتقانلىغى بىلىنىپ تۇراتتى، — زادى نېمە ئىش بولغىنىنى ئۇقۇپ باقاي. بىر ئائىلىدە ھامان بىر باش بولىدىغۇ! خەيىر دېگەن تەنتەك دادىنىڭمۇ گېپىنى ئاڭلىماي كىمنىڭكىنى ئاڭلايدىكىن؟...

گۈيجېن يەڭگىسىنىڭ ئاپ-ئاشكارىلا دادىسى تەرەپتە تۇرىدىغانلىغىنى، ئاخىرقى سۆزى بولسا ئۆزىگە قارىتىلغانلىغىنى بىلىۋالدى!

— ھىم! — ئۇ كۆڭلىدە توغرا تاپمىسىمۇ، لېكىن نارازىلىغىنى چاندۇرمىدى، — شۇنداق قىلمىسا يەڭگە، ئۆزىڭىز بېرىپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ئۇلارغا نەسىھەت قىلمىسا، بولمىسا، ئەھۋالنى بىلمەيدىغانلار كېلىنى ئەدەپسىز ئىكەن دەپ، گۇناھى مەندە قويىدۇ!

— ئۇنى-بۇنى قويۇپ تۇرايلى، ھەرقايسىمىز توغرا مەيدانىدا تۇرساقلا بولىدۇ. كىيىمنىڭ كونىرىشى تارتىشتىن ئەمەس، كىيىشتىن بولىدۇ!

— توغرا، مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن.

گۈيجېن يەڭگىسىنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىنى يۇغۇشتۇرۇپ، مېڭىشقا

تەييارلىنىۋاتقىنىغا قاراپ تۇراتتى، ئۇ، بىرئاز پۇشايمان قىلىپ، بۇ يەرگە ئالدىراپ كەلمىسەم بولغانىكەن، ئەمدى ئۆزۈم "ئەيىپكار" بولۇپ قالدىم، دەپ ئويلىدى - يۇ، لېكىن يەنە، گەپ شۇنداق بولغاندىكىن، ئوچۇق دېگىنىم ياخشى، مېنى "مەيدانى يوق" دىسە دەۋەرمەمدۇ، بەرىبىر ئۇنىڭ ئاشۇ ئىتتىتك ئاغىزى بار، ئۇنىڭغا گەپ تېپىپ بەرگىلى بولمايدۇ! دېگەننى كۆڭلىگە كەلتۈردى - دە، قانداقتۇ ئۇنىڭ ئېسىگە ئالدىدا تۇرغان بۇ ئايال بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشقان مەنزىرە كەلدى — دەسسەپتە باشقىلار ئۇنى جاڭ خەيبوغا تونۇشتۇردى، تۇنجى قېتىم ئۇچراشقاندا، خەيبو ھېچنىمە دىمەي، كۈلۈپلا تۇردى. مۇنۇ ھەدىسى بولسا خۇددى بىر سۈدىيەدەك، ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن ئۇنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە قايتا - قايتا قاراپ چىقتى، ئۇ ئۇچ سائەتكە سوزۇلغان "تەكشۈرۈش"كە بەرداشلىق بېرەلمىگىلى تاس قالغان ئىدى. ئۇ چاغدا گۈيجېن قىزلارغا خاس سەزگۈرلۈگى ۋە پاراسىتى بىلەن، بىر قاراپلا بۇ ھەدىنىڭ ناھايىتى قالتىسلىغىنى بىلۈۋالمىپ، ئىنتايىن مۇلايىملىشىپ ھەتتا كىشىنى غەزەپلەندۈرىدىغان بۇ ئويۇنىنمۇ ئىزا تارتقان ھالدا ئۆتكۈزۈۋېتىش نىيىتىگە كەلگەن ئىدى. ئاخىرى ئۇ ئۇتتى. گەرچە شۇنداق بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا ئۆزىنى خورلانغاندەك ھىس قىلاتتى. كېيىن، يەڭگىسى ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلە قىلدى، ئەسلىدە بۇ ئىشلارنى كۆڭلىدە ساقلىماسلىق كېرەك ئىدى، لېكىن مۇشۇ پەيتتە شۇ چاغدىكى ئىشلار قايتا كۆڭلىدىن كەچتى - دە، ئىختىيارسىز ھالدا ئاغزى قىچىشتى.

يەڭگىسى كىيىنىپ بولۇپ، سۈرەتكە تۇخۇم سېلىۋاتاتتى.

— ئالمىسىزمۇ بولاتتى، تۇخۇم دېگەن بىزنىڭ ئۆيدىمۇ بار ئەمەسمۇ، — دىدى گۈيجېن "بىزنىڭ ئۆي" دېگەن سۆزنى ئالاھىدە

قاتتىق چىقىرىپ بۇنىڭ بىلەن ئۇ قارشى تەرەپكە: سەن قانچە قالتىس بولغىنىڭ بىلەن، بەرىبىر ياتلىق قىلىنغان قىز، دادائىڭنىڭ ئۆيىدە يەنىلا يات ھىساپلىنىسەن! دېگەننى بىلدۈرمەكچى بولدى.

سۆز ئۇرغۇسىدىن مەقسەت ئاپ ـ ئاشكارا بىلىنىپ تۇرغاچقا، يەڭگە بولغۇچى كېلىنچەكنىڭ سۆزىنىڭ مەنىسىنى ناھايىتى ئوچۇق چۈشەندى. ئۇ سۈەتكە يەنە تۇخۇم سېلىۋېتىپ تۇرۇپ، كېلىنچەكنىڭ گېپىگە جاۋابەن:

ــ سىزنىڭ بولسا ئۆزىڭىزنىڭ. دادا مېنىڭ دادام، دادامغا مەن كۆيمىسەم كىم كۆيەتتى؟... بوبونى ئۆشنىمەدىن چۈشۈرمەي باققانمەن، بىلمەن، ئۇنىڭدا جىگەر دېگەن نىمە يوق! ــ دېدى.

گۈيجېننىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتتى، يەڭگىسىنىڭ سۆزلىرى ئوپ ـ ئوچۇقلا ئۇنىڭغا قارىتىلغان بولۇپ، تولىمۇ ئېشىپ كەتتى! ئۇ ئۆزىنى باسالماي قالدى ـ دە، ئورنىدىن دەس قوپۇپ، زورىغا تەمكىن قىياپەتتە:

ــ ھەدە، بۇگۈن مەن سىزدىن دەشنام يىگىلى كەلمىگەن. سىزمۇ بۇ ئۆيگە كېلىن، كېلىن بولۇشنىڭ تەسلىگىنى بىلمەيسىز ئەمەس...يەنە كېلىپ، ئۆيىمىزدە يۈز بەرگەن بۇ ئىش نەدىمۇ ئائىلىدىكىلا ئىش بولسۇن، ھەرگىز ئائىلىدىكىلا ئىش ئەمەس، ھەرقانچە ياخشى كېلىن بولغان بىلەنمۇ، ئۆزىنىڭ "ساداقەتسىزلىگى بىلەن بۇ ئىشنى باسالمايدۇ... مېنىڭ كېلىشىم مۇشۇ ئىشنى قانداق قىلىش توغرىسىدا سىزدىن مەسلىھەت سوراش ئۈچۈن ئىدى، بىر تەرەپتە قېينىتا، بىر تەرەپتە ئەر تۇرىدۇ، قېينىتامنىڭ دېگىنىمۇ يوللۇق، ئەرنىڭ دېگىنىمۇ ئورۇنلۇق. مەن قانداق قىلسام بولىدۇ؟ ــ دېدى.

يەڭگىسى كۆڭلىدە: بۇ جىنىتەكنىڭمۇ خېلى گېپى بارىكەن! خەيىر

دىگەن پېتىر قۇلاق بىلەن دادامنىڭ ئوتتۇرىسىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ، ئۇلارنى بىر بىرىگە قارشى قىلىپ قويغىنى ئېنىق تۇرۇپ، ئەكسىچە، ياخشىچاق بولۇۋالغىنىنى قارا!ـــدەپ ئويلىدى ـ دە، ئور ـ نىدىن دەس تۇرۇپ:

ـــ نىمە ئۈ ئىش، بۇ ئىش؟ ئۇ يوللۇق، بۇ ئورۇنلۇق؟ تولا گەپ يورغىلاتماي، كۆڭلىڭىزدە نىمە بولسا شۇنى دەۋەمەمسز! ئېيتىڭا، سزمۇ ھازىرقى كىلىنلەردەك دادامنى ئارتۇقچە يۈك ھىساپلاپ، بۆلەك بولۇپ چىقىپ كەتمەكچىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئەگەر مەندە قىلچە مۇشۇنداق نىيەت بولىدىغان بولسا، خۇدا ئۇرسۇن! خەيبودىمۇ ئۇنداق خىيال يوق، بۆلەك بولماقچى بولغان بىز ئەمەس، بەلكى... ـــ دەپ جاۋاپ بەردى گۈيجېن.

ـــ كىم؟ دادامغۇ ئەمەستۇ؟!

ـــ ھە، شۇ ئالجىغان قېرى!

ـــ نىمە؟ ئالجىغان قېرى؟ دادامنى ئالجىغان قېرى دەپ تىللاـ ۋاتامسز؟!

ـــ بېرىپ ئاغلاپ بېقىڭ، ئۇياقنى كىم ئالجىغان قېرى دىمەيدىـ كىن! ئۇ ھىسلىقى پېكى ئەرساۋ دېگەنگە ئەقىل كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ كونا كۆمۈر زاۋۇتىنى جېنىنىڭ بېرىچە قوغداپ، تۆگىشەي دەپ قالغان بۇ زاۋۇت ئۇچۇن تېخى ئۆزىنىڭ 'ئالاقىسى' بىلەن بوبوغا بىزـ نىڭ تىراكتۇرىمىزدا كۆمۈر توشۇتقۇزۇپ، ئۇ خوتۇن ئۇچۇن بىكارلا كۈچ چىقىرىۋاتىدۇ. نىمە نىسىتى باركىن؟ باشقىلارغا پۇل تېپىشپ بېرىپ، ئۆز ئۆيىنىڭ زىيان تارتىۋاتقىنى بىلەن كارى يوق! ئۇنىڭ ئۇستىگە، نۇرغۇن سۆز ـ چۆچەك، بولمىغۇر گەپلەر مەھەللىنى بىر ئالدى، بىزنىڭ باش كۆتىرىپ يۈرەلمەيۋاتقىنىمىز دادامنىڭ خىيالـ

غمۇ كىرىپ چىقمايدۇ...

گۈيجىن مۇشۇنچىلىك دىسەم بولار دەپ ئويلىدى، ئۇنىڭ ئاخىرقى سۆزى خېلى سالماقتا توختاپتتى، لېكىن ئۇ ناھايىتى 'تاكـتىكا' بىلەن ئېيتتى، يەڭگىسى زىرەك بولغاچ، بۇ سۆزلەرنى بىلمۇالا-لايتتى.

دىگەندەك، يەڭگىسىنىڭ چىرايى بىر قىزىرىپ، بىر تاتىرىپ كەتـتى-دە، ئاچچىغلانغىنىدىن كالپۇكلىرى تىترەشكە باشلىدى، ئۇ گەپمۇ قىلماستىن، گويا گۈيجىننىڭ گېپىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاپ، زادى خىيا-لىغمۇ كەلمەيدىغان، ئىشەنگۈسىزمۇ كەلمەيدىغان قانداق ئىشلارنىڭ يۈز بەرگەنلىگىنى ئايدىڭلاشتۇرماقچى بولغانـدەك، دەككە-دۈككىدە ئۇنىڭغا تىكىلدى.

گۈيجىن جىم تۇردى، ئۇ ئىلگىرى «ئائىلە باشلىغى» بولغان بۇ يەڭگىسىنىڭ ھازىرقى ھودۇققان ھالىتىنى كۆرۈپ بىرئاز ھوزۇرلانـغاندەك بولدى. بۇ بىر خىل غەلىبە خوشاللىغىنىڭ ھىسسىياتى ئىدى.

3 ھازىر، بەزىلەر باشقىلارنىڭ گېپىنى قىلسا، ھامان ئۇمۇمنىڭ ئىشىنى خۇسۇسى ئىشقا، خۇسۇسى ئىشنى ئۇمۇمنىڭ ئىشىغا ئارىلاشتۇرۇۋېتىدۇ، بەزىدە ئۇ ئىشلار چىرمىشىپ كەتكەچكە، كىشى ئۇلارنىڭ قايسىسىنىڭ ھەق، قايسىسىنىڭ ناھەق ئىكەنلىگى ھەققىدە ھۆكۈم چىقىرالمايلا قالىدۇ. ئاتا-بالا ئىككىسىنىڭ ماجراسى دەل مانا شۇنداق ماجرا ئىدى. قايسىسىنىڭ توغرا، قايسىسىنىڭ خاتا؟ بۇ ھەقتە، كىشىلەر ئارىسىدا بىر مەھەل غۇلغۇلا بولۇپ يۈردى.

بۇ جاي تۇزۇلمە ئىسلاھاتى تەجرىبە قىلىنغان رايون بولۇپ، بۇ يەردە "پارتىيە بىلەن ھۆكۈمەت خىزمەتلىرىنى ئايرىش" ئىڭ بۇرۇن

يولغا قويۇلۇپ، يېزىلىق ھۆكۈمەت، كەنتلىك ھۆكۈمەت قۇرۇلغان. بۇرۇنقى دادۇيجاڭلار 50 ياش چامىسىدا بولغاچقا، ھەممىسى دېگۈدەك "چېكىنىپ"، يېڭى قۇرۇلغان ھۆكۈمەتتە كەنت باشلىغىلىق ۋەزىپىسىنى قايتا ئۈستىگە ئالمىغان ئىدى. لاۋجۇاڭنىڭ تېنى ساغلام بولسىمۇ، 51 ياشقا كىرىپ قالغاچقا، چېكىنىپ چىققان ئىدى. ئەمما بەزىلەر، ئۇنىڭ "ئىدىيىسى مۇتەئەسسىپ" بولغانلىغى ئۈچۈن، سايلانمای قالدى؛ مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلغان مەزگىلدە، ئۇ توپ-توغرا بىر يىل كاللىسىدىن ئۆتكۈزەلمىگەچكە، شۇ يىلى پۈتۈن دادۇينىڭ ئىشلەپچىقىرىشى خېلى ئارقدا قالدى، ھەمەيلەن ئۇنىڭدىن ئاز-تولا ئاغرىنىدى، دېيىشتى. لېكىن، لاۋجۇاڭ كەنت باشلىغى بولمىغان بىلەن، يەنىلا پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ ئەزاسى بولۇپ، تەشكىلىي خىزمەتكە مەسئۇل ئىدى. قارا باسقاندەك، مۇندىن بىر ئاي بۇرۇن، ئۇ پېڭ ئەرساۋ باشچىلىغىدىكى بىر توپ ئەزانىڭ يېڭىدىن بولغان كەنت باشلىغى ئۈستىدىن ئەرز قىلغان بىر پارچە پاش قىلىش ماتېرىيالىنى تاپشۇرۇۋالدى، خەتتە، كەنت باشلىغى ھازىر بىرنەچچە باي ئائىلىنىڭ بىرلىشىپ "ماشىنىلاشقان كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتى" قۇرۇشىنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قوللاپ، بىزنىڭ مىك تەسلىكتە تۈتۈپ تۇرغان، قول ئەمگىگى بىلەن باشقۇرۇلىدىغان كۆمۈر زاۋۇتىمىزنى قەستەن ۋەيران قىلىپ، بېيىش يولىمىزنى توسۇپ قويماقچى، دېيىلگەن. لاۋجۇاڭ بۇ ئەنزىنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئىنتايىن قىيىنلىغىنى ھىس قىلدى، يەنە كېلىپ بۇ ئىش ئۇنىڭ باشقۇرۇش دائىرىسىگە كىرمەيتتى. ئەگەر توساتتىن، "باشقىلارنىڭ بېيىش يولىنى توسقان" بۇ ئىشقا ئۆز ئوغلىنىڭمۇ قاتناشقانلىغىنى بىلىپ قالمىغان بولسا ئىدى، ئاللىبۇرۇن ماتېرىيالنى

گۈشىنىڭ مۇناسىۋەتلىك تارماقلىرىغا يەتكۈزۈپ بەرگەن بولاتتى. لېكىن، ئۇ يۇقۇرىغا يوللىمىدى، ئۇغلىنى ئۇنداق ئوجدانسىزلىق بىلەن ئالدى ـ ساتتى قىلىدىغان ئىش بىلەن ھەپىلەشمەسلىككە ئۇندەمەكچى بولدى.

ئۇ كۈنمۇ ئۇچەيلەننىڭ تاماق شىرەسى ئەتراپىغا توپلاشقان ۋاقتى ئىدى.

ـــ بوبو، ـــ دېدى لاۋجىۋاڭ، ـــ سەن بايىقى كۆمۈر زاۋۇتى قۇرماقچى بولغانلارنىڭ ئىشىغا قاتناشتىڭمۇ؟ شۇنچىۋالا چوڭ ئىشنى نىمشقا مەندىن سورىمايسەن؟

ـــ ھەئە! شۇنداق بولدى، ـــ دېدى خەيبۇ، ـــ ئۇلار تېخى مېنى زاۋۇت باشلىغىلىققا كۆرسىتىشىۋاتىدۇ!...ئاۋال سىزدىن سوـ رىسام بولامتى؟ ياخشىمۇ سىزدىن سورىماپتىكەنمەن، سىز ئارىلىشىدىـ غان بولسىڭىز، ھېچ ئىشنى قىلغىلى بولمايدۇ ـ دە!

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، لاۋجۇاڭنىڭ سەل ئاچچىغى كەلدى ـ يۇ، چېچىلمىدى:

ـــ تىراكتۇرنى تېزرەك ھەيدىسەڭلا بولدى، دانالىق قىلىپ نېمە قىلاتتىڭ! زاۋۇت باشلىغى بولۇپ تىراكتۇرنى ھەيدىمەمسەن؟ ـــ دەپلا قويدى.

ـــ باشقىلارنىڭ دەل مېنىڭ تىراكتۇرۇمغا كۆزى چۈشكەچكە، مېنى قېتىۋېلىپ، باشلىقلىققا كۆرسىتىشىۋاتىدۇ! شۇنچە چوڭ زاۋۇت قۇرۇپ، مەخسۇس بىر ماشىنىدا كۆمۈر توشۇمايى بولامدۇ! دانالىق قىلدىڭ؟ ھازىر كىم دانالىق قىلمايدىكەن؟ مەن باشقىلاردىن داناراق بولسام نېمە بوپتۇ؟

ـــ بىراق، باشقىلارنىڭ قولىدىكى نانىنى تارتىۋالساڭلار بولـ

مايدۇ ـ ده!

ــ ها ـ ها ـ ها... دادا، بۇ سىزنىڭ قايسى قائىدىڭىز؟ بۇنى قانداقمۇ بىرسى بىرسىنىڭ قولىدىكى نانىنى تارتىۋالىدى دېيىشكە بولىدۇ؟ كىمدە كىم زاۋۇت قۇرۇۋەرسۇن، خېرىدار كىمنىڭ كىنى ئالغۇسى كەلسە ئېلىۋەرمەمدۇ، جاھانىدا بۇنىڭدىنمۇ ئادىل ئىش بولامدۇ؟

ــ مۇتەھەم! سەنلەر ماشىنا بىلەن ئىشلەپچىقىرىشىڭ، باشقىلار قول ئەمگىگى بىلەن ئىشلەپچىقارسا، ئۇششاق تىجارەتچىلەر سەنلەر بىلەن تەڭ كېلىشەلەمتى؟

ــ كىم ئۇلارنى ماشىنا ئىشلەتمىسۇن دەپ بەلگىلەپتۇ؟

ــ ئۇلار سېتىۋالالامدۇ؟

ــ ئۇلارنىڭ سېتىۋالالمايدىغانلىغىنى كىمدىن كۆرەتتىڭىز؟ مەندىن كۆرەتتىڭىزمۇ؟

ــ ئادەم دېگەندە ۋىجدان بولۇشى كېرەك.

ــ ياكى ئوغرىلىمسا، ياكى بۇلۇۋالمسا، ۋىجدانى يوق دېيىشكە بولامدۇ؟ 30 يىل كادىر بولىدىڭىز، بۇ دادۇيگە توك كەلمىدى، بىرەر ماشىنا ئېلىنمىدى، سىزدە ۋىجدان بولغانلىقتىن مۇشۇنداق بولدىمۇ؟

ــ تىلىڭنى تارت!

ئاچچىغلانغىنىدىن لاۋجۇڭنىڭ چىشلىرى كىرىشىپ كەتتى.

گۈيجېن بوخەيگە غەزەپ بىلەن ئالىيىپ قارىۋېتىپ، دەرھال دادىسىغا ھېجىيىپ دېدى:

ــ دادا، ئۇنىڭدىن رەنجىمىسىلە. ئۇ بىر گىرى ئادەم، گېپىنى ئۇقتۇرالمايدۇ! ــ سۆزىنى تۈگىتىپلا، دەرھال خەيبوغا ئىللىق نەزەر

تاشلىدى.

ئەمما، ئائىلىدىكى تىپ-تېنچ، ئىناق كۆنلەر شۇندىن ئېتىۋارەن بۇزۇلدى. كۆرۈنۈشتە ئۇچەيلەننىڭ ئىككىسى بىر بىرىگە قارىمۇ-قارشى، يەنە بىرى ھوقۇقىدىن ۋازكەچكەندەك بولسىمۇ، ئەمىلىيەتتە، ھوقۇقىدىن ۋاز كەچكىنى يوق ئىدى، گۈيجېن كۆنىدە كەچتە ياتقاندا، ئېرى بىلەن زاۋۇت قۇرغاندىن كېيىنكى پارلاق مەنزىرىلەر ئۇستىدە قىزغىن پاراڭلىشاتتى. ئېرى ئۇنىڭغا، زاۋۇت قۇرۇلۇسا سەن بوغالتىر بولسەن، دەپ ۋەدە بەرگەن ئىدى. چۈنكى، بۇ زاۋۇت-نىڭ كادىر مەسىلىسى ھەم دادۇيگە ھەم گۈكشېغا تەئەللۇق بولمىغاچقا، ئۇلارنىڭ كادىرلارنى "ئەمەلدارلار"دىن يولىيورۇق سورىماستىنلا ئورۇنلاشتۇرۇش ھوقۇقى بار ئىدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، لاۋجۇاڭ ئوغلىنىڭ زاۋۇت قۇرۇش ئىشىدا قىلچە يول قويماستىن، يەنىلا ئاكتىپ تەييارلىق كۆرۈۋاتقانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىدى. ئۇ ئوغلىغا بۆلەك بولۇش كۆزىرىنى ئىشقا سالدى.

"بۆلەك بولۇش؟" خەيبونىڭ بۆلەك ئۆڭي تۈتۈش جەھەتتە ھېچقانداق ئىدىيۇى تەييارلىغى يوق بولۇپ، بۇۋاينىڭ مۇنداق بىمەنە ئويلاردا بولۇشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىدى. بۆلەك ئۆڭي تۈتۈش ئۆڭيدىكى مالىيە كۆچى ۋە ماددى كۆچلەرنى ئىككىگە بۆلۈشتىن دېرەك بېرەتتى، ئەڭ چوڭ مۇلۇك تىراكتۇر بولۇپ، راسىنلا ئۆڭي ئايرىلىدىغان بولسا، بۇنىمۇ ساقلاپ قالغىلى بولمايتتى. ئەگەر تىراكتۇر خەيبوغا قالىدىغان بولسا، خەيبو مۇقەررەر ھالدا دادىسىغا قەرزدار بولۇپ قالاتتى. ھالبۇكى، زاۋۇت قۇرۇشقا كېرەكلىك مالىيە كۆچى نەدە؟ گەرچە خۇمداندىكى ھىلىقى تەمىنات-سودا

بۆلۈمنىڭ باشلىغى پاي قوشۇشقا ماقۇل بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ پاي بىرەر تېينمۇ نەق پۇلى يوق قۇرۇق پاي بولۇپ، پەقەت كۆمۈر مەنبەسىدىن مەنپەئەتدار بولۇش ھېساۋىغا ھەل قىلىنغان "پاي" ئىدى.

خەيىو ئىككىلەندى.

مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتىتە، گۈيجېن ئۆز ئۆيىدىن ئاكىسىنىڭ يارىدىمگە ئېرىشتى، ئەر-خوتۇن ئىككىسى بوۋايىنىڭ بۆلەك ئۆي تۇتۇشىغا قوشۇلدى، ئاندىن، ئۇستىگە قەرز ئارتىۋېلىپ، ئاددى يەپ-ئاددى كىيىپ، غورىگۈل ئۆتىسەكىمۇ مەيلى دەپ، زاۋۇتنى قۇرۇشقا بەل باغلىدى، چۈنكى ئۇ شەرتسىز پۇل تاپىدىغان بۇيۇق ئىش ئىدى.

ئەر-خوتۇن ئىككىسى ئۈيۈشۈپ بىر نىيەتكە كەلدى. لېكىن گۈيجېن ئېرىدىن بۇ ئىشنى ھېچكىمگە تىنماسلىقنى، باشقىلارغا، گۈيجېن كېلىن بولغاچقا بۇ ئىشقا ئارىلاشماي، ئوتتۇرىدا تۇردى، ئاتا-بالا ئىككىسىزنىڭ ماجراسىغا ئارىلىشىشنى خالىمىدى، دېيىشنى ئۆتۇندى. دېگەندەك، ئىش كۈندىن-كۈنگە ئەۋج ئېلىپ، كۈندىن-كۈنگە زورىيىپ، پۈتۈن كەنتكە پۈركەتتى. مەيلى "دادا تەرەپتىكىلەر" بولسۇن، ياكى "بالا تەرەپتىكىلەر" بولسۇن، ھەممىسى گۈيجېننى ئەدەپلىك، چوڭ ئىشنى ئۈيلايدۇ، "ياخشى كېلىنلەرنىڭ تىپى" دەپ ماختاشتى.

ئەسلىدە، خەيىو پېيىڭ ئەرسۇغا بىرنەچچە كۈندە بىر قېتىم كۆمۈر توشۇپ بېرىپ (ئۇ دەل كۆمۈر توشۇپ بېرىش جەريانىدا كۆنەك كۆمۈر ئىشلەشنىڭ يولىنى بىلمۈالدى ھەم كاندىكى كىشىلەر بىلەن تونۇشۇپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ زاۋۇت قۇرۇش نىيىتىگە

كەلگەن ئىدى)، بىرئاز پۇل تاپقان ئىدى. يېقىندىن بۇيان، كېچە-لىرى گۈيجېن ئۇنىڭغا دادىسىنىڭ ھىلىقى پېيك ئەرسۇۋ بىلەن بولغان "ئىشقى-مۇھەببەت ئىشلىرى" توغرىسىدا ئۇدا بىرنەچچە قېتىم مە-لۇمات بەردى. بۇ ئىشنىڭ ئەھمىيىتىتە بار-يوقلۇغى ھەققىدە بىر نىمە دېيىش تەس ئىدى. چۈنكى، لاۋجۇاڭ يېقىندىن بېرى ھە-مىشە ئاشۇ ئەبجىغى چىقىپ كەتكەن لاپاسقا بېرىپ، كۆنەك كۆمۈر ياسايدىغان ئەزالارغا ھەممە تەرەپتىن غەمخورلۇق قىلىدىغان، پېيك ئەرسۇۋ بىلەن كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتىنى قانداق قىلىپ ساقلاپ قېلىش ۋە تەرەققى قىلدۇرۇش مەسىلىسى ھەققىدە ئۇزاققىچە سۆزلىشىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى، ئۇنىڭ بۇلەك ئۆي توتۇشنى ئوتتۇرىغا قويغانلىغى توغرىسىدىكى خەۋەر ھەممىگە بىلىنىپ كەتكەندىن كېيىن، كىشىلەر، لاۋجۇاڭ ئۆزىگە تەككەن مۇلۇكنى پېيك ئەرسۇۋنىڭ كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتىغا قوشۇپ، لىگشىپ قالغان بۇ ئەسكى لاپاسنى يېڭىلامدۇ-نىمە؟ دەپ تەھلىل قىلىشتى. ئارقىدىنلا، لاۋجۇاڭ بىلەن تۇل خوتۇن پېيك ئەرسۇۋ "ئاشنا" بوپتۇ، دېگەن خەۋەر تارقالدى. بۇ سۆز-نىڭ دەسلەپتە كىمنىڭ ئاغزىدىن چىققىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى، ئىشقىلىپ مۇنداق خەۋەر كىشىلەرنى بەكمۇ ئاسان ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ، شۇڭا بۇ خەۋەر ناھايىتى تېز تارقىلىپ، بىر مەھەل كىشىلەرنىڭ ھەممىدىن بەك قىزىقىدىغان ئىشقا ئايلىنىپ قالدى. گۈيجېن سەرتتا ھەمىشە ياخشى كۆرۈن سۆپىتىدە كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ، ھەممە ئىشتا ئەدەپلىك بولۇپ، باشقىلارنىڭ بالىلىرىنى ئەركىلىتىپ قويغانلىدىن باشقا چاغلاردا، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا زادى چىشىنىڭ ئېقىنى چىقارماي، كەم سۆز بولۇپ يۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن، قېيناتىسى بىلەن ھىلىقى پېيك ئەرسۇۋ ئوتتۇرىسىدا تارقالغان گەپلەرگە كەل-

گەندە، بىرەر ئېغىز گەپتىنمۇ قالمىدى. ئۇ شۇنى بىلەتتىكى، مۇشۇ كۇنلەردە، خەيبونىڭ "باشقىلارنىڭ قولىدىكى نانىنى تارتىۋېلىشى"نىڭ ئەيىپلىگۈدەك ھېچىيرى بولمىسمۇ، ئەمما بۇ چەت يېزىدا كىشىلەر-نىڭ مەنىۋى جەھەتتىن قوللىشىغا ئېرىشىش يەنىلا تەس ئىدى، ئەكسىچە، قېينىاتىسىنىڭ "كەمبەغەللەر ئۈچۈن خىزمەت قىلغان"لىغى بولسا كۆپچىلىكنىڭ ھېسداشلىغىغا ئېرىشىپ قالاتتى، شۇڭا، دادا-بالا ئىككىسىنىڭ ئېلىشىشىدا قايسىسىنىڭ ئۈتۈپ چىقىشى ھەققىدە بىرنېمە دېيىش قىيىن ئىدى. بىراق، گۈيجېن قېينىاتىسىغا ئوخشاش كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان كومپارتىيە ئەزالىرىغا باشقىسى ئېغىر تۇيۇلمىسمۇ، ئۆرپ-ئادەتكە مۇخالىپ ئىش قىلىدى دېگەندەك پىتنە-پاساتلارنىڭ تارقىلىشى ئىنتايىن ئېغىر تۇيۇلىدىغان-لىغىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى.

لېكىن بىرنەچچە كۈندىن بېرى، ئۇ كۆزىتىش نەتىجىسىدە بوۋاي-نىڭ "جامائەت پىكرى"گە پىسەنت قىلمايۋاتقانلىغىنى، يەنىلا ئۆزىنى تەمكىن، ئېغىر-بېسىق تۇتۇپ، قىلچە قىسىنماي، بۇرۇنقىدەكلا پېكىڭ ئەرساۋىنىڭ قېشىغا بېرىپ-كېلىپ يۇرۇۋاتقانلىغىنى سېزىۋالدى-دە، ھەيران قالدى!

خەيبو كۈندە سەھەر چىقىپ كېتىپ، كەچ قايتىپ كېلەتتى، يۈك توشۇغاچ ئالدى-ساتتى بىلەنمۇ شۇغۇللىناتتى، زاۋۇتقا مەبلەغ توپلاش ئۈچۈن كالىدەك باش چۆكۈرۈپ ئىشلەيتتى. ئىش پۈتەي دەپ قالغاندا، يەنە گۈيجېندىن كىشىلەرنىڭ دادىسىنىڭ ئۇ ھىلىقى سەت ئىشلىرىنى ئەيىپلىگىنىنى ئاڭلىدى، شۇنىڭ بىلەن، بۇگۈنكى ناشتىدىكى ۋەقە يۈز بەردى.

خەيبونىڭ كۆزىدا توشۇشنى رەت قىلىشى، شۇبھىسىزكى، پېكىڭ

ئەرساۋنىڭ لىگشىپ قالغان كۆمۈر زاۋۇتىغا بولغان ئەجەللىك زەربە ئىدى، شۇنداقلا ئاشۇ بىچارە ئەبجەق زاۋۇتنى قوللاۋاتقان دادىسىغا تاپشۇرۇلغان ئاخىرقى ئولتوماتوم ئىدى.

لاۋجۇاڭ سىرتقا چىقىپ، ئازراق بىر ئىشنى ئويلىۋالغاندىن كېيىن، گۇڭشىغا ــ هازىرقى پېزىلىق هۆكۈمەتكە ــ بېرىش قارارىغا كەلدى. ئۇ، يېڭىدىن تەختكە چىققان ياش كەنت باشلىغىنى ئىزدەشنى خالىمىدى. ئۇ، بۇ كەنت باشلىغىنىڭ باشقا يەردە يوغان گەپ قىلىپ، خەيبونىڭ "ئىسلاھ قىلىش روهى"نى قوللىشىنى ياشلاردا مۇقەررەر بولىدىغان تەنتەكلىك هەرىكەت، دەپ قارايتتى، ئېچىدە بۇ ئىش كۆرمىگەن بالىچۇق كەنت باشلىغىنى كۆزگە ئىلمايتتى. ئۇ سابىق گۇڭشې شۇجىسى، هازىرقى پېزىلىق پارتكومنىڭ بىرىنچى قول باشلىغى چوقۇم مېنىڭ تەشەببۇسىمغا قوشۇلىدۇ، دەپ بىلەتتى، هازىر ئۇ يۇقۇرىنىڭ قوللىشىغا مۇهتاج ئىدى، قارىغاندا، ئۇغلىغا "ئائىلە قانۇنى ئاقمايدىغاندەك تۇراتتى، ئەمدى دۆلەت قانۇنىنغۇ باردۇ!"

ئۇ ئۆزى بىلەن تۇل خوتۇن پېلىك ئەرساۋ توغرىسىدا تارالغان ئۆسەك سۆزلەرگە راستىنلا پىسەنت قىلمىدى. "ئەگەر شۇنداق بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئۇنداق بولمىسا نېمە بوپتۇ؟ بىر بويتاق ئەر بىلەن بىر تۇل خوتۇننىڭ شۇنداق ئويى بولسا، پەتتە ئېلىپ توي قىلسىلا بولدىغۇ، ئەجەپلىنەرلىك نەرى بار بۇنىڭ؟!..." دەپ هىساپلايتتى ئۇ. قارىغاندا، لاۋجۇاڭنىڭ ئىدىيىسى بۇ جەهەتتە توغۇق ئازات بولغاندەك قىلاتتى. ئۇ كۆپ يىللار دادۇيجاڭ بولغاچ، سىياسەتنى بىلەتتى، هېچكىم ئۇنى قورقىتالمايتتى.

قارىماھسىز، ئۇ يەنە شۇ يەرگە باردى! لاۋجۇاڭ گۇڭشىغا بارىدە-

غان يولدىن ئەگىپ، ئەبجەق لاپاس ئاستىدا، ئۇستى-باشلىرى پاسكىنا ھەم قاپ-قارا بولۇپ ئىشلەۋاتقان گۈڭشې ئەزالىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئۆتىمەكچى بولدى، ئۇلار كۆنەك كۆمۈرنى قولىدا بىر-بىرلەپ سقمداپ چىقراتتى، كۆپ پۇل تاپالمايتتى، لېكىن بۇ ئىش ئەمگەكنى كۆپ تەلەپ قىلاتتى. بۇ، كىشلەر ئانچە خالاپ كەتمەيدىغان ئىش ئىدى، بىراق، پېسىك ئەرساۋۇنىك ئۇلارنى يېتەكلەپ ئىشلەپ كەلگەنلىگىنىك ئۆزى كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان ۋە قايىل قىلىدىغان جاپالىق ئىشلەپ ئىگىلىك يارىتىش روھى ئىدى. لاۋ-جۇاڭنىك بۇرۇنلا نامى يامان ئاتلىپ قالغان ئاشۇ تۇل خوتۇنغا بولغان ھىسسىياتى مۇرەككەپ ئىدى: ھەم كەمسىتەتتى، ھەم تامامەن كەمسىتىپ كەتمەيتتى؛ ھەم ھىسداشلىق قىلاتتى، ھەم تولۇق ھىس-داشلىق قىلىپمۇ كەتمەيتتى. مۇندىن ئون يىل ئىلگىرى ئىشقۇازلىق ئەنزىسى تۇغۇلغانلىقتىن، لاۋجۇاڭ بىر قېتىم پىسەن يەغىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇنىڭغا "تەربىيە" بەرگەن ئىدى. چۇنكى، بىر كۇنى كېچىدە لاۋجۇاڭ قاتتىق ئۇخلاۋاتقاندا، ۋاقىرىشىپ ئويغىتىۋەتتى، ئىشكىنى ئېچىپ قارىسا، بىرنەچچە كۆكەمە بالا-ئۆز ۋاقتىدا ئۇلار قىزىل مۇھاپىزەتچىلەر دەپ ئاتىلاتتى-بىر ئايالنى ئىشكىنىك ئالدىغا ھەيدەپ ئېپكەپتۇ، ئۇنىڭ بەدىنىنىك يۇقۇرىسى قىپ-يالىڭاچ بولۇپ، تۆۋەندە پەقەت ئەۋرىتىنى يېپىپ تۇرىدىغان كالتە ئىشتانلا بار ئىدى، چۈگۈلغان ئۇزۇن چاچلىرى دېققاق كەلگەن ئاپپاق دولىسىنى يېپىپ تۇراتتى، لاۋجۇاڭ ئۇنىڭ كىملىگىنى دەماللىققا ئەسلىيەلمىدى. قىزىل مۇھاپىزەتچىلەر ئۇنىڭغا بۇ ئايالنى بايا دۆڭلۇكتە چار-لاپ يۈرگەندە تۆتۈۋالغانلىغىنى، ئەرنىك قېچىپ كەتكەنلىگىنى، دا-لدا قالايمقان ئىش قىلغان بۇ ئايالنلا دادۇيجاڭنىك بىر تەرەپ

قىلىشقا تۇتۇپ كېلىشكە توغرا كەلگەنلىكنى مەلۇم قىلىشتى. لاۋ-جۇاڭ شۇئان ئۇنىڭ قولىنى يەشتۇردى ۋە ئۇنى كېسىنىشكە بۇيرۇدى. كېسىنگەندىن كېيىنلا، بۇ چوكانىڭ پېڭ لاۋئەردىن قالغان تۇل ئايال بولۇپ، ئەمگەك ئىنتىزامىغا بوي سۇنمايدىغان ئەزا ئىكەنلىگىنى بىلگەن ئىدى. لاۋجۇاڭ نەق مەيداندا ئۇنىڭغا قاتتىق كايىغاندىن كېيىن، ئۇنى ئۆيگە بېرىپ، ئەتىكى ئەزالار چوڭ يىغىندا ئامما-نىڭ ئالدىدا ئۆزىنى تەكشۈرۈشكە تەييارلىق قىلىشقا بۇيرۇدى.

10 يىلدىن بۇيان، پېڭ ئەرسۇاڭ لاۋجۇاڭنىڭ ئاشۇ دىمىق ياز كېچىسىدە ئۆزىنىڭ قولىنى قانداق يەشتۈرگەنلىگى، ئۇنى كېسىپ ئۆيگە قايتىشقا بۇيرۇغانلىغىنى يادىغا كەلتۈرسىلا ئىنتايىن خىجىلچىلىقتا قالاتتى ۋە ئۇنىڭدىن ناھايىتى مىننەتدار بولاتتى. ئۇ كۆمۈپ قويغان ئېرىغا يۈز كېلەلمەيدىغان بىرەر ئىش قىلىپ قويغانلىغىغا پىشمانلىقتا بولۇپ، چۈنكى، ئېرى ئۆلگۈر ئەزىلدىن ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ باققان ئەمەس ئىدى؛ ئۇنىڭ لاۋجۇاڭغا يۈز كېلەلمەيدىغان ئىش قىلىپ قويغانلىغىدىن خىجىل بولاتتى. بۇنداق مۇرەككەپ ھىسسىياتلار ئون يىل جەريانىدا ئۇنىڭ بىرنەچچە قېتىم قايتا تۇرمۇشلۇق بولۇش پۇرسىتىنى قولدىن بەرگۈزۈپ قويدى، شۇنداقلا، ئۇنىڭ قىلمىسز شاللاق خۇلقىلىرىنى خېلىلا يۇغۇشتۇرۇپ قويدى، بەزى ئەرلەر ئۇنىڭغا چاخچاق قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇ ئەرلەرنىڭ نىمىنى ئويلايدىغىنىنى بىلەتتى، ئۇ چوڭ قىزلاردەك تارتىنىپ يۈرمەيتتى، لېكىن ئۇلارنى ئۆزىگە يېقىن كەلتۈرمەيتتى. لاۋجۇاڭ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا كۆمۈلۈپ قالغان ئايالىلىق غۇرۇرى ۋە تەبىئىتىنى قوزغايتتى. ئۇ لاۋجۇاڭنىڭ ئاشۇ كۈنى كەچتە ئۆزىگە كەمىستىش ۋە ئىچ ئاغرىتىش نەزىرىدە قارىغىنىغا رەھمەت ئېيتاتتى. ئون يىل نەمە

دىگەن ئۇزاق ـ ھە! ئۇ ناھايىتى چارچىغانلىغىنىمۇ ھىس قىلغان ئىدى. ئۇنىڭدا ئالاقىلىشىش ۋە مالىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇش جەھەتتە تۇغما ماھارەت بار ئىدى. ئون نەچچە ئادەمنىڭ قول ئەمگىگى بىلەن ماڭدىغان كۆمۈر زاۋۇتىنىڭ بارلىق ئىشلىرىغا يالغۇز ئۆزى مەسئۇل ئىدى، ئۇ ھەمىشە كۆمۈركانغا بېرىپ تاپاۋەت بىلەن شۇغۇلـ لىناتتى، شەھەردە يۈرۈپ جايلارنىڭ كۆمۈر زاۋۇتلىرىنى كـۆرۈپ چىقاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ جاپا چېكىپ قىلغان ئىشلىرىنىڭ ئىستىقبالى پارلاق ئەمەسلىگىنى پەملىگەن ئىدى. ئۇنىڭ بۇ تەرىپى كومپارتىيە ئەزايىمىز لاۋجۇاڭدىن ئۈستۈن تۇراتتى. يېقىندا، لاۋجـۇاڭ ئوغلى بىلەن قارشىلىشىپ قېلىپ، مۇشۇ زاۋۇتنى بىر گۇللەندۈرۈۋەتمەيمۇ دىگەن غەرەز بىلەن، بىراقلا بۇ كۆمۈر زاۋۇتىغا قاتناشتى. لاۋجۇاڭـ نىڭ تىرىشچانلىغى ئۇنىڭغا زور ئىلھام بولدى، لېكىن بۇ ھال ئۇنى ھىلىقى يامان تۇيغۇدىن قۇتۇلدۇرالمىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆزقارىشىنى كۆپچىلىككە ئېيتىشىم كېرەك دەپ ئويلايتتى ـ يۇ، بىراق، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەزالارغا ئېيتىش ئاسان بولسىمۇ، لاۋجۇاڭغا ئېيتىش تەس ئىدى.

تېخى تۇنۇگۈنلا ئۇۋاق كۆمۈر تۇگىگەن ئىدى، بۇگۈن لاۋجۇاڭـ نىڭ ئوغلى ــ ئۇنىڭ كۇچلۇك رىقابەتچىسى ــ كەنتتىكى بىردىن ـ بىر تىراكتۇرنى خىش زاۋۇتى تەرەپكە غاقىرتىپ ھەيدەپ كېتىۋاتـ قىنىدىن ئۇ ھەمىسنى بىلىۋالدى. شۇ تاپتا ئۇ كارخانىدا ئۆزى يالغۇز ئولتۇراتتى، ئەزالار، بۇ يەردە ئىش بولمىغانلىقتىن، ھۆددىگە ئالغان يەرلىرىدىكى زىرائەتلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن كېتىشكەن ئىدى. كۆز شامىلى ئەسكى لاپاسنىڭ بىر بۇرجىگىدىن ئىنتايىن يېقىمسىز بىر خىل شارىلداش ئاۋازىنى پەيدا قىلىپ،

يەردىكى ئۇۋاق كۆمۈرلەرنى يېراق-يېراقلارغا ئۇچۇرتماقتا ئىدى. ئۇ ئەزەلدىن ھىس قىلمىغان بىر خىل يېتىمسىراش ھىسسىياتى بىلەن پۈچۈق كۆرسىدا ئولتۇراتتى. مۇشۇ ئىككى يىلدىن بۇيان، ئۇ سىياسەتنىڭ ياخشىلىنىشى ۋە ئۆزىنىڭ جاسارىتى، پاراسىتى ھەم ماھارىتىگە تايىنىپ، بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشى كېرەك ئىدى ۋە شۇنداق قىلالايتتى. ئۇ ئىشنى زادى ئۆزگەرمەيدۇ دەپ قارايتتى، ئۇ مۇنداق چەت-ياقا كەنتتە كۆنەك كۆمۈر زاۋۇتىنىڭ ئىشى قول بىلەن قىلىنىدىغان بولسىمۇ، يەنىلا يېڭى نەرسە ھاسىلە-نىدىغانلىقى، يەنە بىرنەچچە يىل ساقلاپ قالغىلى بولىدىغانلىقى، يېتەر-لىك مەبلەغ توپلىغاندىن كېيىن دەرھال ئۆز جايىدىلا ماشىنا بىلەن ئىشلەپچىقىرىشقا ئۆزگەرتىشكە بولىدىغانلىغىنى بىلەتتى. ئەدىن بىلىۋن، ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ كىرمىگەندە، ئىش مۇنداق تېز ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇ ئەمدى ئىش باشلاپ، ماشىنا سېتىۋېلىش غايىسىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ بولغىچە، جۇاڭ خەيبو ئۇتتۇرىغا چىقتى! ئۇ تەنتەك ئەمە دېگەن يامان، ئەمە دېگەن زەھەرخەندە-ھە! ئۇ كۆڭىلىدىكىنى قىلچە يوشۇرمايى، قىلچە ئىككىلەنمەي، ھېچكىمنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي ئېتىلىپ چىققان ئىدى. ئۇنىڭدا كۆزىتىپ كۆرەي، تىڭ-تىڭلاپ باقاي دېگەن خىياللار ئەمىش قىلىۋن، يۇتۇۋالاي دېگەن غەرەزمۇ ئەمىش قىلىۋن، ئۇ خۇددى بامبۇك ئۆز پەسلىگە كەلگەندە، قانداقلا بولمىسۇن يەر ئۈستىگە ئۇنۇپ چىققىنىغا ئوخشاش، خۇددى ياغماقچى بولغان يامغۇرنى توسۇۋالغىلى بولمىغانغا ئوخشاش، "قەتئى ھالدا ئوتتۇرىغا چىققان" ئىدى... ئۇنى ھېچقانداق قىلىپ توسۇۋالغىلى بولمايتتى!

ئەجەپلىنەرلىك يېرى شۇكى، يېڭى ئەرساۋ خەيبو دېگەن ئالا-

جوقدىن ــ ئۆزىنى يوقىتىش ئۈچۈن ھۆجۇم قىلغۇچىدىن بىزار ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ قەلبىدە تۈيۈقسىز يوشۇرۇن ئۆچمەنلىك قوزغالدى: بۇ ئىشنى نېمىشقا دادىسى قىلماي، خەيبو قىلغاندۇ؟ ناۋادا دادىسى قىلغان بولسا ئىدى، ناھايىتى ياخشى بولاتتى. دادا ـ بالا ئىككىسىنىڭ تەقدىرى ـ تۇرقى شۇنداق ئوخشاش، مىجەز ـ خۇلقىمۇ ئوخشاشلا چۈس تۇرۇقلۇق، نېمىشقا ئىدىيىسى شۇنچە ئوخشاشمايدىغاندۇ! بۇ نەمە دېگەن چۈشىنىكسىز، نەمە دېگەن ئەپسۇسلىنارلىق ئىش ـ ھە! توۋا!

ئەمما، لاۋجۇاڭ پېڭ ئەرسىاۋنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ گۆشىغا (ئۇ، ھازىر گۆشتىي دېمەستىن، يېزىلىق ھۆكۈمەت دەپ ئاتايدىغانلىغىنى ھەمىشە ئېسىدە ساقلىيالمايتتى) لى شۇجىنى ئىزدەپ كېتىۋاتقانلىغىنى، شۇجىنىڭ قارار چىقىرىپ، خەيبولارنىڭ خالىغىنچە ئەسكىلىك قىلىشىغا يول قويمايدىغانلىغىنى، شۇنىڭدەك يەنە يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى پونكتىنىڭ باشلىغىنى تېپىپ، قاتناش مەسلەسىنى ئالاقىلىشىپ، بىر ـ ئىككى كۈنگە قالماي ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرىدىغانلىغىنى ئېيتتى. پېڭ ئەرسىاۋ ئۇنىڭ غەزەپلەنگەن روھىي قىياپىتىنى كۆرۈپ، سوغاققىنا كۈلۈپ قويدى. بايا ئويلىغانلىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتماقچى بولدى ـ يۇ، لېكىن بوشىشپ ئادەمنى بوشاشتۇرۇپ قويىدىغان ئۇنداق سۆزلەرنى ئېيتىشقا كۆڭلى بارمىدى.

ــ بولىدۇ، بېرىپ ئېيتىپ بېقىڭ. بىراق، نەمە ئۈچۈندۇ، ئىككى كۈندىن بېرى پەقەتلا ماغدۇرۇم يوق، باشلىرىم قېيىپ، كۆزلىرىم قاراڭغۇلىشىپ، ئاغرىپ قالىدىغاندەكلا تۇرىمەن. ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈنۈپ باقايمكىن دەۋاتىمەن...

ـــ هەي، مۇشۇنداق ھالقلىق پەيتتە ئاغرىپ قالسىڭىز تازا بىر ئىش بولىدۇ ـ دە. مۇنداق قىلايلى، كېسەلنى داۋالتىش مۇھىم، تېز بېرىپ تېز قايتىڭ، سىزنىڭ ئورنىڭىزدا بۇ يەردىكى ئىشلارغا مەن قاراپ تۇراي.

ـــ ھىم... ـــ پىكىڭ ئەرساۋۇنىڭ كۆڭلى تۇيۇقسىز باشقىچە بولۇپ، كۆزلىرىدىن ياش ئاققىلى تاس قالدى ـ يۇ، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، پەقەت بېشىنى لىڭشىتىپلا قويدى.

ـــ ئۇنداق بولسا تېز يولغا چىقىڭ، ـــ لاۋجۇاڭ ئۇنى سۆيلىدى.

ـــ ياق!... ـــ ئۇ بېشىنى چايقىدى.

ـــ ھازىر كۆرەش شۇنداق جىددى تۇرسا، يەنە نىمە ئېزىلەڭگۈلۈك قىلىسىز؟ ـــ ئۇ ئالدىراقسىراق كىشى بولغاچقا، سۆزلىرىدە دائىم ئىشلىتىدىغان كونا تىرمىنلار تەكرارلىنىپلا تۇراتتى.

ـــ كۆرەش؟ ـــ پىكىڭ ئەرساۋۇ ئۇنىڭ سۆزىنى تۇتۇۋالدى، ـــ ھە دىسە كۆرەش قىلىپ غەلبە قىلالامدۇق؟ ئەنسىرەيدىغىنىم...

لاۋجۇاڭ باتۇر، جىگەرلىك ۋە قوپالراق كەلگەن بۇ ئايالغا ھەيران قالغان ھالدا قاراپ قالدى. لاۋجۇاڭ ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن مۇنداق دېگەنلىگىنى بىلەلمىدى.

ئۇ لاۋجۇاڭنىڭ ئۈمىتسىزلەنگەنلىگىنى ھىس قىلغاندەك بولۇپ، ھەقىقەتەن چىداپ تۇرالمىدى ـ دە، دەرھال ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، ئۇنىڭغا تەلپۈنگەن ھالدا قاراپ، يېقىملىق كۈلۈپ قويدى.

بۇ پىكىڭ ئەرساۋۇنىڭ ئۆز زامانىسىدىكى پەرۋا قىلماسلىق، غەم ـ ئەندىشىسىز ھەم مۇلايىم ـ مېھرى ئىسسىقلىق قىياپىتىتە كۈلگەن كۈلكىسىگە ئوخشايتتى.

لاۋجۇاڭ دەرھال ئۇنىڭدىن كۆزىنى قاچۇردى ـ دە،

— بوشاشماڭ. پارتىيە بىزنى قوللايدۇ! — دىدى.

پىلك ئەرساۋ ئۇنىڭغا ھىچ ئامال قىلالمىدى، بىر ھازادىن كېيىن ئېغىز ئاچتى:

— پارتىيە بىزنى قوللامدۇ؟ پارتىيە نىمىشقا چوقۇم بىزنى قوللايدۇ؟ ناۋادا مەن پارتىيە بولسام ئوغلىڭىز خەيبولارنى قوللىغان بولاتتىم!

پىلك ئەرساۋدا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلىكىنىڭ ئارىلىغىدا بوشىشى، مۇلايىملىق ۋە جىددىلىكتەك ئۇچ خىل تۈيغۇ كۆرۈلدى. ئەسلىدە لاۋجۇاڭ مۇنداق خىلمۇ-خىل روھىي ھالەتلەر ئەكس ئەتتۈرگەن مۇرەككەپ روھىي پائالىيەتلەرنى پىششىق بىلىشى كېرەك ئىدى، ئەپسۇسكى، ھازىر ئۇ بۇلارنى چۈشىنىشنى خالىمىدى، بۇنىڭ ھەممىسىنى ئايال كىشىنىڭ بوينى قاتتىقلىغىدىن بولغان، كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئايالىنىڭ مۇنداق بويىنى قاتتىقلىق قىلىشىغا يول قويۇشقا بولمايدۇ، دەپ قارىدى. بىراق، مۇشۇ پەيتتە ئۇنىڭ مۇنازىرە قىلىشقا مەيلى بارمىدى، ئۇ دەرھال لى شۇجىنى تېپىشى كېرەك ئىدى.

— سىزنى ساقلايمەن! — پىلك ئەرساۋ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ۋاقىرىدى.

ئۇ ئارقىغا قاراپ سورىدى:

— كېسەل كۆرسەتكىلى بارمامسىز؟

— بارمايمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى پىلك ئەرساۋ. ئەسلىدە، "ھەي ئالجىغان قېرى!" دىگەن سۆز ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كەلدى-يۇ، ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

كەچ كۈز ھاۋاسى، قۇياش تاغ ئارقىسىغا ئەگىگەن بولۇپ، قاش

قارايغان چاغ ئىدى. شۇنداقتىمۇ بۇ يەردە كۆز كۆنلىرىنىڭ گۈگۈم ۋاقتى ناھايىتى ئۇزۇن بولۇپ، يىراقتىكى تاغلار، يېقىندىكى دەل-دەرەخلەر ھال رەڭگە كىرىپ تاۋلىنىپ، يېتىلگەن، تىپ-تېنىچ گۈزەللىكنى نامايان قىلاتتى. ئەپسۇسكى، رەسساملار بۇ يەرگە كەلمەيتتى.

يىگىت ــ جۈاڭ خەيبو خىش توشۇغىلى كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما لىيەتتە بىر قېتىم توشۇپ، خىش زاۋۇتىدىن باسقان خىشنى ناھىيە بازىرىدىكى بىر قۇرۇلۇش ئورنىغا چۈشۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، ئالدىراپ ئىش بېجىرىشكە كەتكەن ئىدى.

ئۇ، بىر تەرەپتىن، قايتاشىدا توشۇيدىغان مال چىقىپ قالارمىكىن دېگەن مەقسەتتە، يەنە بىر تەرەپتىن، سىرتقا بۇيرۇتۇپ قويغان كۆمۈر قۇيۇش ماشىنىسىنىڭ كەلگەن-كەلمىگىنىنى سوراش ئۈچۈن، تىراكتۇرنى پويىز ئىستانسىسىغا ھەيدەپ بارغان ئىدى. مال توشۇش ئىشخانىسىنىڭ گىزەكچىسى قېرىشقانىدەك ئايال بولۇپ چىقتى. ئۇ يانچۇغىدىكى "خۇشھەنچا" ماركىلىق تاماكۇنى ئۇ ئايالغا تۇتۇشىنى ئەپسىز كۆرۈپ، بىرئاز بوغۇلغاندىن كېيىن ئىلاج بار يۇمشاقراق قىلىشتىن باشقا ئامال بولمىدى، لېكىن ئۇ ئايال بېشىنى كۆتۈرىپمۇ قويماي، ــ كەلمىدى، ــ دەپلا جاۋاپ بەردى.

خەيبو ۋاقىتنى بىكارغا ئۆتكۈزمەيتتى، ئۇ يەرگە قاتتىق ئىككىنى تۇكۇرۇپ، غەزەپ بىلەن چىقىپ كەتتى. تىراكتۇرنى شەھەر دەرۋازىسى سىرتىدىكى ماشىنا توختىتىش ئورنىغا قويۇپ، ئۇدۇل پوچتىخانىغا بېرىپ، كۆمۈر قۇيۇش ماشىنىسى ئىشلەپچىقىرىدىغان ھىلىقى زاۋۇتقا ئۆزۈن يوللۇق تېلېفون بەردى. ئۇ تاقەتسىزلىك بىلەن تېلېفون ساقلىدى. تېلېفوندا قانائەتلىنەرلىك جاۋاپنى ئاڭلىغاندا،

ۋاقىت چۈشتىن ئۆتۈپ كەتكەن ئىدى.

نىمە ئۈچۈندۇ، بۇگۈن ئۇنىڭ يۈرىگى ئويناپ تۇراتتى، ئىشنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغىنىدىن ھاياجانلانغىنىمۇ ياكى ئالغا بېسىش يولىدا ئۇنى قانداقتۇر بىر پىشكەللىك كۈتۈپ تۇرامدۇ؟ بۇ يېگىت باغرى قاتتىق، بېپەرۋا بولسىمۇ، لېكىن ئۇنداق ئالدى-ئارقىغا قارىمايدىغان قارام قەھرىمانلاردىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ مۇشۇ يېشىدا، پۈتۈن ۋۇجۇدى كۈچ-قۇۋۋىتكە تولغانىدىن باشقا، ئۇ ئاساسەن ھېچنىمىگە ئېتىقات قىلمايتتى، بىراق-تاز-تولا خۇراپى ئىدى. ئۇ رەھىمچىلەرگە ئىشەنمىسىمۇ، ئۇنىڭدا چۈشەنگىلى بولمايدىغان بەزى "ئالامەتلەر" بار ئىدى. بۈگۈن ئەتىگەنده، ئۇ دادىسى بىلەن جىدەللىشىپ، خاپىلىق تارتقانىدىن كېيىن، ئىش بېجىرىشكە ماڭغان ئىدى، شۇڭا، بىرەر پالاكەتكە يولۇقۇپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ماڭدامدا ئېھتىيات قىلاتتى.

ئۇ ئاشپۇزۇلدىن چىققاندا، كۈن قايرىلغان ئىدى. تىراكتۇرنى ماشىنا ساقلاش ئورنىدىن ھەيدەپ چىقىپ، شەھەر ئايلانمىسى يولىغا كىرىپ ئۆزاق ئۆتمەي، ئالدىدىن تۆيۈقسىز بىر جىپ ماشىنا چىقىپ كەلدى، ئۇ ئالدىراپ رولنى بۇراپ، تىراكتۇرنى يولنىڭ ئوڭ تەرىپىگە قايرىدى، كىم بىلسۇن، جىپ ماشىنا ئۇنىڭ ئارقىسىغا بىرپىلا توختىدى. ئۇ ھاڭ-تاڭ قېلىپ، نىمە ئىش بولغانىدۇ؟ مەن ئۇنىڭ يولىغا كىرىۋالغىنىم بىلەن، دەرھال بوشىتىپ بەردىم، ماشىنىنىڭ بىرەر يېرىگە تەككۈزۈۋەتكىنىمۇ يوق...لېكىن كىم بىلسۇن، ئۇنىڭ ئىچىدىكىلەر قاتناش باشقۇرۇش پونكىتىدىكىلەرمۇ-تېخى! يەنىلا تىراكتۇرنى توختاتقىنىم تۈزۈك، دەپ ئويلىدى-دە، تىراكتۇرنى يولنىڭ بىر چېتىدە توختىتىپ، ئارقىسىغا قارىسا، جىپ ماشىنىدىن

بىرى ئورۇق، بىرى سېمىز ئىككى ئادەم چۈشتى. سەراچە كىينىگەن، ئەللىك ياشلار چامىسىدىكى كىشىنىڭ چىرايىدىكى كۆلكە ئۇنى خاتىرجەم قىلدى، ئۇ، قاتناش باشقۇرۇش پونكتىنىڭكىلەر ئەمەسكەن، سالاپىتىدىن قارىغاندا رەھبىرىي كادىرىدەك قىلىدۇ، بولۇپمۇ ئاۋۇ كىشى نېمە دېگەن سېمىز، ــ دەپ ئويلىدى. بىراق ئۇ دەرھال ئېسىنى يىغىۋالدى: ئاۋۇ ئورۇق كىشى يېزىلىق پارتكومىدىكى لى شۇجىغۇ! ئۇ شۇئان ئۆزىگە بىر سوئال قويىدى: مېنى نېمىشقا ئىزدەيدىغاندۇ؟ ئىختىيارىي پاراڭلىشامدىغاندۇ ـ يە؟

ــ يېگىت! نېمىشقا ئۇنداق تېز ھەيدەيسىز؟ ــ لى شۇجى ئالدى بىلەن گەپ ئاچتى.

ــ لى شۇجى! سالام سىزگە! ــ ئۇ لى شۇجىغا سالام بەرگەچ تىراكتۇردىن سەكرەپ چۈشۈپ، دەرھال تاماكۇ تۇتتى. لى شۇجى كونا تونۇشلاردەكلا بىرتال تاماكۇ ئالدى، ھىلىقى سېمىز كىشى قول ئىشارىتى قىلىپ، تاماكۇدىن ئالمىدى.

لى شۇجى ھىلىقى سېمىز كىشىگە:

ــ جۇاڭ خەيبو دېگەن يېگىت مانا مۇشۇ، ــ دەپ تونۇشتۇردى.

ــ ھە، جۇاڭ خەيبومۇسىز، يارايسىز!

بۇ مۇنداق ئاڭلىنىشقا ناھايىتى تۇتۇق سۆز ئىدى، بۇ يەردە "ياراتقانلىغى" ياكى "ياراتمىغانلىغى"نى ئايرىۋېلىش تەس ئىدى. ئۇ ئىلاجسىز كۆلۈپ قويىدى، توختىماستىن پۈتلىرىنى ئالماشتۇرۇپ، بىر ئورنىدا جىم تۇرالمايتتى.

ــ ھەققەتەن ئوبدان قىپسز، ــ دەپ كۈلدى لى شۇجى، ــ بىرەر ئىش تەۋرىتەلەيدىغان جىگىرىڭىز بار ئىكەن! ھا ـ ھا ـ ھا... ئەمما، دادىڭىز بۈگۈن مېنى ئىزدەپ كەپتۇ، دەل شۇ چاغدا ناھىيە ـ

لىك پارتكومدىن ۋاڭ شۇجمۇ بار ئىدى، دادىڭىز ئۇستىڭىزدىن ئەرز قىلدى!

خەيىبو شۇئان بىرئاز گاڭگىراپ قالدى. بىراق، ئۇ چىشىنى چىشلەپ، ئۆزىنى تەمكىن تۇتتى. ئۇ مۇشۇ ئىكىكى رەھبىرىي يولداشنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ سەۋەبلىرىنى ئېيتىش نىيىتىگە كەلدى.

ــ ئەھۋال بىزگە ئايدىڭ بولدى، ــ دەپ ئۇنىڭ گېپىنى توستى لى شۇجى، ــ ئالدىنقى كۈنلىرى سىلەرنىڭ كەنت باشلىغىلار دادىڭىز بىلەن ئىككىلارنىڭ ئەھۋالىنى ماڭا مەلۇم قىلغان ئىدى...كۆپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق، ۋاڭ شۇجى بۇگۈن بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، يېزىلىق ھۆكۈمەتتىن قايتىدىغان چاغدا ئىككى تۇرلۇك يولىورۇق بەردى، ــ گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۇ سۆزىنى توختىتىۋېلىپ، تاماكۇسىنى شورىغاچ، گويا قارشى تەرەپتىن، ئىككى تۇرلۇك يولىورۇقنى بۇ يىگىتتىكە يەتكۈزەمدىمەن؟ دەپ رۇخسەت ئالماقچى بولغاندەك قىلىپ ۋاڭ شۇجىغا قارىدى.

خەيبونىڭ يۈرىگى ئېغىپ كانىيغا قاپلىشىپ قالغاندەك بولدى. ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنى بېسىۋالدى ھەمدە ئۆز ئۆزىگە، چوقۇم ماڭا پايدىسىز ئىش بولمايدۇ، دىدى.

ــ مۇنداق بولسۇن، ــ ۋاڭ شۇجى ئاسماندىكى بۇلۇتلارغا قارىۋېتىپ، گويا ئۆزىنىڭ بۇگۈن قانداق يولىورۇق بەرگەنلىگىنى ئەسلىگەندەك قىلدى، ــ سىزنىڭ ئىشىڭىزنى، ئاددى قىلىپ ئېيتقاندا، مۇنداق بولدۇ. بىرىنچىدىن، سىزنىڭ بېيىشقا جۇرئەت قىلىش روھىڭىزنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا ئىلھام بېرىش كېرەك، ھازىر ئىدىيىنى داۋاملىق ئازات قىلىپ، شارائىتقا قاراپ ئىش كۆرۈپ، بايلىق مەنبەسىنى كەڭ ئېچىپ، بېيىش يوللىرىنى كۆپرەك تېپىش لازىم.

ها ـ ها ـ ها... يەنە چوڭراق ئويلاپ، چوڭى بىلەن تۇتۇش قىلماھ-سىز! ھالقا ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمدارلىغىنى ئۆستۈرۈش، تاۋار نىسبىتىنى ئۆستۈرۈشتە. ئىلىم ـ پەننى تۇرلۇك ئىشلەپچىقىرىشقا كىرگۈزۈپ، ماشىنىنى قول ئىشىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىش يەنە بىر ھالقا! ھا ـ ھا ـ ھا... يېڭىت، سىزنىڭ ئويلىرىڭىز بۇگۈنكى سىياسەتىكە تازا ئۇيغۇن كېلىدۇ! قارىغاندا، سىز پىكىر يۈرگۈزۈشكە ئامراق، سىياسەتنى بىلىدىغان يېگىتتەك قىلىسىز... ئىككىنچىدىن، كەنتىڭىزلەردە سىزنىڭ ئىشلىشىڭىزگە باپ كېلىدىغان يەنە باشقا ئىش بار ـ يوقلۇغى ھەققىدە، سىز يەنە كاللا ئىشلىتىپ باقسىڭىز قانداق؟ بار، چوقۇم بار، ھازىر بېيىش يولىدىكى يوشۇرۇن كۈچ تېخى ھېچقانچە ئېچىلمىغىنى يوق... ئەلۋەتتە، سىز ماشىنىلاشقان كۆمۈر زاۋۇتى قۇرسىڭىز بولىدۇ، مەن، بولىدۇ، گەپ ـ سۆزسىز بولىدۇ! بۇنىڭغا قىل سىغمايدۇ! دەۋاتىمەن. بۇرۇن، يېزىلاردىكى يېقىلغۇ قۇۋۇتى مەسىلىسىگە ئەھمىيەت بېرىشىمىز زادى يېتەرلىك بولماي كەلدى، بەزى ئىشلارنى قىلغان بولساقمۇ، ئۇنۇمى كۆرۈنەرلىك بولمىدى، پاتقاق گازىنى ئالايلۇق... پاتقاق گازىنى يەنە ئىشلىتىمىز، ئۇ بىر يۆنۈلۈش... بىراق، يېگىت، سىزنىڭ ماشىنىڭىز ماڭغان ھامان كەنتىڭىزلەردىكى قول ئىشى بىلەن ئىشلەيدىغان بار ـ يوق 3 كۆمۈر زاۋۇتى توختاپ قالىدۇ، 30 نەچچە ئەمگەك كۈچىنىڭ چىقىش يولى مەسىلىسى... لاۋلى، ئوبدانراق مۇزاكىرىلىشىپ بېقىڭلار، بۇ بىر يېڭى مەسىلە، يېڭى ئەھۋال...

لى شۇجى دەرھال بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ:

ـــ بۇنداق مەسىلىلەر باشقا يېزىلاردىمۇ بولۇشى مۇمكىن، ناھەيلىك پارتكوم بىر تۇتاش ئويلىنىپ، قارار چىقارسا، ـــ دىدى.

ــ ناھىيلىك پارتكوم ئەلۇەتتە تەتىقىق قىلىدۇ، ــ دىدى لى شۇجى، ــ بىراق، سىلەر تەشەببۇسكارراق بولۇڭلار، ئالدى بىلەن، دەسلەپكى پىكرىڭلارنى ئوتتۇرىغا قويساڭلار پارتكوم ئويلىشىپ كۆرسۇن، بولامدۇ؟

ــ ھەئە، بىز ناھىيلىك پارتكومنىڭ قارارىنى ئاڭلايمىز.

ــ "قارار" دىسىڭىز ئانچە ياخشى بولماس؟ ھازىر يېڭى مەسىلە، يېڭى زىددىيەتلەرنى كۆپلۇگىدىن ساناپ تۇگەتكىلى بولمايدۇ، ئۇلار-نىڭ ھەر بىرىگە قارار چىقارغىلى تۇرساق ئۇيغۇن كەلمەس؟ ۋىلايەت-لىك پارتكوم، ئۆلكىلىك پارتكومىلار پىرىنسىپالىق يوليورۇق چۈشۈرىدۇ، تۆۋەندىن ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىپ، كونكىرىت مەسىلە-لەرنى كونكىرىت ھەل قىلىشنى ئۈمىت قىلىدۇ.

ــ شۇنداق، ئوبدان مۇزاكىرە قىلىپ ھەل قىلىش لازىم... جۇاڭ خەيبو تىراكتۇرنى ئۆچقاندەك ھەيدەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ چىرايلىرى تۇرۇلگەن، كۆزلىرى قىزارغان، يۈزلىرىنى تەر ۋە چاڭ-توزاڭ قاپلاپ كەتكەن ئىدى.

خەيبو ئۆيگە يېقىنلاشقانىدا، ئىككى ئايالىنىڭ يول ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا قوللىرىنى پۈلاڭشىتىۋاتقىنىنى كۆردى، ئۇنىڭ تىراكتۇرنى توختاتقۇسى يوق ئىدى، شۇڭا، تىراكتۇرنى ئاستىلاتمە-دى، ھىلىقى ئىككى چوكان "ۋايجان" دەپ ۋاقىرىغىنىچە، يولىنىڭ چېتىگە قېچىشتى. بۇ چاغدا ئۇ ئۇلارنىڭ بىرسى ئۆزىنىڭ ئايالى، يەنە بىرسى ھەدىسى ئىكەنلىگىنى تونۇدى. ئۇ تىراكتۇرنى توختە-تىپ، ئۇلار ئىككىسىنى كوزۇپقا چىقاردى.

ــ ئاستىراق ھەيدەڭ! سىز بۇگۈن ساراڭ بولۇپ قالدىڭىزمۇ نېمە! ــ دىدى گۈيجېن.

ئارقىدىنلا گۈيجېن يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ھەي، بۇگۈن نېمە بولدىڭىز؟ تەرىڭىزنى تۇرۇۋالغىنىڭىزنى... يەڭگەم قايتىپ كەلدى، گەپمۇ قىلىپ قويمايسىزغۇ...ۋىسىيە، ماۋۇ ئادەمنى، بۇگۈن بازارغا كىرىپ شەھەرنى ئۇتتۇرۇۋەتكەندەك قىلدىغۇ!

خەيبو ئايالىنىڭ كاپشىلىرىغا قۇلاقمۇ سالماي، ئىككى شۇجىنىڭ يولبورۇغىنى ئويلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ كاللىسى تېخى تازا ئىشلەپ كەتمىگەن بولۇپ، ئىككى رەھبىرىي يولداشنىڭ سۆزىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى ئانچە ئىگەللىيەلمىگەن ئىدى، ئۇلار ماشىنىلاشقان كۆمۈر زاۋۇتى قۇرۇشقا قوشۇلدىمۇ-يوق؟ قوشۇلمايدىغان سۆز قىلمىغاندەك قىلدۇ، مۇزاكىرىلىشىپ باقايلى، دېگەن گەپنى قىلمۇاتامتى-نېمە... بۇلارنى قانداق چۈشىنىش كېرەك؟

ــ نېمە بولسا بولمامدۇ، قۇرۇش كېرەك! ــ ئۇ كۆڭلىدە ئۆزئۆزىگە مەدەت بېرەتتى، ــ ئۇلار ئۆز ئاغزىدا قوللايدىغان، مەدەت بېرىدىغان شۇنچە كۆپ سۆزلەرنى قىلغان ئىكەن، يەنە نېمىدىن قورقاتتىم؟ مۇزاكىرىلىشىمىز؟ سىلەر ئالدىرىماي مۇزاكىرىلىشىڭلار، مەن ئاۋۇال ئىشلەپ، ئاندىن مۇزاكىرىلىشەي!...

ــ توختات! توختات! ــ ھەدىسى ۋاقىرىدى. ئۇ نېمە ئىش بولغانلىغىنى بىلەلمەستىن، دەرھال تورمۇز قىلدى.

ــ ھەدە، ئاز قالدۇق، ــ دىدى خەيبو ئارقىسىغا قاراپ.

لېكىن ھەدىسى ئۇنى پەقەت ئاڭلىمىغان ئىدى، ھەدىسى كوزۇپىنىڭ شىلىنى تۆتۈپ، يېقىن جايدىكى تاغ باغرىغا قاراۋاتاتتى. خەيبو، گۈيجېنلارمۇ ھەيران قالغان ھالدا ھەدىسى كۆز تاشلىغان تەرەپكە قاراپ، ئۇ تۆپىلىكىتىن كەچكى قۇياش نۇرىدىن ھاسىل بولغان، ئىنتايىن گۈزەل قىزغۇچ رەڭنىلا كۆردى. ئۇ يەردە ئۇلارنىڭ دادىسى

بىلەن ئۇلار چۈشەنمەيدىغان ھىلىقى پېكنى ئەرسائۇ بىرگە ئولتۇراتتى.

ئۇلار ئۇچىسى ھاك ـ تاك بولغان ھالدا، كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ قاراپ قالدى. ئۇلارنىڭ كاللىلىرىدا تۇرلۇك خىياللار ئويناياتتى، يەنە نۇرغۇن سوئاللار تۇغۇلدى...

لېكىن، كەچكى شەپەق ئىنتايىن گۈزەل ئىدى.

1984 ـ يىل 14 ـ ئاپرېل، چېڭدۇ.

ئاپتور ھەققىدە

جۇ كېچىن، سىچۈەن ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ جىيەنيانىڭ ناھىيىسىدىن، 1936 ـ يىلى تۇغۇلغان بولۇپ، ھازىرغىچە ئۇز يېزىسىدا تۇرمۇش كەچۈرۈپ كەلگەن. ئۇنىڭ تۇنجى ئەسىرى 50 ـ يىللاردا ئېلان قىلىنغان. ئۇنىڭ «ئوت ـ گىيانى ئۇنتۇماق» ۋە «ئاسماندىكى ئاي كۆڭۈلدىكىنى بىلمەس» ناملىق ھېكايىلىرى ئىلگىر ـ ئاخىر بولۇپ 1980 ـ يىلى ۋە 1981 ـ يىلى مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر ھېكايىلەر قاتارىدا مۇكاپاتلانغان؛ «شۇماۋ ۋە ئۇنىڭ قىزلىرى» ناملىق رومانى 1982 ـ يىلى تۇنجى قېتىملىق ماۋدۇن ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. نەشردىن چىققان ھېكايىلەر توپلىمىدىن «تاشچى ئاكا ـ سىڭىل» ۋە «جۇكېچىن ھېكايىلىرى» قاتارلىقلار بار.

(«تاللانغان ھېكايىلەر» ژورنىلىنىڭ
1984 ـ يىللىق 4 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **مەھەممەت ئېلى.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **غولام غوپۇرى.**

بىر رۇس ئايال

لیۇجېن

1

دىمىسمۇ بۇ جاينىڭ يەر تۈزۈلۈشى غەلىتىلا ئىدى، ماشىنا تاقاقا يامىشىپ كېتىپ باراتتى، بىر دەم ئەگىيىتتى، بىر دەم يامىشىپ ماڭاتتى، يەنە ئەگىيىتتى. مۇشۇنداق ئەگرى ـ توقاي تاغ يولىدا كېتىـ ۋاتقىنىمىزدا ئۆزىمىزنىڭ نەگە بېرىپ قالغانلىغىمىزنى راستلا بىلەلـ مەي قالىسىز. توساتتىنلا تاغ چوققىسىغا چىقىپ قالدۇق، كۆز يەتكۈسىز ئىدىرلار، يەرلەر، ئوتلاقلار كۆرۈندى، مانا بۇ تۈزلەڭلىك ئىدى. مەن ئىختىيارسىزلا "ياها نېمە دېگەن گۈزەل يەر بۇ!" دەپ تاشلىدىم. بۇغداي، سۇلۇ، قىچا پىشىۋاتقان چاغ بولۇپ، ئۇلار كۈن نۇرىدا ئالتۇندەك پاقىراپ، كۆز يەتكۈسىز تۈزلەڭلىكتىن ئەتراپىتىكى هەممە تاغ قاپتاللىرىغا، چوققىلارغا تۈتىشىپ كەتكەن ئىدى. كەڭ يېيىلغان كىمخاپقا كىشىلەرنىڭ دەسسەشكە كۆزى قىيمايۋاتقاندەك بۇ يەردە ئادەم كۆرۈنمەيتتى. مەن مۇشۇنداق ئادەم ۋە يېزا ـ قىشلاق ئاز جايلارنى ياخشى كۆرەتتىم. كۆپ ـ كۆك ئاسمان ناھايىتى ساپ هەم پايانسىز ئىدى. پەقەت توپ ـ توپ بۇلۇتلارلا ئاسمانىدا يەرگە قاراپ تۇراتتى. مېنىڭ: "گۈلدەك ئېچىلغان بۇلۇتلار، سىلەر

نىملەرنى كۆرۈۋاتىسىلەر؟" دەپ سورىغىم كېلەتتى.

ماشنا خېيلى ئۆلكىسىنىڭ ئەڭ غەربىي شىمالىي بۇرجىگىدىكى بىر ناھىيىگە كېلىپ توختىدى. بۇرجەك دىسلا كىشىلەر بارغانسېرى تارىيىپ باردىغان تار بۇلۇڭلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشىدۇ. بۇ بۇرجەك ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، ئادەمنى ماڭغانسېرى شۇنچە يورۇق، شۇنچە كەڭ يول بىلەن ئېچىكى موڭغۇل چوڭ يايلىغىغا ئېلىپ چىقاتتى.

بۇ جاينىڭ ھاۋاسى يازدا سالقىن، لېكىن ئادەملىرى تۆت پەسىلىنىڭ ھەممىسىدە قىزغىن ئىدى. ئۇلاردا يايلاقتىكى كىشىلەرگە خاس بولغان ئالاھىدە يېقىملىق مىجەز-خۇلۇق ۋە خۇسۇسىيەت بار ئىدى. كىشىلەر ماڭا بۇ ناھىيىدە خەنزۇ مىللىتىدىن باشقا، موڭغۇل، مانجۇ، خۇيزۇلارنىڭمۇ بارلىغىنى ئېيتىپ بەردى. بۇلارغا ھېچقانچە ئەجەپلىنىپ كەتمىدىم، يەنە بىر رۇس ئايالنىڭ بارلىغى مېنى بەكلا ھەيران قالدۇردى. بۇ ئايال ناھىيىلىك سىياسى كېڭەشنىڭ ئەزاسى ئىكەن. مەن بۇنى ئاڭلاپ، بۇ قاندىق گەپتۇ، ئۇ يالغۇز بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغاندۇ؟ دەپ ئويلىدىم.

«رۇس ئاياللىرى» — بۇ، بىر كىتاپنىڭ ئىسمى بولۇپ، ئۇ ئاتاقلىق شائىر نىكراسوۋنىڭ ئېپىك داستانى. بۇ داستاندا دېكابىرىستلار چارروسىيە ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، سىبىرىيىگە سۈرگۈن قىلىنغان چاغدا، ئۇلارنىڭ ئاياللىرى ئۆزلىرىنىڭ ئاقسۆڭەكلىك ئورنى ۋە مال-مۈلكىنى تاشلاپ، ئەرلىرىگە ھەمرا بولۇپ جاپالىق ئىشلارنى قىلىشقا ئاتلانغانلىغى تەسۋىرلەنگەن. شائىر بۇ ياش ئاقسۆڭەك ئاياللارنىڭ ئۇلۇغ روھى ۋە ئىسىل پەزىلىتىنى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئەرلىرىنىڭ ئىنقىلابىي ئىشلىرىغا بولغان سادىقلىغىنى مەدھىيىلىگەن ئىدى.

مەن 50-يىللارنىڭ باشلىرىدا بۇ داستاننى ئوقۇغان ئىدىم، شۇنىڭ-

دىن ئېستۇارەن بۇ داستاندىكى "رۇس ئايالىرى"نىڭ ئوبرازى مېنىڭ كاللامغا چوڭقۇر ئورناپ كەتكەن ئىدى. بۇ برنەچچە يىلدىن بۇيان بۇ ئايالار ئېسىمدىن كۆتۈرىلىپ قالغان ئىكەن، ئۆزىمنىڭ بۇ تۇزلەڭلىگىدە رۇس ئايال بارلىغىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇلار يەنە ئېسىمگە كېلىپ قالدى. بۇنىڭغا شۇ سەۋەپ بولغان بولسا كېرەك!

ماشىنا ئۈچرىمايدىغان تەبىئى تاش يولدا جىپ ماشىنا ئۈچقاندەك ماڭاتتى، مەن ئاخىر ئۇنى قىچا ئورۇۋاتقان يەردىن تاپتىم. ئۇ بېشىغا يېشىل ياغلىق سالغان، ئۇچىسىغا ئوتتۇرا ياشلىق جۇڭگو ئايالىرى كىيىدىغان ئادەتتىكى كىيىم كىيگەن، يۇپ ـ يۇمىلاق ئاپپاق يۈزى ئاپتاپتا كۆيۈپ قىزارغان، ئىگىز بوي، تىمەن ئايال ئىكەن. ئاپپاق يۈزى، كۆپ ـ كۆك كۆزى بولمىغان بولسا ھەچكىم ئۇنى رۇس دېمەيتتى. ئۇ «رۇس ئايالىرى» دىگەن داستاندىكى ئاقسۆڭەك ئايالارغا ئوخشىمايتتى، ئۇ روسىيەدىكى نۇرغۇن ئاتاقلىق يازغۇچىلار تەسۋىرلىگەن رۇس دېخان ئايالىرىغا ئوخشايتتى.

بىز قىچىلار ئەمدىلا ئورۇلۇپ بولغان ئېتىزلىقتا ئولتۇرۇپلا بىمالال سۆزلەشتۇق. ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بولۇپ، بىرسى 18ياشقا، يەنە بىرسى 14ياشقا كىرىپتۇ. بۇ ئىككى ئوغۇل ھارۋىغا بېسىلغان قىچىنى يېزىغا توشۇۋاتقان ئىكەن. ئۇلار ئاپىسىغا پەقەت ئوخشىمايدىكەن، قۇيۇپ قويغاندەكلا دادىسىغا ئوخشايدىكەن. كېلىشكەن خەنزۇ يىگىتلىرىنىڭ تىپىدىن ئىكەن، بەلكى ئۇلار دىنمۇ چىرايلىقراق ئىكەن.

ـــ سىز بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالغان؟ ـــ بىرئاز تەكەللۇپتىن كېيىن، مەن تەبىئى ھالدا ئۇنىڭدىن سورىدىم. ئۇ بۇ سوئالغا جاۋاپ بېرىشكە ئالدىرىمىدى، ئۇ: "ئۆيۈمگە بېرىڭلا" دەپ تۇرۇۋۇالدى. بۇ يەر ئۇ تۇرۇۋۇاتقان يېزىدىن خېلىلا يىراق بولۇپ، كەم دىگەندە 5چاقىرىم

كېلىدىكەن. مەن ئەتراپقا قاراپ:

ــ مۇشۇ ئېتىزلىقتىلا سۆزلىشەيلى، مۇشۇ يەر ياخشىكەن، ــ دېدىم.

ئۇ كۈلۈپ قويدى، ھەم ساھىپخانغا خاس جىددى قىياپەتتە:

ــ ئولتۇرغىلى، ياكى تاماق يېگىلى، چاي ئىچكىلى بولمىسا، بۇ يەرنىڭ ئارزۇلايدىغان نەمىسى بار، ــ دېدى.

ئۇ تۇزلەڭلىسكىلەرنىڭ تەلەپپۇزى بويىچە سۆزلەيتتى، مەن ئۇنىڭدىن:

ــ رۇسچە سۆزلەشنى بىلمەيغانسىز؟ ــ دەپ سورىدىم. ئۇ:

ــ بىلىمەن، كىچىك ۋاقتىمدا ئۇگەنگەن ئەمەسمۇ، ئۇنتۇپ قالمىدىم، ــ دېدى.

2

شۇ چاغلارنى ھېسىدىن كەچۈرگەن كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن مەڭگۈ چىقمايدىغان 1960 ـ يىل ئىدى. ئاچارچىلىق بەزى ئائىلىلەرنى چەكسىز، شىددەتلىك دېگىز دولقۇنلىرى ئۇرغاندەك تەرەپ ـ تەرەپـلەرگە چېچىۋەتكەن ئىدى. شۇ چاغدا خەيلاردىكى بىر رۇس ئائىلىسى كانادادا كەتمەكچى بولدى، بۇ ئايالنىڭ چوڭ ئانىسى، چوڭ دادىسى بۇرۇنلا كانادادا كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ دادىسى خەيلاردا تۆمۈر-يولدا ئىشلەيتتى. ئانىسى 3 قىزى بىلەن جۇڭگودا قالغان ئىدى. تېخىمۇ ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، 3 قىز جۇڭگودا تۇغۇلغان، جۇڭگو پۇقرالىسى ئىدى. جۇڭگونىڭ مەكتەپلىرىدە ئوقۇپ، جۇڭگولۇقلارنىڭ بالىلىرى بىلەن بىرلىكتە چوڭ بولغان ئىدى. چوڭ قىزىنىڭ ئىسمى لېنا بولۇپ، ئۇ كۆپ چاغلاردا ئانىسىغا يارەملىشىپ، ئىككى سىڭلـ-

سىنى باقاتتى، ھىچكىم ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايتتى. شۇ يىلى لېنا 20 ياشقا كىرىپ قالغان، بۇ ئائىلە كانادا‌غا ماڭىدىغان چاغدا، لېنانىڭ دادىسى ئۇنىڭ ئانىسىغا:

ــ ھەرنىمە بولسا، لېنا تېخى يىگىت تاپمىغان ئىكەن، تاتىشماي ھەممىمىز بىراقلا ماڭىدىغان بولدۇق، ــ دېدى.

كۆتۈلمىگەندە مۇنداق بىر ئىش بولدى، ئۇلار ئائىلىسىدىكى ھەمە‌يلەننىڭ كىيىم ـ كېچەك ساندۇقلىرىنى پويىزغا بېسۇاتقاندا، لېنا ئۆزىنىڭ كىيىم ساندۇغىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇۋېلىپ:

ــ دادا، ئانا، ئەمدى دىمىسەم بولمىدى، سىلەر كېتىۋېرىڭلار، مەن قېلىپ، يۇرۇۋاتقان يىگىتىم بىلەن بىللە بۇ دۆلەتنىڭ باشقا بىر يېرىگە كېتىدىغان بولدۇم، ــ دېدى.

ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بۇنىڭغا قاتتىق ھەيران قېلىشتى، ئۇلار ئالاقزادىلىك ۋە ئازاپ ئىچىدە ئۇنىڭغا كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قارىغان پېتى جايىدىلا تۇرۇپ قېلىشتى. بۇ بىردەملىك جىمجىتـ‌لىق ئىچىدە يالغۇز بۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرلا ئەمەس، بۇلارنى ئۆزاتقىلى كەلگەن خەلقۇ قېرىنداشلار، ئاچا ـ سىڭىللار، بوۋاي ـ مومايلارمۇ لېنانى تونۇمايدىغاندەك قاراپ تۇرۇپ قېلىشتى. چۈنكى ئۇلار بۇ قىز ئۆچۈن باش قاتۇرۇپ، ئۇنىڭغا يىگىتلەرنى تونۇشتۇرۇپ باققان بولسىمۇ، ئۇ مەن تېخى كىچىك دەپ ھېچقايسىسىغا ئۇنىمىغان ئىدى. لېنانىڭ دادىسى باشقا تەرەپكە قاراپ بىر دەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، تۇيۇقسىزدىنلا:

ــ مەن چۈشەندىم، ساۋاقداشلىرىدىن، ھەدە ـ سىڭىللىرىدىن، بۇ يەردىكى ھەمەيلەندىن ئايرىلىش ئۇنىڭغا ئېغىر تۇيۇلۇۋاتىدۇ. لېنا، ئۇلار بىلەن خوشلاشقىن، بىز يەنە قايتىپ كېلىمىز، تېز بول،

ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشقىن، ــ دىدى.

بۇ گەپلەر ھەدە ـ سىڭىللارنى، قېرىنداشلارنى، بالىلارنى، بوۋاي ـ مومايلارنى يىغلىتىۋەتتى. ئۇلار بۇ ياخشى قىزدىن قانداقمۇ ئايرىلا ـ لىسۇن، ئۇ نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ ئىشىنى قىلىشپ بەرگەن، بوۋاي ـ مومايلارغا ياردەملەشكەن، بالىلارغا قارىغان، مېيىپلارنى يۆلىگەن ئىدى. لېنا بۇ يەر ئۇچۇن قان ـ تېرىنى ئاققۇزغان، كىشىلەر بىلەن ناھايىتى يېقىن ئۆتكەن قىز ئىدى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىشقا بۇ يەردىكى ـ لەرنىڭ كۆزى قىيمايتتى. لېنانىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئايال ئوقۇتـ قۇچىسى ئۇنىڭ ئالدىدا زوڭ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتتۇپ تۇرۇپ:

ــ ئوبدان قىزىم، ئوبدان ئوقۇغۇچىم، مېڭىڭ، كانادادا ئۇنۇد ـ رىستىتنى پۈتتۈرۈپ، تېخىمۇ ياراملىق ئادەم بولۇپ قايتىپ كېلىڭ، ۋەتىنىمىز سىزنى جەزمەن قارشى ئالىدۇ، ئۇ چاغدا ۋەتىنىمىزنىڭ ئەھۋالىمۇ ياخشىلىنىپ كېتىدۇ، قوساق تويىدىغان بولىدۇ، تېز بولۇڭ، ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ، كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىڭ، ــ دىدى.

ئوقۇتقۇچى تارتىۋدى، ئۇ تۇيۇقسىزلا ئورنىدىن تۇرۇپ، يۇگۇرگەن پېتى بېرىپ، دادىسىنى، ئانىسىنى، ئىككى سىڭلىسىنى قۇچاقلىۋالىدى ۋە كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش ئاققۇزۇپ:

ــ خەير ـ خوش، بىز يەنە كۆرۈشىمىز، ــ دىدى.

لېنانىڭ كۆزىدىن ئاقىقان ياش ئۇنىڭ قەلبىنىڭ گۈۋاچىسى ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئاتىلىسىدىكىلەر بىلەن خوشلىشىۋاتاتتى، بۇ راست ئىدى، ئۇنىڭغا كىمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىسۇن! ئۇنىڭ دادىسى سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى، ئۇ قولىنى شىلتاپ تۇرۇپ:

ــ سېنىڭ يۇرىدىغان يېگىتىڭ كىم ئۇ؟ سەن بۇ ھەقتە زادىلا

ئېغىز ئېچىپ باقمىغان ئىدىڭا؟ بىز ئۇنى ئۇقمايمىز، كۆرگەنىمۇ ئەمەس، سەن يالغان سۆزلىمە، يەنە يالغان سۆزلەيدىغان بولساڭ، تەستىگىگە سالمەن، ــ دەپ ۋاقىرىدى.

لېنانىڭ ئاپىسى ئېرىنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋېتىپ، بېرىپ قىزىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

ــ ئوبدان قىزىم، كىم ئۇ، سىز دەڭ، بىز ئۇنى كۆرگەنىدىن كېيىن كەتسەكمۇ خاتىرجەم بولالايمىز، ــ دىدى.

لېنا يەرگە قارىماستىن، قۇتۇلدۇرۇشنى تەلەپ قىلمۇاتقانىدەك، ئۇزاتقىلى كەلگەن چوڭلارغا، باللارغا بىرمۇ-بىر تىكىلىپ قارايتتى. ئادەملەر لېنا تەرەپكە بۇرۇلۇپ، قۇلغىنى دىڭ تۇتۇپ جىم تۇرۇ-شاتتى. مومايلار: "ئوغلۇمنىڭ ئىسمىنى چىقىرىپ قالسا، كۆك كۆز، چىرايلىق نەۋرىدىن بىرنى باقسام، نىمىدىگەن ياخشى ئىدى" دىگەننى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ، كومىك ئاغزىلىرىنى يوغان ئېچىشىپ كۇلىشەتتى، كۆتۈشەتتى. يىگىتلەر بولسا: "مېنىڭ ئىسمىمنى چىقارسىكىن، ياكى مېنى ئاتا-ئانىسىنىڭ ئالدىغا باشلاپ بارسىكىن" دەپ ئويلاپ، دادىللىق بىلەن كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ، ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى، تارتىنچاقلىرى يەردىن بېشىنى كۆتىرىشمەيتتى. باللارمۇ ھېچقانداق قىزغا ئوخشاتقىلى بولمايدىغان مۇشۇنداق بىر يەڭگىسىنىڭ بولۇشىنى ئۇمىت قىلمىشاتتى. لېنانىڭ ئاتا-ئانىسى بولسا ئۇنىڭ ھېچكىمنىمۇ ئاغزىدىن چىقارماسلىغىنى ئۇمىت قىلاتتى ۋە: "لېنا ئۆزى تۇغۇلغان جايىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي، مۇشۇنداق گەپلەرنى توقۇپ چىقىقان ئوخشايدۇ، ئاخىر ئۇ بىز بىلەن بىللە يولغا چىقىدۇ" دەپ ئويلايتتى. لېنا يۇزىدىكى ياشنى سۈرتىۋېتىپ، بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا، پەس ئاۋاز بىلەن:

— بىر چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسى، — دېدى.

— ھە! — لېنانىڭ دادىسى ۋاقىرىۋەتتى.

— نەمە دېگەن ياخشى! تېخى ئازاتلىق ئارمىيە جەڭچىسى ئىكەن، — مومايلار كەڭ قوساقلىق قىلغاندەك قىلىپ، لېنانى ئۆتۈنۈۋەتتى. يىگىتلەرنىڭ بەزىلىرى بەلدىكىدە ئولتۇرۇپ قېلىشتى، بەزىلىرى ئىشكىتىن چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئىشكىنىڭ سىرتىدا كەتكۈسى كەلمەي چۆگىلەپ يۈرۈپ گەپ تىڭشايتىتى، بالىلار چاۋاك چېلىپ كۈلۈشەتتى.

— ئازاتلىق ئارمىيىنى قارشى ئالايلى، چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسىنى قارشى ئالايلى! — ئۆلار ئۆز ھەدىسىنىڭ يىگىت تاللاۋاتقانلىغىنى ئەسلىرىدىن چىقىرىشىپ، بىر چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسى كېلىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلىشىپ قالغان ئىدى.

لېنانىڭ دادىسى ئالدىراپ:

— سىلەر لېنىغا ھەمرا بولۇپ تۇرۇڭلا، مەن پويىزغا قاراپ باقاي، ئايرۇپىلانغا ئولگۈرەلمەي قالساق بولمايدۇ، — دېدى.

مومايلار لېنانىڭ چۆرىسىگە ئولىشىۋېلىپ، ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ئىسسىق چىراي بىلەن، تەرەپ-تەرەپتىن ئۇنىڭغا سوئاللارنى ياغدۇرۇۋەتتى.

— دەپ بېقىڭا، ئۇ چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسى كىم؟ كادىرمۇ ياكى جەڭچىمۇ؟ بىر بالا:

— مەن بىلىمەن، لېنا ھەدەمنىڭ ئۇنىڭ يوتقىنىنى سۆكۈپ يۇيۇپ بەرگەنلىگىنى كۆرگەنمەن، — دېدى.

قىزلار تەڭلا ئۇنىڭغا:

— يالغان ئېيتما، بىز ھەممىمىز چېگرا مۇداپىئە جەڭچىلىرىنىڭ

يوتقان ـ كۆرپىسنى سۆكۈپ يۇيۇپ بەرگەن، لېنا ئۆز ئالدىغا قىلمـ
غان، بىرەرسىگە باشقىچىرەك قىزغىن يارىدەملەشكەن ئەمەس، ئۇ
ھەممىمىز كوللكتىپ قىلغان ئىش، ــ دىدى.

ــ كوللكتىپ، كوللكتىپ دەۋېرىدىكەنسىلەر، كوللكتىپ ئىچىـ
دىمۇ ئايرىمىلىق بولىدۇ، بولىدى، تالاشماڭلا، لېنا ئۆزى دەپ
باقسۇن، ــ بۇ گەپنى تاماكا چېكىۋاتقان كۇلگۇنىچەك بوۋاي دىدى،
بۇ بوۋاي ئەسلىدە زوك ئولتۇرۇپ، گەپ كۆتۈپ ئولتۇراتتى. بىر
دەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، تۈيۈقسىزلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى
ھەمدە ئۆكسىپلى يوق ھالدا:

ــ ئىپلا! ئازاتلىق ئارمىيە جەڭچىسىنىڭ ھەربى خىزمەت ئۆتە
ۋاتقان چاغدا شۇ جايدىن لايىق تېپىشقا رۇخسەت قىلىنمايدىغانلـ
غىنى لېنانىڭ دادىسى بىلمىدۇ. ئۇ پويىز ئىستانسىسىغا ئەمەس، چوقۇم
گەزەرمىنى قوچىغىلى كەتتى، ــ دىدى.

ــ ۋاي، ــ لېنا توۋلۇۋەتتى ـ دە، ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ئادەملەر
توپىدىن ئايرىلىپ چىقىپ يۈگۈردى، بىرمۇنچە ئادەملەر ئۇنىڭ
ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كەتتى.

لېيەن ئىشتاۋنىڭ ھويلىسىدا جەڭچىلەر جەڭ مەيدانىغا بېرىپ
ئاتاكىغا ئۆتىدىغانىدەك ملىتقىلىرىغا نەيزىلىرىنى قادىاپ تىزلىپ
بولغان ئىدى. لېكىن جەڭچىلەردىن بەزىلىرىنىڭ كاللىسى چۈشۈكلۈك
ئىدى، بەزىلىرى بولسا ئەتراپىدىكىلەرنىڭ چىرايلىرىغا سەپ سېلىپ
قارايتتى. بۇنىڭدىن لىيەنجاڭ بىلەن جىداۋېۋەنىنىڭ بىرمۇنچە
سۆزلەرنى قىلغانلىقى، جەڭ مەيدانىغا بېرىلمايدىغانلىقى ئوچۇق
كۆرۈنۈپ تۇراتتى. لېنانىڭ دادىسى ئىنتايىن جىددى قىياپەتتە
كۆزلىرىنى تىكىپ، كادىر ۋە جەڭچىلەرنىڭ چىرىيىغا تىكىلىپ

قاراڭاتاتتى.

ــ لىيەنجاڭ! مەن ئۇ قىزغا زادىلا گەپ قىلىپ باققان ئەمەس، ئۇ جۇڭگولۇقىقا ئەمەس، ئىشپىيۇنغا ئوخشايدىغان تۇرسا، قېچىپ ئولگۈرەلمەيۋاتسام، قانداقمۇ ئۇنىڭ بىلەن يۈرىمەن، مەن ماڭجۇشى ئالدىدا قەسەم ئىچىپ بېرىمەن.

ــ لىيەنجاڭ! مەنمۇ شۇنداق.

ھەممەيلەن تەڭلا:

ــ لىيەنجاڭ! ھەممىمىز شۇنداق، ــ دىيىشتى.

ــ ۋاڭ سەنشى! سەن بېشىڭنى كۆتەرمەيسەنغۇ؟ يۈزىڭىمۇ قىزىرىپ كېتىپتۇ، سەن ئوخشىمامسەن؟

لىيەنجاڭ شۇنداق دىيىشى بىلەنلا، ۋاڭ سەنشى ھولۇقۇپ دۈدۈقلاپ قالدى ۋە ئالدىغا چىقىپ:

ــ لىيەن...جاڭ، مەن ئۇنىڭغا بىر قېتىم قاراپ سالغان، مەن قورقۇپ كەتتىم، باشقا ھېچقانداق ئىش بولغىنى يوق، ــ دىدى.

ــ لىيەنجاڭ ئۆرۈلۈپ، لېنانىڭ دادىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا:

ــ قاراڭ، بۇ بالىنىڭ تۇرقىغا، ئۇ ئەمدى 17 ياشقا كىردى. بۇ بالا يېشىنى يالغان ھەلۇم قىلىپ ھەربىگە كىرگەن. بويى قىزىڭنىڭ بويىدىن خېلىلا پاكار، ئۆزى سېچۇەنلىك، بۇ بالا ئەمەستۇ؟ ــ دىدى.

لېنانىڭ دادىسى بېشىنى چايقاپ:

ــ بۇ بالا ئەمەس، ئۇ ئۇنىڭ لايىقى ئەمەس، ــ دىدى.

ــ نېمە ئۈچۈن تېخىچە جايىڭغا كىرىپ كەتمەي تۇرىسەن، بۇ كىشىنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ ــ دىدى.

ــ سىزنىڭچە قانداق قىلساق بولار؟ كۆپچىلىك ئىقرار قىلمىدى،

سىز ئالدىراۋاتىسىز، سىزگە يارىدەملىشىپ نېمە ئىش قىلىشىپ بېرىسەك بولار؟

ــ قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقانلارچۇ؟ سىرتتىكىلەر، پەيجاڭدىن يۇقۇرى دەرىجىلىك كادىرلار، كاتىپ، ئاشپەز، ماخوچىلار...چۇ؟

ــ كادىرلار؟ كادىرلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە، ئىقرار قىلغىنى يوق، باشقىلار ئىچىدە، مېنىڭچە بولمىسا كېرەك.

ــ قىزىم يالغان ئېيتمايدۇ.

ــ باشقا لېيەندۇيلەر دەچۇ؟

ــ باشقا لېيەندۇيلەر؟ راست گەپنى دەي، سىزنىڭ بۇ لېيەنىڭىز بىزگە يېقىن، باشقا لېيەندۇيدىكىلەرگە قىزىم يېقىنلاشقان ئەمەس. ھەر يىلى "1ـ ئاۋغۇست" كۈنى قىزىم ساۋاقداشلىرى بىلەن سىزنىڭ لېيەنىڭىزگە ھال سوراپ كېلەتتى. ئۇ ئادەم چوڭۇم سىزنىڭ لېيەنىڭىز دېگى ئادەم، خاتا چىقمايدۇ.

لېيەنجاڭ بىلەن جىداۋىيۈەن بىر نېمە دەيلى دەپ تۇرۇشقا، لېنا يۈگۈروپ كېلىپ قالىدى. ئۇ دادىسقا بىر قاراپ قويۇپلا، تىنىغى ئىچىگە چۈشمىگەن ھالدا بارلىق جەڭچىلەرگە ئىگىشىپ سالام بېرىپ:

ــ لېيەنجاڭ، جىداۋىيۈەن، بارلىق يولداشلار! مەن بايا ئۆيىدە دادامنى گوللىغان ئىدىم، مېنىڭ ياخشى كۆرىدىغان يىگىتىم سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردا ئەمەس. ھە! ياق-ياق! مەن ھەممىڭلارنى ياخشى كۆرىمەن، مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، مېنىڭ يىگىتىم سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئەمەس، ئۇ باشقا ئادەم، چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسى ئەمەس، ــ دېدى.

ئۇنىڭ دادىسى تېرىكىپ كەتتى:

— سەن يالغان ئېيتىسەن، ھازىر دىگەن گېپىڭنىڭ ئۆزى يالغان، ئېيتقىنا! ئۇ كىم، ئۇ ئادەمنى ماڭا كۆرسىتىپ قوي!

— يولداشلار! مېنى كەچۈرۈڭلار! — دېدى لېنا ۋە يۈگۈرگەن پېتى چىقىپ كەتتى. دادىسى:

— لېنا، لېنا...! — دەپ توۋلىغان پېتى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ چىقتى كەتتى. ئەگىشىپ كەلگەن ئەر-ئايال، ياش-قېرىلار نېمە بولغىنىنى بىلەلمەي ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى-دە، نېمە ئىش بولغانلىغىنى بىلىش ئۈچۈن ئارقىسىدىن ئۆلارمۇ ئەگىشىپ چىقىپ كېتىشتى.

لىيەندۇيدىكىلەر تارقالغاندىن كېيىن، بەزىلەر غودۇڭشىغىلى تۇردى:

— يوقلاڭ ئىش ئۈچۈن مۇشۇنداق سۈرۈشتىگە قالدىغانلىغىنى بىلگەن بولسام، ئاللىقاچان ئۇ قىزغا پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ قويىدىكەنمەن، ئۇ ھەم ئىشچان، ھەم كىلىشكەن قىز ئىدى، ئۇنىڭ ئىشىپىۋن ئىكەنلىگىگە ئىشەنمەيمەن. مۇشۇنداق پەرەڭ ئايىلىم بولىدىغان بولسا، ئۇنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلىسەم، تاياق يىسەمۇ مەيلى ئىدى.

— قاتار تىزىپ قويۇپ، بۇنداق سۈرۈشتۈرگەنىنى كۆرگەن ئەمەس.

لېنا ئۆيگە قايتىپ بېرىپ، ئاتا-ئانىسى ئالدىدا تىزلىنىپ تۇرۇپ يىغلىغان پېتى:

— دادا، ئانا! سىلەر كېتىۋېرىڭلار، مېنى كەچۈرۈڭلار، مەن ئۇنىڭ ئىسمىنى چىقارسام بولمايدۇ، ئاغزىمدىن چىقىرىدىغانلا بولسام، سىلەر مېنى پويىزغا، ئايرۇپىلانغا سۆرەپ چىقسىلەر، مەن كەتمەيمەن، — دېدى.

ـــ دېمسەڭمۇ چۈشەندۇق، بىزمۇ كەتمەيمىز، ئاچقا ئۆلسەكمۇ كەتمەيمىز، ـــ دېدى دادىسى.

لېنانىڭ ئىككى سىڭلىسى توختىماي يىغلايتتى. سىڭلىسىنىڭ بىرى 16 ياشقا، يەنە بىرى 14 ياشقا كىرگەن ئىدى. ئۇلار بىر بىرىنى قۇچاغلىشىپ يىغلاشاتاتتى. ئۇلارنىڭ قەلبى چىگىش ئىدى، ھەم بۇ يەرگە تارتىشاتتى، ھەم بۇ يەردىن ئايرىلىپ كېتىشكە ئالدىرايتتى. ئۇلار ئاچىسىنىڭ نېمە بولغانلىغىنى بىلمەيۋاتقانلىغى ئۈچۈن تېخىمۇ يىغلايتتى. خولۇم ـ خوشنىلار لېنىغا تەسەللى بېرەتتى، ئۇنى قوزغىتىشقا دەۋەت قىلاتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنچىقماي تامغا قارىغىنىچە تۇراتتى.

ھىلىقى بوۋاي بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، لېنانىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا:

ـــ سىلەر خاتىرجەم كېتىۋېرىڭلار، بىز ئۇنىڭدىن ئوبدان خەۋەر ئالىمىز. بۇ تۇرقىغا قارىغاندا، ئۇ نېيىتىدىن يانمىغانىدەك ئەمەس، ـــ دېدى.

لېنانىڭ دادىسى ئاچچىغىغا چىدىماي، ئايىلىغا:

ـــ ماڭ! بىز كېتىۋېرەيلى، ئۆلسەمۇ چاتىقىمىز يوق، جاھاننىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىمىزنى بېسىشىپ بېرىڭلار، لېنانىڭ نەرسىلىرى قالسۇن.

لېنا بىردىنلا ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ، ئاغىلىسىدىكىلەرگە:

ـــ سىلەر كانادىغا بېرىپ، چوڭ دادام، چوڭ ئانام، ھامماملار بىلەن كۆرۈشكەن چېغىڭلاردا مېنىڭ خېتىم قولۇڭلارغا تېگىدۇ، شۇ خەتتە سىلەرگە ئۆزەمنىڭ ئادرېسىنى يازىمەن. دادا، ئانا، سىڭلىلىرىم، مېنى كەچۈرۈڭلار!

لېنانىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئاچچىغىدا لېنا گويا ئۆزى بېقىپ چوڭ

قىلغان بالا ئەھەسىتەك، ئۇنىڭغا قارىمىدى، ئۇنىڭ بىلەن كارىمۇ بولمەدى. ئۇلار ئىككى كىچىك قىزنىڭ ھەدەپ تىللايتىتى، بۇ 4 جان ئادەم شۇ پېتى بوخچىلىرىنى كۆتىرىپ ئىشكىتىن چىقىپ كېتىشتى، ئۇلار قالغان نەرسىلەرنى يۆرتداشلىرىنىڭ كۆتىرىشىپ ئەپچىقپ بېرىدىغانلىغىنى چۈشىنەتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ جۇڭگولۇق يۇرتداشلىرى، خولۇم-خوشنىلىرىنى بىلەتتى.

پويىز قوزغىلىش ئالدىدا، ئىككى دېرىزىدىن 4 جۈپ قول سىرتقا سۇنۇلدى ۋە يىغا ئاۋازى، "لېنا..." دەپ ۋاقىرىغان ئاۋازلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

ــ خاتىرجەم بولۇڭلار، بىز ئۇنىڭدىن ئوبدان خەۋەر ئالىمىز...

ــ قانداق خاتىرجەم بولالايمىز، سىلەر ئۆزەڭلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالمايۋاتساڭلار...

پويىز قوزغالدى، لېنا پويىزنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرگەن پېتى:

ــ دادا، ئانا...، ــ دەپ ۋاقىرايتتى.

ــ پويىز توختىمايدۇ، ئەمدى كېيىنكى قېتىملىق پويىزغا ئولتۇرۇپ مېڭىڭ، تولىكىزدا پۇل بولغاندىكىن...

پويىزنىڭ تاق-تۇق قىلغان قاتىتىق ئاۋازى ئانىنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ كەتتى، ئانىسى يەنىلا سۆزلەۋاتقاندۇ؟

شامال لېنانىڭ كۆينىگىنى لەپىلدىتەتتى، ئۇ ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالغان ئىدى، ياش ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتاتتى. بىر مومايى:

ــ ئىسىت، ھەمىسىنى قىلغان ئۆزەڭ، سەن ئۇ ئادەمنىڭ ئىسمىنى دەپ، ئۇنىمۇ قوشۇپ ئائىلەڭدىكىلەر بىلەن بىللىلا چىقىپ كەتكەن بولساڭ ياخشى بولماسمىدى، ــ دېدى.

ـــ سەن ئېلىشىپ قاپسەن، جۈڭگولۇقلار چەتئەللىگە چىقسا بولمايدۇ، چەتئەللىگە چىقسا خائىن ھىساپلىنىدۇ، بۇنى بىلمەمسەن؟ ـــ دىدى ھىلىقى بوۋاي.

لېنا قاتتىق بىر يىغلۇۋالغاندىن كېيىن، ئۆزۈلۈپ ژوگزالنىڭ سىرتىغا قاراپ ماڭدى. كۆپچىلىك ئۇ يۇرىدىغان يىگىتنىڭ قەيەرگە بېرىپ ئىزدەيدىغانلىقىنى بىلىشكە ئالدىراپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇ يەنە ھەربىي گازارما تەرەپكە ماڭدى، ئازراق ئارىلىق قالغاندا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سۆز-چۆچەك چىققىلى تۇردى:

ـــ قارائىلار، چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسىمىكەن؟

ـــ قايسىدۇ، جەزمەن كادىر، جەڭچىلەر تېخى كىچىك، توي قىلىش يېشىغا توشمىغان، لېنا ئۇلاردىن بىرەرسىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان تەقدىردىمۇ، بۇنى ئاغزىدىن چىقىرالمايدۇ.

ـــ جەزمەن جەڭچى ئەمەس، لېنا كادىرغا تېگىپ، بىللە يۈرۈيدىغان ئائىلە تاۋابىتى بولماقچى.

3

لېنانىڭ يەنە بىر قېتىم ھەربىي گازارمىغا بېرىپ، يەنىلا كەچۈرۈم سورىشىنى، تېخىمۇ ئەستايىدىل كەچۈرۈم سورىشىنى ھەچكىم خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان ئىدى. ئۇ ئويلانمايلا "چېگرا مۇداپىئە جەڭچىسى" دەپ قويۇپ، جەڭچىلەرنىڭ سۈرۈشتە قىلىنىشىغا سەۋەبچى بولغان. ئۇ بۇنى ئويلىغانسېرى ئۆزىنىڭ ئازاتلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىنىڭ يۈزىگە كېلەلمەيدىغانلىغىنى، ئۇلارغا داغ تەككۈزۈپ قويغانلىغىنى ھىس قىلدى. لېنا نېمە ئۈچۈن شۇنداق دېگەن؟ بىرىنچىدىن،

ئاتا-ئانىسنى خاتىرجەم قىلىش، ئىككىنچىدىن، دادىسىنى غەۋغا كۆتىرەلمەيدىغان قىلىش ئۈچۈن شۇنداق دېگەن ئىدى، لېكىن دادىسىنىڭ ھېچنىمىگە قارىمايدىغان قارام ئادەم ئىكەنلىگىنى لېنا ھەققەتەن ئويلاپ باقمىغان ئىدى.

لېنا لىيەنجاڭ، جىداۋۇيۈەنلەرگە بۇ ئەھۋالنىڭ ھەممىسىنى پاراڭ قىلىپ بەرگەندە ئۇلار سەمىمى ھالدا قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ، جەڭچىلەرنىڭ گەپ-سۆزلىرىنى ئۇنىڭغا دەپ بەردى. بۇ گەپلەر تۈگىگەندىن كېيىن، بۇ ئىككىيلەن ئۇنىڭدىن بۇندىن كېيىن قانداق قىلماقچى ئىكەنلىگىنى، ئازاتلىق ئارمىيىسىنىڭ يارىدەم بېرىشى زۆرۈر-زۆرۈر ئەمەسلىگىنى سوردى ھەم ئۇنىڭدىن راست گەپ قىلىشنى، نېمە ئۈچۈن ئاتا-ئانىسى بىلەن بىللە كەتمىگەنلىگىنى، زادى كىمنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىغىنى دەپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى.

لېنا ئازاتلىق ئارمىيىگە ماڭا ھېچقانداق يارىدەم لازىم ئەمەس دەپ رەھمەت ئېيتقاندىن كېيىن، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

— زادى كىمنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىغىمنى ۋاقتى-سائىتى كەلمىگۈچىلىك زادى ئاغزىمدىن چىقارمايمەن، ھېچقايسىڭلار ئويلاپمۇ كۆز ئالدىڭلارغا كەلتۈرەلمەيسىلەر، — دېدى.

لىيەنجاڭ:

— ۋاي-ۋۇي! تازا سىر ساقلايدىكەنسىز-دە، — دېدى.

جىداۋۇيۈەن تالادىكى ئەر-ئايال، ياش-قېرىلارنى مەجلىسخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇڭلار دەپ چاقىردى، كۆپچىلىك ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، كۆپچىلىكتىن لېنانىڭ زادى كىمنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىغىنى تېپىپ بېقىشنى سوردى.

مەن گەپنىڭ داۋامىنى ئاڭلاي دەپ تۇرسام، 42 ياشقا كىرگەن لېنا دالاغا، يايلاقتا قاراپ ـ قاراپ قويۇپ:

ـــ ھىكايەم تۈگىدى، ـــ دەپ ئۇنچىقماي قويدى.

ـــ تۈگەپ كەتتى؟ تۈگىمىگەن تۇرسا، نېمىشقا تۈگىدى دەيسىز، سىز زادى كىمنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ئىدىڭىز؟

لېنا توختىماي ئۆيىگە قىچا توشۇۋاتقان ئىككى ئوغلىغا قاراپ قويۇپ:

ـــ ئاشۇلارنىڭ دادىسىنى، بۇنى دېمىسەمۇ بولار، ئۇنىڭ پەسلىسى جاۋ، مەنمۇ ئۆزەمگە جۇڭگوچە ئىسىم قويدۇم، كىشىلەر مېنى جاۋ لېنا دەپ چاقىرىدۇ، ئەمدى ئېنىق بولغاندۇ؟

ـــ ياق! ـــ دېدىم، مەن، ـــ تۈزۈك ئېنىقلانمىدى، شۇ چاغدا ئۇ جەزمەن خەيلاردا بولۇشى مۇمكىن، ئۇ زادى نېمە ئىش قىلاتتى؟

ـــ ھا...ھا...! ـــ دېدى لېنا قولىنى قولىغا ئۇرۇپ قويۇپ، ـــ ئۇ "قارا نوپۇس" ئىدى، ۋوگزالدا ۋاقتىلىق ھاممالللق قىلىپ قوسىغىنى باقاتتى، كېچىسى ۋوگزالنىڭ كۆتۈش ئۆيىدە ئۇزۇن ئورۇندۇق ئۈستىدە ياتاتتى، تىلەمچىگە ئوخشايتتى.

مەن بىرئاز ھاڭ ـ تاڭ قالدىم، بىر دەم ئويلانغاندىن كېيىن، بۇنىڭ ئېچىدە چوقۇم بىر چوڭ سىر بار، دېگەن ھىسسىياتقا كېلىپ، ئۇنىڭ دىن يەنە سورىدىم:

ـــ سىلەر بىر بىرىڭلارنى قانداق قىلىپ ياخشى كۆرۈشۈپ قالغان؟

ـــ بىز؟ بىر بىرىمىزنى؟ ئۇ پېتىنالامدۇ؟ مەن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغان ئىدىم، بۇنى ئۇ بىلمەيتتى. بىر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن مەن ئۇنى كۆرگىلى بارغان ئىدىم. ئۇ ئورۇندۇقتىن

قوپۇپ كېتىشكە تەمشىلىپ ماڭا: "لېنا، مەن "قارا نوپۇس" بولۇپ قېلىپ كۆرمىگىنىم قالمىدى، ئەمدى "لۇكچەك" بولۇپ قالسام زادىلا بولمايدۇ، ئۆيۈڭلەردە قىلىشىدىغان ئىش-كۆش بولسا تېزرەك دەڭ، ئەتە بېرىپ قىلىشىپ بېرەي" دەپ بولۇپلا، ئۆيىگىزگە قايتىڭ، دىدى.

— سىزنىڭ ئۆيىگىزگە قايتقىڭىز كېلەمدۇ؟

— بىزنىڭ ھىلىقى نامرات يېزىمىزغىمۇ؟

— ھەئە!

— ياق! قايتقۇم كەلمەيدۇ، قېرى ئانامنىڭ ھالىدىن ئاكام خەۋەر ئالدۇ، ئۆيىدە يەنە ئازراق كېسىپەك، ئازراق سۆك بار، ئۇلار شۇنى يەيدۇ.

— مەن سىز بىلەن بىللە قايتسام، سىز قايتامسىز؟

— سىز؟ نېمىشقا؟

— نېمىشقا؟

— ھە، نېمىشقا؟

— سىز بىلەن بىللە قايتسىپ، بىرگە كۇن كەچۈرۈش ئۈچۈن. ھەر كۇنى بۇ يەردە خەقلەر سىزنى قوغلايدىكەن، تۈتۈپمۇ ئالدىكەن، بىر سىنىڭ بىر نېمىسى يوقلىپ كەتسىمۇ سىزدىن گۇمان قىلىدىكەن. مېنىڭ سىزگە سەپسېلىپ يۈرگىنىمگە خېلى بولدى. سىز ئۇغرىلىق قىلمايسىز، لام-جىم دېمەي، يۈڭاشلىق بىلەن ژوگزالدا ھامماللىق قىلىڭاتسىز، ھېچكىم سىزدىن خەۋەر ئالمايدىكەن، ھېچكىم سىزنى چۇشەنمەيدىكەن، سىزنى ئىشلىتىشتىن باشقا، ھېچكىم سىزگە نەزەر-پۇزىرىنىمۇ سالمايدىكەن، قىش كېلىپ قالسا مۇزلاپ قالىسىز، يۇر-تىڭىزغا قايتسىڭ كېتىڭ، مەن سىز بىلەن بىللە كېتەي.

— ياق! لېنا، مەن شۇ دەرىجىدە نامراتمەنكى، ھەتتا باش تىققۇدەك يېرىمىمۇ يوق.

— مېنىڭمۇ باردىغان يېرىم يوق، بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر كانادالىغا ماڭماقچى، مەن سىزنى دەپلا بارمايدىغان بولۇۋاتىمەن.

— بۇ، بۇ زادى نىمە ئۇچۇن؟

— سىز ياخشى بولغانلىغىڭىز ئۈچۈن، ھەممىدىن ياخشى بولغانلىغىڭىز، سىزگە خەيرىخالىق قىلىدىغان ھېچقانداق ئادەم بولمىغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق قىلىمەن.

— مەن بىلىمەن، سىز ماڭا ئىچ ئاغرىتىۋاتىسىز.

— توغرا، ئۇنىڭدىن باشقا سىزنى ياخشى كۆرىمەن.

— ياق! سىز مېنى ياخشى كۆرمەيسىز.

— سىزنىڭ ئۆزىڭىزنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەم بارلىغىغا ئىشەنمەيدىغانلىغىڭىز ئۈچۈن، قىرىشقانداق سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم.

— مەندە پۇل يوق، ئىشەنمەيمەن.

— مەندە پۇل بار، مەن ئۆزەمگە ئىشىنىمەن.

— سىز تازا قىزىق ئىكەنسىز، سىز دىگەن ئاق تەنلىك، كۆك كۆز، ئوبدان قىز بالا، غەلىتە قىلىغىڭىزنى مەن ھېچ چۈشىنەلمەيۋاتىمەن.

— سىز مېنى ياخشى كۆرمەمسىز؟

— ...

— مەن سىز بىلەن بىللە يۈرتىڭىزغا قايتسام بولمامدۇ؟ يۈرتداشلىرىڭىزنىڭ مېنى غەلىتە مەخلۇق ئىكەن دەپ قېلىشىدىن قورقۇۋاتامسىز؟

لېنا ئاغزىنى يۇمۇۋېلىپ كۆلۈمسىرەپ قويۇپ گېپىنى توختىتىۋالدى. مەن سوراشقا مەجبۇر بولدۇم:

— نەتىجىسى قانداق بولدى؟

ئۇ قايتىپ كېلىپ ئېتىزلىققا كىرىپ كېتىۋاتقان ئىككى ئوغلىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى:

— بۇ نەتىجىسى ئەمەسمۇ؟

— باللارنىڭ چوڭ دادا، چوڭ ئانىلىرى ۋە ھاممىلىرىدىن خەت كېلىپ تۇرامدۇ؟

— كېلىدۇ، پات-پات خەت كېلىپ تۇرىدۇ، ئۇلار جۇڭگونىڭ سىرتقا قارىتا ئىشكىنى ئېچىۋەتكەنلىگىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئائىلىمىزدىكى تۆت جانىنىڭ ھەممىسىنى كېلىپ كۆرۈپ كەتسۇن دەپ تەكلىپ قىلدى، يول راسخوتى ئەۋەتمەكچى.

— قاچان يولغا چىقماقچى بولۇۋاتىسىلەر؟

— يەنە بىر-ئىككى يىل ئۆتسۇن، ئائىلىمىزنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ ياخشىلىنىپ، تۇزۇكرەك بولۇۋالغاندىن كېيىن ئاندىن ئۇلارنى كۆرگىلى بارىمىز.

جېپ ماشىنا دالا ۋە يايلاقتا ئۇچقاندەك چاپماقتا، مەن ئالدىمدىكى يولغا قاراپ، بۇ رۇس ئايالىنىڭ بىز بىلەن بىللە بېسىپ ئۆتكەن يوللىرىنى خىيالىمدىن كەچۈرۈۋاتىمەن، كاللامدا سۈرەت سىزىۋاتىمەن، جاۋاپ ئىزلەۋاتىمەن: ئۇ كىمگە ئوخشايدۇ؟

بۇ يېزا نىمدىگەن گۈزەل! نۇرغۇنلىغان ئەدىبىي ئەسەرلەردىن كۆرگەنىمەن، روسىيەدىمۇ نۇرغۇنلىغان ئاشۇنداق يايلاق ۋە دالالار بار....

1984 - يىل، 19 - ئۆكتەبىر، جىنگائىشەن.

ئاپتور ھەققىدە

لیۇ جېن، ئەسلى ئىسمى لیۇ چېڭلیەن، ھازىرقى زامان ئايال يازغۇچىسى. 1930 ـ يىلى شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ شياجىن ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. 1939 ـ يىلى ئىنقلابقا قاتناشقان. قىسمىدا ئۇزاق مۇددەت مەدەنىيەت خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. 1952 ـ يىلى مەركىزىي ئەدەبىيات سىمىنارىيىسىگە كىرىپ ئوقۇغان. 1956 ـ يىلى كەسپ ئالمىشىپ، ئاۋال خېبېي ئۆلكىلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە، كېيىن خەلقەن شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىدە ئىشلىگەن، ھازىر جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى خېبېي ئۆلكىلىك شۆبىسىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى. ئۇنىڭ نۇرغۇن خەۋەر، ئەدەبىي ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان. 1963 ـ يىلى «ئۇزۇلمەس ئېقىم» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى نەشر قىلىندى. 1977 ـ يىلدىن بۇيان «ئىزدەش»، «قارا بايراق» قاتارلىق ئەدەبىي ئاخبارات، نەسر ۋە ھېكايىلىرى ئېلان قىلىنغان، بۇنىڭ ئىچىدە «بىر تال يېشىل يوپۇرماق» دېگەن ئەسىرى ئىككىنچى نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك (1981 ــ 1982) ئەدەبىي ئاخبارات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

(«تاللانغان ھېكايىلەر» ژورنىلىنىڭ
1985 ـ يىللىق 3 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ھۆرنىسا مامۇت.**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **سەمەت دۇگايلى.**

ئاخىرقى چىراق

جالاڭ جيې

ئۇنىڭ قولىنىڭ بۇ قەدەر نازۇكلىۇغىنا قارىغانىدا، جيا باۋيۇنىڭ ئايالىلار سۇدىن يارالغان دېگىنى ئەجەپلىنەرلىك بولمىسا كېرەك.

ئەمدى ئۇ بولسا ياش بالىلار مۇھەببەتلىشىپ يۈرۈشكەندىكىدەك ئۇنداق قۇچاقلىشىپ ـ قولتۇقلىشىپ، ئۇ ياقتىن تونۇشۇپلا، بۇ ياقتىن ماھىيەتلىك باسقۇچتا ئۆتۈپ كېتەلمەيتتى. چۈنكى ناۋادا ئەپلەشمەي قالسا، كېيىنكى كۈنلەردە يېنىۋېلىشقا يول قالمايدۇ ـ دە.

ئۇ يەنە ئېغىزدا گېپى بولغىنى بىلەن قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان زىيالىلارغا ئوخشمايتتى. ئايسىغى تۆگىسەيدىغان مۇھەببەت خېتىنى نەچچە يىللاپ يېزىشىدىغانغا قانداقمۇ چىدىيالسۇن؟

بۇ دېڭ يۈەنفانىڭ خەت يازمىغىمۇ تەس ئىدى. ناۋادا كونا سەپداشلىرىدىن ئامان ـ ئېسەنلىك سوراپ، خەت يازماقچى بولسىمۇ بىر بەتكە تولمايدىغان خەتنى ئاز دېگەندە يېرىم سائەت يازاتتى. چۈنكى، كېيىن ھەر خىل ۋەقەلەر تۈغۈلسا ئاق قەغەزگە يېزىلغان خەت دەللىل ـ ئىسپات بولۇپ قالىدۇ دەپ ئويلايتتى.

ئۇنىڭچە پەقەت قول ئېلىشىپ كۆرۈشسىلا بولاتتى. قول ئېلىشقانغا كىم بىر نەرسە دېيەلىسۇن؟ يولداشلار دائىم قول ئېلىشىدىغۇ؟

شۇغىنىسى شيۇمپي بىلەن قول تۇتۇشقان ۋاقىت ئادەتتىكى يولداشلار بىلەن قول تۇتۇشقان ۋاقىتتىن سەل ئۇزۇنراق بولاتتى، يەنە كېلىپ ئىككى سېكۇنت ئىچىدە چىرايىنى ئۆزگەرتىمەي تۇرۇپ شيۇمپينىڭ بارماقلىرىنى بىر قۇر سىلاپ ئۇلگۈرەتتى.

شيۇمپي بىلەن قول ئېلىشقاندىلا دېگۈدەك يۈەنفادىكى ئاربىرسالدىلىقلار يوقىلاتتى. ئەگەر ئۆزىنى تۇتۇۋالمىسا "توي قىلايلى" دېگەن سۆز ئاغزىدىن چىقىپ كېتىپ قالاتتى. بىراق، شيۇمپينىڭ قولىنى قويۇۋەتكەندىن كېيىن ئاندىن ئېسىنى يىغىپ توي قىلىش كېرەكمۇ ياكى توي قىلماسلىق كېرەكمۇ؟ دېگەننى قايتا-قايتا دەكشەپ كۆرۈپ تازىمۇ تەڭلىكتە قالاتتى. ئۇ توي قىلمىسا، ئۇتكۈزۈۋاتقان كۈنلىرىنىڭ چىدىغۇچىلىگى قالمىغان ئىدى.

ئوغۇللار چوڭ بولۇپ، ھەر بىرسى بىر ئېغىزدىن ياخشى ئۆيىنى ئىگەللىگەن، تەسكەيدىكى ئەڭ كىچىك ئۆي دېگۈدەك يۈەنفاغا قالغان ئىدى. "سىز ھامانەم بىر ئادەم بولغاندىكىن" دېيىشكەن ئىدى ئۇلار.

چوڭ ئوغۇلنىڭ ئايالى تازىمۇ ھازىرۇل ئىدى، ئۇ ھەتتا كېچىدە ئىشلىتىدىغان لاتىسىنمۇ بالا باققۇچى ئايالىغا يۈدۈراتتى. قېينانىسىنىڭ ئالدىدا ئاسما مايكا، كۆسار بىلەنلا ئۇ ياق-بۇ ياقتا ئۆتۈۋېرەتتى. بۇرۇن قېرىلار: پاسكىنا نەرسىگە قاراپ سالما، كۆزىگە يىڭنە ئاسقۇ چىقدۇ دەيدىغان، شۇڭا دېگۈدەك يۈەنفا كۆزۈم چۈشۈپ قالمىسۇن دەپ قورقۇپ، ئۆز ئۆيىدى تۇرسىمۇ خالىغانچە ئۇ ياق-بۇ ياقتا قارىيالمايتتى.

ئىككىنچى ئوغۇلنىڭ يۇرۇۋاتقىنىمۇ ئانچە ئېيىدە ئەمەس ئىدى. ئۇ تېخى كېلىن بولۇپ كىرمەي تۇرۇپ بوخىچا يىقىلىپ باشلىدى.

كېلىنلەرنىڭ كېيىنكى ئىناقسىزلىغىنى ھازىردىنلا كۆرۈپ بىلگىلى بولاتتى. بۇ ئائىلە روناق تاپارمۇ؟

نەدىكىنى، مۇق بىلەن زىق ئۇچىمۇ-ئۇچ ئۇرۇلۇشى مۇمكىن ئىدى.

ناۋادا تاماق شىرەسىدە ياخشىراق سەي بولسا، چوڭ ئوغۇل ئايلىنىڭ قاچىسىغا سالاتتى، ئىككىنچى ئوغۇل مەشۇغىنىڭ قاچىسىغا بۆلەتتى، بوۋايغا بولسا قارايدىغان ئادەم يوق ئىدى. ئەگەر ئۇنىڭ ھەركىتى ئاستىراق بولۇپ قالسىلا، ئىككىنچى قاچا ئاشنى يەيدىغان ۋاقىتتا تەخسىنىڭ تېگى كۆرۈنۈپ قالاتتى. دېڭ يۈەنفاغا تەخسىنىڭ تېگىنى يالاش رولىنى ئويناشقا توغرا كېلەتتى. ئامالى قانچە، ئۇنىڭدىن تېز بولالمايتتى، ئۇنىڭ چىشى ئەپلەشمەيتتى، ئۇ چىشلىرى ئۆتكۈر ھىلىقى تۆتەيلەنگە يېتەلمەيتتى.

ھەي خۇدا، بوۋاي بولمىغان بولسا، مۇنداق ئاسايىشنى ئۇلار نەدىنمۇ تاپاتتىكىن؟

ئۆي ئىچارىسىنى ئۇ ئۆزى تۆلەيتتى، بالا باققۇچىنىڭ ھەققىنى ئۆزى چىقىراتتى، سۇ، توك پۇلىنى ئۆزى تۆلەيتتى، ھەتتا سوپۇن پاراشوگى، تازىلىق قەغەزلىرىنمۇ ئۆزى سېتىۋالاتتى. خۇددى ئۇنىڭ يۇز نەچچە يۈەن مۇئاشى تۇغدىغاندەك، ياكى بولمىسا ئۇ بايلىق ئىلاھسىدەك؛ تاماقتا كەلگەندىلا ھەر بىر ئوغۇل سىمۇۋۇل سۈپىتىدە ئون يۈەندىنلا پۇل تاپشۇراتتى. مال باھاسى ئۆرلەۋاتسا، ئون يۈەن پۇل نىمىگە يەتسۇن.

دېڭ يۈەنفا ئاغرىپ-تارتىپ قالسا، ئۇلار ئەڭ كۆپ بولغاندا ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا "دادا!! ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟" دەپ قوياتتى، ياكى "بولمىسا، دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈنۈپ باقسىڭىز

بوپتىكەن" دەپ قويماتتى. ئۇلاردىن دەردىگە يەتكۈدەك ھال سوراشنى كۆتكىلى بولمايتتى. بىر قېتىم دېڭ يۈەنغا ئاغرىپ قالدى، ئۇنىڭ قارا بۇغداي ئۇنىدا ئېتىلگەن جۇۋاۋا يىگۈسى كېلىۋىدى، لېكىن ئۇنى كىمگە دېيىشنى بىلمەي قالدى.

باللار ئۆيلەنگەندىن كېيىنلا ئاتا-ئانىسىنى ئۇنتۇيدىكەن! دەپ ئويلاپ قالدى ئۇ.

قاراڭ، كەچمۇ بولىدۇ، ئۇلار جۇپ-جۇپى بىلەن ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كېتىشىدۇ. بىر ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىدىن قىزغۇچ ھال رەڭلىك چىراق نۇرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، يەنە بىر ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن سۇس يېشىل رەڭلىك چىراق نۇرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ گويا ئۇنىڭ ئاڭلاپ قېلىشىدىن قورققاندەك كۆسۈرلاشقان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدۇ، نېمىلەرنى دېيىشىدىكىن-تاڭ، گېپى زادىلا تۈگىمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قاراڭغۇ مېھمانخانىدا تەنھا ئولتۇرۇپ تېلېۋىزور كۆرىدۇ.

تېلېۋىزور نومۇرلىرىمۇ دائىم بىر خىل نەرسىلەر؛ يەنى ئايالارنىڭ مەيدىسىنى ئېچىۋەتكەنلىگى، يالىڭاچ بىلەكلىرىنى چىقىرىۋالغانلىغى، 70 — 80 ياشقا كىرگەن مومايلارنىڭ كىرپىگى ئۇستىگە چاپلىۋالغان يالغان كىرپىكلىرى، خۇددى سەكسەن پۇتلۇق قۇرۇتقا ئوخشاپ قالسىمۇ يەنىلا ياش قىزلاردەك ياسىنىۋالغانلىغى؛ ئەرلەرنىڭ بولسا چاچلىرىنى مايلاپ يۇزىگە ئۇپا سۈركىۋالغانلىغى، قاش-كۆزلىرىنى ياسىۋالغانلىغى، ئۇلار ئەر دېسە ئەر ئەمەس، ئايال دېسە ئايال ئەمەس، ھەممىسلا ئادەم ئالدايدىغان نەملەر ئىدى. لېكىن تېلېۋىزور كۆرمەي نېمە قىلىش كېرەك؟ ھەتتا مۇڭداشقىلى ئادەم بولمىسا، بۇنىڭ قەيىرى ئائىلىگە ئوخشىۋېن؟ دەڭگىمۇ ئوخشمايدۇ تېخى.

توي قىلاي دىسە، شيۇمبيىنىڭ بىرسى ئوتتۇرا مەكتەپتە، بىرسى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئىككى بالىسى بار ئىدى، ئۇلارنى قاچانمۇ قاتارغا قوشقىلى بولىدۇ؟ ئۇنىڭغا تېخى خېلى ۋاقىت بار ئىدى، شيۇمبي ئۆزى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلاتتى. مۇئاشى ئاران 40 — 50 يۈەن بولۇپ، پۈتۈنلەي بۇنىڭغا تايىنىدۇ ـ دە.

دېڭ يۈەنفا بەزىدە شيۇمبي مېنىڭ يۈز نەچچە يۈەن مۇئاشىمنى كۆزلەۋاتامدۇ ـ قانداق؟ ئۇنىڭ ماڭا كۆڭۈل بۆلۈشلىرى، كېيىلىرىمنى يۇيۇپ بېرىشى، پوپايكا توقۇپ بېرىشلىرى، يىپىنى ئۆزۈن قويۇۋېتىپ چوڭ بېلىق تۇتىدىغان قارماقمۇ ـ قانداق دەپ گۇمانلىناتتى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ھازىر ئايلىق مۇئاشى يۈز يۈەندىن يۇقۇرى بولغان بىرئاز ياشانغان كىشىلەرنىڭ خوتۇن تېپىشى ياش يىگىتلەرگە قارىغاندا ئوڭايراق ئىكەن.

ئوغلى، كېلىنى قانچىلىك قىسسەمۇ، ھامانەم ئۆزىنىڭ ئوغلى ۋە ئۆزىنىڭ كېلىنى ـ دە. ئۇ نېمە ئۈچۈن باشقىلارنىڭ بالىسىنى بېقىپ بېرىدىكەن؟ كىچىك ۋاقتىدا تەرەت قىلغۇسى كەلگەندە، دادىسىنىڭ: "چىڭ قىسۋال، ئۆز يېرىمىزگە بېرىپ تەرەت قىل" دېگىنى، شۇنىڭ بىلەن چىدايمەن دەپ ئارقا پىشاپ ئېغىزىنىڭ چىڭقىلىپ ئاغرىپ كەتكەنلىرى ھازىرمۇ ئۇنىڭ ئېسىدە تۇرۇپتۇ. دىخانلار دائىم سۆيدۈگۈڭ باشقىلارنىڭ ئېتىزلىقىغا ئاقمىسۇن، دەيتتى.

شيۇمبينىڭ ئېرىنىڭ قانداق قارا يۈز ھارامزادىلىگىنى كىم بىلىۋن، ئۇ ئۆزى لاغايلاپ يۈرىدىكەنۇ — بالىسىنى دېڭ يۈەنفا باقىدىكەن. بېقىپ چوڭ قىلىپ قويسا، ۋاقتى كەلگەندە ئۇلار دېڭ يۈەنفاغا ئەسقاتمايدۇ، ئۇلار يەنىلا ھىلىقى ھارىمنىڭ بالىسى ـ دە. ئۇنىڭغا نېمە جاپا؟ پۇلنى خەجلەيدىغان يەر يوقمىدى؟

ئۇنى ھارمى دىسە خاتا كەتمەيدۇ. دېكۈ يۈەنفا خېلى بۇرۇنلا كادىرلار بۆلۈمى ئارقىلىق شيۇمېينىڭ ئەھۋالىنى ئومۇمىي يۈزلۈك ئىگەللىگەن ئىدى. خۇسۇسەن ئاجرىشىش مەسىلىسىنى ئېنىق ئۇقۇشمىسا زادى بولمايتتى. ناۋادا ئۇزمە كۆڭۈللۈك قىلىپ، ۋاقتانى-ۋاق كەلگەندە ئۇنىڭدىن ئاجراشسا قانداق بولىدۇ؟ ئەسلىدە بۇ ئۇنىڭ ئىككىنچى نىكالىنىشى بولاتتى، يەنە ئاجرىشىپ كەتسە، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا تېخىمۇ بەك كۈلكىگە قالمامدۇ؟

شيۇمېي سىياسى جەھەتتە ئىشەنچلىك، كەسپىي جەھەتتىمۇ قەدىرلەھۋال ئىدى. ئاجرىشىش مەسىلىسىدە ھەممە گۇنا ئەردە ئىدى.

بىچارە شيۇمېي!

ئۇنىڭغا بىر يۆلەنچۈك كېرەك ئىدى. ئاياللار شۇنداق بولىدۇ، ئۆزىدە ئەر كىشى بولمىسا، ئۇلارنىڭ كۇنى سوغاقچىلىق ۋە تەشۋىش ئىچىدە ئۆتىدۇ. خۇددى توپتىن ئايرىلىپ قالغان قوزا مەرەپ، بىرەر قوينى تېپىپ پانالانماقچى بولغاندەك قىلىدۇ.

شيۇمېينىڭ ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپىنى كۇتۈپ تۇرۇۋاتقانلىغى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بىراق بۇ گەپنى ئېغىزدىن چىقىرىش تەس ئىدى. ئېغىزدىن چىقارغاندىن كېيىن قايتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ-دە. دېكۈ يۈەنفا بولسا گېپىدە تۇرىدىغان، دىگىنىنى قىلىدىغان ئادەم بولۇپ، ھەرگىز مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلمايتتى، ئۇ باشقىلارغا ئوخشىمايتتى. ئۇ شۇنداق ئادەملەرنىمۇ كۆرگەن، ئۇنىڭ بۇرۇنقى سەپداشلىرىنىڭ ئىچىدىمۇ ئاشۇنداق ئادەملەر بار ئىدى. ئۇلار بارغانسىرى يېرىدە ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا ۋەدە قىلىپ، ئىككى كۇن قىزغىن بولاتتى، ئۇ يەردىن كەتكەندىن كېيىن ھەممىنى ئۇنتۇپ قالاتتى! ئاياللارغا ئىچ

ئاغرىتىش لازىم. ئاياللارغا ئۇنداق مۇئامىله قىلىشقا بولمايدۇ. سەن بۇ يەرده كاللاڭ قىزىپ كېتىپ، مەيلىگىچە هه دەپ قويغىنىڭ بىلەن، ئۇلار بۇنىڭ هەممىسىنى راست دەپ بىلىدۇ. ۋاقىتى كەلگەندە ئۆلگۈدەك چىڭ ئېسىلۋالىدۇ، ئۇ چاغدا تاشلۇەتكىلىسمۇ بولمايدۇ، شۇنداق ئىكەن، ئەمدى قانداق قىلىسەن؟

پويىز مېڭىشقا قوڭغۇراق چېلىندى. پويىز خىزمەتچىلىرى: يولۇچىلار تېزرەك پويىزغا چىقىڭلار، ئۇرۇق-تۇققان، دوست-بۇرادەر-لىرىنى ئۇزىتىپ كەلگەن يولداشلار پويىزدىن چۈشۈپ كېتىڭلار، دېگىلى تۇردى.

شيۇمېي دۇپ-دۇگلەك كۆزلىرى بىلەن دېڭ يۈەنفاغا ئۇزاق بىر قارىۋېلىپ:

— پويىزغا تېزرەك چىقىۋېلىڭ، — دېدى.

شيۇمېي سېمىز بولمىغىنى بىلەن، ئۇنىڭ هەممىلا يېرى دۇپ-دۇگلەك كۆرۈنەتتى. هەتتا كۆزىنىڭ قارچۇغىسمۇ دۇگلەك ئىدى. بۇ هال دېڭ يۈەنفادا ئۇنى چىمدىۋېلىش، شاپىلاقلاپ ئۇرىۋېلىش، تۇتۇۋېلىپ سىلىۋېلىش هەۋىسىنى قوزغىۋەتتى. شۇڭا ئۇ ئىختىيارسىز هالدا شيۇمېي بىلەن قول ئېلىشىپ، مېهرىنى ئۇزەلمىگەن هالدا:

— قايتىپ كەلگەندە كۆرۈشەرمىز، — دېدى.

دېڭ يۈەنفا شيۇمېينىڭ قولىنى تۇتۇش بىلەنلا قويۇپ بەرگۈسى كەلمىدى. شيۇمېي قىزىرىپ، هاسىراپ كەتتى، ئۇ قولىنى تارتىپ ئالالمايتتى، چۈنكى ئۇنداق قىلسام دېڭ يۈەنفا خىجىل بولۇپ قالارمىكىن دەپ قورقاتتى. شۇڭا هېچنىمىنى سەزمىگەن بولۇۋېلىپ:

— پېنسىيىگە چىقىش ئالدىدا تۇرسىڭىز، يەنە سىزنى كامالدە-

روپكغا ئەۋەتكىنى نىمىسى...، ئاڭلىسام ئۇ يەردە جىگەر كېسىلى تارقىلىپتۇدەك...، ۋاقتىڭىز يەتسە خەت يېزىڭ...، ــ دەپ باش-ئايىغى يوقلا گەپلەرنى قىلدى.

ھەي ئاخماق! پات ئاردا پېنسىيگە چىقىش ئالدىدا تۇرمىغان بولسا، ئۇمۇ كاماندىروپكغا چىقمايتتى! مۇنداق پۇرسەت ئەمدى كۆپ ئەمەس، بىر قېتىم چىقسا، چىقۋالغىنى قالدۇ-دە.

بۇرۇن دېگەن يۇەنغا كاماندىروپكغا چىقىشنى خالىمايتتى. گەرچە يەرلىك ئورۇنلاردىكى يولداشلار كەلگەندە ئالدىغا چىقىپ قولتۇقلاپ يۇرۇپ كۆتكەن، چىرايلىق ئۇزىتىپ قويغان، شۇنداق ياخشى كۆتۈۋالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ دائىم: ئۇنداق ئاتاقلىق تاغ-دەر-يالار، تاغ بايلىقلىرى، دېگىز نېمەتلىرى، يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلات دېيىلگەنلەرنىڭ ھەممىسى دائىم بار نەرسە، قېچىپ كەتمەيدۇ، ئاستا-ئاستا كۆرمەمدىمەن، ئالمامدىمەن، دەپ ئويلايتتى. مەركىزىي كومىتېتنىڭ كادىرلارنىڭ ۋەزىپە ئۆتىشىدىكى باقۇۋەندىلىك تۈزۈمىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى كىم بىلسۇن، بۇ ھىلقىنىڭدەك نەرسە-لەرنىڭ ھەممىسنى بىر گەپ بىلەنلا يوقىتۋەتتى.

مىش-مىش گەپلەرگە قارىغاندا، بۇ يىل يىل ئاخىردا يېشى توش-قان كادىرلارنىڭ ھەممىسنى قىلچە ئىككىلەنمەي بىر ۋاراقى بىر تەرەپ قىلارمىش. بەزىلەر:«30 ياشلىقلار ئۆزى تاللايدۇ، 40 ياش-لىقلار يۇقۇرىغا ئۆرلەيدۇ، 50 ياشلىقلارنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەيدۇ، 60 ياشلىقلار قىرقىلىپ كېتىدۇ، 70 ياشلىقلار ئوتۇن بولۇپ كۆيىدۇ" دەپ قوشاق قېتىۋاپتۇ. بۇ ھەقىقەتەنمۇ تەڭداشسىز چوڭقۇر گەپ-تە!

3-ئومۇمى يىغىندىن ئىلگىرى دېگەن يۇەنغا دوكلاتلارنى ئانچە ئاڭلاپ كەتمەيتتى. قىزىل سەرلەۋھەلىك ھۆججەتلەرنىمۇ ئانچە

ئىخلاس بىلەن ئۆقۇمايتتى. ئۇ ئۇنداق دوكلاتلارنى ئاڭلىمىغان، ھۆججەتلەرنى كۆرمىگەنلىك ھېچقانداق كارايىتى يوق، ئۇ نەرسىلەر نەچچە ئون يىلدىن بېرى قولغا كەلتۈرگەن مەنپەئەتسىنى قوغداپ كېلىۋاتىدۇ. سىياسەتنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشىغا كەلسەك، پەقەت تېخىمۇ سوغراق بولۇپ، ئومۇمەن سىزىقتىن چىقمىغانلا بولمىدىمۇ، دەپ ئويلايتتى.

3 - ئومۇمى يىغىندىن كېيىن، ئۇ ئۆزگەردى، دوكلات بويىچە جەزمەن ئاڭلايدىغان، قىزىل سەرلەۋھىلىك ھۆججەت بويىچە چوقۇم كۆرىدىغان بولدى. ئۆزىنى ئۆزگىرىپ سەزگۈرلىشىپ قالماستىن، ئۇنىڭ ئىككى ئوغلىمۇ سەزگۈرلىشىپ قالدى. چۈنكى بۇ دوكلات - ھۆججەتلەردىن ھامان "يېڭى روھ" تېپىلاتتى. بۇنداق "روھ"لار ئۇلارنىڭ قولغا كەلتۈرگەن مەنپەئەتلىرىنى بىر تالدىن - بىر تامچە - دىن ئاستا - ئاستا يوقاتا چىقىرىۋاتاتتى. مەسىلەن، كادىرلارنى "تەكلىپ قىلىش تۈزۈمى"نى ئالساق، گەرچە ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەھدىت سالمىسىمۇ، ئۇنىڭ ئوغلىغا نىسبەتەن ھازىرچە تەكلىپ قىلغىلى ئادەم چىقماسلىق خەۋپى بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا بالىلىرى ۋە نەۋرىلىرىگە قارىتا يوشۇرۇنۇپ تۇرغان خەۋپتىن ئەنسىرەيتتى.

يەر ئاستى يولىدىن گىرەلەشكەن ئىككى يولۇچى چىقىپ كەلدى، ئۇلار دۇمبىسىگە ۋە مۇرىسىگە چوڭ - كىچىك سومكىلارنى ئارتىۋالغان ھالدا پاراۋۇزغا ئوخشاش قاتتىق پۈشۈلداپ، قوزغىلىش ئالدىدا تۇرغان پويىزغا ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ ئېتىلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇلار پويىز ۋاگونىنىڭ نومۇرىغا قاراپمۇ قويماي كۆرۈنگەن ئىشىكتىن چىقماقچى بولۇشتى.

يۇمشاق كارۇاتلىق ۋاگونىنىڭ ئىشىگىدە تۇرغان ئايال پويىز خىزمەتچىسى كەسپ ئەھلىلىرىنىڭ نەزىرى بىلەن ئۇلارغا بىر قاراپ، ئۇلارنىڭ يۇمشاق كارۇاتلىق ۋاگونغا چىقىدىغان يولۇچىي ئەمەسلىگىنى ھۆكۈم قىلدى ـ دە، تۆۋۈت قىلمايلا ئۇلارنى توسۇپ:

ــ ئارقاڭلارغا يېنىڭلار، بۇ يۇمشاق كارۇاتلىق ۋاگون، ــ دىدى.

گىرەلىشۇالغان ئىككى يولۇچى پويىزنىڭ يىراقتىكى قۇيرۇق تەرىپىگە قاراپ قويۇپ، يەنە قايتىپ كېلىپ ئايال پويىز خىزمەتچىسىدىن:

ــ يولداش، پويىز مېڭىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ، ئاۋال پويىزغا چىقۇۋلىشىمىزغا يول قويسىڭىز بولامدۇ؟ ــ دەپ يېلىندى.

ــ بولمايدۇ. پويىز مېڭىشقا ئاز قالغانلىغىنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمىشقا بۇرۇنراق كەلمىگەن، ــ ئۇ شۇنداق دەپ بولۇپ، تۇمشۇغىنى ئۇچلاپ غادايغان پېتى، قىلچە تەۋزىمەستىن، گويا ھېچنىمە كۆرمىگەندەك ئالدىنقى تەرەپكە قاراپ تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ كۆكەمچىرايى خۇددى ھەم ئاچچىق ھەم قاتتىق ئۇرۇك غورىسىغا ئوخشايتى. ئۇ خىيالىدا، ئۆزەم يۇمشاق كارۇاتلىق ۋاگونىنىڭ خىزمەتچىسى، كۆتىدىغانلىرىنىڭ ھەممىسى مۆتىۋەرلەر، شۇڭا ئالدىمدىكى بۇ ئىككەيلەن بىلەن گەپ تالىشىپ نېمە قىلاي، ئۇنداق قىلسام ئابرويۇم چۈشۈپ كەتمەمدۇ، دەپ ئەنسىرەيتتى.

ئىشىك ساقلاش ــ بەلكىم ھوقۇقلار ئېچىدە ئەڭ كىچىگىنىڭ كىچىگى بولسا كېرەك. شۇنداق بولسىمۇ بەزى كىشىلەر ئۆزىگە قولايلىق ئىزدەپ، ئۇنىڭغا ياخشى گەپ قىلسىدۇ، ياڭۇرىسىدۇ، ئۇ بولسا گاچ ـ گۈچلا رەت قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئازراق بولسىمۇ ھوقۇقىنىڭ لەززىتىنى كۆرۈۋالىدۇ. ئۇ بۇنىڭدىن يۇمشاق كارۇاتلىق ۋاگون

دىكى يولۇچىلارنىڭ سېھرىي كۆچى ۋە سىرىنى كۆرۈپ قالدى.

ئىككى ۋاگوننىڭ تۇتاشقان يېرىدە تۇرغان چېن تىيەدەن ھىلىقى پويىز خىزمەتچىسىگە:

— شاكىچىك يولداش، بولدى، ئۇلار چىقىۋالسۇنچۇ، — دىدى. بايىقى توڭ غورا گويا بىر دەمدە پىشىپ قالغاندەك شۇنداق شىرىن، ھەم قىزىل، ھەم يۇمشاق بولۇپ كەتتى، گويا شىرىنلىگىنى ۋايىغا يەتكۈزگەندەك ھېجىيىپ تۇرۇپ:

— بىز رەھبەرلەرنىڭ بىخەتەرلىگىگە كاپالەتلىك قىلىشىمىز كېرەك — تە! — دىدى.

— بىخەتەرلىككە كاپالەتلىك قىلىش دەپ نىمىگە ئېيتىمىز، نەدىن كەلگەن شۇنچە كۆپ خەتەرلىك ئامىلكەن؟ يېڭىدىن شەھەرگە كىرگەن ۋاقتىمىزدا كۈن بويى كوچىدا مېڭىپ يۈرەتتۇق. ھازىرچۇ، پىكاپقا چۈشۈۋالدۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە دېرىزىسىگە پەردە تارتىپ قويدۇق.....بۇ بىزنى ئاممىدىن ئايرىپ بارغانسېرى يىراقلاشتۇرۇۋاتىتى، — دىدى چېن تىيەدەن.

ئايال پويىز خىزمەتچىسى: "بۇ تازا غەلىتى قېرى ئىكەن، ئىشنى تەييار نەسەپنامىگە چۈشۈرۈشنى بىلمەيدىكەن، ئالدىغا كەلگەن ھالاۋەتتىن بەھرىمەن بولۇشنىمۇ ئۇقمايدىكەن. خەقلەر ئارزۇلاپمۇ يېتەلمەيۋاتسا، بۇ تېخى پىكاپقا ئولتۇرۇشتىن، دېرىزىسىگە پەردە تارتىپ قويۇشتىن ئاغرىنىپ يۈرمەكتە" دىگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

ھىلىقى ئىككى يولۇچى، ئاخىرى ئېغىر يۈكىنى كۆتەرگەن پېتى پويىزنىڭ يىراقتىكى قۇيرۇغىغا تەرەپكە قاراپ يۈگرەپ كېتىشتى. ئۇلارنىڭ مۇرىسىگە ئارتىۋالغان سومكىسى ئېھتىياتسىزلىقتىن دېڭ

يۆەنفاغا ئۇرۇلۇپ كېتىپ ئۇنى مۆدۈرىتىۋەتتى.

ــ ۋايجان، ئادەمگە نىمانچە سوقۇلۇپ يۈرىدىغاندۇ، ــ دىدى شيۈمېي ۋە شۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ دېڭ يۆەنفانىڭ ئوتتەك ئىسسىق پەنجىسىدىن ئۆزىنىڭ ئاپپاق، يۇمشاق قولىنى چىقىرىۋالدى.

ئۇنىڭ دېڭ يۆەنفانىڭ سوقۇلۇپ كېتىپ ئاغرىۋاتقان دۇمبىسىنى سلاپ ـ ئۇۋۇلاپ قويغۇسى كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن كۆتىرىلگەن قولى توختاپ يەنە چۈشۈپ كەتكەنلىگىنى دېڭ يۆەنفا بايقاپ قالدى.

بۇ ئېچ ئاغرىتىشنى بىلدىغان، شۇنىڭدەك كۆيۈنۈشىنىڭ يولىنى بىلدىغان ئايال ئىكەن، ئۇ چوقۇم ئەدەپ ـ قائىدىلىك ئايال بولالايدىكەن. دېڭ يۆەنفا ئۇياقتىن ـ بۇياقتا قاتراپ يۈرىدىغان، ۋاقىراپ ـ جاقىراپ، قول شىلتىپ يۈرىدىغان ئۇنداق ئاياللارنى ياقتۇرمايتتى. ئۇنداق ئاياللار خىزمەت ئىشلەشتە بەلكىم ناھايىتى تەجرىبىلىكتۇر، لېكىن، خوتۇن بولۇشقا يارىمايدۇ. ئۇنداقلار ئۆي ئىشلىرىنى چوقۇم قالايمىقانلاشتۇرىدۇ. تاماقنىمۇ ۋاقتىدا يېگۈزمەيدۇ، ئۇلار قايناق سۇغا موما چىلاپ بېرىدۇ، ياكى تەييار چۆپىنى قاينىقىسۇغا چىلاپلا بېرىدۇ. بۇ ئاشقازان كېسىلىگە گىرىپتار قىلماي قالامتى! پەسلگە قاراپ كېسىم يۆتكەش ۋاقتى بولغاندا، يۆتكەيدىغان كېسىلنىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ، قىرو چۈشكەندىن كېيىنمۇ يەنە ساڭا دېچۆلياڭ بۇرۇلكا كېيگۈزۈپ قويۇشى مۇمكىن. كۈز شامىلى بىر ئۈرسا، راسا سالقىنداپ قالسەن. تومۇز كىرگەندە، كېيگۈدەك تۇزۇكرەك كۆيلىنەكمۇ چىقمايلى، يامىنىغا كەلسە قېرىلار كېيىدىغان پاختىلىق خەينى ــ "قېرىلار خوشلۇغى"نى كېيىپ ئىشقا بېرىشىڭ مۇمكىن. ئۇنداقلارنىڭ

سېنىڭ قوينۇڭدا يېتىپ تۇمشۇغىنى ئۇچلاپ ئەكىلەپ ناز ـ كەرەشمە قىلىشىدىن تېخىمۇ ئۈمىت كۈتكىلى بولمايدۇ. ئۇنداق خوتۇننىڭ بولغىنى بىلەن بولمىغىنىنىڭ نېمە پەرقى بار؟!

ـــ ئەمسە مەن ماڭدىم، ـــ دېدى دېڭ يۈەنغا پويىزغا چىقىپ.

پويىز "غاچ" قىلىپ ئاۋاز چىقىرىش بىلەن ئورنىدىن قوزغالدى.

شيۈمېي قىزىل گۈللۈك قول ياغلىقىنى پۇلاڭلاتقىنىچە، ۋوگزال سەھنىسىدە پويىزغا ئەگىشىپ بىرنەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن، ئۆزاتقۇچىلار ئىچىدە غايىپ بولدى.

دېڭ يۈەنغا بۇرۇلۇپ ئىككىنچى بۆلمىگە قاراپ ماڭدى. ئۇ بۆلمە ئىشىگى ئالدىدا چۆچۈگەندەك توختاپ، بىر ھازاغىچە بۇ يۈەشاق كارۋاتلىق ۋاگونىمۇ ـ ئەمەسمۇ دەپ گۇمانلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

يوللۇق كاستيۈم كىيگەن ياش بىر بالا ۋاگون دېرىزىسىگە يۆلىنىپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ كاستيۈمىنىڭ رەختى ۋە تىكىلىشى ھازىر ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان پوسۇنىدا ئىدى. گالاستۇگىنىڭ رەڭگى ناھايىتى كۆركەم بولسىمۇ، بىراق، ئاق كۆينىگىنىڭ ياقىسى ۋە يېڭىنىڭ ئۈچىدا ساغۇچ ـ كۆلرەڭ كىر داغلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ قولىغا خېلىلا ۋەزنى بار ئىككى دانە ئۈزۈك سېلىۋالغان، پۈتىدىكى شىبلىتى بولسا ئادەمگە تېگىپ كەتسە تېشىۋېتىدىغاندەك ئۇچلۇق ئىدى. قولتۇغىغا بىر كىچىك رادىيولۇق ئۇنىئالغۇنى قىستۇرۇۋالغان بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىستىرولۇق نائۇشنىك سانچىغلىق تۇراتتى، ئۇ كۆزىنى يېرىم يۇمغان ھالدا، مىنگەشتۇرگەن پۈتلىرىنى مۇزىكا ئۇدارىغا كەلتۈرۈپ لىكشتىپ ئولتۇراتتى. ئۇستۇنكى قەۋەتتىكى كارۋاتتا سالاھىيىتىنى بىلگىلى بولمايدىغان بىر قىز يېتىپتۇ. ئۇ قىز دېڭ يۈەنفاغا تىكىلىپ قارايتتى. قىز بالىمۇ خەققە مۇشۇنداق تىكىلىپ

قارىغان بارمۇ؟ دېڭ يۈەنغا كۆزىنى دەرھال ئۇنىڭدىن يۆتكىدى، لېكىن يۇرىگى ئىختىيارسىز بىر ئاغدى. دېڭ يۈەنغا بۇ قىزنى قەيەر-دىدۇر بىر كۆرگەندەك قىلىپ، بۇ ھەسسىياتنى ئىسپاتلىماقچى بولدى-يۇ، قايتا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراشقا پېتىنالمىدى. چۈنكى ئۇ قىزنىڭ تېخىچىلا ئۆزىگە قاراۋاتقانلىغىنى سەزگەن ئىدى. ئاجايىپ ئىش، ئۇنىڭ كىشىلەر دىققىتىنى جەلىپ قىلىغۇدەك نەرى بارکەنە؟ بىر قىز ئاشۇنداق تىكىلىپ قاراپ تۇرسا، پىسەنت قىلماسلىق ئۈچۈنمۇ، راستىنلا خېلى ماھارەت كېرەك ئىكەن.

ئۇ قانداق قىزدۇ؟ شياڭگاڭ-ئاۋمېنلىق قېرىندىشىمۇ، ياكى چەتئەل تەۋەلىگىدىكى جۇڭگولۇقمۇ؟ ھېچ ئوخشىمايدۇ. چوڭ قۇرۇقلۇقتىكى قىز-ئايالالارنى ئۇلار ھەرقانچە پۈزۈر كىيىنۋالسىمۇ تونۇۋالغىلى بولىدۇ. بىراق ئۇنىڭ بويىنىدىكى ۋالىلداپ تۇرغان مارجىنى، ئۇنىڭ زادىلا ئۆز ئېچىمزدىكى ئايال ئەھمىيىتىنى ئىپادىلەپ تۇراتتى. ھەي، بۇنىڭغىمۇ ھېچنەرسە دەپ بولمايدۇ، بۇگۈنكى كۈنلۈكتە پىشقەدەم سەپداشلارنىڭ قىزلىرىمۇ بوينىغا ئاشۇنداق بىر نەرسىلەرنى ئېسۋالىدىغان بولۇپ قالدى.

ھىلىمۇ ياخشى، دېڭ يۈەنغا شيۇمېي يوللۇق تۇتقان بىر سومكا يېمەكلىكنىڭ شىرە ئۈستىدە تۇرغانلىغىنى كۆرۈپ قالدى. بۇ نەرسىلەر دېڭ يۈەنفانىڭ ئورنىنىڭ مۇشۇ بۆلۈمدە ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلايتتى. بولمىسا، ئۇ ئارقىغا بۇرۇلۇپ ماڭماقچى بولغان ئىدى.

دېڭ يۈەنغا ئىنتايىن پەرىشان ھالدا بۆلمىگە كىرىپ قەتئى، لېكىن دەخلىسىز ھالدا ئۆز كارۇۋىتىغا كېلىپ ئولتۇردى.

ئۇ نېمىگە خاپا بولدۇ؟ بۇنى بەلكىم ئۆزىمۇ ئۇقمايتتى. ئۇنى يۇمشاق كارۇۋاتلىق ۋاگونغا چىقىشقا تېگىشلىك بولمغان ھەمدە روشەن

هالدا ئۇنىڭ بىلەن تەڭ دەرىجىدە بولمىغان بۇ ئىككى ئادەم بىلەن بىر بۆلمىگە تىقىپ قويۇپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۇنىڭغا تېگىشلىك ئورۇندا، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ ئورۇندا ئولتۇرىدىغان قانداق سالاھىيتى بار-كىنە؟ ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ كاللىسىنى قولتۇقىغا قىسىپ يۇرۇپ ئىنقىلاپ قىلىشى مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ يۇمىشاق كارۋاتلىق ۋاگونداغ ئولتۇرۇشى ئۈچۈنمىدى؟ ئۇ ئۆزىنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتى خارلىنىۋاتقاندەك تۇيغۇغا كەلدى. مۇنداق ئەھۋال، خۇددى بىر تۆۋەن دەرىجىلىك ئاۋامنىڭ ئاقسۆڭەكلەر كىلۇبىغا تۇيۇقسىزلا ئاسماندىن چۈشۈكەندەك ئۇسۇپ كىرىپ قېلىپ، ئاقسۆڭەك ئاتا-بوۋىسىدىن تارتىپ قالغان نەرسىلەرنى بۆلۈشۈپ ئېلىۋاتقانلارنىڭ قىياپىتىگە ئوخشاپ قالغان ئىدى. ئوتتۇرا ئەسىردىكى مەرتىۋە تۈزۈمى ئىنتايىن قاتتىق بولغان ئەنگلىيىدە ھەر بىر دەرىجە-قاتلامنىڭ، ھەر كەسىپ-ساھەنىڭ قانداق كىيىم كىيىشى قاتتىق بەلگىلەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھالقىپ كېتىشكە بولمايدىكەن. كىشىلەرنىڭ كىيىگەن كىيىمىدىنلا ئۇنىڭ جەمىيەتتىكى ئورنىنىڭ يۇقۇرى-تۆۋەنلىگى، ئالىجاناپ ياكى پەسلىگىنى بىلىۋالغىلى بولىدىكەن.

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا چېن تېيەدەن كىرىپ كەلدى.

دېڭ يۈەنفا چېن تېيەدەننى كۆرۈپلا سەل ئوڭايسىزلاندى. ئۇ چېن تېيەدەننىڭ ئۆزى بىلەن بىر بۆلمىدە ئىكەنلىگىنى ئويلىمىغان ئىدى. ئۇ بايام شيۇمېي ئىككىمىزنى چوقۇم كۆرۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئاۋۇ يىرىم يۈمۇق تۇرغان بىر جۈپ كۆزىنى ناھايىتى مۆلايىم دەپ قالمىغۇلۇق، ئىچىگە راسا سىنچىلاپ قارىسا ئۇ كارامەت يامان نەمە، دىگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

چېن تيېدەن دېڭ يۈەنـفاغا كۆلۈپ قاراپ قويـدى ھەم باشقا ئىككى يولۇچىغمۇ كۆلۈپ قاردى. بىر كۆرۈپـلا كونا دوسـتلاردەك ھەممەيلەن بىلەن باش لىڭشتىپ كۆرۈشـتى، ئۇلارنىڭ بارـدىغان يېرىنى بىر ـ بىرلەپ ئۇقۇشتى.

ـــ سودا ـ سېتىق قىلغىلى ماڭدىم، ـــ دەپ ئوچۇقلا ئېيتتى يوللۇق كاستيۇم كىيگەن كىشى.

ۋاي خۇدا، ماۋۇ سولتەك ھېچ بىر قورۇنـمايدىغۇ! دېـڭ يۈەنفا ئىختيارسز ھالدا ئۇنىڭغا قارىمسا بولمايدىغان نەزەر بىلەن ھومـيىپ قاراپ قويدى. ھىم، ئېلىپ ـ ساتار ئىكەنغۇ، دېڭ يۈەنفا تېخىمۇ نارازى بولدى. كادىرلارنىڭ پەرزەنـتى بولسـچۇ كاشـكى، ئۇنىڭ ئاۋۇ يوللۇق كاستيۇم، ئالا ـ بۇلماچ گالاسـتۇگى، قولـدىكى 2 تال ئۇزۇگىگە دېڭ يۈەنفا ئاران چـىداپ كېـلىۋاتقانـدا، ئۇنىڭ ئاتا ـ بوۋىسـىنىڭ دېڭ يۈەنـفا بىلەن ھېچقانـداق چېتىشـلىغى بولـمىغان تەقدىردىمۇ، بىرەر كادىرنىڭ پەرزەنتى بولسچۇ كاشـكى، ئۇ چاغدا دېڭ يۈەنفا بىلەن قانداشلىق مۇناسـىۋىتىـگە بولـسىمۇ ئـگە بولغان بولاتتى ـ دە!

ـــ سىزچۇ؟ ـــ دەپ سوردى چېن تيېدەن دېڭ يۈەنفادىن.

ـــ E شەھىرىگە كامانـدىروپكـغا كېـتىۋاتـسەن، ـــ دىدى دېڭ يۈەنفا ئولتۇرغان يېرىدە ئىختيارسز ئالدىغا ئېگىلىپ.

چېن تيېدەننىڭ كۆمۈشتەك چاچلىرى؛ ياشانغان بولـسىمۇ ئەمما كۆچلۈك، ئۆتكۈر كۆز نۇرى؛ گەپ ـ سۆزلىرىدىكى ئاشۇنداق چۈشـىنىشكە بولمايدـغان، چۈشەنـدۈرۈشكە بولمايدـغان سالاپىتى دېڭ يۈەنفانى: چېن تيېدەنـنىڭ دەرىجـسى ئاز دىـگەنده مەنـدىن 3 دەرىجە يۇقۇرى ئىكەن، ئۇ قايسى بىر ئورۇننىڭ باشلىغى ئوخشايدۇ.

بايقى شيۇمىي بىلەن قول تۇتۇشقىنىم تازىمۇ ئەدەپسىزلىك بوپتۇ، مۇندىن كېيىن زادىلا مۇنداق قىلماسلىغىم كېرەك، ناۋادا ئۇ ياكى ئۇنىڭ سەپداشلىرى مېنىڭ باشلىقىم بىلەن كونا تونۇشلاردىن بولۇپ قالسا، ئۇ چاغدا چاتاق بولىدۇ، دېگەن ھەسسىياتقا كەلتۇردى. دېڭ يۈەنفانىڭ مۇشۇنداق ئويلاش ماھارىتى، تەدرىجى ھالدا ئۇستىگە نىقاپ كىيگۈزگەندەك بولدى.

ــ مەن ئاخىرقى بىر كەتكە بارىمەن، ــ دەپ تارتىنىش ۋە مۇجمەللىك بىلەن جاۋاپ بەردى ئۇستۇنكى قەۋەتتە ياتقان بىيەن ۋېنيۆ.

ــ كاماندىروپكىغمۇ ياكى سايا‌ھەتكمۇ؟

ــ ھامامنى كۆرگىلى بارىمەن، ئاندىن ئۇ يەردىن ئامېرىكىغا بارىمەن.

"ئامېرىكا" دېگەن سۆزنى ئاڭلاپلا، يوللۇق كاستېيۇملۇق كىشى بىشىدىكى ئىستىرولۇق نائۇشنىكنى ئالمان ـ تالمان ئېلىۋېتىپ، ئالماپ ئولتۇرغان پۇتلىرىنى يىغىپ، ئاستىنقى قەۋەتتىن بېشىنى چىقىرىپ بىيەن ۋېنيۆگە خوددى ئامېرىكىنى كۆرۈۋاتقاندەك ھاڭقىيىپ قاراپ قالدى. لېكىن ئۇ دەرھاللا "مەندىن ھېچنىمە يوشۇرۇپ قالالمايسەنغۇ" دېگەندەك كۈلۈمسىرەپ، بارمىغىنى بىيەن ۋېنيۆگە تەڭلەپ تۇرۇپ:

ــ ھەدە، سىز ھىلىقى ياپونىيىلىك كىنو چولپىنى "جىن يۈمبي"غۇ دەيمەن؟ ــ دىدى.

بۇ گەپ ھەممەيلەننى سەگەكلەشتۇردى، كۆپچىلىك بىر ـ بىرلەپ بىيەن ۋېنيۆگە ئەستايىدىللىق بىلەن سىنچىلاپ قاراشتى.

بىيەن ۋېنيۆ قاقاخلاپ كۈلۈۋەتتى ۋە:

ـــ سز خاتا پەرەز قىلدىڭىز، ـــ دىدى.

ـــ ئۇنداق ئەمەس؟ ـــ دىدى يولـلۇق كاستيۇم كىيـگەن كىشى ئازراقمۇ خجىل بولماي.

دېڭ يۈەنفا: ئۇنى قەيەردىدۇ ئۇچـراتقانلـىغىم ئەجەپلـىنەرلىك ئەمەسكەن، ئۇ راستىنلا "جېن يۈمـېي"غا ئوخشايدىـكەن، دەپ ئويـلىدى. ئۇ «قوغلاپ توتۇش» دىگەن كىنونى كۆرگەن ئىدى.

روشەنـكى، دېـڭ يۈەنفا ئۇنى تونۇمـىدى، گەرچـە ئۇلار بىرلا قېتىم ئۇچراشقان، ئون مىنۇتچە سۆزلەشكەن بولسـىمۇ، لېكىن بىيەن ژېنيۇ دېڭ يۈەنفانى بىر كۆرۈپلا تونۇۋالغان ئىدى.

دېڭ يۈەنفا راسـتىنلا ئۇنى تونۇمىدىـمۇ، ياكى ئەتەي گالۇڭ بولۇۋالدىمۇ؟ بەلكىم ئۇنىڭ ئۇنى راستىن تونۇيالمىغانلىغى ياخشىراقتۇ؟ لېكىن مەيلى قايسى خىل ئەھۋالدا بولمىسۇن، ھەممـىسى ئادەمنىڭ كۆڭلىـنى قايـتۇرىـدۇ. ئەگەر كېيىنكـىسى بولسا تېخـىمۇ شۇنـداق بولىدۇ. ئۇ قىزنىڭ ھەممىنىڭ كامالەتكە يەتـكەن بولۇشـىنى ئۈمىت قىلـىش ئارزۇسى نـىمە دىـگەن قاتتـىق ۋە ئەمـەلـىيەتـكە ئۇيغۇن بولمىغان ھالدا يەنە شۇنداق كۆچلۈك ـ ھە؟

ـــ سز ئامېرىكىغا بېرىپ نىمە ئىش قىلماقچى؟ ـــ دەپ سورىدى جېن تىيەدەن.

ـــ ئۆز يېنىمدىن راسخوت چىقىرىپ ئوقۇيمەن.

ـــ چەتتە ئۇرۇق ـ تۇققان، دوست ـ يارەنلىرىڭىز بارمۇ؟

ـــ بار، ئـۇچـىنـچى تاغام ۋە بىر نەۋرە ئاكام بار، ـــ گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە، بىيەن ژېنـيۇ قەسـتەن ئاۋازىـنى كۆتەردى، ـــ بىر نەۋرە ئاكام مۇندىن بىرنەچـچە يىل بۇرۇن چىقـىپ كەتـكەن، ئۇ ئەسلىدە × × دوختۇرخانىسىدا ئىشلەيتتى.

دەرۋەقە بۇ سۆز دېگەن يۈەنفانىڭ دىققىتىنى قوزغىدى:

ــ ئاكىڭىز XX دوختۇرخانىسىدا ئىشلىگەنمىدى؟ ئىسمى نىمە؟ ــ دەپ سوردى دېگەن يۈەنفا گويا دوختۇرخانىدىكى ھەممە ئادەمنىڭ ئارخىپ ماتىريالىنى يانچۇقىغا سېلىۋالغاندەك.

بىيەن ژېنيۆ بىر نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئىسمىنى خېتى بويىچە ئېيتىپ بەردى.

ــ ھە ــ ھەم، ھەم، ــ دېگەن يۈەنفا ئىخلاس بىلەن ئەسلەپ كۆردى، لېكىن قانداقراق ئادەملىكىنى زادىلا ئەسكە ئالالمىدى. بىيەن ژېنيۆ بىلەن بولغان ھىلىقى 10 مىنۇتلۇق سۆھبەتنى بولسا، ئەلۋەتتە تېخىمۇ ئېسىگە كەلتۈرەلمەيتتى. بىيەن ژېنيۆ بىر نەۋرە ئاكىسى ئۇچۇن يەنە بىر قېتىم ئازار يېدى.

ــ بىر ئادەم چەتتە تەنھا يۇرگەندە، ھامان نۇرغۇن قىينىچىلىققا ئۇچرايدۇ، ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان ئادەم بولسا ياخشى بولىدۇ. ئوقۇشنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن قايتىپ كېلەمسىز؟

ــ قايتىپ كېلىمەن، ئەلۋەتتە قايتىپ كېلىمەن.

ــ ياراپسىز، ــ دېدى يوللۇق كاستېيۇملۇق كىشى تەسىرلەنىپ، ــ چەتكە چىقىپ ئارىلاپ كېلىشنى خىيالىمغا كەلتۈرمەيمەن دىگۈچىلەر يالغان سۆزلەيدۇ. ئۆزەمنى ئېيتسام، چەتئەللەرگە بېرىپ سايامەت قىلىپ كەلگۈم بار. نەزەر ــ دائىرىسى ئېچىلىدۇ ــ دە. ئازراق تۇرۇپ قايتىپ كېلىشىمۇ قانىدىگە سىغىدۇ. سىلەر ئىككىي پىشقەدەم يولداشىنى دىمەيلا تۇرايلى، بىزدەك ئادەتتىكى پۇقرالارنىڭمۇ ھازىر ئىستىقبالى بار، دېگەن ھېسسىياتتا بولۇۋاتىمىز، ــ ئۇ ناھايىتى ئاڭلىق ھالدا ئۆزىنى ئەڭ ئاخىرقى ئورۇنغا قويدى.

دېگەن يۈەنفا ھەم دەپ قويدى، ئۇ ئۆزىنىڭ يالغان ــ ياۋداق

سۆزلەرنى تەل ـ تۆكۈس ئېچىپ تاشلايدىغان گۈمپىسنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى زەمبىرەك ئاتقاندەك ئېتىپ بۇرنىدىن بۇلاق قىلـ غۇسى كېلىپ كەتتى. ئەرۋايى قايتىپ كېلەر، ئۆز خىراجىتى بىلەن ئوقۇشقا چىقىۋالغانلارنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى كىم كۆرۈپتۇ؟ ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ دىگۈدەك چەتئەللەدە باي تۇققانلىرى، كاپىتالىستەك نەسلىرى بار، ئەيش ـ ئىشرەت دۇنياسىغا بىر چىلانسا، بۇرژۇئازىيە تۇرمۇشى چىرىتسە، ئۇلار يەنە قايتىپ كېلەرمۇ؟ ئۇنىڭ ئاشۇنداق ياسىنىشى ۋە سۆزلىتىگە قارىمامدىغان، ئامېرىكىغا بارماي تۇرۇپلا، ھىلىتىن ئەجنەبىلەرگە ئوخشاپ بولۇپتۇ.

ـــ ھىم ياخشى، ـــ دىدى چىن تىيېدەن. ئۇ توساتتىن سۆزىنى توختىتىپ، ئۇن ـ تىنسىز چوڭقۇر ئويغا چۆمدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پويىز دېرىزىسى سىرتىدىكى ئاپتاپ، قاتار كەتكەن دەرەخ كۆلەڭگۈـ لىرى گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ يوقىلىپ تۇراتتى، مول مەنىلىك گۈزەل كۆرۈنۈش بىر دەم توق، بىر دەم سۇس، بىر دەم يېقىنلاپ، بىر دەم يىراقلاپ تۇراتتى.

بىيەن ۋېنيۇ بۇ "ھىم" دىگەن سۆزدىن خوشاللانىدى. ئۇ مۇشۇنـ داق بىرەر ئىنكاسنى ئىزچىل كۈتۈپ كەلگەن ئىدى. بىراق ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بىرەرسىمۇ ئۇنىڭدىن مۇنداق ئىخلاس بىلەن سورىمىغان ۋە ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغان ئىدى.

ئۇلارنىڭ كۆپچىلىگى: "مەڭگۈگە ئايرىلدۇق، بىزنى ئۇنتۇپ قالمالىڭ" دىگەن، ياكى "ئەگەر قايتىپ كەلسىڭىزمۇ 'ساھىپجامال' لاردىن بولۇپ قالارسىز" دىيىشكەن ئىدى. ئۇلار ئامېرىكا تەۋەلىـ گىدىكى جۇڭگولۇقلارنىڭ ھەممىسنى قىزىقچىلىق قىلىپ "ساھىپجا ـ مال" دىيىشەتتى.

ـــ يەنە بىر چەتئەللىك كۆيوغۇل باشلاپ كېلەرسىز.
ئۇلار نېمە ئۈچۈن يولدا ئۇچرىشىپ قالغان بۇ يوچۇن پىشقەدەم يولداشقا ئوخشاش ئۇنىڭغا ئىشەنمەيدىكەن، ئۇنى چۈشەنمەيدىكەن؟

باشقا ئادەم بولغان بولسا، ياكى بۈرۈنىقى ۋاقىتلار بولسا، مۇنداق يېپىدىن يېڭىنسىغچە سوراش چوقۇم بىيەن ۋېنيۇنىڭ نارازىلىغىنى قوزغايتتى. بۈگۈن ئۇ بۈرۈن قوبۇل قىلالمايدىغان بۇ تەرەپلەرنى ناھايىتى كەڭ قوساقلىق، ھەتتا تېخىمۇ مۇلايىملىق بىلەن پۈتۈنلەي ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئويلىمىغان يەردىن ئۇ شۇنداق سىپايە-نازاكەتلىك بولۇپ، ھىسسىياتى ئوڭاي قوزغىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ھەتتا ئۆزىنى ئەيىپلەش تۈيغۇسى بىلەن، ئۆتكەن ۋاقىتلاردا بىرمۇنچە ئىشلارغا قارىتا ئاشۇرۇۋەتكەن يەرلىرىنى ۋە قاتتىقلىق قىلغانلىغىنى ئەسلەپ قالدى.

بۇ چاغدا، چىن تېبىدەننىڭ ئانىچە چوڭ بولمىغان كۆزلىرىدىن چىققان مېھرىۋان ۋە ئىللىق نۇر، ياز كۈنلىرى كەچتە ئىگىز ئوت-چۆپ دۆۋىسى ئۈستىدە يېتىۋېلىپ، كەچكى شەپەق تەرەپتىن كەلگەن كەچىنىڭ ئىللىق ۋە ساپ شامىلىدا تۇرغانلىرىنى ئەسلەيتتى؛ ئۇنىڭ يۈزىدىكى گىرەلىشىپ كەتكەن ئۇزۇن، قېلىن قورۇقلار، يەنە ئۇنىڭغا بۆك-باراقسان ئۆسكەن دەرەخلەك، ئۇ دەرەخنىڭ جىلۋە قىلىپ تۇرغان ھەر بىر ياپرىغى گويا كىشىنى بەھۇزۇر ئۇخلىتىدىغان يېشىل بۆشۈكتەك بىلىندى.

دېڭ يۈەنغا بۇنىڭغا مۇتلەق ئوخشمايتتى، ئۇ ئۆزىنى ئىنتايىن بوغۇلۇپ قالغاندەك ھىس قىلدى. ئۇنىڭ ھامان چىن تېبىدەننىڭ تەكتىنى، ئۇنىڭ زادى نېمە قىلىدىغان ئادەملىگىنى ئۇقۇپ باققۇسى

بار ئىدى. بولمىسا، بۇ سەپەردە خۇددى «ئۇچ ئاچا يول» غا دۇچ كەلگەندەك بولۇپ، ئۇنىڭ بىرسىدىن ساقلىنىشى، يەنە بىرسىنى بىلىپ بېقىشى كېرەك ئىدى.

ئۇ ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن چېن تىيەندىن سورىدى:

— ئىسمى شەرىپىڭىز نىمىكەن؟

— پېقىرنىڭ پەملىسى چېن.

— ھە، قەدىردان چېن دىسەك بولىدىكەن-دە.

— يوقسۇ، ئەرزىمەيدۇ، — دەپ چېن تىيەندەن قولىنى سىلىكىدى.

— قەدىردان چېن قايسى ساھەدە خىزمەت قىلىدىكەن؟

— مەن پېنسىيگە چىقتىم.

— ھە، شۇنداقمىدى؟ — دەپ سوزۇپ قويدى دېگەن يۈەنفا ناھايىتى پەس ئاۋاز بىلەن. ئۇ ناھايىتى ئىنچىكىلىك بىلەن بۇ سۆزنىڭ تەمىنى تېتىپ باقماقتا ئىدى.

بىيەن ژېنيۆ دېگەن يۈەنفانىڭ سەل ئالدىغا ئېگىلىپ تۇرغان بىلىنىڭ ئەمدىلىكتە ئۆزىچىلا تۇزلىنىپ قالغانلىغىنى سەزدى. ئاياپا چېن تىيەندەن سۆزلەۋاتقانىدا ئۇنىڭ خۇددى مەركىزىي كومىتېت ھۆججەتلىرىنى ئاڭلاپ، چۈشىنىپ ھەمدە چوڭقۇر رىغبەتلەنگەندەك قىياپىتى بىردەمدىلا يوقلىپ كەتتى. شۇنىڭدەك "شۇنداقمىدى" سۆزىنىڭ ئايغىنىڭ سوزۇلۇپ ئېيتىلىشىمۇ دېگەن يۈەنفانىڭ پىسخىك ھالىتىدىكى تېز ئۆزگىرىشنى ئاشكارىلاپ قويغان ئىدى. لېكىن چېن تىيەندە ئۇنىڭغا قارىتا ھېچقانداق باشقا تەسىرات تۇغۇلمىدى.

— سىز ئەمدى نىمە قىلغىلى كېتىۋاتىسىز؟ — سۆھبەت قايتا داۋاملاشقان ۋاقىتتا دېگەن يۈەنفا خىلىلا ئەركىن ۋە تەشەببۇسكار

بولۇپ قالغان ئىدى.

— يۇرتۇمنى كۆرگىلى، — دەپ جاۋاپ بەردى، چېن تېبەدەننىڭ چىرايىدىن خوشاللىغى چىقىپ تۇراتتى.

— يۇرتىڭىزدا خېلى كۆپ تۇققانلىرىڭىز باردۇ؟

— يوق، — چېن تېبەدەننىڭ ئىنتىزارلىغى روشەن بىلىنىپ تۇراتتى.

بۇ ئاجايىپ ئىشقۇ، يۇرتىدا ھېچقانداق ئادەمى بولمىسا ئۇ يەرگە بېرىپ نېمە قىلىدۇ؟ دېگەن يۈەنفا بۇنى چۈشىنەلمىدى، شۇڭلاشقا، چېن تېبەدەننىڭ ئىنتىزارلىغىنى تېخىمۇ چۈشىنەلمەيتتى. ئايال پويىز خىزمەتچىسى قولى تېرىسىدە تىكىلگەن بىرنەچچە جۈپ ساپما كەشنى كۆتۈرۈپ كەلدى، ئۇ چېن تېبەدەن بىلەن دېگەن يۈەنفا ئۇچۇنلا خىزمەت قىلىدىغانلىغىنى روشەن كۆرسىتىپ:

— باشلىق، ساپما كەش ئەكەلدىم، ئىشلىتەرسىز؟ — دېدى.

"باشلىق" دېگەن سۆز دېگەن يۈەنفانى خوشال قىلىۋەتتى. ئۇنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ، دىلى يايىراپ كەتتى، چۈنكى بۇ سۆز دېگەن يۈەنفانىڭ كۆمۈلۈپ قالغان ئۈستۈنلۈكىنى كىشىلەر ئالدىدا دەرھاللا ئېچىپ كۆرسەتتى. ئۇ تارتىنغاندەك كۈلۈمسىرىدى. ۋە شاكىچىك يولداش، خىزمەت ئىشلىشىڭىز بەكمۇ جايىدا ئىكەن، دېگىنىچە، ھەقلىق يوسۇندا چېن تېبەدەننى ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئالدى بىلەن بېرىپ ساپما كەشنى ئالدى.

— باشلىقلارنىڭ يەنە كۆپىرەك تەنقىت قىلىپ يېتەكچىلىك قىلىشىنى سورايمەن، — دېدى ئايال پويىز خىزمەتچىسى زېرەكلىك بىلەن.

دېگەن يۈەنفا خۇددى تۇرلى مالىلار ماگىزىنىغا كىرىپ ئۆزىگە

يېڭى ئايات تاللىغانىدەك ئىنچىكىلىك بىلەن تاللاشقا كىرىشتى، ھەممە ساپما كەشنىڭ باشلىغى ۋە چەمبىگە ئۆرۈپ-چۆرۈپ قارىدى. ئۇلارنى تۈتۈپ باقتى، چېكىپ كۆردى، تىكىشلىرىنىڭ ئارىسىدىن تارتىپ سۆكۈلگەن يېرىنىڭ بار-يوقلۇغىنچە تەكشۈرۈپ چىقتى، گويا بۇ ساپما كەش شۇ كۈندىن تارتىپ مەڭگۈ ئۇنىڭ ئۆزىگە بەخشەندە بولۇپ قالىدىغاندەك قىلىپ كەتتى. ئايال پويىز خىزمەتچىسى تاكى دېڭ يۈەنغا كۆڭلىگە يارىغان ساپما كەشنى تاللاپ بولغىچە سەۋر-چانلىق بىلەن كۈتۈپ تۇردى.

بېيجىڭ دېڭ يۈەنغانىڭ ساپما كەشنى تاللىشىغا تولىمۇ قىزىقىپ نەزەر سالدى. ئون نەچچە سائەتلا ئۆزىگە تەۋە بولىدىغان بىر جۈپ ساپما كەشنى ئۇ ئاشۇنداق ئاۋارىچىلىقتىن قاچماي، زېرىكمەستىن تاللىدى، ئەپسۇسكى سىياسەتنى ئەمىلىيلەشتۈرۈشكە تېگىشلىك بولغان بىر نەۋرە ئاكامنىڭ ئىشىغا بولسا شۇنچىلا قوپالىق ۋە مەسئۇلىيەتسىزلىك بىلەن مۇئامىلە قىلغان ئىدى، دەپ ئويلايتتى ئۇ.

دېڭ يۈەنغا بىلەن كۆرۈشۈش ھەقىقەتەن ئىنتايىن تەس ئىدى. بەلكىم بىر مىنىستىر ياكى مۇئاۋىن مىنىستىر بىلەن كۆرۈشۈشمۇ ئۇنداق تەس ئەمەستۇ. بېيجىڭ شۇنچە نۇرغۇن تېلېفون بەرگەن، شۇنچە كۆپ خەت يازغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى جۇددى سۈغا چۈشكەن تاشتەك يوقاپ ئىز-دېرىگى بولمىدى، كېيىن ئۇ ئۆزى ئىزدەپ كېلىشكە مەجبۇر بولدى، ئۇ ئىزدەپ كەلسە خەۋەر-لىشىش بۆلۈمىدىكىلەر ئۇنى "مەجلىسكە كەتتى" دەيتتى ياكى "سىرتقا خىزمەتكە چىقىپ كەتتى" دەيتتى.

بېيجىڭ دېڭ يۈەنغا بىر نەۋرە ئاكىسىنى ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، ئەقىل-

پاراستنى ئۇمتلىك ۋەتەنگە تەقدىم قىلىشقا كۆنىدۇرۇش ئۇچۇن قىينچىلىق تارتىشتىن قورقمىدى.

بىر نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئاغزى چىڭ ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ چەتئەللەدە ياخشى ئۆتۈۋاتقانلىغىنى ــ ئەقەللىسى سىياسى جەھەتتىن چەتكە قېقىلىشقا ۋە زەربىگە ئۇچرىمايدىغانلىغىنى، بۇنىڭ ئۇچۇن ئامېرىكا- لىق ئايال بىلەن توي قىلىشى مۇمكىنلىگىنى ئېيتقان ئىدى.

شۇغىنىسى بۇ پەقەت ئۆزىگە ئۆزى يەل بېرىش ئىدى، خالاس. يەنى قورقۇنچاق ئادەملەرنىڭ كېچىسى مازاردىن ئۆتكەنىدە ئۆزىگە مەدەت بېرىپ يۇرىگىنى توختىتىش ئۇچۇن، توختىماي قاتتىق يۆتەلگىنىدەك، ياكى ئاۋازىنىڭ بېرىچە ۋاقىراپ ناخشا ئېيتقىنىغا ئوخشاش بىر ئىش ئىدى. بىراق ئۇ قېيىداپ شۇنداق قىلاتتى. "ئۆز ئۆيۈمنىڭ خوشلۇغى پۈت ـ قولۇمنىڭ بوشلۇغى" دىگەن تەمسىل بار.

بىيەن ۋېنيۇ ئامېرىكىنى تولۇق بىلمىسىمۇ، لېكىن بەزىلەرگە قارىغاندا بىرقەدەر بىلەتتى. ئۆز ۋاقتىدا، ئۇچىنچى تاغىسىنىڭ ئائىلىسى نۇرغۇن جاپا ـ مۇشەققەتتە تىرىشىپ يۇرۇپ ئاران دىگەندە ئورۇنلاشقان ئىدى؛ بىر نەۋرە ئاكىسى ۋەتەنىدىكى ۋاقتىدا مەلۇم بىر دائىلىق مىدىتسىنا داشۇسنى پۈتتۈرۈپ، چوڭ بىر دوختۇرخانىدا مەسئۇل دوختۇر بولۇپ ئىشلىگەن بولسىمۇ، ئامېرىكىغا بارغانىدىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىلمىي ئۇنۇۋانىنى ئېتىراپ قىلمىغان، ئاخىر بېرىپ ئۇ بىر دوختۇرخانىدا ئىش ھەققى ناھايىتى ئاز بولسىمۇ ئاق چاشقان باققۇچى بولغان. ھازىر ئۇچىنچى تاغىسى تېخى ھايات، ئۇ ئازدۇر ـ كۆپتۇر قاراپ تۇرغانلىقتىن، بىر نەۋرە ئاكىسى ئۆزىنى باقالماسلىق دەرىجىسىگە چۇشۇپ قالمىغان. بىراق، ناۋادا ئۇچىنچى

تاغسى تۇگەپ كەتسە، ئۇ قانداق قىلار؟

بىر نەۋرە ئاكسىدىن كەلگەن خەتنى ئىنچىكىسلىك بىلەن قاراپ چىققاندا، ئۇنىڭ تۇرار جايىنىڭ قارارى يوق تەمتىرەپ قالغانلىغىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى. ئۇ بارغانسېرى بالا ۋاقتىدىكى ئىشلارنى تولـراق ئېسىغا ئالىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇ ئوقۇغان ھىسلىقى باشلانغۇچ مەكتەپ؛ ئۇ دائىم ناشتىلىق يەيدىغان ھىلىقى دۇكاندىكى تاكزۇكزا ۋە تۇزلۇق پۇرچاق سۇتى؛ ھەر ئاخشىمى دائىم ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان غىجەك ئاۋازى، شۇنىڭدەك قورۇق تاملىرىغا يېشىل پىلەكـلەر ئارتىلىپ كەتكەن قىزىل خىشلىق بىنا. ئۇلار دائىم تام سىرـتىدىكى چىنارنىڭ يېنىدا بېشىنى ئىگىز كۆتىرىپ ئۇ ياق-بۇ ياقتا قاراپ، غىجەك ئاۋازىنىڭ قايسى دېرىزىدىن چىقىۋاتقانلىغىنى بايـقايتتى. يەنە ئاتا-بوۋىسىدىن قالغان ھىلىقى چاسا سىيادانىڭ بار-يوقلۇغىنى سورىغان. ئۇ ئۇزاقتىن بېرى موي قەلەمدە خەت يازماس بولغان ئىدى...

بىر نەۋرە ئاكسى باشقىلارغا ئوخشىمايتتى، ئۇنىڭ ئىزدەيدىغىنى ماددى جەھەتتىكى ھوزۇر-ھالاۋەت ئەمەس ئىدى. ئۇ، ئۆمرىنى ئاق چاشقان بېقىش بىلەن ئۆتكۈزۈشكە قانداقمۇ رازى بولسۇن؟

ئۇ ئەگەر قايتىپ كېلىشكە ئۇنىمىسا، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى چوقۇم ئۇۋۇسنى تاپالمىغان قۇش قونىدىغان يەر تاپالماستىن ھەدەپ ئۇچۇۋۇبرىپ، ئاخىرى ھېرىپ مادارىدىن كەتكەندە يەرگە يېقىلىپ ئۆلۈپ تۇگەشكەندەك بولىدۇ.

لېكىن ئۇ مەيلى قانداق بولمىسۇن قايتىپ كېلىشىنىڭ گېپىنى زادىلا قىلمايتتى. ئۇ ماڭغان ۋاقتىدا سىياسى ھەرىكەت مېنى قورقـتۇيتتى، ماڭا يەنە قانداق قالپاقلارنى كىيگۈزەرىكىن، بۇ ئۆمرۇمنى

ئاتۇەتتىم. سىز مۇندىن كېيىن ھەرگەت ئېلىپ بېرىلىمايدىغانلىغىغا كاپالەتلىك قىلالامسىز؟ بۇ يەردە مېنىڭ كۆڭلۈم خاتىرجەم بولالىمايدىكەن، بىر ۋاقىتلار كەلسە كۇتۇلمىگەن بالايى-ئاپەت ئۇچۇپ كېلىشى مۇمكىن، ئۇنىڭغا ھېچنىمە دەپ بولمايدۇ. ياق، سىڭلىم، ماڭا نەسىھەت قىلماڭ، دېگەن ئىدى.

بىر نەۋرە ئاكسى خاتا قىلدى، ئۇ بىرەر شەخسنىڭ ياكى بىر-نەچچە شەخسنىڭ سەۋەنلىگىنى بىر خىل ئىدىيىسىنىڭ، ياكى بىر خىل ئېتىقاتىنىڭ كەمچىلىگى قىلىۋالغان. شۇنىڭدەك تارىخنىڭ بۇ ئەگىرى سىزىغىنى تۈز قىلمىسا زادى بولمايدۇ، دەپ قارىغان.

بىر نەۋرە ئاكسى 1957-يىلى مىدىتسىنا داشۋىسىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مۇشۇ دېڭ يۈەنفانىڭ قولىغا تەقسىم قىلىنغان ئىدى. دېڭ يۈەنفاغا، زىيالىلارغا تار، دىخالار ئېكى بويىچە مۇئامىلە قىلماسلىق كېرەك، دەپ پىكىر بەرگەنلىگى ئۈچۈن ئوڭچى قىلىپ قويۇلغان ئىدى. بۇ بىر ئېغىز سۆز ئۈچۈن بىر نەۋرە ئاكسىنىڭ تارتمىغان ئازاۋى قالمىدى. مومىسى دائىم، ھىلىمۇ ياخشى بىر ئېغىز گەپ قىپتىكەنسەن، ناۋادا ئىككى ئېغىز گەپ قىلغان بولساڭ يەنە قانداق گۇناغا مۇپتىلا بولاتتىڭكىنە! دېگەن ئىدى.

بىر نەۋرە ئاكسى ئۆزىنى ئەستايىدىل ئۆزگەرتكەنلىكىتىن، ئەڭ ئالدىنقى تۈركۈمدە قالپىغى ئېلىپ تاشلاندى. ئۇ بۇ ھىممەتكە مىنەتدارلىق بىلدۈرۈپ يىغلاپ كەتكەن ئىدى. ئۇ دۇنياغا بارغاندا ئىت-ئېشەككە ئايلىنىپ كەتسەممۇ بۇ مېھرى-شەپقەتنى قايتۇرالمايمەن، دەپ ئويلىغان ئىدى. يەنە يەر ۋە ئاسمانىنى شاھىت قىلىپ تۇرۇپ، ئۇ دۇنيا-بۇ دۇنيا، ئىلگىر-ئاخىر زادىلا پىكرىم يوق، دەپ قەسەم قىلغان ئىدى. "مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى" كېلىش

بىلەن، كونا ھساپ قايتا قىلىنسىپ، يەنە ئۇنىڭ ئەدىۋى بېرىلىدى ھەمدە ئۇنىڭ بىرنەچچە ئايلىق مۇئاشى تۇتۇۋېلىنىدى، مۇشۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزگىرىپ قالدى. ئۇنىڭ ئىچكەن قەسەملىرى، ئۇ دۇنياغا بارغاندا ئىت-ئېشەككە ئايلىنىپ كېتەي دىگەن ۋەدىلىرىنىڭ ھەممىسى بىر شامال بىلەن ئۇچۇپ كېتىپ، ئۇنىڭ ئىچ-ئىچىگە نارازىلىق تولۇپ، غودۇڭشۇپ، يوقىلاڭ گەپ-سۆزلەرنى تولا قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ، قالپىغى ئېلىپ تاشلانغان ئوڭچى قانداق بولىدۇ؟ قالپىغى ئېلىپ تاشلانغان ئوڭچى خوددى بۆكى بار پاختىلىق چاپان كىيگەندەك بولىدۇ، بۆكى بېشىدىن ئېلىۋېتىلگىنى بىلەن چاپىنى يەنىلا دۇمبىسىگە ئارتىلىق تۇرىدۇ، دەيتتى.

بىيەن ۋېنيۇ دائىم بىر نەۋرە ئاكىسى بىلەن مۇنازىرىلىشەتتى. ئۇنىڭ داۋلىسى كۆپ بولمىسمۇ، لېكىن قايىل قىلىش كۈچى بار ئىدى:

— سىز ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ؟ بىز كىچىك ۋاقتىمىزدا ئاپىمىز بىزنى ئورۇنسىز ئۇرۇپ سالسىمۇ، بىز ئاداۋەت ساقلمايتتۇق، نېمە ئۈچۈن؟ چۈنكى ئۇ بىزنىڭ ئاپىمىز ئىدى، — دەيتتى.

— سىزنىڭ بۇ دىگەنلىرىڭىز قۇلچىلىق پەلسەپىسى. سىز بۇنداق ئازاپنى كۆرمىگەنلىگىڭىز ئۈچۈن، سىزنىڭ ھېچقانداق پىكىر بايان قىلىش ھوقۇقىڭىز بولمايدۇ، — دەيتتى بىر نەۋرە ئاكىسى بۇ توغرىلىق گەپ بولسلا ھاياجانلىنىپ.

بىراق بىر نەۋرە ئاكىسى بىيەن ۋېنيۇگە، چوڭ دادام ياش ۋاقتىدا ئۆزىنى ناھايىتى ئەركىن تۇتاتتى. چوڭ ئاپام دائىم چوڭ دادامنىڭ سىرتتا ئاشنىسى بارمىكىن، ئالا كۆڭۈللۈك قىلىپ كېتەرمىكىن، مانا ۋاپاسىزلىق قىلارمىكىن، دەپ گۇمانلىنىسىپ، چوڭ دادامىنىڭ يانچۇقىدىن

لىرىنى ۋە خەت-چەكلىرىنى ئوغرىلىقچە ئاختۇراتتى. بىر قېتىم مەن چوڭ دادامنىڭ ئالدىدا چوڭ ئاپامنىڭ قىلىقلىرىنى ئاشكارىلاپ قويدۇم. چوڭ ئاپام نومۇسقا چىدىمايلا ئاچچىغى كېلىپ، مېنى قاتتىق ئۇرغان، دېگىننى ئۆز ئاغزى بىلەن ئېيتىپ بەرگەن ئىدى.

چوڭ ئاپىسى بەزىدە قارا ئويناپ ئۇتتۇرۇۋەتسە، ياكى مومام بىلەن زىتلىشىپ قالسا...ئومۇمەن كۆڭلى رەنجىپ قالسلا بىرەر بانا تېپىپ، بىر نەۋرە ئاكىسىنى ئۇرۇپ ئاچچىغىنى چىقىرىۋالاتتى. نىمە ئۈچۈن بۇ ئۆتكەن ئىشلار تىلغا ئېلىنسا، بىر نەۋرە ئاكىسى بۇنىڭدىن خاپا بولمايلا قالماستىن، بەلكى بۇ ئەسلىمىدىن تۇغمەس-پۇتمەس لەززەت ئالىدۇ؟

بىر نەۋرە ئاكىسى "ئانىنىڭ بالىنى خاتا ئۇرۇپ قويۇشى" دېگەن نەزىرىيىگە ئاخىر قوشۇلدى. ئەپسۇسكى ئۇ بالدۇرراق كېتىپ قالغان ئىدى، ناۋادا ھازىر ئۇ بولغان بولسا، ئۆزىنى ئۆزى ئىنكار قىلغان بولاتتى، چۈنكى، ئەھۋالدا تۇيۇتتىن ئۆزگىرىش بولدى-دە، بىيەن ۋېنيۇ گەرچە ئۇنىڭغا يازغان خەتلىرىدە بۇ ئەھۋاللارنى دائىم دەپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ۋەتەنىنىڭ رىيال تۇرمۇشىدىن ئايرىلىپ، يىراق چەتئەلدە تۇرۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇ بىيەن ۋېنيۇگە ئوخشاش ئۆزى ئېرىشكەن شەيئەت ۋە ئىلتىپاتتىن تەسىرلىنىپ مىننەتدار بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

بىيەن ۋېنيۇنىڭ دېگى يۇەنفانى تېپىپ سۆھبەتلەشكەنلىگى بەلكىم بىر قېتىملىق بالىلارچە تەنتەكلىك بولسا كېرەك. ئۇ بىر نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئىدارىسىنىڭ "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" جەريانىدا تۇتۇپ قالغان مۇئاشلىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشىنى ئۈمىت قىلغان ئىدى. ھەممە ئادەمنىڭكىنى قايتۇرۇپ بەردى، ھەتتا كاپىتالىستلارنىڭ ئۆيـ

لىرىنى ئاختۇرغان ۋاقىتتا ئېلىپ كەتكەن نەرسىلەرنىمۇ قايتۇرۇپ بەردى، ۋاھالەنكى مۇئاش بىر نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئەمگەك ھەققى تۇرسا، شۇنىڭدەك "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى"دىن ئىلگىرى ئۇنىڭ قالپىغى ئېلىۋېتىلگەن ـ دە، مۇھىم مەسىلە ئۇ ئىككى ـ ئۈچ يۈز يۈەن پۇلدا ئەمەس. ھازىر ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدە ھېچكىم پۇلدىن قىسىلىپ قالغىنى يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىككى ـ ئۈچ يۈز يۈەن پۇل نىمگە دال بولىدۇ دەيسىز. بىر نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئۆزىمۇ ئەزەلدىن ئۇنداق تەلەپنى قويمىغان ۋە بەلكى ئۇ بۇ پۇلنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ قالغاندۇ. ئەمما، ناۋادا بۇ ئىش ھەل بولۇپ قالسا، ئۇ چاغدا بىر نەۋرە ئاكىسىنى قانداقلا بولمىسۇن، مەملىكەت ئېچىدىكى ئەھۋال ھەقىقەتەن بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدىكەن، دىگەن ئويغا كەلتۈرگىلى بولاتتى.

كۆتۈلمىگەن يەردىن ئىككى ئاي سۆرۈلۈپ يۇرۇپمۇ دېڭىۋ يۈەنغا بىلەن كۆرۈشەلمىدى، كېيىن بىر ساۋاقدىشى ئارقىلىق، دېڭىۋ يۈەنغا ـ نىڭ ئوغلىنى تېپىپ ئارقا ئىشكىتىن مېڭىپ يۇرۇپ، ئاران دىگەندە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەن ئىدى.

دېڭىۋ يۈەنغا بېيەن ۋېنيۆنىڭ پىكرىنى ۋە تەلۈنى ئاڭلاپ بولۇپ، خۇددى غەلىتە ئەپسانىنى ئاڭلىغاندەك:

ـــ سىز مۇشۇ ئىشقا مېنى ئىزدىگەنمىدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مۇنداق قىلىشقا بولامدىكەن؟ ـــ دىدى بېيەن ۋېنيۆ ۋە ئۇنىڭ سۆزىدىن ئوچۇق چېقىپ تۇرغان نارازىلىق ۋە كەمستىشتىن چوڭقۇر تەئەججۇپلىنىپ. ئۇ گويا ئۆزى قىلىشقا تېگىشلىك بولمىغان ئورۇنـ سىز ئىشنى قىلىپ قويغاندەك بولۇپ قالدى.

ـــ ھەي، مېنىڭچە بۇ ئىشنى بولىدى قىلساق بولارمىكىن،

بار - يوقى ئىكىكى - ئۇچ يۈز يۆەنلىك ئىشكەنغۇ، ئامبىرىكنىڭ ئۈرمۈش سەۋىيىسى شۇنچە يۇقۇرى تۇرسا، ئۇ، مۇشۇ ئىككى - ئۇچ يۈز يۆەن خەلق پۇلىغا قاراشلىقمىدى؟ — دىدى دېڭ يۆەنغا، ئۇ ئومۇمەن چەتئەلگە چىققانلىكى ئادەملەر بېيىپ كېتىدۇ، دەپ قارايتتى.

دېڭ يۆەنغا "خەلق پۇلى" دىگەن سۆزنى قىلغانىدا، قانداقتۇر ئۇنىڭ ئۆزىمۇ تۇيىمغان هالدا ئۆزىنى كەمستىدىغان، خۇنۇكلەشتۇ - رىدىغان بىر خىل كەيپىياتنى ئاشكارىلاپ قويىدى. بېيەن ۋېنيۆ بۇنىڭغا تېخىمۇ هاڭ - تاڭ قالدى.

— بۇ ھەرگىزمۇ پۇل مەسىلىسى ئەمەس، ئۇ بىر ئۆۋال قىلىنغان ئادەم، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىش كېرەك، ئەگەر...

دېڭ يۆەنغا چىدىيالماي ئۇنىڭ گېپىنى ئۈزۈۋەتتى:

— سىز بۇ پۇلنىڭ نەدىن چىقىدىغانلىغىنى ئويلاپ كۆردىڭىزمۇ - يوق؟ دۆلەتنىڭ ئومۇمى ئىشى ھەققى پۇلى ئادەم بېشىغا قاراپ تارقىتىلىدۇ، ھەممىسىنىڭ ئىگىسى بار. ئەمدىزە، مۇشۇ ئىككى - ئۇچ يۈز يۆەن ئۈچۈن مالىيە مىنىستىرلىگىگە ۋە مەركىزىي كومىتېتقا دوكلات يوللايمىزمۇ؟

بېيەن ۋېنيۆ مەسىلىنىڭ مۇرەككەپلىگىنى ھىس قىلدى. ئۇ مۇئاشىنىڭ ئومۇمى سانى، ئادەم بېشىغا قاراپ تارقىتىش، مالىيە مىنىستىرلىگىگە ۋە مەركىزىي كومىتېتقا ھوكلات يوللاش دىگەن نەرسىلەرنى قىلچىلىكمۇ بىلمەيتتى. بۇ ئاتالغۇلار ئۇنىڭغا تەنىتەنىلىك ھۆكۈمەت خىزمىتىدىن قىلىنغان دوكلاتنى ئەسلىتەتتى. لېكىن مادداً يوقالماس - لىق قانۇنىيىتى بويىچە، ھىلىقى پۇل ھامان يەر شارىدىن يوقىلىپ كەتمەس؟ دەپ ئويلايتتى.

— ئۇنداقتا ئۆز ۋاقتىدا تۇتۇپ قېلىنغان پۇل، بىرەر يەردە ساقلىنىپ تۇرغاندۇ؟

دېگۈ يۈەنغا كۆڭلىدە، "بۇ يەنىلا شۇ پۇل ئۇچۇن سۆزلەۋاتىدۇ، مانا ئەمەسمۇ، ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي دەۋاتقىنىنگ ھەممىسى ئاشۇ پۇلغۇ. تەسەللى بېرىشكە تېگىشلىك بولسا، زادى ئاشۇ پۇل بىلەنلا تەسەللى بەرسە بولامدىكەن؟ بۇررۇئازىيىنىڭ ئامغىسى-دە" دەپ ئويلىدى.

— مەن ئۇنى بىلمەيمەن. ئۇ مەزگىلدە "ئىيانچىلار" ھوقۇق ئىگە للىگەن، مەن ئۇ ۋاقىتتا "قوتان"غا كىرىپ قالغان.

— ئەلۋەتتە، ئەگەر ئۇ پۇل يوق بولسا،...سىز ئېيتقان ئەھۋال، ھەقىقەتەن ئەملىي مەسىلە ئوخشايدۇ. مەن ئەسلىدە، بۇنى قانداقلا بولمىسۇن بىر بىگۇنا، زىيانكەشلىككە ئۆچىرىغان ئادەمگە نىسبەتەن ئەپۇ سوراشنىڭ بىر خىل ئۇسۇلى دەپ ئويلىغان ئىدىم. مۇنداق كۆڭۈلنى سىزمۇ بەلكىم ئوڭاي چۈشىنىسىز. مەسىلەن، "مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى" جەريانىدا سىزمۇ "قوتان"غا قامالغان. ھەركەتتىن كېيىن سىزمۇ نامىڭىزنى ئۆزۈل-كېسىل ئەسلىگە كەلتۈرۈشنى، سىزگە قارا چاپلاپ تۆھمەت قىلىنغان، ئەمىلىيەتكە ئۆيغۇن بولمىغان سۆزلەرنى ئاقلىنىشنى تەلەپ قىلدىڭىزمۇ؟ تۇتۇپ قېلىنغان مۇئاشىڭىز-نى ئەينى بويىچە تولۇق قايتۇرۇپ بەردىغۇ؟

بىگۇنا؟! بۇ گەپچە دېگۈ يۈەنغا بىگۇنا، بىر ئوبدان ئادەمنى ئوڭچى قىلىپ قويغان بولدىما؟ بايا ئۇ "قايتۇرما ھۆجۇمغا ئۆتۈپ تەتۇر ھىساپ ئالغىلى" كەپتىكەن-دە! دېگۈ يۈەنغا نەلەردىن كېلىپ قالغان بۇ سېرىق تۇكىنىڭ ئۆزى بىلەن مۇنداق تەپ تارتماستىن سۆزلىشىشنى ھەمدە ئۆزىنى ئەيىپلىشىنى ئويلىمىغان ئىدى. دېگۈ

يۇەنفا باشتا ئاچچىغىنى بېسىپ ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدى، چۈنكى ئۇ مۇھاجىرنىڭ ئائىلە تاۋابىدا ئۇلار بىلەن بىرلىك سەپ بار ئەمەسمۇ. گەپ ئۇنىڭ "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى" جەريانىدىكى زىيانكەشلىككە ئۇچرىغىنىنى ئوڭچىلارنىڭ ئىشى بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويغان يەرگە يەتكەندە ئۇ زادىلا چىداپ تۇرالمىدى. بۇ ئىككى ئىشنى قانداقمۇ بىر تىزىققا تىزغىلى بولسۇن؟! بۇرادەر، قالپىغى ئېلىنغان ئوڭچى ئوڭچى ئەمەس دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئوڭچىنىڭ قالپىغى ئېلىۋېتىلگەنلىكتىنلا ئىبارەت، خالاس. ھازىرقى بىر شامال بىلەنلا ئۆچۈرۈلۈپ كەتسىمۇ، لېكىن ئۇ پەقەت بىر خىل سىياسى جەھەتتىكى ئېھتىياج ئۈچۈنلا بولۇۋاتىدۇ، ساڭا بىر تال يېڭىنى تۇتقۇزۇپ قويسا، سەن ئۇنى راستىنلا توقماق قىلۇۋالىسەن. ئۇ خۇددى يالىڭاياق ئادەم تىكەن دەسسۈۋالغاندەك ئورۇندۇقتىن چاچراپ تۇرۇپ:

ــ يولداش، ئۇنداق خاتالاشماڭ، بۈلار ئىككى خىل خاراكتىر-دىكى مەسىلە، ــ دېدى.

سۆھبەت مانا مۇشۇنداق كۆڭۈلسىزلىك بىلەن ئاياقلاشقان ئىدى. تەبىئىكى، ھېچقانداق مەسىلە ھەل قىلىنمىدى.

بىيەن ۋېنيۆ ئۇنىڭ بىلەن بىر ۋاگۇنىدا ئۇچرىشىپ قېلىشىنى، دېڭ يۈەنفانىڭ "يالىڭاچ" ۋاقتىتكى روھىي ھالىتىنىڭ قانداقلىغىنى كۆزىتىش پۈرسىتىنىڭمۇ بولىدىغانلىغىنى ئويلاپ باقمىغان ئىدى.

ئۇلار ئەمدى ئون نەچچە سائەت بىللە ماڭىدۇ...

بىيەن ۋېنيۆ راستىنلا بىر نەۋرە ئاكىسىنىڭ مەسلىسى توغرىلىق دېڭ يۈەنفا بىلەن يەنە بىر قېتىم سۆھبەتلەشمەكچى بولدى. گەرچە ھىلىقى پۇلنىڭ گېپىنى قىلمىسمۇ، ھېچقانداق بىر ئەملىي مەسىلىنى ھەل قىلالمىسمۇ مەيلى ئىدى، پەقەت ھېسسىيات جەھەتتە بىر خىل

ئالماشتۇرۇش ـ يەڭگۈشلىنىش بولسىلا، ئۇ تېخىمۇ مەردانىلىق ۋە تېخىمۇ ئىشەنچلىك بىلەن بېرىپ بىر نەۋرە ئاكىسىنى قايىل قىلاتتى. ئەگەر راست شۇنداق بولۇپ قالسا، بۇ ئۇنىڭ بىر نەۋرە ئاكىسىغا ئېلىپ بارغان ئەڭ ياخشى سوغىسى بولاتتى. ئۇقۇمۇشلۇق ئادەملەر ئۆچۈن ئېيتقانداا، ئەڭ قۇدرەتلىك بولغىنى ئۆزىنىڭ كىشىلىك قەدىر ـ قىممىتى ۋە ئىززەت ـ ھۆرمىتىدۇر. بۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە بار ئىدى؟

دېڭ يۈەنفاغا ئوچۇغىنى ئېيتىش كېرەكمۇ ـ يوق؟ بىيەن ۋېنيۆ ئويلىنىپ قالدى.

ـــ ھەي، ساپىماكەش كېرەكمۇ؟ ـــ ئايال پويىز خىزمەتچىسى بىيەن ۋېنيۆدىن ئىككىنچى قېتىم سورىدى.

ئۇنىڭ ھىلىقى قىزغىن ۋە ئوبدان كۈتۈۋېلىشلىرى رېتىم بويىچە بارغانسېرى كېمەيىپ بارماقتا ئىدى. دېڭ يۈەنفا بىلەن چېن تېيـ دەندىن كېيىن يوللۇق كاستيۇملۇققا، ئاندىن كېيىن بىيەن ۋېنيۆگە كەلگەندە ئاخىرلىشىپ تۈگىگەن ئىدى.

ئۇ بىيەن ۋېنيۆنىڭ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالغان پەيتىدىن پايدىلىنىپ، بىيەن ۋېنيۆنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە ئالا قويماي ئەمما سوغاق نەزەر بىلەن زەڭ سېلىپ چىقتى. بىيەن ۋېنيۆنىڭ بۇدرە قىلدۇرۇلغاندەك تۇرغان قويۇق، گىجەك چاچلىرىغا؛ ئىمپورت قىلىنـ غانلىغى روشەن بىلىنىپ تۇرغان پىلاتى ـ يوپكىسىغا؛ ئۇنىڭ تىزىغا قويۇقلۇق تۇرغان چەتئەل يېزىغىدىكى چوڭ ھەم قېلىن كىتاۋى ۋە يېنىغا قويۇلغان بىر قۇتا ئەنگلىيە شوكلادىغا؛ لىڭشتىپ ئولتۇرغان پۇتىدىكى ئىگىز پاشنىلىق ئاق ئاياقتى... قاراپ ئۇ بىر خىل ھەسەتـ

خورلۇق بىلەن، ئۇ نىمىسىگە تايىنىپ ئاشۇنچىلا گۈزەل كىيىنىدىكەن؟ شۇنچە راھەت ياشايدىكەن؟ نىمىسىگە تايىنىپ يۇمشاق كارۋاتلىق ۋاگۇنغا چىقىدىكەن، مەن نىمىشقا ئۇنىڭغا كۆتكۈچىلىك قىلىمەن؟ مەن ئۇنىڭدىن سەت ۋە پەس ئادەمىمۇ؟ ئەكسىچە مەن بۇ قىزدىن ياش، ئۇنىڭغا قارىغاندا تېخىمۇ چىرايلىقۇ. تۇرمۇش نىمە دىگەن ئادا-لەتسىز-ھە! دىگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ ئۆزىنچىلا بىيەن ۋېنيۇگە بىر خىل ئاھانەتلىك پوزىتسىيدە مۇئامىلە قىلىدى ھەمدە مۇشۇنداق ئاھانەت قىلىش ئارقىلىق بىر خىل ئالاھىدە شاتلىقتا ۋە مەمنۇنىيەتكە ئېرىشمەكچى بولدى.

بىيەن ۋېنيۇ بىر چۆچۈپ، ھاڭ-تاڭ قىلىپ ئىچىدىن چىقتى. ئۇ كۆڭلىدە بۇ پويىز خىزمەتچىسىگە نىمە بولغاندۇ؟ ئۇ سىچۈەن تىيا-تىرلىرىدىكى ئالاھىدە ھۈنەر كۆرسىتىدىغانلارغا ئوخشاش "تۇرقى-چىرايىنى ئۆزگەرتىش"كە ئۇستىكەن، دەپ ئويلاپ قالدى. بىيەن ۋېنيۇ پويىزغا چىقىۋاتقان ۋاقتىدا ئۇنىڭدىن بىر قېتىم دەككە يىگەن ئىدى:

— ئۇزاتقۇچىلارنىڭ پويىزغا چىقىشغا رۇخسەت يوق، — دىگەن ئۇ ئىنتايىن ئۇلۇغۋارلىق بىلەن.

— مۇنچىۋالا كۆپ نەرسىنى ئۆزەم يالغۇز كۆتىرىپ چىقالمايدىكەنمەن.

— ئۇندىق بولسا، نىمە ئۈچۈن كىراغا توشۇشقا تاپشۇرمىدىڭىز؟

— بۇ مۇھىم-چىۋە ۋە بوتۇلكا — قۇتىلاردىكى يىمەكلىكلەرنى قاندىقمۇ توشۇشقا تاپشۇرغىلى بولسۇن؟ ئۇزاتقۇچىلارنىڭ پويىزغا چىقىشغا رۇخسەت قىلىنمىغاندىن كېيىن، ئۆزىڭىز ماڭا يارەملەشمىسىڭىز قانداق؟

— ئۆزىڭىز بىر-بىرلەپ ئاستا-ئاستا توشۇۋېلىڭ.

دەل مۇشۇ چاغدا باشلىقلارنى ئۇزىتىپ كەلگەن ئىككى خانىم ۋاگۇنغا چىقۋېتىدى، ئۇ دەرھال ئەدەپ بىلەن خوشامەت قىلىشقا باشلىدى. بۇنى كۆرگەن بىر ئوغۇل ساۋاقداش "بىردەك مۇئامىلە قىلىش" مەسىلىسى ئۈستىدە ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرىلەشمەكچى بولغان ئىدى، بىيەن ۋېنيۇ توسۇۋالدى. ئۇنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇ كۆڭلىدە بىر خىل گۈزەل خاتىرە ئېلىپ كېتىشنى ئارزۇ قىلاتتى، چۈنكى بۇ خاتىرە ئۇنىڭ چەتئەلدىكى بىرنەچچە يىللىق تۇرمۇشىدا ئۇنىڭغا ھەمرا بولاتتى-دە.

شۇڭا ئۇ يەنىلا ناھايىتى تەكەللۇپ بىلەن:

— رەھمەت، مەن ساپما كەش ئىشلەتمەيمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى.

دېڭ يۈەنفانىڭ ئاغزى بىرئاز قۇرۇغاندەك بولدى، ئۇ سومكىسىدىن بىر كۆرۈشكا ۋە چاي قاچىلانغان سېرىق قېلىن قەغەز كونۋېرتنى چىقىرىپ كۆرۈشكىدىكى لۆڭگە، سوپۇن قۇتىسى، چىش چوتكىسى ۋە چىش پاستىسىنى بىر-بىرلەپ ئالغاندىن كېيىن، كۆرۈشكىغا ئازراق چاي سېلىپ، شىرە ئۈستىگە قويۇلغان چايداننى قولىغا ئالدى. ئۇ چايدان قاردەك ئاپپاق بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆك رەڭلىك نەرگەس گۈلىنىڭ رەسمى سىزىلغان ئىدى.

راستىنلا خىيالىغا كەلگەننى قىپتۇ. نەرگەس گۈلىنىڭ رەڭگى كۆك بولامدىكەن؟ ئۇنى كىم كۆرۈپتىكەن؟

چايداننىڭ ئۈستىنكى بېشىدا چەينەكنىڭكىدەك جۇمىگى بار ئىدى، بىراق جۇمەكنىڭ ئاغزى تۆۋەنگە قاراپ تۇراتتى، ئېھتىمال

چاي قۇيۇشقا ئەپلىك بولسا كېرەك. لېكىن تۇتقۇچى يوق ئىسكەن، ئۇنى قانداق كۆتىرىش كېرەك؟ بۇ نىمە بولغىنى؟ سۇ قۇيۇلمايدىغۇ؟

دېڭ يۈەنفانىڭ پويىزغا ئولتۇرمىغىنىغا خېلى ئۇزاق بولغان ئىدى، پويىزغا يېڭىدىن قوشۇلغان نەرسىلەر خېلى كۆپ ئىسكەن، خېلى ئۇزاق بىر مەزگىل ئۇ ئايرۇپىلانغا چۈشۈپ يۈرگەن ئىدى، ئايرۇپىلان ئوغرىلاپ قېچىش ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىنلا پويىزغا چۈشىدىغان بولىۋالدى.

يوللۇق كاستېيۇملۇق ئۇنىڭغا ناھايىتى سەمىمىلىك بىلەن "مۇنداق" دەپ كۆرسىتىپ چايدانىنىڭ ئۈستىدىكى دوڭلەك قاپقىنى باسقان ئىدى، جۈمەكتىن سۇ چىقتى، يەنە ئۇ، بۇ گاز بېسىملىق چايدان بولىدۇ، نەرقى 28 يۈەن ئەتراپىدا، كونا شەكىلدىكى چايدانغا قارىغاندا ئۇنى ئىشلىتىشكە ئەپلىك، بولۇپمۇ قېرىلار ۋە كىچىك بالىلار ئىشلەتكەندە، ئوڭايلىقچە قولىنى كۆيدۇرۇۋالمايدۇ، دىدى.

بۇ چايدان زاۋۇدىدىن قانچىلىك شىرىنكانە ئالغان بولغىيدى! دېڭ يۈەنفا يوللۇق كاستېيۇملۇقنىڭ ئۆزىگە مۇلازىمەت قىلغانلىقىدىن ئۇنىڭ سودىگەرلىگىنى ئۇنتۇپ قالمىدى.

يوللۇق كاستېيۇملۇق گويا بىلمىگەندەك قىلىپ، دېڭ يۈەنفانىڭ كۆرۈشكىسىغا قاراپ قويۇپ، ئىشەنچ بىلەن:

ــ سىزنىڭ بۇ چېيىڭىز تۆتىنچى دەرىجىلىك "چىچاڭ" چېيىغۇ دەيمەن؟ ــ دىدى.

دېڭ يۈەنفا دەرغەزەپ بولۇپ كۆرۈشكىسىنى ئالدىغا تارتتى. تۆتىنچى دەرىجىلىك "چىچاڭ" چېيى بولسا نىمە بوپتۇ؟ ئۇ، چاينىڭ ناباپلىغىنى مەسخىرە قىلىۋاتامدۇ؟

ــ مېنىڭكىنى تېتىپ باقامسىز؟ ــ يوللۇق كاستېيۇملۇق ئۆزىنىڭ

نەپس ئىشلەنگەن چىرايلىق ئىككى قات ئېغىزلىق چاي قۇتىسىنى ئېچىپ دېكى يۆەنفاغا سۇندى.

دېكى يۆەنفا ئىككى قولىي بىلەن چاي قۇتىسىنى توسۇپ تۇرۇپ ئۇنلۇك قىلىپ:

ــ ياق، ياق، ياق، ــ دىدى، تېگى ـ تەكتىنى بىلمەي، ھەتتا ئىسىم پەملىسىنى ئۇقماي تۇرۇپ خەقنىڭ چېيىنى ئىچەمدىغان، ئۇنىڭ چېيىنىڭ كەينىدىن يەنە قانداق ھىلە ـ نەيرەڭلىرى چىقىدۇ، ئۇنى كىم بىلىدۇ دەيسىز؟

ــ تېتىپ بېقىڭلار، ــ يوللۇق كاستېيۇملۇق قىلچە تۇزۇت قىلماي بۇرۇلۇپ بېرىپ چىن تېيەدەن بىلەن بىيەن ۋېنىيۇنى تەكلىپ قىلدى.

چىن تېيەدەن بىرىنچى دەرىجىلىك "چىچاڭ" چايىنى رەت قىلمىدى، ئەكسىچە ئۇنى: "ياخشى چاي ئىكەن" دەپ ماختىدى.

يوللۇق كاستېيۇملۇق كەمتەرلىك بىلەن:

ــ ئەتيازدىكى چاي ئىدى، ھازىرغىچە ئىچۈاتىمەن، كونىراپ قالدى، ــ دىدى.

دېكى يۆەنفانىڭ كەيپى ئۇچۇپ يۇزىنى ئۇرۇپ، دېرىزىدىن سىرتقا قارىدى. يول بويىدىكى ئېتىز قىرىدا بىر ئىت قىلىچە ئۈيالماستىن ئارقا پۇتىنى كېرىپ تۇرۇپ پويىزغا قاراپ سىيۈاتاتتى. ھەي، ئىت چېغىدىمۇ شۇنچە ھەددىدىن ئېشىپ كېتىپتۇ.

پويىز يولىغا يېقىنلا يەردىكى تاش يولىدا بىرنەچچە كالا ھارۇسى كۆزىنىڭ ئاپتۇىدا ئېرىنگەن ھالدا ئېغىر قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتاتتى. ھارۇكەش قامچىسىنى قۇچاقلاپ، ھارۇىغا بېسىلغان تاغارلارغا يۆلۈنۈپ ئولتۇرۇپ، جىددى كېتىۋاتقان پويىزغا خوشياقمىغاندەك قارىماقتا. ئېتىزلىقنىڭ دوقمۇشىدا كىشلەر ئوت ئوتىماقتا،

پۇتىنى بىر سۇك ـ بىر سۇكدىن ئالغا يۆتكىمەكتە ئىدى. كۆزلۈك زىرا ـ ئەتلەرنى يەغشىقمۇ ئاز قالدى!

بۇ مەنزىرە دېك يۇەنفاغا ناھايىتى يېقىملىق بىلىندى، ئۇ مۇنداق تۇرمۇش بىلەن ئىنتايىن تونۇشلۇق ئىدى. ئۇنىك ئاتا ـ بوۋىسى، بوۋىسىنىك بوۋىسى ئاشۇنداق ئۆتكەن. ئۇنىك ئۆزىگە كەلگەندىلا ئوتىغۇچىنى تاشلىغان، ئىنقلاپ خۇددى قىيان سۈدەك ئۇنى ئېتىز بېشىدىن ئېلىپ كەتكەن. ئۇ خۇددى بىر دۆۋە قۇرۇق چۆپ، ياكى بىر تال ياغاچتەك ئېقىپ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىگەن ئىدى.

ئەگەر ئىنقلاپ بولمىغان بولسىچۇ؟ ئۇ چاغدا ئۇ ئېتىزلىقتا ئوتـ غۇچ تۇتقان بولاتتى، كېسەك تاملىق ئۆيىنىك بوسۇغىسىدا كۆك تاماكىنى چېكىپ ئولتۇرار ئىدى. سەھەردە يۇلتۇز تارقىماستا چىقىپ، كەچتە يۇلتۇز چىققاندا قايتىپ كېلەتتى ـ دە، ياۋا كۆكتات سېلىپ ئەتكەن قوناق ئۇننىك ئۇمچىنى ئىچىپ، ئاندىن ھىلىقى ئىسلىشىپ كەتكەن قاپ ـ قارا ئاغۇ ئۆيىنىك ئىچىدە ئۆزىنى تاشلاپ ياتقان بولار ئىدى، بۇنداق يۇمشاق كارۋاتلىق ۋاگۇندا سىرتقا قاراپ ئولتۇرۇش دېگەن نەدە بولسۇن؟

دېك يۇەنفا قىسما ـ قىسما خىيالارغا پاتتى.

ئۇ دېھزە سىرتىدىكى يەرنى ياخشى كۆرەتتى. ھەسسىيات جەھەتتە، ئۇ كەك زىمىن بىلەن ئۇنىك زادىلا قىيالمايدىغان ئىرماش ـ چىرماش باغلىنىشى بار ئىدى. ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ ئېتىزلىقتىكى لاينىك پۇرىغىنى ھىدلىماقتا، لېكىن ئۇ يەنە يۇمشاق كارۋاتلىق ۋاگۇندا ئولتۇرۇشنىك ئېتىزلىقتا ئوتىغۇچ تۇتقانغا قارىغاندا تولىمۇ راھەتلىگىنى ئويلىماقتا. ھەي، ناۋادا ئۇ تاشقىرىدىكى ئېتىزنى يۇمشاق كارۋاتلىق ۋاگۇننىك ئىچىگە كۆچۈرۈپ ئەكىرىپ، زامانىۋى

ئۇسۇل بىلەن يەرلىك ئۇسۇلىنى بىرلەشتۈرگەن بولسا، نەقەدەر ياخشى بولاتتى ـ ھە، دەپ ئويلاندى.

رادىيو كانىيدا قانداق مۇزىكا قويۇلۇۋاتقىنىنى، خۇددى بىر يوغان ھەم سېمىز پاقا دۇپ ـ دۇگلەك قوسغىنى ناغرىدەك كۆپتۈرۈ ـ ۋېلىپ ۋاق ـ ۋاق قىلىپ كۆكرىغاندەك، گويا ئىككى چەتئەللىك جۈڭگوچە سۆزلىشۋاتقاندەك قالايمىقان ئاۋاز چىقىۋاتاتتى، خېلى بىر ۋاقىت ئۇلارنىڭ كىيىنى دېگۈدەك يۆنىلىشىنى ئۇنىڭدىن "...يەرلىكلەرنىڭ كۆلكەن ياخشى..." دېگەن سۆزنى ئېنىق ئاڭلاپ، ئاندىن ئۇ پاقىنىڭ كۆكرىشى ئەمەسلىگىنى بىلدى. ئۇنىڭ جۈڭگولۇق ئىكەنلىگى ئېنىق، جۈڭگوچە سۆزنى ناھايىتى تولۇق راۋان قىلالىغانلىقىدىن كىيىن، يەنە نېمە دەپ ئاۋازىنى چەتئەلچە ياساپ چىقىرىدۇ. دۇرۇس، چەتئەلگە چىقالمىغان، يالغان چەتئەللىك ئالۋاستى بولالمىغاندىن كىيىن، ئاۋازىنى بولسىمۇ چەتئەلچە ياساپ چىقىرىپ ۋاقىراپ، شۇ ئارقىلىق بولسىمۇ ئەجنەبى خۇمارىنى قاندۇرۇۋالماقچى ئىكەن ـ دە، ئاڭلاڭا، "يەرلىكلەرنىڭ كۆلكەن ياخشى..." بۇ قانداق ئاھاڭ ـ پەدە، شۇمۇ ناخشا بوپتىمۇ؟ ئاشۇنداق ناخشا تېكىستى ۋە مۇزىكىسى ئىجات قىلغانلار مۇشۇنداق قىلىپ قەلەم ھەققى تاپىدىكەن ـ دە؟ مۇشۇ كۆنده ئازراق قەلەم تەۋرىتەلەيدىغان ئادەملەر پۈلدار بولۇپ كەتتى. ھىكايە ـ رومان يازىدىغانلارنىڭ بىرنەچچە يۈز يۈەن تاپمىغى مىكياننىڭ تۆخۈم تۆغۇشىدىنمۇ ئاسان بولۇپ كەتتى. جەمىيەتنى ئاشۇنداق بىرىدىنلا بېيىپ كەتكەن كىشىلەر ئىگەللەپ كەتتى.

دېگۈ يۈەنلىك ناھايىتى رەتلىك كىينىپ تۈزۈت بىلەن قېتىپ ئولتۇرۇشى بىيەن ۋېنىۋېنىڭ كۈلكۈسىنى كەلتۈرۈۋەتتى. ئۆزىنى ئۆزى تەكلىكتە قالدۇرۇشنىڭ نېمە ھاجىتى بارىكىنە؟ ئۇنداق سالاھىيىتىنى

كوز ـ كوز قىلىپ پېتىندىن چۈشمەي ئولتۇرۇپ نىمە جاپا. ئېيتىشقا كەلسە، ئۇنىڭ كۆرسەتكىدەك قانچىلىك سالاھىيىتى بار ئىدى؟ بىيەن ژېنيۆنىڭ بىرقانچە ساۋاقداشىنىڭ دادىلىرى دەرىجىسى ناھايىتى يۇقۇرى دەرىجىلىك پىشقەدەم يولداشلار بولۇپ، ئۇلار ئىنتايىن چىقىشقاق ئىدى، ئۇلار دائىم بىيەن ژېنيۆ بىلەن چاقچاق قىلىشىپ، ناھايىتى قىزىقىش بىلەن مۇڭدىشاتتى، ئۇلار بۇ بىر قىسىم "ئاممىنىڭ ئىنكاسى"غا ئىنتايىن ئېتىۋار بىلەن قارايتتى.

يەنە بۇ چېن پەملىلىك پىشقەدەم يولداشىنى ئالايلى، ژاگۈنىدا ئۇ كىم ئۈچۈىسا شۇ كىشىگە بىرنەچچە ئېغىز يېقىملىق سۆز قىلىدۇ. لېكىن زادىلا گەپدانلىق قىلمايدۇ. كىم پويىزدىن چۈشسە، شۇنىڭغا يارەملىشىپ يۈك ـ تاقلىرىنى كۆتىرىشىپ بېرىدۇ، شۇنىڭدەك خەقنىڭ نەرسىلىرىنى قاتلىنىدىغان كىچىك قول ھارۋىسىغا تېڭىشىپ بېرىدۇ. تاڭغاندىمۇ ئىشنى ناھايىتى ئىخلاس بىلەن، ئىنچىكە قىلىدۇ. يۈك ـ تاقىنى شۇنداق رەتلىك چىرايلىق تىزىپ، تاننىڭ ئىككى ئۇچىنى تەكشى قىلىپ چىگدۇ. ئۇنىڭ مۇنداق قىلىپ كېتىشىدىن بىيەن ژېنيۆ ئۇ كىشىنى پويىزدىن قېپقېلىپ يۇرمىگىدى دەپ ئەنسىرىگەن ئىدى.

پويىز ھەر بىر جۇك ژوگزالدا توختاپ ئۆتكەندە، چېن تىيەنمەن يا بىرەر سۇلياۋ خالتىدا، يا بىر قەغەز كورۇپكىدا، يا بولمىسا كىچىك بامبۇك سۇيەتتە بىر نەرسىلەرنى كۆتىرىپ چىقاتتى. ئۇ كۆلۈپ تۇرۇپ:

ـــ يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلات ئىكەن، يولداشلارنى يېڭىلىقىا ئېغىز تەككۈزسۇن دەپ ئېلىۋالدىم، ـــ دەيتتى. بىيەن ژېنيۆ پويىزنىڭ يۈك ـ تاق قويۇلىدىغان جازىسى ئۇستىدىكى ئۇ ئادەمنىڭ يۈكسىنىڭ

تېزدىنلا توپىيىپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ئاخىرقى بىر كەتكە پارغاندا مۇنچىلا نۇرغۇن نەرسىنى ئۇ قانداقمۇ كۆتۈرەر؟ دەپ غەم يەپ كەتتى.

چېن تېيدەننىڭ كىشىلەرگە قىلغان مۇئامىلىسى، بىيەن ژېنيۆگە سۇيۇت ئىتتىپاقىنىڭ مەشھۇر بىر ناخشىسىنى ئەسلەتتى. ئۇ ناخشىدا مۇنداق مىسرالار بار ئىدى:

ئىپتىخاردا ئاتايمىز ئۆزئارا بىز يولداش دەپ،
بۇ نام بارچە ئىززەتلىك نامۇ-شەۋكەتتىن شەرەپ.
بۇ بولغاچقا ھەممە يەر بولدى بىزگە ئۆز ماكان،
كىشى نەسلى ئايرىلماس قارا، ئاق ھەم سېرىق دەپ.
بۇنداق ئاتاش ھەرگىمگە شۇنچە تونۇش — يېقىملىق،
بۇ بولغاچقا ئۆتىمىز ئۆزئارا چىن ئىززەتلەپ.

.....

پويىز ئاشخانىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى كەچلىك تاماق بېلىستىنى سېتىشقا باشلىدى.

يوللۇق كاستيۇملۇق:

— ئەكە ياخشى سەي كەلتۈرۈڭ، يەنە بىر قاچا شورپىمۇ بېرىڭ، — دىدى-دە ئون يۇەنلىك پۇلدىن بىرنى چىقاردى.

دېڭ يۇەنفا ئەكە ئەرزان سەيدىن بىر تەخسە ئالدى. ئۇ ياخشى سەي ئالغان بىلەن ئىسراپ بولدۇ، شيۇمېي يوللۇق تۇتقان ھىلىقى نەرسىلەر چوقۇم ياخشى، دەپ ئويلايتتى. ئۇ ھەمياندىكى پۇكۇلۇق قەغەز پۇللارنى ۋە مېتال پۇللارنى پۈكچەنلەپ، موچەنلەپ بىر تالدىن قويماي يىغىشتۇرۇپ تېرىپ چىقتى. ئۇ پۈتۈن پۇللارنى تىقىپ ساقلاشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن ئىدى.

ـــ ساپ كۆكتاتتىن قورۇلغان سەي بارمۇ؟ ـــ دەپ سوردى بيەن ۋېنيۆ.

پويىز ئاشخانىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى ئايال پويىز خىزمەتچىلىرىگە ئوخشىمايتتى، ئۇلار ھەممە ئادەمگە ئوخشاشلا قىزغىن ئىدى.

ـــ يوق، تۇخۇم شورپىسى بار، گۆشلۈك سۇيۇق ئاشمۇ بار، ـــ دىدى.

ـــ ئەمىسە ماڭا بىر قاچا سۇيۇق ئاش بېرىڭ، ـــ دىدى بيەن ۋېنيۆ.

پويىز ئاشخانىسىنىڭ ئۈستەللىرىگە ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا ئەرەپچە رەقەم بىلەن يېزىلغان نومۇر تاختىسى قويۇلغان بولۇپ، ھەر بىر ۋاگونىڭ بۆلۈنمە ئۆيلىرىدىكى يولۇچىلار نومۇرىغا قاراپ ئولتۇرۇشتى.

دېڭ يۈەنفا شيۈمېي يوللۇق تۈتقان تور سومكىنى ئاچتى. پاھ، بۇنىڭدا نېمەتلەر راستىنلا مول ئىكەن. چايدا پىشۇرۇلغان تۇخۇم، سۇرلەنگەن گۆش، ھىسىپ، يەنە بىرنەچچە پارچە تورت بار ئىكەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى تېتىملىق ۋە ئۇ ئامراق نەرسىلەر ئىدى. ئۇ نەرسىلەرنىڭ ھەر بىرسى بىردىن سۇلياۋ خالتىغا قاچىلانغان ئىدى. مۇنداق قىلغاندا ھەم ئۇلارنىڭ پۇرىغى بىر بىرىگە ئۆتۈشۈپ كەتمەيتتى، ھەم چېچىلمايتتى ۋە كىيىملەرنى بۇلغىمايتتى. شۇنىسى ئاجايىپ ئىدىكى، دېڭ يۈەنفانىڭ نىمىگە ئامراقلىغىنى ئۇ نەدىن بىلىدۇ؟ ئايالالار ھەقىقەتەن بەك زېرەك ـ سەزگۈر كىشىلەر.

E شەھىرىگە بارغاندىن كېيىن، ئۇ يەردىن شيۈمېيغا بىرەر نەرسە ئېلىۋېلىشى لازىم. نىمە ئېلىش كېرەك؟ دېڭ يۈەنفا ئەزەلدىنلا ئايالالارغا بىر نەرسە ئېلىپ باقمىغان ئىدى. بۇرۇن ئايالى ھايات

ۋاقتىدا، ئۇ ئايالىغىمۇ بىرەر نەرسە ئېلىپ بەرمىگەن ئىدى. ئۇ، بىر ئائىلىنىڭ ئادىمى تۇرۇپمۇ يەنە بىر بىرىگە ئېلىپ بېرىپ نىمە قىلدۇ، ھەركىمگە بىر نىمە لازىم بولسا، ئۆزى چىقىپ سېتىۋالغىنى ياخشى ئەمەسمۇ، دەپ ئويلايتتى. شۇنداق دېگىنى بىلەن، ئۆزىنىڭ يىمەك-ئىچمەك ۋە كۇندىلىك تۇرمۇشىنىڭ غېمىنى زادىلا قىلمايتتى. ۋاقتى كەلگەندە ھەممىنى ئايالى ئەكېلىپ بېرەتتى.

شىۋمېي يوللۇق قىلغان يىمەكلىكلەر تەخىمىنەن ئون يۈەنگە توختار؟ دېگەن يۈەنغا ھەر خىل نەرسىلەرنىڭ خام ئەشياسى قانداقلىك، بۇ خام ئەشيا ماتېرىياللىرىغا قانچىلىك پۇل كېتىدۇ...، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆز ئىچىدە ھىساپلاپ چىققاندىن كېيىن، قانداقلا بولمىسۇن ئون يۈەنلىك ئۆلچەم بىلەن شىۋمېيغا بىرەر نەرسە ئالماقچى بولدى.

بىر جۈپ خۇرۇم ئاياق ئالسامچۇ؟ E شەھىرىنىڭ خۇرۇم ئايىغى ياخشى دېيىشىدۇ، لېكىن ئون يۈەنگە ئالغىلى بولماسمىكىن، شۇنىڭدەك شىۋمېينىڭ قانچىنچى رازمېرلىق ئاياق كىيىدىغانلىغىنى ئۇ بىلمەيتتى. ئۇنداقتا باھاسى لايىغىدىراق كىيىم ئۈچۈرسا بىرەرنى ئالاي دېگەن يەرگە كەلدى. چۈنكى كىيىم-كېچەكنىڭ چوڭ-كىچىكلىگىگە قارىتا تەلەپ ئاياقتا ئوخشاش بەك قاتتىق قويۇلمايدۇ، سەل چوڭراق، ياكى كىچىگرەك بولۇپ قالسىمۇ كارايىتى چاغلىق. E شەھىرىدە كىيىم-كېچەك ھەم ئەرزان ھەم كۆركەمسمش. بەكمۇ رەڭگا-رەڭ چىرايلىق دېيىشىدۇ. ئايالار ئاشۇنداق كىيىمگە ئامراق كېلىدۇ. شىۋمېيمۇ تبخى ياش-تە.

دېگەن يۈەنغا بېيەن ۋېنيۆنىڭ يوپكىسىغا كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويۇپ، مۇنداق رەڈدىكىنى ئالمايمەن، بۇ بەك كونا كۆرۈنىدىكەن،

بەكمۇ رەڭدار ئالا ـ يېشىل بولۇپ كەتسىمۇ بولمايدۇ، ئۇ چاغدا ئالۇاستىغا ئوخشاپ قالدۇ دەپ ئويلىدى. بۇ نىمە بولغىنى، ئۇ ئۆزىچىلا دۇمىلاق، ئوماق شېئىرىنى "ئالۇاستى" ئۇقۇمى بىلەن چېتىشتۇرۇۋالدىغۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئالۇاستىمۇ ئانچە قورقۇنچلۇق ئەمەسكەن، دېگەن هېسسىياتقا كەلدى، بىراق شېئىرىي ئادەمنىڭ ئىچىنى بەكمۇ سىرىلدۇرەتتى. "كىچىك ئالۇاستى!" دىدى دېڭ يۈەنفا ئىچىدە گويا شېئىرىي ئۇنىڭ يېنىدا باردەك كوتۇلداپ. ئۇنىڭ دۇپ ـ دۇگلەك كۆزلىرى بىلەن دېڭ يۈەنفاغا قىيا بېقىپ قاراشلىرى كىچىك ئالۇاستىغا ئوخشىمامدۇ؟ دېڭ يۈەنفا ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە پىسكىدا كۇلۇۋەتتى ـ دە، ۋىللىدە قىزاردى. لېكىن ئۇ يۈزىدىكى تەبەسسۇمنى دەرھاللا يىغۋالدى ۋە بىر ئۇستەلدە ئولتۇرغان كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى سېزىپ قېلىشىدىن قورقۇپ، ئىتتىك ئۇلارغا نەزەر سالدى. خۇدايا شۇكرى، ئۇلارنىڭ هەممە دىققىتى يوللۇق كاستېيۇملۇققا مەركەزلەشكەن ئىدى.

ئۇمۇ سۇلياۋ سومكىسىدىن يىمەكلىكلەرنى ئېلىۋاتاتتى. ئالدى بىلەن بىر شىشە "ۋۇليانگېيې" هارىغىنى ئالدى. ئاندىن پۇتۇن بىر توخۇ كاۋىپى، يەنە بىرنەچچە پاپىلاق قەغەز كارۋېكا ئالدى. ئۇ قەغەز كارۋېكىلارنى بىر ـ بىرلەپ ئېچىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن يالتىراق قەغەزگە ئورالغان بولاقلارنى چىقىرىپ قويۇپ:

ـــ پويىز تاماقخانىسىنىڭ سەيلىرى ناھايىتى ناچار ئىكەن، يەنىلا بۇ ئاچمىز تەجرىبىلىك بولغاچقا ئۇنى يىمىدى، سىز قۇرۇق سۆيۈق ئاش ئىچسىڭىز قاندىق بولىدۇ؟ مېنىڭدە بىرنەچچە بولاق يۇمشاق كانسىرۋا بار، ئۆزىڭىز ياخشى كۆرىدىغان بىرىنى تالىلاپ يەڭ. بۇ بولاقتىكىسى كالا گۆشى كانسىرۋاسى، قانداق، بۇنى يەپ باقامسىز! ـــ

دەپ پال-پال يالتىراق قەغەز بولاقنى بىەن ۋېنېۋگە سۇندى.

بىەن ۋېنېۋ تارتىنمايلا ئۇنى ئېلىپ:

— رەھمەت سىزگە، تازىمۇ ئەتراپلىق ئويلاپسىز. مەن پويىز ئاشخانىسىنىڭ تامىغىنى ناچارکەن دېمىدىم، لېكىن مايلىق نەرسىنى يىمەيمەن. مايلىق نەرسە يىسەملا ئېچىم سۇرىدۇ. 1960-يىلى قىينىچىلىق مەزگىلىدە ئۇچىنچى تاغام چەتئەلدىن مايلىق نەرسىلەرنى بانكىسى بىلەن ئەۋەتىپ بەردى. مەن ئاچكۆزلۈكۈ قىلىپ كۆزلىرىمنى يۇمۇۋېلىپ بانكىسى بىلەن كۆتىرىپلا ئىچۋالاتتىم، ئەنە شۇنداق ئىچىپ زەخمىلەندىم، — دېدى.

دېگۈ يۇمنفا بىەن ۋېنېۋگە ئالىيىپ قويدى. مايلىق نەرسىنى يىمەمدىكەن؟ ئەگەر سەن ئۇچ كۈن ئاچ قالغىنا، ئۇ چاغدا نېمىلا بولسا يەيتتىڭ. گۆشنى يىمەيدىكەن! ھەي، گۈنا بولدۇ، قاراپ تۇرۇپ ئاشۇنچىلا ھەددىدىن ئاشقان ھالدا سۆزلەۋاتىدۇيا!

يوللۇق كاستىيۇملۇق چېن تېيدەنگە "ۋۇلياڭيې" ھارمونىدىن بىر رۇمكا قۇيدى.

— ئازراق ئىچىپ قويۇڭ، ھاردۇق چىقىرىدۇ، كەچتە ياخشى ئۇخلايسىز، بۇ ئاچىمزغا تۇتىمدىم، چۈنكى ئايال قېرىنداشلارنىڭ ھاراق ئىچمەيدىغانلىغىنى بىلمەن-دە، — دېدى.

— بۇنىڭدا سىز يەنە خاتا مۆلچەرلىدىڭىز. ھاراق ئىچىشتە سىزدىن قېلىشمايمەن، — دېدى بىەن ۋېنېۋ.

دېگۈ يۇمنفا ئۇنىڭغا يەنە ئالىيىپ قويدى، ئۇ تېخى ھاراق ئىچىدىكەن!

— كۆزىنى پارقىرتىپ تۇرۇپ غوجامنى تونۇمىغاندەك ئىش بوپتۇ، — دەپ ناماقۇللۇق بىلدۈردى يوللۇق كاستىيۇملۇق ۋە دەرھال

بیەن ژېنىيۆگە ھاراق قۇيدى. ئۇ ھىلىقى "بىرىنچى دەرىجىلىك چىچاق" چېيىنىك تەجرىبىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئاۋۇال دېكۈ يۈەنفا دىن:

— پىشقەدەم يولداش، سىزمۇ ئازراق ئىچىپ باقامسىز؟ — دەپ سورىدى.

دېكۈ يۈەنفا كۆزىنى يېرىم يۇمۇۋېلىپ، پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن شيۇمېي يوللۇق قىلغان ھىلىقى سۇرلەنگەن چوشقا گۆشىنى چاينۇۋا-تاتتى. ئەلۋەتتە، مۇنداق ۋاقىتتا بىرئاز "ۋۇلىياڭچې" ھارىغى بولسا گۈل گۈلىگە كېلىپ كېتەتتى. بىراق ئۇ بۇ بىرنەچچەيلەن بىلەن بىللە ئىچىشنى خالىمىدى، شۇڭا يوللۇق كاستېيۇملۇقنىك تەكلىۋىنى رەت قىلدى:

— مەن ھاراق ئىچمەيمەن.

بىر نەچچە يۈتۈمدىن ھاراق ئىچىلگەندىن كېيىن، كەيپىياتتا ئازادە-لىك بولدى. بىيەن ژېنىيۆ يوللۇق كاستېيۇملۇقتىن سورىدى:

— بىر قېتىم قاتنىسىڭىز قانچىلىك تاپاۋەت قىلالايسىز؟

— 8 — 10 مىڭ يۈەن كېلىپ قالىدۇ.

دېكۈ يۈەنفانىڭ گېلىغا گۆش تۈرۈپ قالغىلى تاسلا قالدى.

— سىز نېمە سودىسى بىلەن ئاشۇنچىلا نۇرغۇن پۇل تاپىسىز؟ — دەپ سورىدى بىيەن ژېنىيۆ ھەيران بولۇپ.

— مۇشۇنى كۆپ دەۋاتامسىز؟ بەزىلەر مەندىنمۇ جىق تاپىدۇ تېخى. مېنىڭ قىلىدىغىنىم ئۈزۈن مۇساپىدە تېلېۋىزور يۆتكەپ سې-تىش. ھازىر دىخانلارنىڭ قولىدا پۇل جىق، بىراق خەجلەيدىغان يېرى يوق. دۆلەت ئىگىلىگەندىكى سودا تورلىرىنىڭ خىزمىتى يېتىشپ كېتەلمەيۋاتىدۇ، شۇڭا پۇل تېپىشنىڭ بۇ پۇرسىتى مۇۋاپىق مال

يۆتكەپ ساتقۇچىلارغا بېرىلىدى. دىخانىلار مەمنۇن بولىدى، بىزگە ئوخشاش ئىش كۈتۈپ تۇرغان ياشىلارنىڭ تۇرمۇشىمۇ ئۆز ئىزىغا چۈشتى.

ــ تېلېۋىزور يۆتكەپ سېتىش باشقا كىيىم ـ كېچەك، ئاياقىلارنى يۆتكەپ ساتقانغا ئوخشاش ئوڭاي ئەمەس. مال مەنبەسى، توشۇش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى بىر مەسىلە، ــ دىدى چېن تېيدەن.

ــ ئاسان، ئەگەر سىز پۇل خەجلەشكە چىدىسىڭىز، ھەممىسى ئوڭاي ھەل بولىدۇ، ئون مىڭ يۈەن پۇل بولسىلا ھەممىسىنى ماڭدۇرغىلى بولىدۇ، ــ دىدى يوللۇق كاستېيۇملۇق ناھايىتى تەجرىبىلىك قىياپەتتە كۈلۈپ قويۇپ. ئۇ بىر يۈتۇم ھاراق ئىچىپ، بىر چوكا سەي يىگەندىن كېيىن، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ــ پۇل دىگەن قولنىڭ كىرى، ئۇنى ساقلاپ قويۇپ نىمە قىلىدۇ؟ سىلەردىن يوشۇرماينەن، مېنىڭ بانكىدا ئامانەت قويغان 40 مىڭ يۈەن پۇلۇم بار. بۇ مۇندىن كېيىنكى تۇرمۇش يولۇم ئۇچۇن تەييارلاپ قويغىنىم. ناۋادا كۈنىلەرنىڭ بىرسىدە، دۆلەت بىزگە يول قويمىسا بىزمۇ بۇ ئىشنى قىلمايمىز. ھەر ئايدا ئاشۇ 40 مىڭ يۈەن پۇلنىڭ ئۆسۈمىگە تايانساممۇ، يەنە شۇ چاغدا كەم دىگەندە 13 ـ دەرىجىلىك كادىرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىگە تەڭ كېلەلەيمەن.

دېڭ يۈەنفا يوللۇق كاستېيۇملۇقنىڭ بۇ ھىساۋىنى ئاڭلاپ ھاڭقىيىپ قېتىپلا قالدى. ئۇنىڭ ئىنقلاپقا قاتناشقىنىغا نەچچە ئون يىل بولسىمۇ، ئاران 11 ـ دەرىجىلىك ئايلىق مائاشقا ئېرىشىپتۇ. بۇ سولتەك بولسا، ھايانكەشلىك قىلىپ يۈرۈپمۇ ئۇنىڭدىن بايىاشاتراق ياشايدىكەن، بۇ قانداق بولغىنى؟

ــ ئاشقان پۇلنىڭ كۆپ قىسمىنى ئىش كۈتۈپ تۇرغان ئاجىز ـ

مەجرۇھ باشلارنىڭ قول ھۈنەر كوبىراتسىۋىغا ئىشانە قىلدىم. ئۇلار-نىڭ قېيىنجىلىغى بىردىنمۇ كۆپ... ئۇ توساتتىن بېشىنى ساڭگىلىتىپ سۆزدىن توختاپ قالدى. ھەنا كۆكلى بۇزۇلغاندەك ھالەتكە كېلىپ قالدى.

— سىلەرنىڭ بۇگۈنكى كۈنۈڭلار ئاسانغا چۈشمىدى، — دېدى چىن تېيبەن. ئۇ ئالدىدا ئولتۇرغان ئىككى ياشقا بىر-بىرلەپ قاراپ چىقىپ، بۇ بىر ئەۋلات ئادەملەرنىڭ تۇرمۇشى زادىلا ئادەتتىكى كىشىلەر ئويلىغاندەك ئۇنداق يۇزەكى ئەمەس. ئۇلارنىڭ تېخى تولۇق يېتىلىپ بولالمىغان زىممىسىگە مۇشۇ ئەجداتنىڭ مەسئۇلىيىتى بەكمۇ بالدۇر يۈكلەنگەندەك قىلىدۇ. بۇ زادى ياخشىمۇ-يامانمۇ؟ دېگەن ھىسقا كەلدى.

بوللۇق كاستيۇملۇق چىن تېيبەننىڭ بۇ ئاددى سۆزىدىن ئەجداتلارىدىلا بولىدىغان چىن قەلبىدىن چىققان. جوكقۇر ۋە ئەستايىدىل مېھرىۋانلىقىنى سەزدى. چىن تېيبەن چوقۇم سىلەتتىكى ئابايىقى ئۆزىنىڭ ئېيتقانلىرى پەقەت ئۇ خىل مۇساپىرلىق تۇرمۇشنىڭ بىر نەرسىسى، ئۇ خىل نۇرمۇشنىڭ جاپاسى، باكى ئۇ ئۆزى ئېجىپ ئېيتىشتىن ئۈيالغان بەزى كۆرۈمسىز نەرسىلەرگە كەلسەك. ئۇسمۇ چىن تېيبەن چوقۇم ئىنىق ياينقىغان. تۈيۈقسىزلا ئۇنىڭ ھاتىرىسى يەغلىغۇسى كەلدى، لېكىن ھەممىنى تۆكۈش ئۈچۈن، يۈيۈش ئۈچۈن، ئۇ ئاخىرى ئۇنداق قىلمىدى، ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. پەقەت بويىنى ئېگىز كۆتىرىپ، بىر رۇمكا "ۋۇلياڭيې" ھاربغىنى ئىچىۋەتتى.

لېكىن. بوللۇق كاستيۇملۇق نىمە ئۈچۈن چىن نىيبەننىڭ كۆڭلىنىڭ پەرىشان بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى. بۇ پەرىشانلىق ئىچىدە يەنە ئازراق قايغۇ-ھەسرەتمۇ باردۇر. بەلكىم ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ،

شۇنداقتىمۇ. ئۆزى پەقەت ئىش كۈتۈپ تۇرغان ھىلىقى مەجرۇھ ئاغىنىلىرىنى ئەسلىگەنلىگىدىن بولسا كېرەك! ئۇ دەرھاللا ئوك پۈتەنى ئالدىغا چىقىرىپ:

ــ مەنمۇ ئۆزەمنى تاشلىۋەتمىدىم، مۆلچەرلەپ بېقىڭلار، ماۋۇ شىبلىتنى قانچىگە ئالغاندىمەن؟ 70 يۈەن، بېيجىڭ مېھمانخانىسىدىن ئالدىم. فرانسىيىنىڭ پىركادان كىيىم ـ كېچەك شىركىتىنىڭ ئەڭ يېڭى مودىلىق مەھسۇلاتى ئىكەن، ــ دىدى.

بىيەن ۋېنيۈ ئۇنى ئەتەي ئاخىماق قىلغاندەك، بىرئاز زاڭلىق ئارىلاش ئاھاڭدا دىدى:

ــ پىركادان كىيىم شىركىتىنىڭ مەھسۇلاتى ئاللىقاچان دۇنيا كىيىم ـ كېچىگىنىڭ يېڭى دولقۇنى تەرىپىدىن شاللاپ چىقىرىلدى، ئۇلار ھازىر كەسپىنى ئۆزگەرتىپ يىمەك ـ ئىچمەك جەھەتتە چىقىش يولى ئىزدىمەكتە. بېيجىڭدا يېقىندا پىركادان شىركىتى ئاشخانا ئاچتىغۇ؟ ئۇنىڭ ئىسمى "ماكسىم" ئىكەن. باھاسىنىڭ قىممەتلىگى ئادەمنى قورقىتىدىكەن.

ــ كېلەر قېتىم بېيجىڭغا بارغاندا، چوقۇم شۇ ئاشخانىغا چۈشۈپ نەزەر دائىرەمىنى ئاچىمەن. پۇل بار تۇرۇپ خەجلىمەسلىك ــ ئاخماقلىق. تۇغۇلغاندا پۇلنى بىللە ئېلىپ چۈشمىگەن، ئۆلگەندىمۇ پۇلنى بىللە ئېلىپ كەتكىلى بولمايدۇ.

بۇ ئەيىش ـ ئىشرەتچىلىكتۇ، چىرىشتۇ بۇ ــ چىرىش. دېگەن يۈەنغا چوكىسىنى قاتتىق تۇرۇپ قويدى، يوللۇق كاستيۇملۇق كېلىچەكتە تىلەمچىلىك قىلامدۇ، كىم بىلىدۇ.

ــ كەلگۈسىدە پۇل تۆگسە قانداق قىلىسىز؟ ــ دىدى ئۇ.

ــ پۇل بولمىسا خەجلىمەيمىز، يۇقۇرىغىمۇ چىقالايمىز، تۆۋەنـ

گىمۇ چۇشەلەيمىز. يەنە بىر گەپ، بانكىدا 40 مىڭ يۈەن دەسمى بار ئەمەسمۇ! سوتسيالىستىك بانكا، تاقىلىپ قالىدىغان گەپ يوق،ـــ دىدى يوللۇق كاستيۇملۇق ئالدىن كۆرەرلىك بىلەن.

دېڭ يۈەنغا يوللۇق كاستيۇملۇق قەستەن ئۇنىڭ چىشىغا تېگىـ ۋاتقاندەك بىلىندى، بىراق بۇ ئۇنىڭ ئىشتىهاسىغا ھېچقانداق تەسىر قىلمىدى. ئۇ شالاپشتىپ ئاۋاز چىقىرىپ چايناپ، شۇمۇپ يۇرۇپ بىر تەخسە سەي، ئىككى چىنە گاۋشېپەن، يېرىم بولاق سۇرلەنگەن گۆش، ئىككى دانە چايدا پۇشۇرۇلغان تۇخۇمنى يەپ تۇگەتتى. ئۇ ئۇزاقتىن بېرى مۇنداق ئىشتىياق بىلەن تاماق يىمىگەن ئىدى. يەنە شۇ شيۇمپي ئۇنىڭغا ئىچ كۆيدۇرۇپ، گۆشنى شۇنداق يۇمشاق پىشۇرغانكى، ئېغىزغا كىرىش بىلەنلا ئېرىپ كېتىدۇ. ئۇ تولۇق قانا ـ ئەتلىنىپ رازى بولغان ھالدا ئېغىر تىنىپ قويدى. بىيەن ژېنيۆ خۇددى ئۇنىڭ بىر يېرى ساقسز بولۇپ قالغانمىكىنە دىگەندەك قىلىپ دىققەت نەزىرى بىلەن ئۇنىڭغا پات ـ پات قاراپ قوياتتى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن ئايال پويىز خىزمەتچىسى كېلىپ خانىنى تازىلىدى. دېرىزىگە يۆلىنىپ ئولتۇرغان بىيەن ژېنيۆگە قاراپ ئۇ خۇددى پەس ئاۋازدىلا دەپ قويغاندەك:

ـــ ھەي، ئاۋۇ ئۇستەلنىڭ ئۈستىدىكى كۇلىدانىنى ئېلىۋەت،ـــ دىدى. بۇنىڭدىن بىيەن ژېنيۆ ئۇ مېنى يوللۇق كاستيۇملۇققا ئوخشاش ئادەم دەپ خاتا بىلىپ قالىدىمۇ ـ يا، بىراق ئۇنداق كىشىلەر ئۇنىڭ مۇئاشىنىڭ ئۆستۇرۇلۇشىگە تەسىر قىلمىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ پارتىيىگە كىرىشىگە تەسىر قىلغان بولسا كېرەك دەپ گۇمانـ لىنىپ قالدى.

بیەن ۋېنیۆ كۆلدانىنى ئاستا ئېلىپ بەردى، ئاندىن خاندىن چىقىپ كارىدورنىڭ دېرىزىسى ئالدىغا كېلىپ سىرتقا نەزەر تاشلىدى. ئايال پويىز خىزمەتچىسىنىڭ ھەيۋەت بىلەن كۆلدانىنى كىچىك شازىغا تاقىلدىتىپ ئۇرغىنى ئاڭلاندى.

بیەن ۋېنیۆنىڭ بۇرنىغا تاماكا پۇرىغى ئۇرۇلدى. ئۇ بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، چېن تیپدەن قاچانلاردا كېلىۋىدىكى، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپتۇ. ئۇ:

ــ خانىنىڭ ئىچى دىمىق ئىكەن، ــ دىدى ھەمدە دېرىزە يېنىدىكى قاتلىنىدىغان ئورۇندۇقنى چۈشۈرۈپ، ــ بۇ يەردە بىرئاز ئولتۇرايلى، ــ بیەن ۋېنیۆمۇ بىلله ئولتۇردى. ئۇ بەلكىم ئايال خىزمەتچى بۇ قىزنى رەنجىتىپ قويدى دەپ ئويلىسا كېرەك. بىراق چېن تیپدەن بولسا، ھاي بېرىدىغان سۆزلەرنى قىلمىدى، ئۇ پەقەت ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە يىراقتىكى ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىپ تۇرۇۋاتقان مەنزىرىگە ئىشتىياق بىلەن نەزەر تاشلىماقتا ئىدى.

كەچكى قۇياش نۇرىدا ئۇ مەنزىرىنىڭ نەقىشتەك سىزىقلىرى گۈ-گۈم قوينىدا ئاستا-ئاستا خىرەلىشىپ، گويا ئاستىلاپ يىراقلىشىپ كېتىۋاتقان ناخشا ئاۋازىدەك كىشىلەرگە ئىختىيارسىز ھالدا ئۆتكەن نادامەتلىك ئىشلارنى ئەسلەتمەكتە ئىدى.

ــ مېنىڭ ئەسلى ئىسمىم تیپدەن (تۆمۈر تۇخۇم) ئىدى، شە-ھەرگە كىرگەندىن كېيىن تیپدەن (قىزىل تۆمۈر) گە ئۆزگەرتىلگەن. ئۇ خەقلەر بۇرۇنقى ئىسمىڭنى ياخشى ئەمەس، ئىمزا قويۇش، ھۆججەتلەرگە تەستىق سېلىش ئىشلىرىدا ئەپسىز دېيىشتى. ئۇنىڭ ئەپلەشمەيدىغان نەرى بار؟ ــ چېن تیپدەن ھەسرەت بىلەن بېشىنى چايقاپ قويدى، ئۇنىڭ يا ئۇنىڭغا ئىسمىنى ئۆزگەرتىشكە بېرىلگەن

مەسلىھەتنى ئىنكار قىلىۋاتقانلىغىنى، ياكى ئۆزىنىڭ ئۇ مەسلىھەتنى كۆتۈلمىگەن يەردىن قوبۇل قىلىپ قويغانلىغىنى ئىنكار قىلىۋاتقانلىغىنى بىلگىلى بولمايتتى، ــ مەن يېقىندىلا يۈرتۇمدىن قايتىپ كەلدىم، تەڭ-تۇشلەرنىڭ ھەممىسى مېنى يەنىلا تىيىدەن دەپ چاقىرىشتى. مەن ئىسمىمنى يەنە ئۆزگەرتىپ "تۆمۈر تۇخۇم" دەپ ئاتىسام بولارمۇ-بولماسمۇ؟ ــ دىدى. روشەنكى، ئۇ بۇنى بىيەن ۋېنيۆدىن سوراۋاتقىنى يوق، بەلكى ئۆزىگە كەتكەن كۈنلەردىن سوراۋاتاتتى. ئۇ گويا بۇ قىسىنىڭ دەل مۇشۇ مىنۇتىتىكى ئۆزىنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنەمسەن دىگەندەك بىيەن ۋېنيۆگە دىققەت بىلەن قارىدى.

بىيەن ۋېنيۆ بېشىنى تامغا يۆلەپ، جىم-جىت تۇرۇپ ئاڭلىماقتا ئىدى. ئۇ گەرچە چىن تىيدەنىنىڭ ئۆزىگە بۇ باش-ئايىغى يوق گەپنى قانداقچە ئېيتىپ قالغانلىغىنى بىلمىسمۇ، لېكىن ئۆزىگە بىر نەرسىنىڭ تەسىر قىلغانلىغىنى ھىس قىلدى. "ۋۇلياڭيې" ئادەمنىڭ ھاردۇغىنى چىقارمايدىكەن، بۇرۇنراق ئۇيقۇسىنى كەلتۈرۈش دىگەن تېخمۇ يوق گەپ ئىكەن.

بىيەن ۋېنيۆنىڭ چىن تىيدەنىگە گەپ قىلغۇسى كەلدى، بىراق نېمە دىيىشنى ئۇقمايتتى. ئۇ چىن تىيدەنگە ئوخشاش ئادەملەرنىڭ ھىسسى دۇنياسىدا، شۇ بىر ئەۋلات ئادەملەر ئۆز مەيلىچە كىرەلمەيدىغان زىمىنىنىڭ بارلىغىنى ئېنىق ھىس قىلدى. ئەگەر ئۇنى ئازراق چۈشەنمەكچى بولسىڭىز، گەرچە ئۇ ھەممىدىن قول ئۈزۈپ بۇتخانىدا كۆجە كۆيدۈرگەنلەردەك قاتتىق بولمىسمۇ، لېكىن ئاز دىگەندىمۇ ھەرھالدا ئەستايىدىل پوزىتسىيىدە بولاتتى.

ــ ئازاتلىقتىن كېيىن مەن ئۇچ قېتىم يۇرتۇمغا بارىدىم، ــ

دىدى چېن تىيدەن سۆزىنى داۋام قىلىپ، ــ تۇنجى قېتىم دەل قىينچىلىق مەزگىلىدە باردىم، ساپ ـ ساق ئادەملەر ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كېتىۋاتقان ئىدى، ئۇلارنىڭ پۇتـ ـۇنرەك كىيىم كىيىشىدىن ئېغىز ئاچقىلى تېخىمۇ بولمايتتى. لاۋ ۋۇ ئاكام ئىنقىلاۋىي قۇربان ئائىلىسى ئىدى. ئۇ، ئاچلىقتىن ھۇشىدىن كېتىپ، ئاشلىق قاچىلانغان كۇپىنىڭ يېنىغا يىقىلىپ قاپتۇ، شۇنداق تۇرۇپمۇ غەللە ـ پاراق ئاشلىغىدىن بىر دانىنى مىدىراتماپتۇ. ئۇ نىمە دەپتۇ دىمەمسز؟ ئۇ: "بۇنى ھېچ ـ كىمدىن كۆرمەيمز، ئۆز جايىمزنىڭ يەر ـ سۇيىنىڭ ناچارلىغىدىن بولغان" دەپتۇ. ئۇنىڭ ئىنىسى مەن بىلەن بىرلىكتە ئىنقىلاپقا قاتناشقان ئىدى، بىزنىڭ ئالاقىچى بولۇپ ئىشلىگەندە دۇشمەن تۇتۇۋېلىپ تىرىك كۆمۈۋەتكەن ئىدى. ئۇنى مەيدىسىگچە توپىغا كۆمگەندىن كېيىن... ــ گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە، چېنى تىيدەن گويا نەپسى يېتىشمىگەندەك بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋېلىپ، سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ تۆمۈر گۈرجەك بىلەن بېشىغا بىرنى ئۇرغان ئىدى، بېشى يېرىلىپ قان دىگەن پونتاندەك ئېتىلىپ چىقىپ بىر غۇلاچ ئىگىز ـ لىككە كۆتىرىلدى...بىزنىڭ ئۇ يۇرت كونا ئازات رايون بولىدىغان، كونا ئازات رايون خەلقىنىڭ ئىنقىلاپقا قوشقان تۆھپىسى بار. ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش، ئازاتلىق ئۇرۇش دەۋرلىرىدە كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ قىز ـ ئوغۇللىرىنى ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىپ بەرگەن. لياۋشېن ئۇرۇشىدا، بىر ئىزۇوتتا جەڭدىن كېيىن ئاران 2 ئادەم قاپتۇ.... خەقلەر نىمە دىيىشتى؟ "ئىنقىلاپ ـ تە، كېلىچەكتە ياخشى كۈن كۆرىمز ـ دە!" دىيىشكەن. ئەمدى ئۇلارغا نىمە دىگۈلۈك؟ مەن خۇددى ئۇلارنى ئالداپ قويغاندەك ئىنتايىن قاتتىق ئۇيالدىم. مەن نىمە دەيمەن؟ مەن ئامالسزلىقتىن پەقەت، دۆلەتنىڭ قىينچە ـ

لىغى بار، تەبىئى ئاپەت ــ ئادەم ئاپىتى بولدى، دىدىم. ئەملىيەتتە، كۆڭلۈمدە ھەممىسى روشەن ئىدى، ھەممىنى بىلەتتىم، مەن يەنە خەق-لەرنى ئالدىدىم. تەبىئى ئاپەت! ھىلىقى قالايمىقان سىياسەت كىشىلەر-گە تەبىئى ئاپەتتىنمۇ بەتتەر زىيانكەشلىك قىلدى. ئادەم ئاپىتى دېگەن نېمە؟ ئادەم ئاپىتى دېگەن مانا شۇ.

ــ مەن ئۇستۇمدىكى بىر قۇر ھەربىي كىيىمدىن باشقا ئېلىپ بار-غان پۇل، گېنىرالار كىيىدىغان سوكنۇ كىيىم قاتارلىقلارنىڭ ھەممە-سىنى ئۇلارغا قالدۇردۇم. ئۇ نىمىگە دال بولاتتى؟ ھەربى قىسمغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، يۇرتىمىزنىڭ ئەھۋالىنى يېزىپ چىقىپ، شىپگىراپتا باستۇرۇپ، ھەممە يەرگە تارقاتتىم. بىزنىڭ يولىمىز بار، يۇقۇرىدا تۇرۇۋاتقان خېلى كۆپ ئادەملەر بىزنىڭ كونا ئازات رايوندىن كەلگەن. ئۆز كۆڭلۈمدە، ئۇلارنىڭ ھوقۇقى مېنىڭكىدىن چوڭ، بۇ مەسىلىنى سۆزسىز ھەل قىلغىلى بولمىدۇ، دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن، ئاخىرىقىكەنمەن، مەنمۇ، ئۇلارمۇ، ھەتتا ھىلىقى ماشىنىستمۇ ھەممىمىز ئوخشىچە ئاغىنچى ئۇنسۇر قىلىپ قويۇلدۇق. مېنىڭ ئېيتقان-لىرىمنىڭ ھەممىسى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ئەملىي پاكىتلىغى ئېنىق تۇرسا، يەنە مېنى ئەغۋا پەيدا قىلىپ، سوتسىيالىزىمغا ھۇجۇم قىلدى، دېيىشتى. جەڭ مەيدانىدا ئۇلۇنىڭ ئەتراپىدا يۈرگەندىمۇ قورقمىغان ئىدىم. بۇ ۋەقە مېنى قورقتىۋەتتى. گېلىمدىن تاماق ئۆتمەيدىغان، كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم. ئۆزۈمنى تەكشۈرۈش، خاتالىغى ئۇستىدە ئويلىنىش ئۇلۇنىڭ يېنىغا يولاپمۇ قويمايدىكەن. مەن قانداقلارچە مۇنداق بوشاڭ بولۇپ قالدىم. مەن زادى نىمىدىن قورقمەن؟

ئۇ يان ئويلاپ ــ بۇ يان ئويلاپ، ئاخىر مەن پارتىيە بىلە-

تىدىن ئايرىلىپ قېلىشتىن قورقاتتىم. ئۇمۇر بويى ئىنتىلاپقا بېرىلگەن، ئىنقىلاپ قىلغان بىر ئادەم، توساتتىن ئەكسىلىنقىلابچى بولۇپ قالسا، بۇنى نېمە دېگۈلۈك؟ بۇ ئامال قالتىس يامان ئىكەن! بولىدۇ، مەن ئۇزەمنى تەكشۈرەي، دېدىم. ۋىجدانسىزلىق قىلىپ ئاغرىمىغا كەلگىنىچە قالايمىقان سۆزلىدىم، "كونا ئازات رايوندىكى يۈرتداشلارنىڭ كۆنى بەكمۇ چىرايلىق ئۆتۈۋېتىپتۇ، يىمەك ـ ئىچمىگى، كىيىم ـ كېچىگى تولۇق، قوساق توق، كىيىم پۈتۈن ئىكەن، ئادەملەرمۇ، مال ـ چارۋىمۇ تەڭ يۇكسىلىپتۇ. خەلق گۈگۈمسى توغرىكەن..." دېدىم، پارتىيە بېلىتىنى ساقلاپ قالدىم. ئاخشىمى ئۇزەم يالغۇز قالغاندا، كارۋاتتا ئۇ ياقتىن ـ بۇ ياققا ئۆرۈلۈپ، مەنمۇ بىر كومپۇنستمۇ؟ تۇڤى! دەپ ئويلاپ كېتىمەن، ئۆزەمنىڭ كاچىتىغا ئۇرغۇم كېلىپ كېتىدۇ. لاۋۇۋ ئاكامنى ۋە باشقا ئاق كۆڭۈل يۇرتداشلارنى ئويلاشقىمۇ جۇرئەت قىلالمايمەن، ئۇلار ھەرقانداق ۋاقىتتىمۇ بۇ ھىسياپنى ئېلىشنى بىلمەيدۇ. ...مەن بىر ھىساپتا ئاخىرقى ئۆتكەلدىن ئۆتتۈم. شۇنىڭدىن كېيىن، پۈتۈن سۈرۈك بىر ئادەم گويا يۈلۈنى تارتىپ چىقىرىۋېتىلگەندەك ئەتىدىن كەچكىچە خاموش يۈرىدىغان بولۇپ قالدىم. ھەي! ــ دەپ بىر ئۇھ تارتىتى چېين تېبىدەن ئۇنىڭ كۆمۈشتەك ئاق چاچلىق بېشى يەرگە ساڭگىلىدى، ئۇ توم بارماقلىق قولىغا قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى.

چېن تېبىدەننىڭ ئاۋازى ئانچە يېقىملىق ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭدا ياشانغان كىشىلەر ئاۋازىدا بولىدىغان بىر خىل خىقراش بار ئىدى، شۇنىڭدەك يەنە شەرق يا غەرپ، جەنۇپ يا شىمالنىڭ ئىكەنلىگىنى ئايرىغىلى بولمايدىغان بىر خىل تەلەپپۇز بار ئىدى. بىراق ئۇنىڭدا كىشىلەرنىڭ ساپ ئەقىل ـ ئىدرىگىنى قوزغايدىغان بىر تۇرلۇك كۈچ

بار ئىدى.

بىيەن ۋېنيۇ بۇرۇن مۇنداق ئىشلارنى ناھايىتى كۆپ ئاڭلىغان. تۇنجى قېتىم ئاڭلىغاندا، ئۇ تېخى چۆچۈگەن ۋە نەپرەتلەنگەن ئىدى. بارا-بارا ئۇمۇ بوشىشىپ، ئادەتلىنىپ قالغان، ھەتتا مۇنداق ھادىسىلەرنىڭ چىقىشى ۋە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىنىڭ مۇئەييەن دەرىجىدە مۇۋاپىقلىغى بار دېگەن ھېسسىياتقا كېلىپ قالغان ئىدى.

ئۇ خىل مۇۋاپىقسىزلىقنىڭ مەۋجۇت **تۇرۇۋاتقانلىغى توغرىسىدا**، چىن تېيەدەننىڭ ئاڭلىغانلىرى چوقۇم تېخىمۇ كۆپ، باشتىن كۆچۈرگەنلىرى تېخىمۇ جىق، لېكىن ئۇنىڭ مۇنداق ئىشلارغا تۆتىقان پوزىتسىيىسى، روشەن ھالدا ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشىمايدىكەن، بىر نەۋرە ئاكىسىغا تېخىمۇ ئوخشىمايدىكەن، بۇنداق ئىشلار ئۇنىڭغا پەقەت ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتى ۋە بۇرچىنى تېخىمۇ كەڭ ئارقا كۆرۈنۈشى بىلەن تونۇتتىدۇ. ئۇ ئەلۋەتتە لاۋۇۋ ئاكا ۋە باشقا يۇرتداشلارنىڭ قەلبىدىكى تېيەدەن (تۆمۈر تۇخۇم)، لېكىن ھەرگىزمۇ قىزىل تۆمۈر (تېيەدەن) ئەمەس، دەپ ئويلىدى.

ــ خۇداغا شۈكرى، ئۇ كۈنلەر ئاخىر ئۆتۈپ كەتتى، ــ دىدى بىيەن ۋېنيۇ.

ــ شۇنداق، ئۆتۈپ كەتتى، ئۇنىڭغا كەتكەن بەدەلمۇ ئاز بولمىدى. ئىككىنچى قېتىم "مەدەنىيەت زور ئىنقىلاۋى"نىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە يۇرتۇمغا قايتتىم. ئۇ چاغدا، مەن "ئىغىل"دىن ئەمدىلا چىققان، تېخى خىزمىتىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلمىگەن ئىدى...

ــ يۇرتىڭىزدا ھېچقانداق ئادەمگىز يوق ئىكەن، يەنە نېمە دەپ يۇرتقا قايتىسىز، يەنە تۇنجى قېتىمقىدەك بالايى-ئاپەتكە ئۇچرىمامسىز! ــ دىدى بىيەن ۋېنيۇ گەپ كوچىلاپ.

ــ راست، ئاجايىپ ئىش، مەن چىدىيالمايدىكەنسەن. ئۇ يەردە دائىم ئۆزىگە جەلپ قىلىپ تۇرىدىغان بىر خىل كۈچ بار. ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى، ئۇلارنىڭ ئۆتكۈزۈۋاتقان تۇرمۇشى، ئۇنىڭ يەر-سۈلىرى دائىم مېنىڭ خىيالىمدىن كەتمەيدۇ. بۇ بەلكىم تېگى-تەكتىدىن ئالغاندا، مېنىڭ مەرىبى كىيىم كىيگەن دېخان بولغانلىغىم-دىن شۇنداقتۇ.

ــ ھەم شۇنداق، ھەم شۇنداق ئەمەس، ــ دېدى بىيەن ژېنيۆ.

چىن تىبەتەن ئۇنى ئاڭلاپ، خۇددى كەسىپ ئەھلىگە ئوچراپ، ئۇزاقتىن بېرى چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ قېلىپ يەكۈن چىقىرالماي يۈر-گەن مەسلىنىڭ ئاخىر دەل جايىدا يەكۈن چىقىرىلغاندەك، ئۆزىنىڭ يوتىسىغا پاقىدا ئۇرۇۋەتتى.

ــ ئىككىنچى قېتىم قايتقىنىمدا، گەرچە قىينچىلىق ژاقىتتىكىدەك ئاچلىقتىن ئادەم ئۆلۈش ئىشلىرى بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بولسۇن، يەر بولسۇن، كىشىلەرنىڭ كۆڭۈل-قەلبى بول-سۇن، گويا كى شوراپ قۇرۇتۇۋېتىلگەندەك بولۇپ قالغان ئىكەن. مەن قايتىش ژاقتىمدا، يۈرتداشلاردىن سىلەرگە نىمە لازىم، دەپ سورىۋىدىم، ئۇلارنىڭ ھېچقايىسىسى گەپ قىلمىدى، پەقەت لاۋۇۋۇ ئاكىغلا قاراپ تۇرۇشتى. ناۋادا ئەگەر قاتتىق جاپا چەكسەن لاۋۇۋۇ ئاكا بىرنەرسە دېمىسە، ئۇلار ھېچنىمە دېمەيتتى.

ــ لاۋۇۋۇ ئاكا يەنىلا ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا مەن بەرگەن ھىلىقى گېنىرالار كىيىدىغان سوكنۇ چاپانىنى كىيىپ تۇراتتى. ئۇ چاپانىنى شۇ كىيگەنچە ئۇستىدىن يەشمىگەنلىگى بىلىنىپ تۇراتتى. چاپان كىر بولۇپ مايلىشىپ پاقىراپ كېتىپتۇ. ياقىسى، يەڭ ئۇچلىرى ۋە يەڭلىرىگە ھەر خىل-ھەر ياڭزا ياماقلار چۈشۈپتۇ، ئۇ بېشىنى

سېلىپ، قوي باقىدىغان قامچىسىنى قۇچاغلاپ تۇراتتى، ئۇنىڭ كالپۇگى قىمىرلايتتىيۇ، لېكىن ئۇنى چىقمايتتى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئىدى! دېغان بالىسىدە! ئۇ چىشى تۆكۈلۈپ كەتسىمۇ يۇتۇۋېتىدىغانلاردىن ئىدى! ئۇنىڭ كۆڭلىدە ھەممىسى ئېنىق ئىدى، يۇرتداشلار نامراتلىشىپ چىداپ تۇرالماسلىق دەرىجىسىگە يەتكەن تۇرسا، ئۇ كۆپچىلىك ئۈچۈن ئەڭ جىددى قۇتقازغۇچ نەرسىنىڭ نىملىگىنى ئويلاپ، ئۇنىڭ غېمىنى قىلمىسا بولمايتتى، ھەقىقەتەن گەپ قىلىش تەستە! قارىمامسىز، ھېچنەرسە بولمىسا، ھەممىگە مۇھتاج ۋاقتىتا، نىمە ئەڭ ئېھتىياجلىق ئىكەنلىگىنى ئېيتالمايسىز. ئەڭ ئاخىر ىدا، ئۇ كۆپچىلىككە بىر قاراپ قويۇپ، پەقەت "تۆز" دىگەن بىر سۆزنىلا قىلدى.

ــ مەن يېنىمدىكى بارلىق پۇلغا تۆز ئېلىپ بەردىم.....شۇنىڭ بىلەن سېرىق توپا يولدا ھوشۇققىچە توپا كېچىپ ماڭدىم. بىر قەدەم مېڭىپ بىر ئارقامغا قارايمەن. يۇرتداشلار بولسا، بىرمۇ تۇپ دەرەخ، بىرمۇ تال گىياھۇ يوق سېرىق توپىلىق يولنىڭ ئۇ بېشىدا قىمىر قىلماي، ئۆڭ چىقارماي تۇرۇپ يىراقتىن ماڭا قارىماقتا ئىدى. ھىلىقى بىرنەچچە تاغار تۆز ئۇلارنىڭ پۈتىغا يۆلەكلىك تۇراتتى. يىراقتىن قارىغاندا ئۇ خۇددى يوغان تاشتەك كۆرۈنەتتى.

ــ پەقەت باللارلا مېنىڭ قېشىمدا يالاڭ ئاياق يۈگۈرمەكتە ئىدى. ئۇلار يۈگرەپ مېنىڭ ئالدىمغا ئۆتۈپ بىرقانچە مېتىر يىراقلىقتا بېرىپ توختاپ ئارقىغا بۇرۇلۇپ ماڭا تىكىلىپ قارايتتى. مەن يېتىپ كېلىشىمگىلا ئۇلار يەنە يۈگرىشىپ بىرقانچە مېتىر يىراقلىققا بېرىپ توختاپ يەنە ماڭا تىكىلىپ قاراپ، خۇددى ئۇلارغا بىرنەچچە تاغار تۆز ئېلىپ بەرگەن بۇ ئادەمنى ئەستە قالدۇرماقچى بولغاندەك

قىلىشاتتى...قېلىن سېرىق توپىلىق يولدا ئۇلارنىڭ پۇتىنىڭ بارماقلىرى، تاپىنىنىڭ پەنجىسى، ئۆكچىسىنىڭ ئىزلىرى ناھايىتى ئوچۇق بېسىلىپ چىقتى. مېنىڭ شۇ چاغدا نېمىنى ئويلىغانلىغىنى بىلەمسىز؟ مەن شۇ چاغدا، ناۋادا بۇ يەردە بىرەر تامچا سۇ بولغان بولسا، جەزمەن بىر تۇپ دەرەخ ئۆسۈپ چىقاتتى-دە! دېگەننى ئويلىدىم.

مانا، بىرنەچچە تاغار ناھايىتى ئېغىر، ھەم ئاچچىق، ھەم قېرىق تۇز؛ روشەن كۆرۈنۈپ تۇرغان كىچىك پۇتلارنىڭ ئىزلىرى؛ چېتىگە كۆز يەتمەيدىغان ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتكەن ھىلىقى بىر تۇپ دەرەخ، بىر تال گىياھۇ يوق توپا يول؛ شۇنىڭدەك توپا يولنىڭ نېرىقى تەرىپىدە تۇرغان چەكسىز جاپا-مۇشەققەتلەرگە بەرداشلىق بېرىپ ئۇن چىقارماي يۇرگەن يۇرتداشلار، دەل مۇشۇ ۋاقىتتا بىيەن ۋېنيۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇپ ئۇنىڭ يۇرىگىنى تارتىپ تەۋرەتمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە راستىنلا بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئۆزىمۇ رەت قىلالمايدىغان بىر تۇرلۇك مەسئۇلىيەت بارەدەك بىر خىل ئۆكۈنۈش پەيدا بولدى.

— بۇ قېتىم يۇرتقا بارسام، يائاللا، ئاسمان-زېمىن ئۆزگىرىش بولۇپ كېتىپتۇ. لاۋۇۋ ئاكام: "چاپالىق ئىشلىگەن 30 يىلىمىز كۆتىرە ئالغان بىر يىلىمىزغا يەتمەي قالدى" دېدى، ئانى قارالا، — چېنى تېيىدەن بۆلمە ئۆينىڭ ئىچىنى كۆرسەتتى، ئۇنىڭ يۈك-تاق جازىسى ئۇستىدىكى يەرلىك كۆك رەختە تىكىلىگەن چوك-كىچىك خالتىلارنى كۆرسىتۈاتقانلىغىنى بىيەن ۋېنيۇ بىلەتتى، — بۇنىڭ ھەممىسىنى ئۇلار بەرگەن. يەردە ئۆسىدىغانلىكى نەرسىنى دېخانلارغا بەرسە، ئۇلار ياخشى ئۆستۈرىدۇ.

ـــ هازىر خەقلەر پۈلغا ئانچىلا خوشتار ئەمەس، ئۇلار مەدەنـ
يەتكە خوشتار ئىكەن. بۇ قېتىم بارغىنىمدا مەن لاۋۇۋ ئاكامغا چېقـ
شىپ، سىزگە يەنە نىمە لازىم، دەپ سورىۋىدىم، ئۇ "ئوقۇغۇچـى
بالا!" دىدى. بۇ گېپى مېنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدى.
مەن خەققە ئوقۇغۇچى بالا بېرەلىشىم مۇمكىنمۇ؟ مۇمكىن ئەمەس ـ
تە! شۇڭا لاۋۇۋ ئاكىنىڭ ھىلىسى نەۋرىسىنى خۇدا قىلىۋالغانلىغى
ئەجەپلىنەرلىك ئەمەسكەن ـ دە! ئۇ بالا خەت يېزىۋاتقان ۋاقتىتا لاۋـ
ۋۇ ئاكا قاتتىقراق نەپەسمۇ ئالالمايدىكەن، يۆتىلى تۇتۇپ قالسا،
يېڭى بىلەن ئاغزىنى ئېتىۋالدىكەن. ئۇنىڭ يېنىدا كۆزنىمۇ قىمىرلاتـ
ماي تىكىلىپ تۇرۇپ، ئۇنىڭغا خۇددى ئاسمان ئىلاھىغا قارىغاندەك
قاراپ تۇرىدىكەن، بىرمەر كىشى مېڭىپ تارتىپ قالسا، ئۇ دەرھاللا
"ئاستىراق، بالا خەت يېزىۋاتىدۇ!" دەيدىكەن. ئۇ بالا بىر تەرەپتىن
خەت يازسا، بىر تەرەپتىن پۇشۇلداپ نەپەس ئالاتتى. بۇرنىدىن
چىققان دەمدە كىچىك چىراقنىڭ ئوتى لەپىلدەپ تۇراتتى. مەن
ئالدىغا كېلىپ سەپ سالدىم. ھەي، ھەي ∓ دىگەن خەتنى غەلىتە
يېزىپ قويۇپتۇ. مەن ئۇ بالىغا، ئۇ خەتنىڭ ئاستى ئىلمىگى سول تەرەپكە
قايرىپ كۆتىرىلىش كېرەك ئىدى، سەن ئوڭ تەرەپكە قايرىپ
كۆتىرىپ قويۇپسەن دېۋىدىم، لاۋۇۋ ئاكا بالىنىڭ ئىزا تارتىپ قالغاـ
لىغىنى كۆرۈپ رەنجىگەن ھالدا:

ـــ ئوڭ تەرەپكە قايرىپ كۆتەرسە نىمە بوپتۇ؟ ھە، ئوڭ تەرەپكە
قايرىپ كۆتەرسە نىمە بوپتۇ؟ سەن ئەپكەش كۆتىرىپ باقمىغانسۇ،
ئەپكەشنى ھەر ئىككى مۇرىسىدە كۆتەرگىلى بولىدىغۇ، ـــ دەپ
كەتتى.

بىەن ۋېنيۇ پىسكىدا كۈلۈۋەتتى.

ـــ ئۇ بالا ئائىلىسىدە ئەجدادىدىن تارتىپ چىققان تۇنجى "زىيا-لى" ئىكەن. لاۋۇۋ ئاكا، ـــ مەنـدە پۇل بار، چـوقۇم بۇ بالـىنى ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە ئالى مەكتەپـتە ئوقۇتۇپ، كىلىچەكتە كەنتىمىز-دىكىلەرگە يېزا ئىگىلىك تېخنىـكى قىلىـپ بېرىـمەن. ئوقۇپ بـىلىم ئېلىش كېرەككە كەلمەيدۇ، دەپ جۆيلىگەن كىم ئۇ، ئوقۇغانـلارنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدۇ، سىز تېخى كۆرمىدىـڭىز، يەرمۇ ئوقۇغانلارنىڭ گېپىنى ئاڭـلايـدىـغان بولۇپ قالـدى. دېخانـلار ئۆزگەردى. قاراپ تۇرۇڭ، ئۆزاققا قالماي، بۇرۇنقىدەك، دېخانلارنىڭ تەرەت قىلغۇسى كەلسا ئۆزىنىڭ ئېتىزلىغىغا يۆگەيدىغان ئىشـلار تېزلىكـتە تارىخقا ئايلىنىپ قالىدۇ.

پويىزنىڭ چاقى تاراقلاپ ئاۋاز چىقىـرىپ كېتىۋاتاتـتى. ئۇ گويا توختىماي "ئۆتۈپ كەتتى، ئۆتۈپ كەتتى..." دەۋاتـقاندەك ئىـدى. بىيەن ۋېنيۇ پويىزغا كۆپ قېتىم ئولـتۇرغان ئـدى، پويىز چاقـىنىڭ تاراقلىغان ئاۋازىدىن بىرەر نەرسە ئۇققاندەك بولاتتى.

چېـن تىيـدەن چارچـىغان ئـدى، بىراق ئۇنىڭ ئېچ-قارنـىنى تۆكۈپ ئارام تاپقاندىن كېيىن مەنمۇن بولغانلىغى بلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بايا تىنقى بىر دەم جىددىلەشكەن كۆڭـلى ئەمـدى تىنـجىپ، خۇددى ياز كۈنلىرى قاتتىق يامغۇردىن كېيىنكى زۇمرەتتەك ئوچۇق ھاۋاغا ئوخشاش ئېچىلىپ قالغان ئىدى.

بىيەن ۋېنيۇگە تۆيۇقسز ئېسىنىڭ بولۇپ قالـدى. چۈشەنـگەنـدەك ئۇ نىمە دەپ يېقىندىكىنى قويۇپ، يېراقتىكىگە يۈگرەيـدۇ؟ كىشىلەر ھەمىشە يېنىدىكى گۆھەرنى كۆرمەسـتىن، ئەكسىچە خـيالىدىكـىنى جاھىللىق بىلەن مۇشەققەت چېكىپ ئىزدەيـدۇ. ئۇ دېڭ يۈنـفادىن ئىزدەپ تېپىش مۇمكىن بولمىغان نەرسىنى چېن تىيـدەن، لاۋۇۋ

ئاكا، شۇنىڭدەك لاۋۇۋ ئاكىنىڭ نەۋرىسى ۋە يۇرتداشلاردىن تاپتى، ۋاھالەنىكى يەنە ئۇنى تېخىمۇ كۆپ جايلاردىن تاپقىلى بولىدۇ.

يېرىم كېچىدە، ئايال پويىز خىزمەتچىسى كىرىپ دېڭ يۈەنفانى ئويغىتىپ:

— باشلىق، پويىزدىن چۈشۈڭ، — دىدى.

دېڭ يۈەنفا ئورنىدىن تۇرۇپ، يۈك جازىسىدىن ئۆزىنىڭ يۈكلىرىنى ئالدى، چۈش دېگىنىغا چوڭقۇر چۆككەن ھەمراھىغا قاراپ قويۇپ، ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ خوشلىشىنىڭ ھاجىتى يوق دەپ ئويلىدى-دە ئۆزىنى يەڭگىل سەزدى.

ۋوگزال سەھنىسىدە كۈتۈۋالغۇچى ئورۇنىدىن قارشى ئېلىشقا چىققان ئىككى يولداشتىن باشقا ئادەم يوق ئىدى. ئۇلار كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، ۋوگزالنىڭ چىقىش ئىشىگىگە قاراپ ماڭدى.

دەل شۇ چاغدا پويىز گۈدۈگى ئۈزاق سىگنال بەرگەندىن كېيىن پويىز قوزغالدى. دەسلەپتە، دېڭ يۈەنفا پويىز بىلەن بىللە ماڭدى، لېكىن، پويىز سۈرئىتىنى تېزلىتىپ، ماڭغانسېرى ئىتتىكلىدى، كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقىچە دېڭ يۈەنفانى ئارقىغا تاشلىۋەتتى-دە، بىردەمدىلا قاپ-قارا تۇن قاراڭغۇسىدا غايىپ بولدى. لېكىن، ناھايىتى يىراقتىن، ئەڭ كەينىدىكى ۋاگوننىڭ ئاخىرقى چىرىغىنىڭ قىپ-قىزىل يورۇپ تۇرغانلىغىنى كۆرگىلى بولاتتى.

1983 - يىل 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنى گۈلاگيۈدە 1 - قېتىم يېزىلدى،
1984 - يىل 7 - ئاينىڭ 25 - كۈنى بېيدەيخېدا 2 - قېتىم تۈزىتىلدى.

ئاپتور ھەققىدە

جاڭ جيې، ئايال، 45 ياش. لياۋنىڭ ئۆلكىسىدىن. 1960 - يىلى جۇڭگو

خەلق داشۆسنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن 1 ـ ماشىنىسازلىق مىنستىرلىگىدە ئىشلىگەن. 1980 ـ يىل بېيجىڭ كىنو ئىستۇدىيىسىگە يۆتكىلىپ كېلىپ ئىشلىگەن. 1978 ـ يىلىدىن باشلاپ ھىكايىلىرى ئېلان قىلىنغان. ئۇلاردىن «ئورمانلىقتىن كەلگەن بالا» ۋە «كىم ئەڭ گۈزەل ياشايدۇ»لار ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 1978 ـ يىل ۋە 1979 ـ يىللىق مەملىكەت بويىچە مۇنەۋۋەر ھىكايىلەر مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

«تاللانغان ھىكايىلەر» ژورنىلىنىڭ
1984 ـ يىلىنىق 12 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **تەۋەككۈل سىدىق.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **سەمەت دۇگايلى.**

ئاجايىپ غارايىپ چۈش

سېرگېي مخالكوۋ

ئۇلۇغ چۆچەك يازغۇچىسى خانس كىرىستىئان
ئاندېرسېن خاتىرىسى ئۈچۈن

لېۋبا ئۈيقۇ خۇمارى ئىدى. ئۇ باشقا بالىلارغا ئوخشمايتتى، ئاخشىمى يېلىنمىسمۇ، سائەت ئون بولغان هامان ئۆزىلا كارۋاتقا چىقىپ ئۇخلاپ قالاتتى. بېشىنى ياستۇقىغا قويۇپلا، بىر تۈگۈلۈپ كۆزىنى يۇماتتى ـ دە، ئۈيقۇ دەريياسىغا غەرق بولاتتى، يەنە كېلىپ تاڭ ئاتقىچە ئويغانمايتتى. يېنىدا ئولتۇرغانلارنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ ـ لىرىمۇ، رادىيو ياكى تېلېۋىزور ئاۋازىمۇ ئۇنىڭ ئۈيقۇسىغا قالقىچە دەخلى قىلالمايتتى. ئۇ شۇنداق قاتتىق ئۇخلاپ كېتەتتىكى، ئەتە ـ گەندە قوڭغۇراقلىق كونا سائەت قاتتىق جىرىڭلاپ قاتتىق بۇرۇڭبۇ ـ تىلگەن پۇرژىننسى بوشاي دەپ قالغاندىلا ئاران ئويغىناتتى.

ـــ نىمە بولدۇڭ... ئەجەپمۇ قاتتىق ئۇخلاپ كېتىدىكەنسەنغۇ؟ ـــ دەپ سوراپ قالاتتى بەزىلەر.

ـــ مەن ھەمىشە بەكمۇ شىرىن چۈشلەرنى كۆرۈپ كېتىمەن، ـــ دەپ جاۋاپ بېرەتتى لېۋبا.

بۇ گەپ ھەقىقەتەن راست ئىدى.

ھەمىشە كۆرسەم دەيدىغان چۈشلەردىن بىرى

لیۇبا شەھەر ئىچىدىكى ئىنسى-جىن يوق مەيدانغا كەلدى، قەدىمىي قوڭغۇراق بىناسىدىن ئۆتۈپ، بىرمۇ ئادەم يوق يەنە شۇنداق بىر كوچىغا بۇرۇلدى، ئۇ ئويۇنچۇق ياسايدىغان بىر دۇكان-نىڭ دېرىزىسى ئالدىغا كېلىپ توختاپ قالدى. دېرىزە ئىچىگە ھەر خىل-ھەر ياڭزا ياغاچ قونچاقلار قويۇۋېتىلگەن ئىدى: بۇ قونچاقلار-نىڭ بەزىلىرى ئۆرە تۇرغۇزۇپ قويۇلغان، بەزىلىرى ياتقۇزۇپ قويۇلغان، بەزىلىرى مىخقا ئېسىپ قويۇلغان، بەزىلىرى تۇرلۇك شەكىل-دە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇلغان ئىدى: مەلىكىلەر ئېسىل لىباسلارنى كىيىپ پاخلان كۆزلىرىنى چىملىداتماي تىكىلىپ تۇراتتى، ئۇلارنىڭ ئۇزۇن كىرپىكلىرى ياراشمايي قالغان ئىدى؛ پادىچى باللار ۋە پادىچى قىزلار ياراشتۇرۇپ سەھرالقاردەك كىيىندۈرۈلگەن ئىدى؛ ئىسىل كىيىنگەن ئۇسۇلچى قىزلار قولىدىكى قوڭغۇراقلىق داپنى پىقىرىتىپ لەرزان ئۇسۇل ئويناۋاتاتتى؛ كۆمۈردەك قارا تەنلىك ئۇسۇلچى ئوغۇل-لار سىر بېرىلگەن قالپاق كىيىۋالغان ئىدى...لیۇبا ئورمان شايا‌تۇنلىرى ئارىغا ئېلىۋالغان قىزىل قالپاقنى تونۇپ قالدى. بىراق قۇش بۇرۇن-لۇق، ئاغزى كەپشەردەك يوغان ياغاچ قونچاق ئەسكەر كىشىنى ھەم-مىدىن بەك ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. دېرىزىنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى بۇلۇڭغا تۇرغۇزۇپ قويۇلغان بۇ ئەسكەر گۈناكاردەك سالپىيىپ تۇ-راتتى، ئۇنىڭ ئۇستى-بېشىغا بىر غېرىچ كەلگۈدەك توپا قونغان بولۇپ، ئۇ دەرت-ئەلەم ئىچىدە يىتىمسىراپ تۇراتتى.

دۇكاننىڭ ئىشىگى ھەم ئېتىلمىگەن ئىدى، لیۇبا ئىشكىنىڭ يوچۇ-غىدىن ئىچكىرىگە قاردى، تېرە پەرتۇق تارتىۋالغان بىر قېرى ئۇستا كىچىك ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئەمدىلا دۇكاندا ئويۇپ چىقارغان كىچىككىنە بىر ياغاچ كاللىنى بىر ياغاچ ئادەمنىڭ تېنىگە ئورنىتىۋا-

تاتتى. سېمىز بىر خوتۇن ئۇستامنىڭ يېنىغا دۆۋىلىنىپ كەتكەن قىرىندىنى ئەخلەت ئالغۇغا سۈپۈرتۈۋاتاتتى.

— بۇ غەلىتە نەرسەكەنى قاچانمۇ دېرىزىدىن ئېلىپ تاشلار-سەن، — دىدى ئايال، — بۇ ياڭاق چاققۇچ خېرىدارنى قاچۇرۇۋېتىدۇ. بۇنى كۆرگەنلا ئادەمنىڭ دۈكانغا كىرگۈسى كەلمەيدۇ...

— بىمەنە گەپ قىلمىغىنا خوتۇن، — دىدى ئۇستام تەمكىن ئولتۇرۇپ سىلىقىنا، — سەن بىلمەيسەن، ئۇنى مەن ياسىمىغان. بۇ چاققۇچ ماڭا ئاتامدىن قالغان، ئۇنىڭغا بولسا ئۇنىڭ ئاتىسىدىن يەنى چوڭ دادامدىن قالغان ئىكەن. بۇ ياغاچ ئەسكەرنى دەسلەپتە چوڭ دادام بىر سەرگەردان نەغمىچىدىن سوراپ ئالغان ئىكەن. ئۇ سەرگەردان نەغمىچى بولسا ئۇنى يىراق بىر دۆلەتتىن تېپىۋالغان ئىكەن... ئۇنىڭ نەرى غەلىتىكەن! ئۇنىڭغا قانداق قاراشنى بىلىش كېرەك.

— كېرىگى بارمىش تېخى! — دىدى خوتۇنى گېپىدىن يانماي، — ئۇنىڭ ئاغزىغا ياڭاقنى سېلىپ قويساڭ چېقىپ بېرىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغۇ؟ ئاۋۇ بالىت ئويناۋاتقان قونچاقنى تىزىپ قويساڭ ئوبدان بولماميتى! — خوتۇنى قاتتىق قەھەز قاپچۇق ئىچىدە تىك تۇرغان، شاپتۇل چېچىگى رەڭلىك بالىت كۆينەكلىك، كىشىنى جەلپ قىلارلىق قونچاقنى كۆرسەتتى، — ئۇ چاغدا خېرىدارلىرىمىز دەرھال كۆپىيەتتى. سېنىڭ چاققۇچىكنى بىراۋغا بىكارغا بەرسەمۇ ئالمايدۇ....

— ھەي ماتىلدا، دېرىزە ئالدىدا تۇرغان ئاۋۇ قىزچاقنى چاقىرىپ كىر، — دىدى لېۋبانى كۆرۈپ قالغان ئۇستام بىردىنلا، — ئاڭلاۋاتامسەن، ئاۋۇ قىزچاق كېتىپ قالغىچە چاققان چاقىرىپ كىر!

— سەن ئۇنى بىزنىڭ قونچاقلىرىمىزنى ئالدۇ دەپ يۈرەمسەن؟

— قىزچاقنى چاقىر، دۇكانغا كىرسۇن! — دىدى ئۇستام شۇنداقلا ئەمەس، بەلكى بۇيرۇق بىلەن.

— قىزىم! خالىسىڭىز، كىرىڭ... — دىدى كوت-كوت كەمپىر ئۆشكىتىن بېشىنى چىقىرىپ تۇرۇپ.

— رەھمەت، — دەپ جاۋاپ بەردى قىزچاق ناھايىتى ئەدەپ بىلەن.

— بىزنىڭ چال دېرىزىدىن سىزنى كۆرۈپتۇ، سىزگە گېپى بار-دەك، ئەگەر ۋاقتىڭىز بولسا، ھەم...پۇلىڭىزمۇ بولسا، مەرھەمەت!

كېيىنكى جۈملىنىڭ كېيىنكى يېرىمىنى كەمپىر قىزچاقنى ئۆيگە باشلاۋېتىپ پىچىرلاپ قويدى.

— ياخشىمۇ سەن! — دىدى قىزغا ئۇستام ئورنىدىن قوزغىلىپ قويۇپ، — مەن بىر قاراپلا قونچاققا ئامراقلىغىڭنى بىلىپ قالدىم. ئېتىڭ نېمە؟

— ئېتىم لىيۇبا، بىراق مېنىڭ قونچاق ئۆيناپدىغان ۋاقتىم ئۆتۈپ كەتتى.

— بىلىمەن، يېشىڭ ئېشىپ كەتتى. بىراق ماۋۇ قونچاقلارنى ياقتۇرىدىغانسەن. مەن 80 ياشقا بېرىپ قالغان بولساممۇ، تېخىچە بۇ نەرسىلەردىن ئايرىلالمايۋاتىمەن. مەن قونچاقنى سېتىش... ھەم ئۇچ پۈشغىمنى چىقىرىش ئۈچۈن ياسايمەن. قارىغىنا، مېنىڭ ياسىغانلىرىم نېمە دىگەن كۆپ! ئۆتكەن يىللاردا قانچىلىك ساتتىم دىگىنە، ساناپ تۇگەتكىلى بولمايدۇ! بۇ خېنىگۈل مەلىكىسىنى ياكى كەش كىمىۋالغان مۇشۇكنى كىم ياقتۇرمايدۇ دېيەلەيسەن؟ ھەي، قىزىم... بۈگۈن كەمپىر بىلەن ئىككىمىز بىراۋغا چوقۇم بىر ياغاچ قونچاق تەقدىم قىلىشىمىز كېرەك. بىزنىڭ بۇ مەھەللىدە شۇنداق

قائىدە ـ رەسمىيەت بار. بىر يىلدا بىر قېتىم بولاتتى. بۇگۈن دەل قونچاق تەقدىم قىلىدىغان كۈننىڭ ئۆزى!

كەمپىر ئېرىگە تازا بىر ئالىيىپ قويدى.

ـــ قېنى، خالىغىنىڭچە بىرەرسىنى تاللىغىن، ـــ دىدى ئۇستام گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ.

ـــ ئۆزى تاللىسۇن، تازا ياخشى كۆرىدىغانىدىن بىرنى تاللىۋالسۇن، ـــ دىدى سېمىز كەمپىر تەنە بىلەن.

ـــ پۈلۈم يوق، ـــ دىدى لىيۇبا ئاستاغىنا پىچىرلاپ.

ـــ ساڭا بىر ياغاچ قونچاق تەقدىم قىلماقچى بولغان ئادەم سەندىن پۈل ئېلىپ نېمە قىلاتتۇق! قايسىنى يارىتىڭ...بىز ياشىنىپ قالغان ئادەملەر دەرەك ـ بىشارىگە ئىشىنىمىز، تارتىنماي تاللاۋەر، ـــ دىدى ئۇستام خۇش كەيپىيات بىلەن.

لىيۇبا دۇكاننىڭ تۆت تېمىغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ئۇستامنىڭ تەكچىلىرى ۋە پۈكىيىدە كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان ياغاچ قونچاقلار دۆۋىلىنىپ كەتكەن ئىدى، قايسىسىنى تاللاش كېرەك؟

ھايىت ـ ھۇيىت دېگىچە لىيۇبا بىرنى تاللىدى.

دېرىزە ئېچىگە قويۇلغانلاردىن تاللاشقا بولامدۇ؟ دېرىزىنىڭ ئەڭ ئىچكىرى بۇلۇڭىدىكى...ئاۋۇنى.

ـــ قايسى قونچاقنى دىدىڭ؟ ـــ دەۋەتتى ئۇستام گويا چۈشەنمىگەندەك قىلىپ، ئاندىن خوتۇنىغا مەنىلىك بىر قاراپ قويدى.

ـــ ئىچكىرىسىدىكى...ئاۋۇ ياغاچ ئەسكەر، ـــ دىدى لىيۇبا دېلىغۇل بولۇپ.

ـــ ياڭاق چاققۇچقا كۆزۈڭ چۈشتىمۇ؟

ـــ ھەئە.

— ئۇنىڭدىن ياخشىراغىنى تاللىيالمىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سوراپ قويدى كەمپىر مۇغەمبەرلىك بىلەن.

— ياڭاق چاققۇچىنى ئېلىپ كەتسەم بولامدۇ...ئەگەر كۆزۈڭلار قىيسا، — دىدى لىۋبا سۆزىنى تەكرارلاپ.

— ئال، قىزىم، ئال! — دىدى ئۇستام ئۇنىلۈك ئاۋاز بىلەن، ئاندىن خوتۇنىغا قاراپ كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، — سەن ئۇنىڭغا ھەمرا بولساڭ، ئۇ يېتىمسىرەپ قالمايدۇ. ئالە، ياڭاق چاققۇچىمىزنى ئال! دەل جايىدا تاللىدىڭ. ساڭا قايسى مەلىكە تەڭ كېلەلەيسۇن؟ تەڭ كېلەلمەيدۇ ھەرگىز!

بووۋاي دېرىزىدىن ياغاچ قونچاقنى ئالدى، ئۇنىڭ ئۇستىدىكى توپا-چاڭلارنى سۈرتۈۋېتىپ لىۋباغا بەردى.

كەمپىر ئېرىگە سېھرىلىك بىر قاراپ قويدى-دە، ئىچىدە خوشال بولغانلىغىنى بىلدۈردى.

— رەھمەت، — دىدى لىۋبا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، ئاندىن ياڭاق چاققۇچىنى كۆكرىگىگە چىڭ بېسىپ دۈكاندىن چىقىپ كەتتى.

— ئاخىرى قۇتۇلدۇڭ ئۇنىڭدىن، — دىدى ئۇستام خوتۇنىغا، — سەن تېخى ئۇنى ھېچكىمنىڭ ئالمايدۇ دەۋاتاتتىڭغۇ. ئەمدى ئۇنى ئىككىنچى قايتۇرۇۋالالمايمىز! مەن گويا بىرەر يېقىن ئادىمىمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك بولۇۋاتىمەن... بىراق ياڭاق چاققۇچ زىيان تارتمايدۇ! ئۇ ئەمدى قىزچاق بىلەن دوست بولۇپ قالسۇن، قىزچاق ئۇنىڭ يېتىمسىراپ قالغانلىغىنى پەملىگەن، ئەمدى ئۇ سېھىرلىك تىل-ئازارىڭدىن تۇڭەل قۇتۇلدى!

سېھىرلىك كەمپىر ماتىلدا زۇۋان سۈرمىدى.

لیۇبا ئويغاندى، قوڭغۇراق جىرىڭلىمغان ئىدى. كوچا يەنىلا قاپ-قاراڭغۇ. تازا بىر ئەسنۇپلىپ، بىر ئۆرۈلۈپ، كۆزىنى يۇمدى-دە، چۈشى يەنە داۋاملاشتى.

لیۇبا ياغاچ قونچاقنى تېخىچە كۆكرىگىگە مەھكەم بېسىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ خۇددى ئىگىز بىنالار ئوتتۇرىسىغا قېزىلغان چوڭقۇر خەندەكتەك قاپ-قاراڭغۇ ئۇزۇنچاق بىر كوچىغا كىردى. كوچىدىن بۇرۇلۇپ، بۇرىمىسىمان تار پەلەمپەي بىلەن يات بىر ئادەمنىڭ بىناسىنىڭ ئۈستىگە چىقتى-دە، قىڭغىيىپ قالغان بىر ئىشكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ قالدى. بىر ئويلىنىۋېلىپ...ئىشكىنى ئېچىپلا ئۆيگە كىردى.

ئاي نۇرى بۇ ئامبارنى خۇددى ئەينەكتەك يورۇتۇۋەتكەن ئىدى. دېرىزىدىن پۈتۈن شەھەرنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىنى كۆرگىلى بولاتتى.

ئەسكى-تۇسكى نەرسىلەر دۆۋىلىشىپ كەتكەن بۇ ئامبارنىڭ بىر بۇلۇڭىدا بۇرجىگى مىس چەمبەر بىلەن تېڭىلغان بىر ئەسكى ساندۇق تۇراتتى. چىقىۋېتىلگەن چىنە-قاچا دۆۋىلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئەۋرىشكە ئۈچۈن تۇرغۇزۇلغان ئۇزۇن پۈتلۈق بىرئاق تۇرنا دېرىزە سىرتىغا قاراپ تۇراتتى. بۇ تۇرنىنىڭ ئاي نۇرىدا ئەينەكتەك پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرىگە قارىسىڭىز ئۇنى تىرىكمىكىن دەپ قالاتتىڭىز.

لیۇبا ياڭاق چاققۇچنى تىزىغا قويۇپ ئەسكى سانىدۇقتا بىر دەم ئولتۇردى-دە، بىردىنلا يىغلىۋەتتى...يانچۇغىدىن ياغلىغىنى ئېلىپ يېشىنى سۈرتتى. مۇنچاقتەك بىر تال ياش خۇددى لەمپە-پىشايۋانـ

دىن چۇشكەن سۇ تامچىسىدەك ئېقىپ ياغاچ ئەسكەرنىڭ مەڭزىگە چۈشتى.

لىۋبا يېشىنى سۈرتۈپ، بۇرنىنى ئېرتتى. شۇ ئەسنادا تىمتاس بۇ ئۈيدە بىراۋنىڭ:

— مەڭزىمنى ئېرتىۋەتسىڭىز ياخشى بولماميتى؟ — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

لىۋبا ھەيران بولۇپ ئارقىسىغا قارىدى.

— كىم بار بۇ يەردە؟

— مەن بار، مەن سىزنىڭ تىزىڭىزدا، — دېگەن بايىقى ئاۋاز ئاڭلاندى.

لىۋبا چۆچۈپ كەتتى-دە، سەكرەپ قوپۇپ ئىشىكىگە كەلدى، ياغاچ قونچاق يەرگە چۈشۈپ كەتتى.

— توختاپ تۇرۇڭ، — دېدى يېنىك ئاۋاز بىلەن يېلىنىپ، — تۇرۇپ تۇرۇڭ، لىۋبا... مېنى تاشلاپ كېتىپ قالماڭ!

قىزچاق مىدىر-سىدىر قىلمىدى. ياغاچ ئەسكەر گەپ قىلىۋاتقان ئىكەن-دە.

— مېنىڭدىن قورقۇۋاتامسىز؟ مېنى زىيان-زەخمەت يەتكۈزۈپ قويارمىكىن دەمسىز؟

لىۋبا ئۇن چىقارمىدى. ياغاچ قونچاقنىڭ ئادەمدەك گەپ قىلىپ باققانلىغىنى زادىلا ئاڭلاپ باقمىغان ئىدى.

— يېقىنراق كېلىڭ... بىر-ئىككى ئېغىز گەپلىشەيلى، — دېدى ياڭاق چاقۇچ يېلىنىپ، — غەلىتە گەپ، مەن بىلەن گەپلەشمەمسىزا؟ بۇ گەپچە، مەن گەپ قىلالايدىغان بولۇپ قاپتىمەن، سىز گەپ قىلالمايدىغان بولۇپ قاپسىز-دە.

ـــ سز كم بولسزكن؟ ـــ دىدى ليۇبا قورقۇنچ بىلەن.

ـــ مەنمۇ؟ مەن ياڭاق چاققۇچ... ئاغزىمغا ياڭاق سالسا، چېقىپ بېرىسەن. بۇرۇن ياڭاق چاقىقۇچ ئەمەس ئىدىم. بىر زامانىلاردا يىگىت... ئەسكەر ئىدىم. كېيىن ئەپتىسىز بولدۇم. ئىسىم مىلو. بۇنىڭغا ئۇزاق زامانلار ئۆتتى...قانچە زامان ئۆتكەنلىگىنى ئۆزەمۇ بىلمەيمەن. مەندىن قورقماڭ!

خەتەر يوقلۇغىنى بىلگەن لىۇبا ياڭاق چاققۇچىنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنى يەردىن ئېلىپ ئورۇندۇققا قويۇپ قويدى.

ـــ قورقمايمەن ئەمدى...بىراق گەپ قىلالايدىغان ياڭاق چاقىقۇچنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدىم!

ـــ ئۇقتۇم، ـــ دىدى قونچاق ئەسكەر، ـــ ئىشىنىڭكى، مەن سىزگىلا گەپ قىلالايمەن...مېنى تاشلاپ كەتمەڭ!

ـــ سەن بۇرۇن ئەسكەر بولغان ئىكەنسەن، ئىسمىڭ مىلو ئىكەن... كېيىن ئەپتىسەرمۇ بولغان ئىكەنسەنغۇ؟ قانداقسىگە ياڭاق چاقىقۇچقا ئايلىنىپ قالدىڭ؟

ـــ بۇ بىر ئېچىنىشلىق كەچۈرمىش، ـــ دىدى قونچاق ئۇدۇللا جاۋاپ بەرمەي.

ـــ ئاڭلاپ باقاي! مەن پاجىئەلىك ھىكايىلەرگە قىزىقمەن...

ـــ ئاڭلاپ قويۇش ھېچقانچە گەپ ئەمەس، بىراق بۇ ئىش ئۆزۈز بېشىدىن كەچۈرگەنلەر ئۈچۈن ئازاپ.

ـــ ئەلۋەتتە شۇنداق، قېنى ئاڭلاپ باقايچۇ.

ـــ بوپتۇ ئەمىسە، ـــ دەپ رازىلىق بىلدۈردى ياڭاق چاققۇچ، ـــ قۇلاق سېلىڭ گېپىمگە... بۇرۇن مەن ژاركونىتا دېگەن بەختلىك بىر ئەلدە تۇرمۇش كەچۈرەتتىم. بۇ ئەلنى ھېچقانداق خەرىتىدىن

تاپقىلى بولمايدۇ، بۇ ئەل قار ئېلى بىلەن قەن-گېزەك ئېلىگە يېقىن خوشنا ئىدى.

— شۇنداق مەملىكەتمۇ بولامدۇ؟ — دەپ ھەيران بولدى لېيۇبا.

— مەن ئەزەلدىن يالغان گەپ قىلىپ باقمىغان، — دىدى ياڭاق چاقچۇچ رەنجىپ، — بۇ خۇددى ھازىر مەن سىزگە گەپ قىلىۋاتقانغا ئوخشاش ھەقىقى ئەھۋال....ئاڭلىغۇڭىز كەلسە، ئەمدى گېپىمنى ئۈزۈۋەتمەڭ!

— ماقۇل...

— بىزنىڭ مەملىكىتىمىزنى ھەممە ئادەم نىكولاس دەپ چاقىرىدىغان بەكمۇ خۇشخۇي بىر ئادەم ئىدارە قىلاتتى. بۇ ئادەم قەن-گېزەك پادىشالىغىنىڭ ئايال پادىشاسى II بىلەن توي قىلىشقا كېلىشىپ قويغان ئىدى. بۇ مەلىكە كېچىگىسىنىلا قەن-گېزەكىكە ئامراق ئىكەن.

— ماڭا ئوخشاش ئىكەن!

— يەنە گېپىمنى يېرىدىڭىز... — دەپ ئاچچىغلانىدى ياڭاق چاقچۇچ، — مەن گېپىمنى يېرىۋەتمەڭ دىدىمغۇ! ئەگەر بىرلا ئازغىنىپ كەتسەم، گېپىمنى تاپالمايسىز. چۈنكى بۇ ئۈزاق-ئۈزاق زامانلاردىن بۇرۇن بولغان ئىشلار!...

— ئەپۇ قىل، مىلو! — دىدى لېيۇبا، — ئەمدى گەپ قىلمايلى، ماقۇل.

مىلو زېھنىنى يىغىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— بىر كۈنى چاشقان دۆلىتىنىڭ ئەسكەرلىرى دۆلىتىمىزگە بېسىپ كىردى. شۇنچە باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلغان بولساقمۇ، دۈشمەن كۆپ، بىز ئاز بولغانلىغىمىز ئۈچۈن، مەغلۇپ بولدۇق. ئېچىنىشلىق

لىق مەغلۇبىيەتتىن كېيىن، نىكولاس چاشقانلارغا تەسلىم بولدى ھەم چاشقان پادىشالىغىنىڭ پادىشاسىغا ساداقەتلىك بىلدۈردى. چاشقانلار پادىشاسى زەھەرلىك سېھرى ئىشلىتىپ، ئاجىز نىكولاسنى باخشىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى ھەمدە ئۇنى ئەس-ئەقلىدىن مەھرۇم قىلدى. نىكولاس توي قىلىش كېلىشىمى تۈزگەن قەن-گېزەك ئېلىنىڭ ئايال پادىشاسى II نى ئۇنىتۈدى-دە، ئۇنى زادىلا ياخشى كۆرمەيدىغان ئۇسۇلچى قىزنى ئەمرىگە ئالماقچى بولدى. ئۇسۇلچى قىز پارلىپا نەمە بولسا بولسۇن، مېنىلا سۆيەتتى.

— ياڭاق چاقىۋچىنى سۆيەمدا؟ — دەپ ۋاقىرىۋەتتى لىيۇبا، — ئۇ مۇنداق ھەيرانلىقنىڭ ھىكايىچىنى رەنجىتىپ قويۇشنى ئويلىمىغان ئىدى.

— ياڭاق چاقىۋچ ھىكايىنى توختىتىپ لىيۇباغا ئالىيىپ قويدى:

— ھەئە، مېنى سۆيەتتى! لېكىن بۇنىڭ ياڭاق چاقىۋچ بىلەن نەمە مۇناسىۋىتى بولسۇن؟ ئۇ چاغدا مەن ژاركونتا دۆلەت ئارمىيىسىنىڭ كاپىتانى بولۇپ، ياش ئىدىم... كىشىلەرنى جەلپ قىلالايتتىم.

— كېچىرگىن، — دىدى لىيۇبا ئەپۇ سوراپ، — مەن سېنى رەنجىتىمەكچى ئەمەستىم.

— رەنجىمىدىم.

— كېيىن قانداق ئىشلار بولدى؟

— نىكولاس مېنىڭ ئۇنىڭ پارلىپا بىلەن توي قىلىشىغا كاشىلا بولۇشۇمدىن قورقۇپ، مېنى ياغاچ ئەسكەرگە، قونچاققا ئايلاندۇرۇپ قويدى! قونچاقنى ھەممەر سىرتىغا ئېلىپ چىقىپ سېسىق ئۆرەككە تاشلىۋەتكەن ئىدى. مېنى بىر سەرگەردان نەغمىچى ئېلىۋالدى. بىز ئىككىمىز دۇنيانى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە كەزدۇق...

— شۇندىن بۇيان گەپ قىلىپ باقمىغانمۇ؟

— ئەزەلدىن تىنىماي گەپ قىلىپ كەلدىم، — دىدى ياڭاق چاقىۋېچ پەخىرلىنىپ، — ئەمما گېپىمنى ھېچكىمۇ ئاڭلىيالمىدى. بۇ زەھەرلىك سېھرىنىڭ كاساپىتى. مېنىڭ گېپىمنى ماڭا ئېچىنى ئاغرىتقان باللاردىن باشقا ھېچكىم ئاڭلىيالمايدۇ. بىر بالا مېنى تېپىۋالدى ھەم ماڭا ئېچىنى ئاغرىتتى. ئەمما مېنىڭ يۈزۈمگە بىر تال ئېچىنغان ياش تامچىسى تامچىلىشى كېرەك ئىدى...باللار مېنىڭ بېشىمدا تۇرۇپ يىغلاپ باقمىدى، ئۇلار كۆلۈپلا تۇراتتى! بۇگۈن ئەنە شۇنداق بىر تامچا ياش تۆكۈلدى...

— سېنىڭچە، مەن شۇ بالىمۇ؟ — دەپ سوردى لىيۇبا.

— ئەلۋەتتە، — دىدى ياڭاق چاقىۋېچ، — سىز گەپ قىلغانلىغىمنى ئاڭلىدىڭىزغۇ، شۇنداقمۇ؟ ئاڭلىدىڭىزغۇ... مەن ئۇمىدسىزنىمۇ ئۈزگەن ئىدىم. بەكمۇ بەختلىك ئىكەنىمەن، ھەممە قونچاق ئېچىدىن پەقەت مېنىلا تاللىۋالدىڭىز ھەم مېنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىڭىز... رەھمەت سىزگە!

لىيۇبا ياڭاق چاقىۋېچنىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى.

— سەن ھىلىقى دۆكاننىڭ دېرىزىسى ئېچىدە كېچە-كۈندۈز ئۆرە تۇرىدىكەنسەن، ئۇستى-بېشىڭ چاڭ-توپا بولۇپ كېتىپتۇ. يەنە كېلىپ جازاغا تارتىلغانىدەك ئېچىرىسىدىكى بۇلۇڭدا تۇرىدىكەنسەن...

— سېمىز كەمپىر ماتىلدا زادىلا ئۇستى-بېشىمنى سۈرتۈپ قويغان ئەمەس. ماڭا كۆز قىرىنىمۇ تاشلاپ قويمايدۇ، — دىدى ياڭاق چاقىۋېچ ئەلەم بىلەن، — ئۇ مېنى باللارنى قورقىتىپ قاچۇرۇۋېتىدۇ، دەپ مەندىن رەنجىپلا يۈرەتتى. سىز دېرىزە ئالدىغا كەلگەندە،

بۇرۇن يۇرىگىم بار جاي مەدرىلغاندەك بولغان ئىدى، سىزنىڭمۇ يالغۇز قالغانلىغىڭىزنى سەزدىم...

— توغرا دەيسەن، — دەپ تەستىقلىدى لىيۇبا، — مېنى چۈشەنىدىغان ئادەم يوق ئىكەن.

— ماڭا ئاخىرغىچە يارىدەملىشەمسىز؟ — دەپ سورىدى ياڭاق چاققۇچ.

— ئەلۋەتتە، — دەۋەتتى لىيۇبا ئويلىمايلا، — بىراق مەن نېمە قىلىپ بېرىمەن؟

— دېرىزە يېنىدا سىرتقا قاراپ تۇرغان ئاق تۇرنىنى كۆردىڭىزمۇ؟

— ئەۋرىشكەمۇ؟ كۆردۇم.

— بۇ ئەۋرىشكە ياغاچ ئادەم ماڭا ئوخشاش نەرسە. ئاق تۇرنا خىسلەتلىك قۇش. مېنى ئۇنىڭ دۇمبىسىگە قوندۇرۇپ قويۇڭا.

لىيۇبا ياڭاق چاققۇچنى ئاق تۇرنىنىڭ دۇمبىسىگە ئېلىپ قويىدى، خۇددى ئۇچىدىغاندەك بولۇپ ئىككى پۇتىنى كەرگىلى تۇردى...

بۇ تاسادىپى ئۆزگىرىشتىن قورقۇپ كەتكەن لىيۇبا كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالدى. كۆزىنى ئېچىپ قارىغىدەك بولسا، تۇرنىنىڭ دۇمبىسىدە ياغاچ ئەسكەر ئەمەس، بەلكى ھەيۋەتلىك ياش ئەپىتىسەر ئولتۇرۇپتۇ. يەنە كېلىپ ئاتقا مىنگەندەك مىنىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— رەھمەت سىزگە، — دىدى ئەپىتىسەر لىيۇباغا قولىنى ئۇزىتىپ، — كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولسۇن! ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، دوستىڭىز سىزگە مەڭگۈ مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ.

— توختا، ملو! — دەپ ۋاقىرىدى لىيۇبا، — مەن سېنىڭ بىلەن

بىللە ئۇچۇپ كېتىمەن!

ــ بولمايدۇ، ــ دىدى مىلو مۇلايىمغىنا، ــ سىزنىڭ بۇ يەردە ئۆيىڭىز بار، ئۆيىڭىزدىن ئايرىلىماڭ، ئەتە ئەتىگەندە مەكتەپكە بارىسىزغۇ تېخى!

ــ ئۆيدىكىلەر مېنى چۈشەنمەيدۇ، سېنىڭ بىلەن بىللە كېتىمەن! ــ دىدى قىزچاق جاھىللىق بىلەن.

ــ بۇ يول خەتەرلىك!

ــ چاشقاندىن قورقمايمەن!

ــ مەن ئۇلار بىلەن ئېلىشىمەن!

ــ مەن سېنىڭ بىلەن بىللە بولىمەن...

ــ مەن ئۇلتۇرۇلۇشۇم مۇمكىن.

ــ مېنىمۇ ئۇلتۇرۇۋەتسۇن مەيلى...

ــ نېمە قىلسام بولار، ــ دىدى ئىلاجسىز قالغان ئەپىتسەر، ــ سىز تېخى كىچىك بالا تۇرسىڭىز!

ــ پاتراق چوڭ بولارمەن! يەنە... ئېيتىشقا تىلىم بارمايۋاتىدۇ. سەن ماڭا مىننەتدارلىق بىلدۈرمەكچىغۇ، ئەمدى تېنىۋالدىڭما نېمە؟ ساڭا مەڭگۈ مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن دەپ ئۆزەڭ ئېيتقانتىڭغۇ...

ــ مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن ھەم مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشۇم كېرەك! ــ دىدى مىلو ئامالسىز، ــ ئەمىسە سىزنىڭ دېگىنىڭىزچە بولسۇن، بىراق سىزدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلمايمەن دەپ قەسەم بېرىڭ ھەمدە مەن نېمە قىل دىسەم، شۇنى قىلسىز!

ــ قەسەم... قەسەم ئىچتىم، ــ دىدى لېيۇبا شۇ ھامان بىتاقەت بولۇپ تۇرغان تۇرنىغا مىنگەشتى. تۇرنا يۇلتۇزلار ۋالىلداپ تۇرغان دېرىزە سىرتىغا ئۇچۇپ ئاتتى...

ـــ مەھكەم يېپىشىڭ! ـــ دېدى ملو.

لېۋبا ملونى ئارقىسىدىن مەھكەم قۇچاقلىۋالدى.

ملو قول شلتىپ بۇيرۇق بەردى، تۇرنا خۇددى قەپەزدىن ئېتىلىپ چىققاندەك ئىككى ئەزىمەتنى مىندۇرۇپ ئوچۇق دېرىزىدىن ئېتىلىپ چىقتى....

سائەت جىرىڭلىدى، بۇ سائەت ھەمىشە لېۋبا تازا شىرىن چۈش كۆرۈۋاتقاندا ئۇنىڭ چۈشىنى بۇزۇۋېتەتتى. لېۋبا ئويغانىدى، ئۇ بىر ھازاغچە نىملەرنى كۆرگەنلىگىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەلمىدى: تېخى ھىلىلا قاتتىق ئۇيقۇغا پاتقان شەھەر ئاسمىندا ئۇچۇۋاتاتتى، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان ئاي نۇرلۇق چىمەنزارلىق ئۇستىدە پەرۋاز قىلىۋاتاتتى، يامغۇرلۇق بۇلۇتنى سۈرۈپ كېتىۋاتاتتىيۇ، قانداقلارچە ئۆز كارۋىتىغا قايتىپ كېلىپ قالغاندۇ! دەرھال قوپۇش كېرەك ئىدى، دەرھال قوپمىسا، كىيىملىرىنى كىيمىسە، يۇز ـ كۆزىنى يۇمىسا، ناشتا قىلمىسا، مەكتەپكە كېچىكىپ قالاتتى.

لېۋبا ئۇيقۇچان ئىدى، كېچىنىڭ كېلىشى ئۇنىڭغا بۆلەكچە راھەت ئېلىپ كېلەتتى. شۇ كۈنى ئۇ يەنە ئۇيقۇ دېگىزىغا غەرق بولىدىغان كېچىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتتى.

چۈش داۋاملاشتى

ئورمانلىق ۋە كۆللەر ئۇستىدە، ئېتىز ـ ئېرىق ۋە دەريالار ئۈستىدە، ئاق قارغا پۈركەنگەن تاغ چوققىلىرى ئۇستىدە گويا ئاق

قاردەك بىر تۇرنا ئىككى ئەزىمەتنى مندۇرۇپ قانات قاقماقتا ئىدى.

ئىككى ئەزىمەت پايانسىز ئاق قار قوينىغا كېلىپ تۇرنىدىن چۈشتى. لېيۇبانىڭ كۆزى قاماشتى: ھەممە تەرەپنى كۈمۈش نۇر قاپلىغان ئىدى. "خەير-خوش" دىگەندەك قىلىپ، كۆز-كۆر ئاۋاز چىقتى-دە، تۇرنا كۆكتە كۆزدىن غايىپ بولدى.

— نەگە كېلىپ قالدۇق؟ — دىدى لېيۇبا.

— ئاق قار پادىشالىغى، — دىدى مىلو، — ئاڭقىرالمىدىگىزمۇ تېخىچە؟ توڭلاپ كەتمىگەنسىز؟

لېيۇبا جاۋاپ بېرىپ بولغىچە دەرەخلەر ئۈستىدىكى قار ئۇچقۇندىلىرى چۈشۈپ ئۇلارنى قار كىمخاۋىغا ئوراپ قويغاندەك بولدى. شۇ ھامان قاياقتىندۇر زۇمرەتسىمان مۇز ئاتلار تارتقان زۇمرەتسىمان چانا كېلىپ قالدى. مىلو لېيۇبانى يېنىغا ئالدى-دە، قار-شۇرغانلىق تامانغا قاراپ يول ئالدى.

— ئاق قار پادىشالىغىنىڭ پادىشاسى بىزگە بەكمۇ غەمخورلۇق قىلىدۇ، — دىدى مىلو چاننى ھەيدەپ كېتىۋېتىپ، — قانداقمۇ ئۇنى مۇزدەك سوغاق دىيىشكە بولسۇن!

ئۇلار شۇنداق مېڭىۋەردى-دە، بىردەمدىن كېيىن قار بىلەن بىر تەن بولۇپ كەتتى. لېيۇبا ۋاقىراپ تاشلىدى:

— قارا، مىلو، ئالدىمىزدىكى... نېمە؟

— مۇز ئۇردا، — دىدى مىلو، — بىز بارىدىغان جاي دەل ئاشۇ... ھەي تاڭەي، ئۇلار بىزنى قانداق كۈتۈۋالاركىن؟ مېنى ئەسلىيەلەرمۇ؟ ئالاھەزەل ئۇنتۇپ قالغاندۇر؟...

— سەن بۇرۇن بۇ يەرگە كېلىپ باقتىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى لېيۇبا.

— برقانچه قېتىم كەلگەن، — دېدى مىلو، — كەلگەن... ئېنىقراق ئېيتسام ژاركونتا دۆلەت ئارمىيىسى بىلەن بىللە كەلگەن.

مۇزدىن ياسالغان ئالتۇن قوڭغۇراقلىق سارايدا ئاق قار خانىشى كۆينىكىم مۇزغا چاپلىشىپ قالمىسۇن دەپ مۇز ئورۇندۇغىدىن پات-پات قوزغىلىپ قوياتتى. خانىش ئاق قار پادىشالىغىنىڭ پادىشا ئېرى بىلەن يانمۇ-يان ئولتۇراتتى. خانىش ئاق كۆرپە جۇۋىسىغا ئورۇنۇپ ئولتۇرغان بولسىمۇ، توختىماي ھەپىچۇش قىلىپ تۇرغاچقا، پادىشا ئۇنىڭغا ئەپچىللا ئاق قولياغلىق سۇناتتى.

قار ئۇچقۇندىلىرى مۇز تېپىلىش مەيدانىدىكى مۇز مەيدانغا ئوخشاش مۇز مەيدانىدا ئەپچىل سازغا جورا بولۇپ خىلمۇ-خىل سياقتا ئۇسۇل ئوينىماقتا ئىدى.

— ئاۋۇ كېلىۋاتقانلار كىم؟ — دېدى پادىشا خوتۇنىغا ئۇدۇل كېلىۋاتقان مىلو بىلەن لىيۇبانى كۆرسىتىپ، — جىم، توختاپ تۇر... ھە، ژاركونتا دۆلىتىنىڭ ئەپتىسەرى مىلوغۇ دەيمەن! ئېسىڭگە كەلگەندۇ خېنىم؟ دەل شۇنىڭ ئۆزى...

— ياق، ھەرگىز ئەمەس! — دېدى خانىش، ئانىدىن مۇز دۇر-بۇننى ئېلىپ قارىدى-دە، — توغرا جېنىم، توغرا دەپلا، مىلوەك تۇرىدۇ... بىراق شۇنچە يىللاردىن بېرى ھېچبىر ئۆزگەرمەپتۇ! يەنىلا بۇرۇنقىدەك چەبدەس، ياش تۇرۇپتۇيا! ئەلۋەتتە، مىلونىڭ ئۆزى،... ئۇنىڭ بىلەن بىللە بىر قىزچاق كېلىۋاتىدۇغۇ! ھەپچۇش!

پادىشا ئۇنىڭغا ئەپچىللا قولياغلىق سۇندى.

مىلو بىلەن لىيۇبا پادىشا ئالدىغا كەلدى.

— ئوبدان تۇرغانلا پادىشا ھەزرەتلىرى! — دېدى مىلو تەكەلۈپ بىلەن سالام بېرىپ.

— هارمىغايسىز، ئۇزاق يىللار غايىپ بولغان كىشى! — دىدى پادىشا مىلونىڭ دولىسىنى پوپۇلاپ، — بىزنىڭ كۆرۈشمىگىنىمىزگە قانچە يىللار بولغاندۇ؟ ئۇزاق يىللار بولدى! بۇ سىزنىڭ قىزىڭىزمۇ؟

— ياق، بۇنىڭ ئىسمى لىيۇبا، مېنىڭ دوستۇم بولىدۇ، — دىدى مىلو.

لىيۇبامۇ تازىم قىلدى، بىراق ئەزەلدىن پادىشا دىگەننى كۆرۈپ باقمىغاچقا، هودۇقۇپ كېتىپ، ئانچە تەكەللۇپ بىلدۈرەلمىدى.

— ماڭا يېقىن كەلمەڭ قىزچاق! مەن قانتىتق زۇكام...، — دىدى خانىش ئىتتىكلا هەم ياغلىق بىلەن ئاغزىنى ئېتىۋالدى.

— مىلو دوستىگىزنى، توغرىسىنى ئېيتسام، مەھبۇبىگىزنى كۆرۈپ بەكمۇ خوش بولدۇق، — دىدى پادىشا بوم ئاۋاز بىلەن، — راستىنى ئېيتسام، مەن ئۇششاق باللار بىلەن مۇئامىلە قىلالمايمەن، چۈنكى مەن ئۇلارنى چۈشەنمەيمەن. ئېيتىگا، شۇنچە يىللاردىن بۇيان نەلەردە يۈردىگىز؟ ئەمدى يەنە نەگە بارماقچى؟

— ژاركونتا دۆلتىگە!

— ژاركونتا دۆلتىگە؟! — دىدى پادىشا هەيران بولۇپ.

— ژاركونتاغا بارامسىز، — دىدى خانىش چۆچۈپ كېتىپ.

— هەئە، — دىدى مىلو كەسكىن هالدا، — ۋەتىنىمنى ئازات قىلىمەن، مەھبۇبىمۇ شۇ يەردە...

— باتۇرانە ئىرادە! — دىدى پادىشا بېشىنى لىڭشىتىپ، — ئۇ يەردە سىزنى قانداق ئاقىۋەتلەر كۈتۈپ تۇرغانلىغىنى بىلەمسىز؟ — پادىشانىڭ تاجى قىڭغىيىپ قالدى.

— يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم! مەن ئەسكەرغۇ؟

— بىز بىلەن بىللە ئۆتۈڭ، بىزمۇ بەك زېرىكىپ كەتتۇق، —

دىدى خانىش يىلىنىپ **راق.**

ــ بۇ يەر بەك سوغاق ئىكەن، ــ دەۋەتتى لىۋبا ئۈدۈلغىلا.

ــ مەن ئۆزەممۇ مۇزدەك قېتىپ قالاي دىدىم، بەزىلەر سوغاقىقا چىداش قىيىن دەيدىكەن، ــ دەپ لىۋباغا پىچىرلىدى خانىش، ــ ئاق قار پادىشاسىغا ياتلىق بولۇشتىن ئىلگىرى مەن قۇياش پادىشالىغىنىڭ مەلىكىسى ئىدىم. باشقىلار تونۇشتۇرغانتى،... بۇ كىشى دەسلەپتە مۇھەببەت ئوتىدا ئېرىدى، كېيىن يەنە مۇزدەك قېتىپ قالدى. زۇكامدىن ھازىرغىچە قۇتۇلالمىدىم، نەمە قىلىشىمنى ئۆزەممۇ بىلمەيمەن، **ھەپچۇش!**

پادىشا ئاپپاق قول ياغلىقنى تەكەللۇپ بىلەن سۇندى.

ــ ماڭا بىزە ياردەم قوللىرىنى سۇنسىلا قانداق بولارىكىن پادىشا ھەزرەتلىرى، ــ دىدى مىلو خۇددى كونا يارانلەردەك سەمىمىيەت بىلەن.

پادىشا بېشىنى قاشلىۋىدى، تاجى يەنە قىڭغىيىپ قالدى.

ــ بولمامدۇ؟ ــ دەپ قايتا سورىدى مىلو.

ــ شۇنداق بولغان بولسا بولاتتى... لېكىن ئۇنداق بولۇشى ناتايىن! ــ دىدى پادىشا، ــ ئەڭ پەسكەش چاشقان پادىشاسى ژاركونەتاغا ھۆكۈمرانلىق قىلغاندىن كېيىن، بىز ئۆلار بىلەن بولغان بارلىق ئالاقىنى ئۈزۈپ تاشلىدۇق. بىز ئۆلارنى مۇز بىلەنمۇ تەمىنلىمەيمىز، ئويلاپ كۆر، ئەھۋال شۇ قەدەر ناچارلىشامدۇ؟

ــ شۇنداق بولارىنى مەن ئويلىغان، ــ دىدى مىلو.

ــ شۇنداق بولسىمۇ چامانىڭ يېتىشچە ياردەم بېرىمەن.

پادىشا غاچچىدە قوزغىلىپ، ئورۇنىدۇقىقا چاپلىشىپ قالغان ئىشتىنىنى ئاجراتتى.

ــ ئاق قار پادىشاسى ھەزرەتلىرى مېنىڭ ئەھۋالىم ئۆزلىرىگە ئايان، شۇنچىكىلا ھەــپە دەپ قويسىلا ماڭا كۆپ مەدەت بولاتتى، ــ دىدى مىلو.

ــ مەن سىزنى خەتەردىن... ۋە كۆلىپەتتىن قۇتۇلدۇرىمەن! لېكىن بۇنىڭ ۋاقتى قىسقا... يەنە كېلىپ بەكمۇ قىسقا! مەن سىزگە سېھرى بەكمۇ كۈچلۈك بىر تۇمار تەقدىم قىلىمەن. مەندە تۇمار ئاز قالدى. لېكىن ماۋۇ چوڭنى سىزگە بېرەي!

پادىشا قولىنى سىلكىۋىدى، خۇددى مۇز تۇۋرۇككە ئوخشايدىغان بىر مالاي كەلدى، پادىشا ئۇنىڭغا بىر نىمىلەرنى دېۋىدى، مالاي دەرھال مۇز كەش كىيىپ ۋەزىپە ئورۇندىشىغا تېيىلىپ كەتتى.

ــ ھەزرەتلىرى نىكولاسنىڭ يېقىندىن بۇيانقى ئەھۋالىدىن خەۋەر تاپالمىكىن؟ ــ دەپ سوردى مىلو قىزىقىپ.

ــ پادىشانىڭ رەڭگى ئۆچتى، چېنىپ قالمىسۇن دەپ ئالدىغا بىر ئىگىشپ مۇزغا چاپلىشپ قالغان ئىشتىنىنى مۇزدىن ئاجراتتى.

ــ نىكولاس تۇگەشتى، قاتتىق مەغلۇپ بولدى. مەغلۇپ بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا چاشقانلار پادىشانىڭ جادۇسىغا ئۇچراپ كەتتى. چاشقان پادىشاسى ژاركونتا دۆلتىنىڭ بۇرۇنقى پادىشاسىنىڭ شىلىمىسىغا مىندى، ئۇ نېمە دېسە شۇنى قىلىدۇ. چاشقانلىنىڭ قۇيرۇغى قايسى تەرەپنى كۆرسەتسە، بىچارە نىكولاس شۇ تەرەپكە ماڭىدۇ. چاشقان پادىشاسى نىكولاستىن پايدىلانىدى... قىسقىسى، ئەھۋال ھەقىقەتەن ئېچىنىشلىق!

ــ مەن ئۇنىڭ سېھرىسىنى كۆچىدىن قالدۇرۇپ، چاشقان پادىشاسىنى يوقىتىمەن، ــ دىدى مىلو غەزەپ بىلەن.

ــ يول خەتەرلىك تۇرسا، نىمىشقا بىر كىچىك قىز بالىنى ئەگەشـ

تۇرۇۋالدىڭىز؟ ــ دىدى پادىشا خانىش بىلەن پىچىرلىشىۋاتقان لېۋ بانى كۆرسىتىپ.

ــ بۇ قىزچاق مەندىن زادىلا ئايرىلمايدۇ! ــ دىدى قاتتىق ئىشەنچ بىلەن.

ــ ئۇنداق بولسا، سىزگە بىرنى ئەمەس، ئىككىنى بېرەي!

پادىشا مۇز تۇۋرۇك مالاينىڭ قولىدىن زۇمرەتتەك سۇزۇك بىر قۇتىنى ئالدى. قۇتىنىڭ ئىچىدە خۇددى ھەسەن-ھۈسەنىدەك نۇر چېچىپ تۇرغان رەڭمۇ-رەڭ مۇز ئۇزۇكلەر تۇراتتى.

پادىشا قۇتىدىن ئىككى ئۇزۇكنى ئالدى. ئالدى بىلەن كۆڭ رەڭلىك ئەڭ چوڭ بىر مۇز ئۇزۇكنى ئالدى-دە، ئويلىنىپراق سەل كىچىك يېشىل رەڭلىك يەنە بىر مۇز ئۇزۇكنى ئالدى.

بۇ ئىككى تال ئۇزۇكنى ملوغا بېرىۋېتىپ:

ــ ئېلىڭ، بۇ مېنىڭ تۇمارىم! بۇ ئۇزۇكلەر بالايى-ئاپەتنى بەختكە ئايلاندۇرىدىغان غەلىتە سېھرىي كۈچكە ئىگە، ئەلۋەتتە قولغا سالغاندا. لېكىن بۇ ئۇزۇكلەر مۇزدىن ياسالغان بولۇپ، سېھرىي مۇز ئادەتتىكى مۇزدىن ئاستا ئېرىمسۇ، ئەپسۇسكى، ئۇ بەرىبىر ئېرىپ كېتىدۇ! شۇڭا ئۇ كۈچىنى دەل ۋاقتىدا ئىشلىتىش كېرەك، ــ دىدى...

ــ ھازىرلا سېلىۋالمىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ملو.

ــ ھەرگىز، ــ دەۋەتتى پادىشا، ــ مەن سىلەرگە بىردىن قۇتا بېرىمەن. ئۇزۇكلەرنى قۇتىغا سېلىپ قويۇسىلەر. ئۇ ئىككى مۇزلاتقۇچ قۇتا، ئۇزۇكلەر ئېرىمەيدۇ... لازىم بولغاندا ئېلىپ سالىسىلەر. شۇنداق چاغدىلا سالىسىلەر! زادى ئىلاج بولمىغاندا يەنە سالىسىلەر!

ــ سېلىپ بولغاندىن كېيىن، يەنە مۇزلاتقۇچقا سېلىپ قويمىزمۇ؟

— دەل شۇنداق، ئەقللىقتە سەن! — دېدى پادىشا مىلونىك دولىسىنى پوپۇلۇدى، تاجى يەنە قىڭغىيىپ قالدى.

— تۇمارنى ئوبدان سېلىڭلار، — دېدى پادىشا مالايغا، — مالاي تۇمار بىلەن قۇتىلارنى ئېلىپ كەتتى.

— ئۇقۇۋالغانسىز، — دېدى پادىشا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — چوڭراغنى سىزنىڭ، كىچىگرەكنى دوستىڭىزنىڭ، توغرىسىنى ئېيتقاندا، مەھبۇبىڭىزنىڭ... مۇئامىلەمنى كۆرگەنسىز، ھېچنىمىنى ئايىمىدىم. چۈنكى سىز ھەقىقى ئەسكەر، مەن ھەربىلەرگە قول قويىمەن. ئەگەر ئاق قار پادىشالىغنىڭ پادىشاسى بولمىغان بولسام، بۇ كەمگىچە سەركەردە بولغان بولاتتىم! ئېھتىمال سەردارمۇ بولۇپ قالاتتىم تېخى! ياكى شۇنداق مەرتىۋىگە ئىگە بولغان بولاتتىم.

شۇ ئەسنادا مالاي مۇز لىگەندە ئىككى قۇتىنى ئېلىپ كەلدى. پادىشا ئۇنى ملوغا سۇندى.

— مەن ھەزرەتلىرىنى، مېھرىۋان ھەزرەتلىرىنى ئۆمۈرۋايەت ئۇنتۇمايمەن، — دېدى ملو پادىشاغا تەشەككۇر بىلدۇرۇپ.

— سۆيۈملۈگۈم، — دېدى خانىش ئېرىگە، — ھەممەيلەن سىلىنى مېھرىۋان ھەزرەتلىرى دېگەن بولسا نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى، — ھە! بۇ سۆز ئاق قار پادىشاسى ھەزرەتلىرى دېگەنگە قارىغاندا بەكمۇ خۇش ئاڭلىناتتى! سۆزنىڭ مەنىسىمۇ ئۆزلىرىگە بەك مۇناسىپ كېلىدۇ...

— توغرا ئېيتلا، — دېدى پادىشا، — گەرچە خانىش ھەپىچۇش دېمىگەن بولسىمۇ ئۇنىڭغا ياغلىق سۇندى-دە، ئۆرۈلۈپ ملودىن:

— ژاركونتاغا قايسى يول بىلەن بارماقچى؟ — دەپ سورىدى.

— قەن-گېزەك پادىشالىغىدا بىر يېقىن يول بارەك قىلاتتى،

شۇنداقمىكى؟

پادىشا ئويلىنىپ قالدى:

— بۇ يولمۇ بەك خەتەرلىك! سىلەر شىرىنلىگى مەپتۇن قىلىدىغان بۇ دۆلەتتىن مۇمكىن قەدەر ئايىاق باسماي ئۆتۈپ كېتىڭلار. مەن بۇ دۆلەتنى زىيارەت قىلغانىدا پۇرچاق قەن-گېزەكلىرىنى كۆپ يەۋەتكەن ئىكەنمەن، ئىككى ھەپتىگىچە يۇرىگىم قىسىلىپ ئاۋارە بولغانتىم.

— بىز ئۇ يەردە ھايال بولمايمىز، — دىدى مىلو ۋەدە قىلغاندەك، — قايسى تەرەپ بىلەن، نېمە بىلەن ماڭسا بولىدىغانلىقىنى سورىغاچ ئۆتۈپ كېتىمىز. بىز بۇ يەرگە تۇرنا بىلەن كەلگەن، تۇرنا كېتىپ قالدى...

— بىز ئاپىرىپ قويايلى، — دىدى پادىشا ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ، — بۇ ئىشقا مەن ھەۋەسكار. سىلەر مەرۋايىت قۇلۇلىسى قېپى قىيىغىغا ئولتۇرۇپ مېڭىڭلار. مەن ئەڭ ياخشى مەرۋايىت قۇلۇلىسى قېپى قېيىغىمنى سىلەرگە بېرىپ تۇراي.

— رەھمەت، مېھرىۋان ھەزرەتلىرى!

مەرۋايىت قۇلۇلىسى قېپى قېيىغى ئەينەكتەك سىلىق قېتىپ كەتكەن مۇز ئۈستىدە ئۇچقاندەك يۇرۇپ كەتتى-دە، ھايىت-ھۇيىت دېگىچە بىر باشقا چىقىپ كۆپ-كۆك سۇغا چۈشتى. مىلونىڭ مۇز سانچىغى پالاقلاپ ئايلىنىپ قالدى. لېۋبا قولىنى خۇددى قېيىق سىرتىغا چىقارغاندەك قۇلۇلە قېپى سىرتىغا چىقاردى:

— سۇ، نېمە دېگەن ئىللىق سۇ، مىلو! سۇ نېمە بولدى؟

سۇ قويۇقلىشىپ كەتكەن ئىدى، كۆكۈش رەڭلىك سۇ بارا-بارا ساغۇچ مەلھەمگە ئايلاندى.

ـــ ئاغزىڭىزغا ئېلىپ تېتىپ بېقىڭا! ـــ دېدى مىلو مەنىلىك كۆلۈپ قويۇپ، پالاقنى ئوينىتىۋەردى.

لېۋبا ھۆل بولۇپ كەتكەن قولىنى يالاپ تېتىپ باقتى.

ـــ ھەسەل... نېمە دېگەن مىزىلىك! سەنمۇ تېتىپ باققىنا مىلو!

ـــ چولام يوق، باردىغان يېرگە ئاز قالدۇق! ـــ دېدى مىلو، ـــ قەن ـ گېزەك پادىشالىغىغا كەلدۇق. قارىڭا، ئاۋۇلارنىڭ ھەممىسى شوكلات دەرىخى!

لېۋبا ھايا جانلىنىپ كەتتى. كېتىۋاتقان كېمىدە تۇرۇپ بىر تۇپ شوكلات دەرىخىنىڭ شېخىنى سۇندۇرۇپ ئېلىپ، ئۇچىدىن بىر چىشلەپ ئۇزۇۋالدى.

ـــ ياڭاق شوكلات دەرىخى ئىكەن، ـــ دەۋەتتى لېۋبا، ـــ قولىنى يەنە شاخقا ئۇزاتتى.

ـــ بولدى ـ ھە! ـــ دېدى مىلو ئۇنى توسۇپ، ـــ ئەگەر ئۇچرىغانلا دەرەخنىڭ بىر تال شاخ ئېلىپ ئاغزىڭىزغا سېلىۋەرسىڭىز، جەزمەن ئاغرىپ قالىسىز! ئۇ چاغدا مەن قانداق قىلىمەن؟

ـــ مەن بۇ دۆلەتتە بىر مەزگىل تۇراي دەيمەن، ـــ دېدى لېۋبا ئۇرغۇغان ھېسسىياتىنى بىلدۈرۈپ ئاستاغىنا.

ـــ ھازىرلا زېرىكسىز! ساپلا قەن ـ گېزەك يېيىش سالامەتلىككە زىيانلىق... يەنە كېلىپ بىر دەمدىلا سەسكىنىسىز.

قۇلۇلە قېيىغى ھەسەل دەريانىڭ بىر دوقمۇشىنى ئۆتۈشىگە ئۇلانغان كۆز ئالدىدا بىر ئورۇنغا پەيدا بولدى. بۇ ئورۇنغا يېراقتىن قارىغاندا گويا تۇغۇلغان كۈن ئۇچۇن ئاتاپ ياسالغان چوڭ تورتقا ئوخشايتتى.

— قارىغىنا مىلو! — دەپ ۋاقىرىۋەتتى لىيۇبا، — ئانى...مۇ يىگىلى بولامدۇ؟

— ئۇنى يىيىش خەتەرلىك! — دەپ كۈلۈپ كەتتى مىلو، — بۇ ئوردا بۇنىڭدىن بەش يۈز يىل بۇرۇن سېرىق ماي، مۇرابىا ۋە ناۋات بىلەن ياسالغان؛ سېرىق ماي كونىراپ قالغانىدۇر، مۇرابىا بىلەن ناۋاتمۇ قېتىپ كەتكەندۇر.

قۇلۇله قېپى قىيغى قاشقا تاقالدى. لىيۇبا قاشقا چىققاندىن كېيىن ئاتايىن ئىگىشىپ بېرىپ سېرىق بەرگىلىك بىر تال گۈلىنى ئۈزۈۋالدى. گۈلنىڭ دەستىسى قاس قىلىپ سۇندى، لىيۇبا تېتىپ باقتى..... بۇ بەئەينى قىيمىلىق كەمپىتتەك ئاچچىق-چۈچۈك ئىدى. قارىسا، لىمون گۈلى ئىكەن.

مىلو ئۇنى قاتتىق ۋاقىراپ چۆچۈتتى:

— ئەگەر سىز "شېكەر كېسىلى" بولۇپ قالسىڭىز، دوختۇردا ياتماي ئىلاج يوق.

مىلو بىلەن لىيۇبا ئوردىغا قاراپ يول ئالدى، قۇم ئورنىدا تۆكۈلگەن شېكەر تېمىپ تۇرغان ياڭاق دەسسىگەندە تاراق-تاراق ئاۋاز چىقىرىپ تۇراتتى. ئەتراپ خۇددى قەن-گېزەكلەر تىزىۋېتىلگەن چوڭ ماگازىنلارنى ئەسلىتەتتى: يول قاسناقلىرىدىكى دەرەخلەردە شىرىنسى تېمىپ تۇرغان مېۋىلەر شاخلارنى ئېگىپ تۇراتتى. ئۇلار ئۈزاق ماڭمايلا قاراۋۇلسىز ئوردىغا كىردى.

ئوردىنىڭ ئىچىدە يەرگە ئىسىل پېچىنىلەر گىلەمدەك ياتقۇزۇلغان، تاملار سۇتىرەڭ مىلىق-مىلىق قىلىپ تۇرىدىغان يۇمشاق كەمپىتلەر بىلەن بېزەلگەن ئىدى.

لەنىخۇا گۈلى، قوۋزاق داچىن ۋە مېۋە پۇراقلىرى لىيۇبانىڭ

دىمغىغا ئۇرۇلۇۋىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئالاچەكمەن بولۇپ، باشلىرى قېيىپ كەتتى. لېكىن ئۇ چىشىنى چىشىغا چىڭ چىشلەپ مىلونىڭ ئارقىسىدىن دەمبەس قەدەم ماڭدى.

قەن-گېزەك پادىشالىغىنىڭ ئايال پادىشاسى II ئالما مۇنىسىدىن ئىشلەنگەن يۈمشاق ساپادا يېنىچە قىيىسىپ ئولتۇرۇپ كانسروۋا قىلىنغان سۈت ئىچۈاتاتتى. شۇ ئەسنادا بىراۋ كېلىپ:

— ئىككى يات ئادەم كۆرۈشەتىۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى.

— كىرسۇن، — دىدى ئايال پادىشا.

مىلو بىلەن لىيوبا ئىچكىرى كىردى.

مىلو ئايال پادىشا بىلەن سۆزلىشۈاتقاندا، لىيوبا ئورۇندۇقىنىڭ تۈتقىسىنى تۈيدۈرماي ئوشتۇپ-ئوشتۇپ يەۋالدى. ئورۇندۇقىنىڭ تۈتقىسى پېچىندىن ئىشلەنگەن ئىدى.

— گەپ شۇ، قەن-گېزەك ئايال پادىشاسى ھەزرەتلىرى، — دىدى مىلو گېپىنى ئاياقلاشتۇرۇپ. — مەن ژاركونتاغا بېرىشقا بەل باغلىدىم!

— قىز ھەمراينگىزچۇ؟

— مەن بىلله بارمۇ.

— بۇ قىزچاق مۇشۇ يەردە بىرقانچە ۋاقىت تۇرۇپ تۇرسا بولىدۇ، — دىدى ئايال پادىشا II، — كىچىك باللارنىڭ قايسى قەن-شېكەرگە ئامراق ئەمەس دەيسىز؟ بۇمۇ تېخى بالا-دە...ئۇ بۇ يەرگە كۆنۈپ قالىدۇ. مەندە كونا ئورۇندۇق تۈتقىسىدىنمۇ تاتلىق نەرسە بار تېخى جۇمۇ!

— بەك ھايا جانلىنىپ كېتىپ...ئۇھېتىيات قىلماپتىمەن، — دىدى

لیۇبا ئۆزىنى ئاقلاپ.

ــ بىلەمسىز؟ ــ دىدى مىلو ئاستالا لیۇباغا، ــ ئایال پادىشانى نىمە ئۈچۈن قەن-گېزەك II دەيدۇ؟

ــ نىمىشقا؟

ــ سەۋىۋى، قەن-گېزەك! سىز بولمىسىز-دە!

ــ ھەممە ئىش ئۆز يولىغا بىلەن بولىۋاتىدۇ! ــ دىدى ئایال پادىشا مىلونىڭ گېپىنى ئۈقۇپ قالغاندەكلا لیۇبانى تىنچلاندۇرۇپ، "سىز" ــ دىدى بۇرۇنقىدەك ياقاق چاقىقۇچقا، ــ بۇ بالىنى خېيىم-خەتەرگە ئېلىپ بارماق؛ مېنىڭ ئېلىمدە چاشقان يوقتىلدى. چاشقانلار ژارکونتا دۆلىتىگە بېرىۋېلىپ مەيلىچە يۇرىۋاتىدۇ. يەنە دىغان نەرسىلەرنى قالدۇرماي يەپ تۈگەتتى.

ــ چاشقاندىن قورقمايمەن، ــ دىدى لیۇبا بىردىنلا ھەم ئۈچۈرۇلۈپ كەتكەن پېچەنە ئورۇندۇقى يېنىدىن يىراقلاپ تۇرۇپ، ــ مىلو بىلەن بىللە بارىمەن!

ــ ئۇ چوقۇم بارسۇن، ــ دىدى مىلو جەزمەلەشتۈرۈپ.

ــ مەن مۇنداق تەۋەككۈلچىلىك قىلمايمەن...دىدى قەن-گېزەك II ئەپسۇسلانغانلىغىنى بىلدۈرۈپ.

مىلو گەپنى بۇرىماقچى بولدى:

ــ قەن-گېزەك ئایال پادىشاسى ھەزرەتلىرى، ژارکونتا تەرەپتىن خەۋەر تاپالىلمۇ؟ دىمەكچىمەنكى، نىكولاستىن خەۋەر-ئۈچۈر بارمۇ؟

ئایال پادىشانىڭ تەرى تۇرۇلدى.

ــ مېنىڭ ئالدىمدا ئۇنىڭ ئىسمىنى چىقارغۇچى بولماڭ! ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭغا رەپقە بولۇشقا قانداقمۇ رازى بولغانلىغىنى ھازىر

ئۆزەمنۇ بىلمەيمەن. مەندىن ئۆتكەن قورقۇنچلۇق خاتالىق... ئۇنىڭ بۇنداق ۋەجدانسىز ئىكەنلىگىنى ئۇقمىغان ئىكەنمەن! چاشقان پادىشالىغىنىڭ پادىشاسى ئۇنىڭ شىللىسىغلا ئەمەس، بەلكى كاللىسىغا مىنۋالدى، ئۇ ئەقىلدىن پۈتۈنلەي ئازدى. نىمىسىنى دەيسىز، نىكولاس بۇرۇنقى نىكولاس ئەمەستە!

— مېنىڭ ئالدىراۋاتقىنىم دەل شۇ ئەمەسمۇ؟ — دېدى مىلو قاتتىق ئاۋاز بىلەن.

— ئويلاپ باققانمۇسىز، — دېدى ئايال پادىشا، — ئۆمۇ باخشى بولۇپ كەتتى، باشقىلارغا ماقۇللىشىپ قويغان ئايالىنى ئالماقچى بولدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەرنى ياغاچ قونچاقتا، زۇۋانسىز ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويدى، بۇ كۆز ئالدىمىزدا بولغان ئىشقۇ!

— قېنى قانداق بولىدىكىن، كۆرەيلى! — دېدى مىلو دېمىنى بېسىپ.

— ئەگەر مالال كۆرمىسەڭلار، — دېدى ئايال پادىشا، — بىزدە. بىر كېچە بولۇڭلار، بىز قەن-گېزەك بەزمىسى قىلىمىز، مېنىڭ ئۈستىكارلىرىم كارامىتىنى كۆرسىتىدۇ.

— تۇرغىچىلىك تاقىتىمىز قالمىدى، — دېدى مىلو ساھىپخانغا رەھمەت بىلدۇرۇپ.

ئايال پادىشا تاقاشمىدى، بىراق:

— مەن سىزگە قانداقراق ياردەم بېرەلەرمەنكىن؟

— بىزنى ژارکونتا چېگرىسىغا ئاپىرىپ قويسىڭىزكەن، — دېدى مىلو.

— ئامالىمنىڭ يېتىشىچە! — دېدى قەن-گېزەك پادىشاسىII، — ئات هارۋام سىلەرگە تەسەددۇق، ئۇنى ئاخشامىلا خېمىردىن پىشۇر-

غان ئىدۇق.

— يولدا چۈۋۈلۈپ كەتمەس؟ — دەپ سورىدى ملو.

— خاتىرىڭىز جەم بولسۇن، — دىدى ئايال پادىشا سەل ئۆڭۈپ غەزەپلەندى. — ئات ھارۋىسىنى ئۇستىكارلىرىم پۈشۈرغان.

— ئەپۇ قىلىڭ، ئورۇنسىز چاخچاق قىلىپ سالتىمەن...، — دىدى ملو چوڭقۇر بىر تازىم قىلىپ.

قەن ـ گىزەك پادىشاسى II نىك ئاچچىغى يامدى:

— يول خىتىگلار يوق ئىكەن، چېگىرىدا مۇشۇك ياپىلاقلار قارا-ۋۇللۇق قىلىدۇ، قانداق ئۆتىسىلەر؟

— رۇخسەت قىلغايسىز، — دىدى ملو، — بىز كىچىدە يولغا چىقساق، مۇشۇك ياپىلاق كۈندۈزى ئۇخلايدۇ!

— ئۇمۇ ئۇخلاپتۇ، — دىدى ئايال پادىشا، — بىلمىگەن ـ بىلمەس، — لېيۇبا يەپ بولغان ئورۇندۇق يېنىدا تۇڭلۇپ ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى. ئۇ تۇغما ئۇيقۇچان ئىدى... لېكىن بۇ دۆرەم ئۇ بەكمۇ ھېرىپ كەتكەن ئىدى.

قاپ ـ قاراڭغۇ كىچە، ملو بىلەن لېيۇبا بىتاقەت.

— مەن نېمە قىلىڭ دېسەم شۇنى قىلمىسىز، — دىدى ملو پىچىرلاپ.

— دېگىنىڭچە بولسۇن، — دىدى لېيۇبا تېخىمۇ تۆۋەن ئاۋاز بىلەن.

— شەپەرەڭ چېگىرغا يەتكەس بولمۇاتىدۇ. ئۇچۇپ كەلسە، شەپىسىنى ئاڭلىغىلى بولىدۇ. مۆكۈنەيلى... ئەگەر ئۇلار سېزىپ قالمىسا، تاڭ سەھەردە دەرھال چېگىرىدىن ئۆتىمىز. مەن بىلىدىغان خەتەرسىز بىر يول بار. ئاگاھ بولۇڭ، ئۇچۇپ كەلدى،....

ئاسماندا قانات ئاۋازى ۋە قورقۇنچلۇق چىر ـ چىر ئاۋاز كەلدى.

لیۇبا قورققىنىدىن تىترەپ كەتتى ـ دە، تۇگۈلۈپ يەرگە يېتىۋالدى.

شەپەرەڭلەر توپلىشىپ ئۇچۇشتى، كېيىن تارقىلىشتى، ئاندىن يەنە توپلاشتى. ئۇلار ھەددى ـ ھىسابسىز كۆپ ئىدى. كۆپلۈگىدىن يۈلتۈزلارنى توسۇۋالدى.

ملو بىلەن لیۇبانىڭ تىنىشغى گويا توختاپ قالغاندەك بولدى.

نىمە دېگەن قورقۇنچلۇق! غۇژ ـ غۇژ ئاۋازلار بارغانسېرى يىراقلاشتى.

ــ يوقالدى، ــ دېدى ملو پىچىرلاپ، ــ دېمەك، تاڭ ئاتاي دەپ قالدى. ئەمدى كۈندۈزلۈك مۇھاپىزەتچىلەر شەپەرەڭ نۇقۇتىنى چىلگىنى يۆتكەشكە كېلىدۇ، بىراق ئاڭغىچە بىز خېلى يەرگە بېرىپ بولىمىز. تۇرۇڭ لیۇبا! ئەمدى ماڭىلى!...

ئۇلار چاتقاللار ئارىسىدا يىقىلىپ ـ قوپۇپ يۇرۇپ ئالدىغا قاراپ مېڭىۋەردى.

لیۇبا ئويغاندىيۇ، بىر ھازاغىچە كۆزىنى ئاچالمىدى. چۈشىدىكى ۋەقە گويا كۆز ئالدىدا ئىدى...

ناشتىدا ئۇ ھاڭۋاقتىلىق قىلغاچقا، ئاپىسى ئەنسىرەپ قالدى:

ــ نىمە جىمىقىپ كەتتىڭ؟ بىر يېرىڭ ئاغرىمدۇ ـ يە؟

لیۇبا سۇتىنى ئىچىپ بولغىچە مىت قىلمىدى. سۇتىنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن:

ــ سىز يول خېتىسىزلا چېگرىدىن ئۆتەلەمسىز؟ ــ دېدى.

بۇ گەپتىن قورقۇپ جان ـ پېنىي چىقىپ كەتكەن ئانا "توۋا" دېگەندەك كۆكسىنى سىلىدى.

ــ قىزىتماڭ ئۆرلەپ قالدىمۇ، تېمپېراتۇرانى ئۆلچەپ باقاي، ــ

دىدى بالام ئاغرىپ قاپتۇ دەپ ئويلىغان ئانا، ــ سېنىڭ ئۇخلاشتىن بۇرۇن قانداق كىتاپ ئوقۇغانلىغىڭنىمۇ سۇرۇشتۇرۇش كېرەك...

ــ بۇ يەردە مېنى چۈشىنىدىغان ئادەم يوقىكەن، ــ دىدى لىۋبا بىر ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ، ــ بۇلارغا كېرەكمۇ ئەمەسمەن...

ئاخشىمى ئۇ يەنە بالدۇرلا يېتىۋالدى، ملو بىلەن كۆرۈشكۈسى كېلىپ كەتتى...ئۇنى يالغۇز تاشلاپ قويۇشقا بولمايتتى!

چۈش يەنە داۋاملاشتى

ئوردىدىكى داڭ ئۇرۇلۇپ، چۈش بولغانلىقتىن بىشارەت بېرىلدى. شەھەر مەيداندا ياش ئەپتىسەر ھەمراللىغدا كېتىۋاتقان بىر قىزچاق پەيدا بولۇپ قالدى.

قارىماققا، ژاركونتا دۆلىتىنىڭ تۇرمۇشىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىغاندەك تۇراتتى. دۇكانلار بۇرۇنقىدەكلا تۇراتتى، چۈشتە ھەممىسى ئىشكىلىرىنى تاقىشىپ دەم ئېلىشاتتى. بۇ چاغدا كوچىلاردا ئادەم ئازىيىپ قالاتتى، ئۇلار ئۆز ئەھەلى بىلەن بولۇشاتتى. كۆلكە ئاۋازى ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ناخشا ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى، ھەتتا خەقلەرنىڭ ئادەتتىكى گەپ-سۆز ئاۋازلىرىمۇ ئاڭلانمايتتى.

چاشقان پادىشاسىنىڭ مالايلىرى ۋە مۇھاپىزەتچىلىرى شەھەرنىڭ خوجايىنى بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇلارنى بايقاش قىيىن ئىدى: ئۇلار قاخشال بولۇپ كەتكەن دەرەخلەرنىڭ كامالىرىغا پەرق ئەتكۈسىز ھالەتتە سۇقۇنۇۋالاتتى، شەھەرلىك مۇختارىيەت ئىدارىسىنىڭ ئىگىز بىناسىنىڭ ئەپلىك جايلىرىغا يوشۇرۇناتتى، ئۆگىزە كاھىشلىرىنىڭ ئارىسىغا مۆكۈۋالاتتى. لېكىن، سەپ سېلىپ قارىسا، ئۇلارنىڭ ۋەھشى

كۆزلىرىدىن ئۇلارنى پەرق ئەتكىلى بولاتتى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن ھېچقانداق نەرسە قېچىپ قۇتۇلالمايتتى.

— قارا ملو! ئۇلارنىڭ قانچە ئادىمى باردۇ؟ ھەممە يەردە بار-كەن... كۆردۈڭمۇ؟

— كۆردۈم... بىزنى سېزىپ قالمىسۇن!

— قايسى تەرەپكە ماڭمىز؟

— مەن بىر تونۇش ئادەم تاپسام بولاتتى، بىرى بولسىمۇ مەيلىتى! — دېدى ملو ئۆتكەن-كەچكەنلەرنىڭ چىرايىغا سەپ سېلىپ قاراپ.

سۈەت-سۈەتلەردە مۈە-چۈە ۈە كۆكتات باسقان بىر ھارۋا بىر كوچىدىن چىقىپ مەيدانغا چىقىپ كەلدى. بىر تىجارەتچى كەمپىر قۇلاقلىرى سالپىيىپ كەتكەن بىر ئېشەكنى ھەيدەپ كەلدى. قامچا تەگسە، ئېشەك خۇددى نەس چۈندىن بىزار بولغاندەك، ئىگىسىگە سىڭا كۆزى بىلەن ئالىيىپ قوياتتى.

بىردىنلا دەھشەتلىك قانات ئاۋازى ۈە قورقۇنچلۇق غىژ-غىژ ئاۋاز كەلدى-دە، شەپەرەڭلەرتەرەپ-تەرەپتىن خۇددى ئولجىغا چۈشكەن مالغا ئېتىلىپ كەلگەندەك ئۇچۇپ كېلىپ، ھارۋىدىكى نەرسە-لەرنى ھايت-ھۇيت دېگىچە قۇرۇتۇۋېتىپ، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە غايىپ بولۇپ كەتتى.

ملو بىلەن لىيۇبا بۇ ئەھۋالنى بىر تامنىڭ بۇلۇڭىدا تۇرۇپ كۆزەتتى.

شۇ ئەسنا قۇلاقنى يېرىۈەتكۈدەك بىر دۇمباق ئاۋازى ئاڭلاندى-دە، قاتار تىزىلغان مۇھاپىزەتچىلەر مەيدانىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ، توختىماي ئۆز ئىزىغا دەسسەپ تۇردى. ئۇلارنىڭ چىرايى

مۆرددىن پەرقسز ئىدى. دۆمباقچى دۆمباقنى توختاتمىدى. غەلىتە ئىش، بۇ مۆھاپىزەتچىلەرنىڭ بىرەرسىمۇ قورال ئاسمىغان ئىدى.

— بۇلار مېنىڭ ئاغىنىلىرىم، — دىدى ملو ئۇنىلۇك ئاۋاز بىلەن، — مەن ئۇلارغا قوماندانلىق قىلغان ئىدىم. سىز بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭ...

گېپىنى تۈگەتمەيلا قاتارغا قوشۇلدى، بىر-ئىككى قەدەم مېڭىپ، يېنىدىكى ئادەمگە:

— پولى! پولى! مەن...كاپىتان ملو، قايتىپ كەلدىم...

ئەسكەر پولى گەپ قىلمىدى، ئېھتىمال ملونىڭ ئاۋازىنى دۆمباق ئاۋازى بېسىپ كەتكەن بولسا كېرەك.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە بىر ئەسكەرگە قاراپ ئۇنىلۇك ئاۋاز بىلەن:

— ران، ران! قانداقراق تۇردۇڭ؟ بالا-چاقىلىرىڭ تېچلىقمۇ؟ باللار چوڭ بولۇپ قالغاندۇ؟ مېنى ئۇنتۇپ قالدىڭما؟ مەن ملو.... كاپىتان ملو!

ئەسكەر رانمۇ گەپ-سۆز قىلمىدى.

بۇ چاغدا ملو ئەڭ ئاخىرىدا كېتىۋاتقان ئەسكەر بىلەن سۆزلەشمەكچى بولدى.

— زاك، زاك! نېمە بولدى سىلەرگە؟ مېنى تونۇمايۋاتىسىلەرغۇ؟

— مەن بىر قاراپلا تونۇغان ئىدىم، كاپىتان سىزنى! — دىدى زاك سىدىر-سىدىر قىلمايلا.

— شۇنداقمۇ؟ تونۇدۇڭ؟ ئەمدى ئوبدان بولدى! مەن سىلەر بىلەن بىللە بولمەن. زاك...قورالنىلار نەدە؟

— ھازىر قولىمىزدا تۆمۈرنىڭ سۇنۇغىمۇ يوق، — دىدى ئەسكەر

ئالدىدا كېتىۋاتقان ئەسكەرنىڭ دۈمبىسىگە قاراپ، ــ ملتىغمىز بىلەن خەنجەرلىرىمىزنى يىغىۋېلىپ ئىسكىلاتقا سولاپ قويدى، ئەمدى تارقاتمايدىغان بوپتۇ...ئامبارنى چاشقان پادىشاسىنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى ساقلايدۇ.

ــ نېمە دەپ...قورالىڭلارنى تارتقۇزۇپ قويدۇڭلار؟ سىلەر ئەسكەر تۇرساڭلار! ــ دىدى قاتتىق ھەيران بولغان ھالدا غەزىتىنى باسالماي.

ــ بىزنى ئەسكەر دېگىلى بولامدۇ؟ بىز مانا مۇشۇ تۇرقىمىز بىلەنلا قالدۇق، يەنە ئۇمباقچىمۇ قالدى! ــ دىدى ئەسكەر زاكى دەردىنى ئېچىگە يۇتۇپ، ــ نېكولاسىمۇ بىزنى قورال تاپشۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئۇ تېخى بىزگە باش قوماندان بولغان!

ــ نەگە بارماقچى سىلەر؟ ــ دىدى ملو قىزىقىپ.

ــ ھېچنەگە! ــ دىدى ئەسكەر، ــ ئەتىدىن ــ كەچكىچە شەھەرنى ئايلىنىمىز. بىزنى شەھەر خەلقىغە كۆرسەتمەكچى. چاشقانلار بىزنىڭ قارشى چىقىش غەرىزىمىزنىڭ بار ــ يوقلۇغىنى كۆرۈپ باقماقچى. چاشقانلار بىزگە قاراۋاتىدۇ، ئۇلار سېزىپ قالغىچە ئۆزىڭىزنى چاقىقان چەتكە ئېلىڭ!

ــ قارا، زاكى؟ ــ دىدى ملو سەپتىن زادىلا ئايرىلماي، ــ ئاغىنىلىرىڭنىڭ ھەننۇاسىغا كاپىتان ملو قايتىپ كەپتۇ، بىز بىلەن بىللە بولىدىكەن، دەپ ئېيت! سىلەر ملتىق ۋە خەنجەرلىرىڭلارنى باشقىدىن قولىڭلارغا ئالىسىلەر، باشقىدىن شەرەپلىك جەڭچى بولىسىلەر، ئېسىڭدە بولسۇن جۇمۇ!...

ملو سەپتىن چىقىۋېلىپ ئەسكەرلەر يىراقلاپ كەتكىچە قاراپ تۇرغاچ بىر نىمىلەرنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئاندىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپلا

لیۇبا تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ــ قايتىپ كېلەلمەسمىكىن دەپ ئەنسىرىگەن ئىدىم، ــ دەپ بىر ئۇھ تارتتى لیۇبا.

ــ شۇنداقمۇ ئويلامدىكەن! ــ دىدى ملو يېنىدىن سېھرىلىك ئۇزۇك سېلىنغان قۇتىنى ئېلىپ، ــ ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئۇزەكنىك ئۇزۇگىنى ئۆزەك تۇت، مانا...ئەمدى ماڭىلى!

ئۇلار چاپسانلا موزدۇزخانىغا يېقىنلاشتى، موزدۇز ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرۇپ موزدۇزلۇق قىلۋاتاتتى.

ــ كاستون! ــ دەپ چاقىردى ملو، ــ ماڭا بىر قارىغىنا!

ــ كىر، ئۆيگە كىر...ئاغىنەم، ــ دىدى بېشىنىمۇ كۆتەرمەي.

ــ كاستون! مەن بولسام ملو...كاپىتان ملو! ئۇنىتۇپ قالدىڭما؟ مەن ساڭا ھەربى ئەپتىسىز كىيىدىغان ئۆتۈك بۇيرۇتقانغۇ؟

ــ ھېچنىمە ئېسىمدە يوق...كاشىلا قىلما ماڭا!

ــ كاستون سەندىن بىرلا نەرسىنى سورايمەن: پارلىپانى نەدىن تاپقىلى بولىدۇ؟ ھىلقى ئۇسۇلچى پارلىپا! ئۇنىڭغا ئىشلەپ...ياق، بالىت ئويلايدىغان نۇرغۇن ئايال تىكسەپ بەرگەنغۇ! ئۇنى نەدىن تاپالايمەن؟

موزدۇز بېشىنى تېخىمۇ تۆۋەن ساڭگىلىتىۋالدى. ئۇنىڭ ئاۋازى ئارانلا ئاڭلىنىاتتى:

ــ قورول ئىچىگە قاماپ قويىدى. ئۇنىڭ پۇتى ياغاچ پۇت بولۇپ قالدى. بۇنىڭدىن باشقا ئىشنى بىلمەيمەن...چاپسان يوقال بۇ يەردىن!

ــ ياغاچ پۇت، ــ دەپ ئۇنىڭ گېپىنى تەكرارلىدى ملو، شۇ ئان يۈرىگى قارت قىلىپ قالدى.

— دىدىمغۇ، چاقتان كەت! مەندىن ئەمدى ھېچنىمە سورىما... بىرەرسى ماراپ تۇرغان بولمىغاي يەنە!

— ياغاچ پۇت، — مىلو ئۆزىنى يوقاتتى، — جېنىم پارلىپانىڭ پۇتى ياغاچ پۇتكەندە...نىمە ئىشتۇ بۇ؟

— پادىشا سېنى ياڭاق چاققۇچقا ئايلاندۇرۇپ قويالىغان ئىكەن، سېنىڭ مەھبۇبىڭغىمۇ سېھرى ئىشلىتىپ، ئۇنىڭ پۇتىنى ياغاچ پۇتقا ئايلاندۇرۇپ قويالايدۇ — دە، ئەلۋەتتە، — دەپ ئويلىدى لىيۇبا قورقىنىدىن، — ئەمدى ئۇ ئۇسۇل ئويۇنىيالمايدۇ...

مىلو بىردىنلا تەرىنى ئۆزگەرتتى، چىرايىدا ئالاقزادىلىكتىن قىلچىمۇ ئەسەر قالمىدى، كۆزلىرىدىن قىساس ئوتى يالقۇنجىدى.

— خەپ، — دىدى مىلو، — ئۇلارنى بوش قويمايمەن! ھەققەت مەن تەرەپتە ئىكەن! ئۇ ھالدا...

— نەگە بارماقچىسەن؟ — دىدى لىيۇبا قورقىنىدىن پىچىرلاپ.

— بىز دەرھال يوشۇرۇنلۇقچە قورول ئىچىگە كىرىشىمىز كېرەك!

شۇنىڭ بىلەن سادىق ھەمرىيىنى ئېلىپ ئالغا ئىنتىلدى...

پارلىپا قەدىمىي قورولنىڭ ئىچىدىكى يەككە-يىگانە بىر مۇنارىنىڭ ئىچىگە قاماپ قويۇلغان ئىدى.

كۆتەرگۈسىز، يەرگە سۆرۈلۈپ تۇرىدىغان كىمخاپ كۆينەك كىيىۋالغان پارلىپا دەرت-ئەلەمگە پېتىپ يۇمشاق ئورۇندۇقنىڭ قىيپاش تۇتقىسىغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. خۇددى قەن-گېزەك پادىشالىغدىكىگە ئوخشاش، ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇلغان شىرە تۇرلۇك قەن-گېزەكلەر بىلەن تولغان ئىدى. بۇ ئايال مەھبۇسنىڭ كۆزى خۇنسىز

بولسمۇ، تېخى ئۇمىدىنى ئۈزمىگەن ئىدى. كۆز نۇرى خىرەلەشكەن ئىدى.

ئىشك سىرتىدىن گۈپ-گۈپ ئاياق تىۋىشى كەلدى، بىراۋ ھەپسىگە يېقىنلىشىپ كېلىۋاتاتتى. تۆمۈر قاپقىنىڭ سىرتىدىكى تاقاقنىڭ شاراقلىغان ئاۋازى چىقتى.

پارلىپا سەسكىنىپ كەتتى، ئۆڭى ئۆڭچىتى، پۈتۈن بەدىنى لاغىلداپ تىترەپ كەتتى.

ئىشك ئېچىلدى، ياتاتۇڭ دەسسەپ كىرگەن نىكولاسنىڭ خورمىرەڭ قويۇق قېشى ئاستىدا چاشقانىدەك كىچىك كۆزلىرى پالىلداپ تۇراتتى. ئۇ تۆت ئەتراپقا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتتى...قولىدا ياقۇت تەسۋى تۇراتتى. سەمرىپ تىقىلىپ كەتكەن شەپەرەڭ خۇددى خان ئورۇندۇغىدا ئولتۇرغاندەك كۆرەڭلىگەن قىياپەتتە ئۇنىڭ مۇرىسىدە ئولتۇراتتى. شەپەرەڭ سويىمىدەك كاللىسغا گۆھەردەك نۇر چېچىپ تۇرغان كىچىك تاج كىيىۋالغان ئىدى.

— سېنى يوقلاپ كەلدۇق مەپتۇنەم پارلىپا! — دىدى نىكولاس غاراڭ-غۇرۇڭ ئاۋازى بىلەن، — سەن ئۆزەڭنىڭ نادانلىغىڭدىن قالغانسەن ئەمدى؟

ئايال مەھبۇس بېشىنى تۆۋەن سېلىۋېلىپ، ئۇنىڭغا قارايمۇ قويمىدى.

نىكولاسنىڭ مۇرىسىدە ئولتۇرغان چاشقان پادىشاسى بىتاقەت بولىدى. ئۇ پارلىپانىڭ جىسم تۇرۇۋالغانلىغىدىن رەنجىپ گازىر كۆزىنى پالىلدىتىپ قۇلاقنى يارغۇدەك قاتتىق چىقىرىۋەتتى.

— مەن رەنجىمەيمەن، — دىدى نىكولاس ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالماق بولۇپ، — ئىشەنگىنكى، مەن چوقۇم سېنى ئۆزەڭگە كۆيدۇرىۋەتمەيمەن. ئەمما ئۇ ئىشنى ئىشلىمەي تۇرۇپ، ئاۋۋال ئۆزەڭنى ئىسلاپ ئالغىن. ئۇ ئىشنى ئىشلىمەي تۇرۇپ، ئاۋۋال ئۆزەڭنى ئىسلاپ ئالغىن.

— مېنى هەممىدىن مەھرۇم قىلالا، — دىدى پارلىپا بوغۇق ئاۋاز بىلەن.

— مىلونى دەيسەنغۇ، — دىدى باخشى زەھەرلىك كۇلۇپ، — ئۇنى ئۆزەمنىڭ يولىدىن قەتئى قوغلاپ چىقىرىشىم كېرەك. ئۇ سېنى ئالماقچى...بىراق مەن ساڭا كۆيۈپ قالدىم. شۇڭا مەن چاشقان پادىشاسى ھەزرەتلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇنى ياغاچ قونچاقىغا ئايلاندۇرۇپ قويدۇم. مۇھەببەت رىقابىتىدە بىرەر ئۇسۇلىنى تاللاپ ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ! ئەگەر بۇنى يالغۇنىدەك مۇھەببەت دېيىشكە بولسا،...مېنىڭ مۇھەببىتىم ئاشۇنداق مۇھەببەت! بىز توي مۇراسىمى ئۆتكۈزىدىغانلىغىمىزنى قاچان ئېلان قىلىمىز؟ قاچان؟!...

— "مەڭگۈ ئۇنداق بولمايدۇ" دېگەندىن يەنە بىر كۈن كېيىن... چاشقان پادىشالىغىنىڭ پادىشاسى غەزەپكە كەلگەنلىكتىن قانىتىنى ئۇرۇۋۈندى، پالاق-پالاق ئاۋاز چىقىپ كەتتى. نىكولاسنىڭ تەلەتى قارىيىپ كەتتى...لېكىن ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

— ئەقلىڭىزنى تاپسىڭىز بولارمىكى، بىز سىزنى مەجبۇرلىيالايمىز، — دىدى ئۇ شۇنداقلا، — بىزنىڭ قانداق قىلىدىغانلىغىمىزنى ئېھتىمال سىزگە بىلدۈرۈپ ئۆتكەن بولساق كېرەك! بۇمۇ يەتمەمدۇ تېخى؟!

نىكولاس ئىڭشىتى-دە، بىردىنلا پارلىپانىڭ كىمخاپ كۆينىكىنىڭ ئىتىگىنى كۆتەردى، شۇنىڭ بىلەن بالىت ئۇسۇلچىسىنىڭ ئىككى پۇتى كۆرۈندى.

پارلىپا پۇلاڭشىتىپ تۇرغان ئىككى ياغاچ پۇتى بىلەن چىداپ تۇرۇپ ئورنىدىن قوپتى، باخشى ئالدىدا قەددىنى رۇسلىدى، ئۆلۈمگە

پسەنت قىلمايدىغانلىغى ئۇنىڭ چىرايىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

— سىلەر مېنى ئاشىغىدىن ئايرىۋەتتىڭلار، ئىككى پۈتۈمىدىن ئايرىۋەتتىڭلار... مېنىڭ ئۈسۈل هاياتىمنى يوقاتتىڭلار! بىراق همچىنە- مىگە ئېرىشەلمىدىڭلار... هەم ئېرىشەلمەيسىلەر! — نەپسىرەت ۋە يىر- گىنىچ سەۋىۋىدىن ئۇنىڭ ئاۋازى تۇرۇپ - تۇرۇپ ئۈزۈلۈپ قالاتتى! — سىلەر مىلودەك، مېنىمۇ پۈتۈنلەي ياغاچ ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشۇڭلار مۇمكىن، پۈتۈمدىن بېشىمغىچە! ئاللىقاچان ئويلاپ قوي- غانمەن... قېنى! هەي، چاپسانراق كارامەت كۆرسىتىڭلار... چاپسان! هەتتا هەرزەتلىرى هەر كۈنى مۇشۇ گەپنى تەكرارلايدىغانلىغىنى بىلمەملا؟ مەن سىلىگە خوتۇن بولمايمەن، نىكولاس، مەڭگۈ! مەڭگۈ، مەڭگۈگە، سىلى... سىلى...

پارلىپا تىنالماي، ئاۋازى سىقىلدى.

— مەن سېنى هەرقانداق نەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويالايمەن، — دىدى باخشى زەهەرخەندىلىك بىلەن كۈلۈپ، — بىراق ماڭا ئۆلۈگىڭ ئەمەس، تىرىگىڭ لازىم! ئەگەر ماڭا تەگسەڭ، خۇددى كاپىتان ملوغا كۆيۈپ قالغان چاغدىكىدەك، هەتتا ئۇ چاغ- دىكىدىنمۇ كۆكۈللۈك ئۈسۈل ئويناپسەن!

— مەن ئۇنىڭغا هازىرغىچە كۆيمەمەن، — دىدى پارلىپا، — ئۇ دۇنيا، بۇ دۇنيا چانمايمەن. بىراق مەن ساڭا ۋە چاشقان يۆلەنچۈگىگە نەپرەتلىنىمەن. دۇنيادا چاشقاندىنمۇ يىرگىنىشلىك نەرسە بولامدۇ؟!

تۆلۈمدەك سەمرىگەن چاشقان پادىشاسى سويمىدەك كاللىسىنى سوزۇپ نىكولاسنىڭ مۇرىسىدە خۇددى خان ئورۇندۇغىدا ئولتۇر- غاندەك ئولتۇرۇپ قانىتىنى پالاقلىتىپ كەتتى هەمدە قۇلاقنى يارغۇ- دەك سەت ئاۋاز بىلەن چىقىرىۋەتتى.

نىكولاس ھەيۋە بىلەن بىر قولىنى كۆتەردى.

ــ بەس! بولدى... ھەزرەتلىرىنىڭ چىشىغا تەگمە! لېكىن مەن يەنە كېلىمەن... شۇ چاغدا توي ۋاقتىنى سۆزلىشىمىز. مەن چەكسىز تاقەت قىلىۋاتىمەن جۇمۇ!

ــ سېنىڭ ۋەھشىلىگىڭمۇ چەكسىز، ــ دېدى ئايال مەھبۇس خىتىرىغان ئاۋاز بىلەن.

تۆمۈر ئىشىك جالاقىدە يېپىلدى، ئىشىك تاقىغى تاراقىدە چۇشـ تى، پارلىپا ئورۇندۇققا گۇپ قىلىپ يىقىلدى، ئىككى پۇتىنى سوزدى، بۇ پۇتلار ئۆزىنىڭ ئەمەستەكلا ئىدى.

ئۇ مىلو بىلەن لېيۇبانىڭ ياۋا ئۇزۇم شېخىغا يامىشىپ يالغۇز مۇنارىنىڭ چوققىسى تۇۋىدىكى رۇجەكنى نىشانلاپ يامىشىپ چىقـ ۋاتقانلىغىنى بىلمەيتتى ۋە ئويلاپمۇ كۆرمىگەن ئىدى.

چاشقان پادىشالىغىنىڭ پادىشاسى ئالتۇنىدەك ماموق ياستۇققا بېشىنى قويۇپ بىخارامان ھالدا شىرىن ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى. ئىككى شەپەرەڭ ئۇنىڭ ئالقانىدەك ئالتۇن تاجىنى بېقىپ تۇراتتى.

شام يېقىلغۇ 2 ـ قەۋەتتە ئوچاقتا قالانغان ئوت لاۋۇلداپ كۆيۇـ ۋاتاتتى، نىكولاس باخشى قېرى ئانىسى بىلەن قارت ئويناۋاتاتتى.

ــ جاھىل قىز ماڭا ئۆچ بولۇپ قاپتۇ...، ــ دېدى نىكولاس قارتىنى شىرەگە چۆرۈپ تاشلاپ يىقىرىما ئورۇندۇققا يۆلەندى.

ــ سەن ھىلىقى قاماپ قويۇلغان بەختسىز قىزنى دەۋاتامسەن؟ ــ دېدى موماي.

ــ ئۇ ئۆزىگە ئۆزى قىلدى! ئويلاپ كۆرمەمسىز، ئەگەر ئۇ ماڭا تەككەن بولسا، شۇ زاماتلا ژاركونتا دۆلىتىدە بىرىنچى خانىم بولۇپ

قالمامتى؟

ــ نەدىكى ژاركونتا دۆلىتى ئىكەن؟ ــ دىدى موماي ئۇلۇغ بىر تىنىپ قارتنى يېغىدى، ــ بۇ دۆلەت هازىر ژاركونتا دۆلىتى ئەمەس! مەن سېنىڭ ئاناڭ بولغاچقا، ساڭا راست گەپنى قىلالايمەن. مەندە مۇشۇنداق هوقۇق بار! سەن، نىكولاس ئەقلىڭدىن ئازدىڭ...

ــ مەن ئۇنى مەجبۇرى ئالىمەن! ــ دىدى نىكولاس كاجلىق قىلىپ، ــ ئۇنىڭ تاناۋۇنى تارتىمىز. مەن مەقسىدىمگە چوقۇم يېتىمەن!

ــ مەن سەندىن ئەنسىرەۋاتىمەن نىكولاس...، ــ دىدى موماي، ــ سەن باخشىغا، ياۋۇز باخشىغا ئايلىنىپ قالدىڭ! ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، سەن ئەسلىدە ۋىجدانلىق، راۋرۇس ئادەم ئىدىڭ. سەن ئوغلۇم بولغاچقا، ساڭا ئىچىم ئاغرىيدۇ. لېكىن سېنىڭ قىلىغىڭغا قوشۇلمايمەن...

ــ دۇرۇس، مەن باخشىغا ئايلىنىپ قالدىم، ــ دىدى نىكولاس تەرسالىق بىلەن، ــ مەن سېنىمۇ نېمىگە ئايلاندۇرىمەن دېسەم، شۇنداق قىلالايمەن.

ــ سېنىڭ هەددىڭ ئەمەس...

نىكولاس زەهەرلىك كۈلدى:

ــ سىناپ كۆرسەم قانداق دەيسەن؟ خوپ دېگىنە، نېمىگە ئايلاندۇرىمەن؟

ــ هەددىڭدىن ئاشما! قىلدۇرماي...، ــ موماي ۋاقىراپ تاشلىدى.

ــ قىلمەنغۇ قېنى! ــ دىدى باخشى تەرسالىق قىلىپ.

ــ مەنغۇ مەيلى، مەن... شۇنى بىلگىنىكى، ئانىسىغا قارا سانىغان

ئادەمگە رەھىم قىلسا بولىمايدۇ. ئوغلۇم مەن سەندىن ئەن-سىرەيمەن!...

— مەندىن ئەنسىرىمە! مەن ساڭا كارامىتىمنى كۆرسىتىپ باقاي دەيمەن. مەن سېنىڭ ماڭا ئىشەنچ باغلىشىڭنى ئىسپاتلىماقچىمەن. سەن مەندىن پەخرلەنسەڭ بولىدۇ! مەن سېنى بىر كېپىنەككە ئايلاندۇرۇپ قويسام قانداق؟ بۇ ئانچىكى ئىش...بەكمۇ چىرايلىق كېپىنەك!

موماي چۆچۈپ ئارقىسىغا بىرنەچچە قەدەم داجىدى:

— ئوغلۇم، ئاقۇبتىڭ ياخشى بولمايدۇ... سېنى كىشى ئەپۇ قىلمايدۇ.

نىكولاس ھېچنىمگە پەرۋا قىلماي، سېھرى ئىشلەتتى.

— كېپىنەككە، كېپىنەككە ئايلان! مەن سېنى كېپىنەككە ئايلاندۇرىمەن ئاپا! سەن كېپىنەك، بەكمۇ چىرايلىق كېپىنەك بولسەن... — دەپ ۋاقىرىدى نىكولاس ھەم ئانسىنىڭ يۈزىگە قولىنى قارىتىپ شىلتىدى.

شۇ ھامان موماي غايىپ بولىدى-دە، بىر كېپىنەك — قانىتى مەرمەر تاشتەك چىرايلىق بىر كېپىنەك ئۇچە ئۇچىدە ئۇ ياق-بۇ ياققا ئۇچۇپ يۈردى... ئاخىر بېرىپ شامغا ئۆزىنى ئۇردى، كۆيۈپ شىرە ئۈستىگە چۈشتى. دەل ئەنە شۇ چاغدىلا ھۇشىنى تاپقان نىكولاس لاسسىدە ئورۇندۇققا يىقىلىدى-دە، گويا ئۆزى بىلەن ئۆزى گەپلەشكەندەك:

— گۇناھىمدىن ئۆتكىن ئانا... ئۇيناشقاندەك قىلۇبدىم... ئەمدى مەن يېتىم بولۇپ قالدىم. ئۆزۈم ئۆزەمگە قىلدىم، — دىدى.

مەڭزىدىن ئىقىپ چۈشكەن بىر تامچە ياش قويۇق ساقىلىغچە

ئېقىپ كېلىپ غايىپ بولدى.

نىكولاس باخشى بولسىمۇ، لېكىن خۇددى چاشقان پادىشاسىغا ئوخشاش، مىلو بىلەن لیۇبانىڭ تولۇق ئىشەنچ بىلەن قارارلىغان جايغا يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىغىدىن خەۋەرسىزلا ماۋۇق ياستۇقىنى ئىگىز قويۇپ بخارامان ئۇيقۇغا كەتكەن ئىدى.

لیۇبا بەزىدە ئەندىكىپ كەتكەندەك بولۇپ، سەللا دىققەت قىلىمغاندا مۇنارىنىڭ ئاستىغا مۇئەللەق ئېتىپ چۈشۈپ پارە-پارە بولۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ ئويغانماقچى بولىدى، چۈنكى ئۆزىنىڭ چۈش كۆرۈۋاتقانلىغىنى بىلەتتى، چۈشىنى ئۆزۈپ تاشلاشقا بولاتتى. بىراق بۇ ئۇنىڭ ھىسسىياتىلا ئىدى،... چۈش ئۆزۈلمەيتتى. ئۇ چۈشتىن بەك مىنەتدار ئىدى!

مانا يېگانە مۇنارىنىڭ رۇجىگىگە كېلىپ قالىدى. يەنە ئازراقلا سىلجىسا بىچارە پارلىپانى كۆرەتتى.

ئادەم قۇتقۇزۇش ئەزەلدىن ئاسان بولمايتتى.

مىلو بىلەن لیۇبا ھېرىپ ھالى قالمىغان بولسىمۇ، تىرىشىپ-تىرىشىپ يۇرۇپ رۇجەككە يامىشىپ، پارلىپا زۇلۇم تارتىۋاتقان ئۆيگە كىردى.

مەھبۇس ئايال شەپىنى ئاڭلىدىيۇ، كۆزىنى ئاچمىدى؛ ئۇ قارشىلىق كۆچىدىن قالغان بولسىمۇ، لېكىن ھەر خىل زەھەرلىك سۇيىقەستلەرگە تاقابىل تۇرۇشقا تەييار ئىدى.

ــ قانداق، سالامەت تۇرۇپتىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى مىلو لیۇبادىن خۇددى ئۇ جاۋاپ بېرەلەيدىغاندەك.

شۇ ئەسنادا مەھبۇس ئايال كۆزىنى سەل ئاچتى... لېكىن كۆزى

يۇمۇلۇپ قالدى، كۆزىنى تازا ئۇۋلىدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىكى ۋەقەگە ئىشەنگۈسى كەلمىدى. بىردەم ئۆتكەندىن كېيىن:

ــ مىلو... مىلومۇسەن؟ ــ دىدى.

ــ ھەئە، مەن، ــ دەپ جاۋاپ بەردى مىلو مەغرۇرانە.

ــ مەن سېنىڭ كېلىدىغانلىغىڭغا ئەزەلدىن ئىشىنەتتىم... مېنى قۇتقۇزغۇچى... سېنى ساقلاپ كەلدىم... ساقلاپ كەلگىنىمگە قانچە يىللار بولۇپ كەتتى!

خوشاللىق يېشى ئۇنىڭ تامىدەك سارغايغان مەڭزىدىن خۇددى ئاققان سۇدەك تارام ـ تارام تۆكۈلدى.

ــ پارلپا! خۇددى بۇرۇنقىدەك كۆكسۈمگە تاڭاي سېنى!

مىلو مەھبۇبىنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ باردى ـ دە، باغرىغا باستى. ئۇ پارلپانى ئورنىغا قايتا ئولتۇرغۇزۇۋىدى، پارلپا ھالىدىن كەتتى، ئۇ ھارغىن كۆزى بىلەن يىگىتىگە بىر قارىدى ـ دە، يۇزىنى قولى بىلەن توسۇۋالدى.

ــ ئۇلار سېنى نېمە ھالغا كەلتۈرۈپ قويغان ـ ھە! ــ دەپ ۋاقىرىۋەتتى مىلو.

ــ پۈتۈم... مېنىڭ ئەمەس! ــ دىدى پارلپا، ــ مېنىڭ ئۆز پۈتۈم ئەمەس، ياغاچ...

ــ ھىچقىسى يوق! ماڭا سەن كېرەك...

مىلو يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ پارلپانىڭ پۈتىنى توختىماي سۆيگىلى تۇردى.

بىردىنلا بىر كارامەت كۆرۈلدى! كارامەت، يەنە كېلىپ كارامەت ئىچىدىكى كارامەت... ئىكىكى ياغاچ پۇت بۇرۇنقى پۈتقا ئايلىنىپ قالدى. پارلپا دەلدەڭشىپ بىرقانچە قەدەم مېڭىپ كۆردى. كېيىن

غەيرەتكە كېلىپ رەسمىلا ماڭدى... يۇكۈنۈپ باقتى، ھىچقانداق تۈيۈلمىدى.

خاتالىشۇاتىمەنمۇ نېمە دەپ، ئۇ كىمخاپ كۆينىگىنى قايرىدى، ئۇچەيلەنگە كېرەكتىن چىقىقان ياكى ياغاچ پۈت ئەمەس، بەلكى راست پۈت، بالىت ئۇسۇلىدا يېقىرايدىغان پۈت كۆرۈندى. ئىشىنىپ كېتەلمىگەن پارلىپا يەم بىلەن بىرنەچچە پىقىراپ كۆردى. يېقىرىغانسېرى ئىشەنچى ئاشتى... بىردىنلا توختىدى-دە، ئۆزىنى مىلونىڭ قوينىغا ئاتتى.

ــ سۆيۈملۈگۈم... سەن مېنى قۇتقۇزدىڭ!

ــ بۇ بىر كارامەت، ئەجەپ كارامەت، ــ دىدى مىلو پارلىپانى باغرىغا تېخىمۇ قاتتىق بېسىپ تۇرۇپ.

ــ ياق،... كارامەت ئەمەس! ــ دىدى پارلىپا مىلوغا، ــ سېنىڭ مۇھەببىتىڭ سېھرىنى يەڭدى. سەن ھەرقانداق ئەھۋالدىمۇ مەن سەندىن كەچمەيمەن دىگەن ئىدىڭ. مېنىڭ پۈتۈم كېرەكتىن چىققان، ياغاچ پۈتقا ئايلىنىپ قالغاندىمۇ مەندىن كەچمەيدىڭ! پۈتۈمنى سۆيدىڭ، شۇنىڭ بىلەن سېھرى كۈچىدىن قالدى.

پارلىپا مانا ئەمدىلا لېيۇبانى كۆردى.

ــ بۇ قىزچاق كىم بولدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ.

مىلو لېيۇبانى پارلىپانىڭ ئالدىغا ئېپكەلدى.

ــ بۇ مېنىڭ باتۇر دوستۇم، ــ دىدى مىلو، ــ ئۇ مېنى قۇتقۇزغان، شۇنىڭ بىلەن تىرىلىپ قالدىم. ئاندىن ئىككىمىز ئۇچۇپ كېلىپ سېنى قۇتقۇزدۇق.

ــ ئىككىلارغا بەكمۇ رەھمەت ئېيتىمەن! ــ دىدى پارلىپا ئارقا-ئارقىدىن، لېكىن بىردىنلا ئۈيات قىلغاندەك يۈزىنى بۇرۇۋالدى.

مىلو بىردىنلا جىددىلەشتى، ھەتتا تەرىنى ئۆزگەرتتى.

ــ بۇ يەردىن دەرھال كېتىشىمىز كېرەك! ئۇزۇكسىز سالمىساق بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ...

مىلو بىلەن لىيۇبا يانچۇقلىرىدىن كىچىك مۇز قاپنى ئېلىپ ئۇزۇكلىرىنى قوللىرىغا سېلىشتى...

ــ ئەمدى ئارقامدىن مېڭىڭلار!... ــ دىدى ئىشكىنىڭ ئالدىغا كەلگەن مىلو خۇددى ئەپىتسەرلەردەك بۇيرۇق چۈشۈرۈپ.

ــ ئىشىك تاشقىرىدىن ئېتىكلىك، ــ دىدى پارلىپا.

مىلو ئىشكىنىڭ تاقىغىغا ئۇزۇكنى تەككۈزۈدى، يوغان ئىشكىنىڭ ئىلغۇسى جالاققىدە چۈشۈپ كەتتى ــ دە، ئىشىك سىلىقلا ئېچىلدى...

مىلو بېشى بىلەن ئىشارەت قىلدى.... ئۇچەيلەن باتۇرلۇق بىلەن قاراڭغۇ تەرەپكە ئېتىلدى. ئۇلار ئۇن ــ تىن چىقارماي بىرىنىڭ قولىنى بىرى تۇتۇپ ئالدىغا قاراپ ماڭدى.

ــ توختاڭلار! ــ دىدى مىلو ئاستاغىنا، ــ ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ بىزنى يارىدەمگە چاقىرىۋاتىدۇ...

ئۇچىلىسى تىنىغىنى توختاتتى، يەنە ئاۋاز كەلدى.

ــ ئالدىمىزغا ماڭىلى! ــ دەپ بۇيرۇدى مىلو، ــ بىراۋ بىزنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا چاقىرىۋاتىدۇ...

كارىدورنىڭ ئۇ تەرىپىدىن ئازراق يورۇق كۆرۈندى. باتۇرلار خۇددى مۇنارغا چىققاندەك ئېتىلىپ باردى، قارىسا چاشقان تۇتقىدىغان يوغان تورىدەك قەپەز ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ. تۆمۈر قەپەزنىڭ ئارقىسىدا بىر يىگىت تۇرۇپتۇ، ئۇ قۇتقۇزۇشنى تىلەپ تۇۋلاپ ھالىدىن كېتەي دەپ قاپتۇ.

پارلىپا قەپەز يېنىغا ئېتىلىپ باردى:

ـــ ناتانئىل!

ـــ كىم بۇ؟ ـــ دېدى ملو.

ـــ ناتانئىل! شەھرىمىزدە چاشقان تۇتىدىغان ئادەم.

ـــ ئۇنى بۇ يەرگە قاماپ قويغىلى قانچە ئۇزاق بولدى؟

قەپەزدىكى يىگىت بۇنىڭغا پۇتۇن كۇچىنى يىغىپ جاۋاپ بەردى:

ـــ كاپىتان، چاشقانلار بۇ دۆلەتنى ئىشغال قىلغان ھەم سىزنى ياڭاق چاقۇچقا ئايلاندۇرۇپ قويغان ۋاقىتتىن باشلاپ.

ـــ ناتانئىل! سەن مېنى تونۇيالىدىكەنسەن؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ـــ نېمىشقا تونۇمايمەن! ـــ دېدى ناتانئىل يۆتۈلۈپ كېتىپ قەپەزنىڭ تېگىگە ئاستاغىنا يىقىلىپ چۈشۈۋېتىپ، ـــ ئۇسۇل ئۇيناش ئەمەلدىن قالدۇرۇلمىغان ۋە مەنئى قىلىنمىغان ئالتۈندەك كۆنىلەردە، ئۇسۇل دېگەننى ئەجەپمۇ قالتىس ئويناپتىكەنسىز...

ـــ ئۇلارنى ئەسلەپ ئولتۇرۇشقا ۋاقىت يوق، ـــ دېدى ملو ئۇلارنىڭ گېپىنى چورتلا ئۈزۈۋېتىپ.

ئۇ قەپەزنىڭ ئىشىگىگە ئۇزۇكنى تەككۈزۈۋىدى، ئىشىك شاققىدە ئېچىلىپ كەتتى. ناتانئىل قەپەزدىن جان تالىشىپ دېگەندەك ئەلەڭ-سەلەڭ بولۇپ چىقتى. ئۇ ملونى قۇچاقلىۋالاي دەپ قۇچىغىنى ئېچىپ كېلىۋىدى، ملو شارت قىلىپلا ئۆزىنى قاچۇرۇۋالدى-دە:

ـــ قۇچاقلىشىدىغانغا ۋاقىت نەدە ھازىر،...چاپسان بولايلى! ناتانئىل، گازارمىڭ نەدىلىگىنى بىلەمسەن؟

ـــ بىلمەمدىغان!

ـــ گېپىمگە قۇلاق سالغىن...، ـ دېدى ملو بىر قولىنى ياش بالىنىڭ مۇرىسىگە قويۇپ تۇرۇپ، ـــ سەن ئەسكەرلەر لاگېرىغا

ببرىپ، مېنىڭ نامىمدىن ئەسكەرلەرگە بۇيرۇق بەرگىن، ئۇلار دەرھال قورال-ياراق ئىسكىلاتىغا ببرىپ تولۇق قوراللانسۇن. ئۇلارغا سەن يېتەكچىلىك قىلغىن! مەن سېنى ئەپتىسەرلىككە بەلگىلىدىم! بىر مەنۇت-بىر سېكۇنت ۋاقتىنمۇ زايا قىلمۇەتمەيلى،... لېۋبا! ئۇزۇكنى ناتانىلغا بېرىپ تۇرۇڭ. ئۇنىڭغا ھازىر ئۇزۇك تېخىمۇ بەك زۆرۈر بولۇۋاتىدۇ...

ياش بالا كۆكۈش رەڭلىك ئۇزۇكنى سېلىپ ئوچ مەرتىۋە قاتتىق-قاتتىق نەپەس ئېلىۋىدى، ساپ-ئەركىن ھاۋا ئۇنىڭ كۆكسىگە تولۇشى بىلەنلا بىردىنلا سالامەتلىگى ئەسلىگە كەلدى.

شەرەنىڭ ئۇستىگە قالايمقان دۆۋىلىشىپ كەتكەن قارتىنىڭ ئاردىسىدا بىر قانىتى پۈچۈلىنىپ كەتكەن بىر ئۆلۈك كېپىنەك ياتاتتى.

چىراقپايدىكى شام ئۆچەي دەپ قالغان ئىدى.

ــ بىرەر ئادەممۇ كۆرۈنمەيدىغۇ بۇ يەردە،... ئۆي قوروقلا قالغىنى نېمىسى! ــ دىدى لېۋبا ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ تۆت ئەتراپقا سەپ سېلىپ.

ــ تېزلىك بىلەن چاشقانلار دۆلىتىنىڭ پادىشاسىنى تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن ھىساپلىشىشىمىز كېرەك! بىر-بىرلەپ... ھىساپلىشىشىمىز كېرەك! ــ دىدى مىلو ئۆزىنىڭ ھەمراللىرىنى ئالدىرىتىپ، ــ مېنىڭ ئۇزۇكۇم سەل ئۆزگىرىپ، سېھرىي كۈچىدىن قالغىلى تۇرۇۋاتىدۇ...

ــ قارىغىنا، مىلو! ئاۋۇ كېپىنەكىنى! ئۇ ئوتقا ئېتىلىپ كۆيۈپ كېتىپتۇ...

مىلو شەرەنىڭ يېنىغا كېلىپ، قولىدىكى ئۇزۇكىنى ئۆلۈك كېپىنەككە تەككۈزۈپ قويدى.

— سىلەر مېنى قۇتقۇزۇۋالدىڭلار... — بىردىنلا ياشانغان بىرسى-نىڭ بوش ئەمما خىقىراق ئاۋازى ئاڭلانىدى. شىرەنىڭ ئۈستىدە نىكولاسنىڭ ئائىسى ئولتۇراتتى. — سىلەرگە رەھمەت...راستىنى ئېيتسام، ئۆزەمنىڭ مەيلىچە بولغاندا قايتا تىرىلگۈم يوق ئىدى، ۋەھشىيانە ھالدىكى ئىشلارنى كۆرگۈم يوق ئىدى، — ئۇ ئۆزىنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇۋالغۇچىلارغا ھەيران بولغان ھالدا بىر قاراۋېتىپ، — سىلەر كىم بولىسىلەر؟ مەن سېنى، — دىدى ئۇ مىلوغا قاراپ، — نەدىدۇ كۆرگەندەك قىلىمەن.

— سىز مېنى تونۇشىڭىز كېرەك، خانىشىم! — دىدى مىلو، — سىزنىڭ ئوغلىڭىز...مېنى ياغاچ ئادەمگە ئايلاندۇرۇۋەتمىگەن چاغدا مەن تېخى سىزنىڭ ئۆزىڭىزگە ئوخشاشلا ئىدىم!

— ئوغلۇم ئەقلىدىن ئازغان! — دىدى ھىلىقى خوتۇن شىرەنىڭ ئۈستىدىن ئۆمىلەپ چۈشۈۋېتىپ، — ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇققان ئائىسىنى كېپىنەككە ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ ھەمدە ئۇنى ئۆلتۈرۈپ شىرەگە تاشلىۋېتىدۇ دەپ كىم خىيالىغا كەلتۈرەلەيدۇ! ئوغلۇمنىڭ ئاشۇ تەرىقىدىكى ئادەم بولۇپ قالغانلىغىنى قانچە قىلىپمۇ خىيالىمغا كەلتۈرەلمەيمەن... مىڭ قىلغان بىلەن ئانا دېگەن ئانا ئىكەن... شۇڭا سىزدىن ئوغلۇمنى چاشقانلار ئىشلەتكەن زەھەرلىك جادۇدىن قۇتقۇزۇپ چىقىشىڭىزنى سورايمەن! سىلەردىنمۇ شۇنى ئۆتۈنۈپ سورايمەنكى، — دىدى ئۇ لېۋىنى بىلەن پارلىپاغا قاراپ، — سىلەر كىم بولىسىلەر ئەمدى؟

— مەن پارلىپا بولىمەن! — دىدى بالت ئۈسۈلچىسى ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ.

— پارلىپا! — دىدى قېرى خوتۇن ۋاقىراپ، — بالت ئۈسۈلچىسى پارلىپا سەنمۇ؟ مېنىڭ ھىلىقى قاپاقۇاش ئوغلۇم ئالماقچى بولغان

پارلىپا دىگەن سەنمۇ تېخى؟!

ــ توغرا دىدىگىز. ئەمما مەن ئۇنى ياخشى كۆرمەيمەن، ئۇنىڭغا مەڭگۈ ياتلىق بولمايمەن. مەن دىگەن ملونىڭ سۆيگىنى بولمەن!

ــ مېنىڭ ئوغلۇم سېنىڭ خىلىڭ ئەمەس! ــ دەپ ئۇنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىدى قېرى خوتۇن، ــ نىكولاس قەن ـ گېزەك پادىشالىغىنىڭ ئالى پادىشاسى بىلەن پۇتۇشكەن، ئەمما ئۇ ھىلىقى ئالى پادىشانى ئالداپ قويدى. نېمە دىگەن سەتچىلىك بۇ! ئەمىلىيەتتە بولسا نىكولاسنىڭ جىنايىتى يوق، ئۇ پەقەت چاشقانلار پادىشاسىنىڭ قۇربانى بولۇپ كەتكەن خالاس! ــ ئۇ سەل ئويلىنىپ تۇرۇپ ئاندىن دىدى، ــ ئانا ئوچۇن ئېيتقاندا، بالا مەڭگۈ... گۇناكار ئەمەس؛ ھەتتا ئۇ ئانىسىنىڭ قانىتىنى كۆيدۈرۈۋەتكەن بولسىمۇ؛ ھەتاكى ئۇنىڭ ئىرادىسى بويىچە... ئوتقا تاشلاپ پۈتۈنلەي كۆيدۈرۈۋەتكەن ھالەتتىمۇ...

ــ چاشقانلار دۆلىتىنىڭ پادىشاسىنى نەدىن تۇتىمىز؟ ــ دەپ سوردى ملو بىتاقەت بولۇپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىپ.

ــ يۇرۇڭلار... ــ دىدى قېرى خوتۇن، ــ قېنى ئۇلارنىڭ قەيەر ـ دىلىگىنى مانا مەن بىلىمەن!

قېرى خوتۇن كىتاپ سالىدىغان تام جاۋىسىگە يېقىنلاپ بېرىپ بىرقانچە چۆچەك كىتاۋىنى ئېلىپ، توك كونۇپكىسىنى بېسىۋىدى، شۇ ئانلا تام ئىككى ياققا سىلجىدى ـ دە، قاراڭغۇ بىر تارچۇق ھاسىل بولدى.

ھەممەيلەن شۇ تەرەپكە ئېقىشقا باشلىدى.

گۈنۇس ھالەتتىكى چوڭ ئۆينىڭ تېمىغا كونا قېلىپتىكى مىلتىق ۋە نەيزە ئېسىقلىق تۇراتتى. نىكولاس بولسا ئىلمەك خەنجىرىنى تۇتقان

هالدا چاشقانلار دۆلتىنىڭ پادىشاسى ياتىدىغان ئۆيىنىڭ ئىشىگى يېنىدا تۇراتتى.

ــ سەن نېمىشقا بۇ يەرگە كەلدىڭ؟ نېمە قىلماقچى؟ ــ دېدى ئۇ ملونى كۆرۈپلا ھۆكىرىگەن پېتى.

ــ چاشقانلار دۆلتىنىڭ پادىشاسى بىلەن كۆرۈشمەكچى! ئاندىن بىز سەن بىلەن مەخسۇس سۆزلەشمەكچى...

باخشى ھىلىگەرلىك بىلەن قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە:

ــ سېنىڭ تەلىۋىڭ ئانچىمۇ يۇقۇرى ئەمەسكەنغۇ! ــ دېدى.

ــ ئۆيۈنىڭ ئىشىگىنى توسماي نېرى تۇر! ــ دېدى ملو ئۇنىڭغا تەلەپ قويۇپ.

ــ چاخچاق قىلىۋاتامسەن نېمە؟ ــ دېدى نىكولاس ئىلمەك خەنجىرىنى ملونىڭ بېشىغا دوملاپ ھەيۋە قىلىپ.

ــ سەندىن قاچمايمەن! ــ دېدى ملو جاۋاپ تەرىقىسىدە، ئۇنىڭ چىرايىدا قىلچىمۇ قورقۇش ئالامىتى كۆرۈنمىدى ۋە ئۇزۇك سالغان قولىنى ئىگىز كۆتەردى.

ئىلمەك خەنجەر بىردىنلا پارچە ــ پارچە بولۇپ كەتتى ــ دە، شېغىل يەرگە شاراقلاپ چۈشتى.

چاشقانلار دۆلتىنىڭ پادىشاسى ئىشكىنىڭ تاشقىرىسىدىكى ۋاراڭ ــ چۇرۇڭ ۋە خەنجەر پارچىلىرىنىڭ يەرگە چۈشكەن ئاۋازىدىن ئۈيغۇنۇپ كەتتى. ئۇ زەڭ قويۇپ ئاڭلىغىلى تۇردى،... شەپەرەڭ ئۆز خوجايىنىنىڭ ھەركىتىگە دىققىتىنى بېرىپ، قاناتلىرىنى خوشياقماسلىق بىلەن پالاقشىتىماقتا ئىدى. چاشقانلار دۆلتىنىڭ پادىشاسى سەگەكلىشىپ، ئالاقزادە بولغان ھالدا ئۇ يان ــ بۇ يانغا قاراشقا باشلىـ

دى. ئۇ توساتتىنلا ئۆزىنىڭ يېنىدىكى مۇھاپىزەتچىسىگە بۇيرۇق چۈشۈردى ـ دە، ئۆزى قاناتلىرىنى كېرىپ داغدام ئۇچۇق تۇرغان دېرىزىدىن ئۇچۇپ چىقىپ كەتتى، ئۇنىڭ يېقىن مۇھاپىزەتچىسىمۇ قاناتلىرىنى پالاقشىتىپ ئالدىرىغان پېتى ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇچۇپ كەتتى...

مىلو لېۋبا بىلەن پارلىپانى باشلاپ سارايىنىڭ ئىچىگە بېسىپ كىردى. سارايىنىڭ ئىچى قۇرۇق ئىدى.

نىكولاس ئانسىنىڭ قۇچىغىغا يېقىلىپ، پادىشانىڭ ياتاقخانىسىنىڭ سىرتىدا ھۆكۈرەپ يىغلىماقتا ئىدى:

ــ ئەمدى مەن ھىچنەرسە قىلالماس بولۇپ قالدىم! سېھرىي كۈچۈمدىن قالدىم،... ھىچنىمە ئەمەسمەن ئەمدى!

ــ لېكىن، ئىلگىرىكى نىكولاس مېنىڭ يېنىمغا قايتىپ كەلدى،... ــ دىدى ئانىسى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، ــ مېنىڭ ئاق نىيەتلىك ئوغلۇم قايتىپ كەلدى...

ئۇ ئۆز ئوغلىنىڭ بېشىنى ئىلگىرىكىدەكلا سىلىغىلى تۇردى.

مىلو قولى بىلەن يامىشىپ دېرىزىنىڭ سۈپىسىغا يامىشىپ چىقتى. ئاڭغىچە شامال ئۇنىڭ چېچىنى تۇتۇۋېلىپ پاقمۇاش قىلىۋەتتى.

ــ بىزنى بۇ يەردە تاشلاپ قويماڭ! ــ دەپ يىلىنىدى پارلىپا ئۇنىڭغا.

ــ بىزنى بىللە ئېلىپ كىرگىن! ـ دەپ يالۋۇردى لېۋبا، ــ بىز ـ نمۇ بىللە ئېلىپ كىرگىن،... جاراھەتلىنىپ قالما يەنە، بىزمۇ سەن بىلەن بىللە بولغىنىمىز ياخشى... ئۇنىڭ ئۇستىگە...

ــ سىز بولمىسىڭىز، بىز بۇ يەردە قالساق قورقىمىز! ــ دىدى پارلىپا ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى قىياس قىلىپ.

مىلو دەرھاللا قارار قىلىپ، قولىنى ئۇن-تىنسىز ھالدىلا قىزلارغا ئۇزاتىتى-دە، ئۇلارنىمۇ دېرىزە سۈپىسىغا تارتىپ چىقىرىۋالدى. شامال گويا ئۇلارنى مەخسۇس كۈتۈپ تۇرغاندەك قىلىپ، ئۇلارنىڭ كۆينەكلىرىنى ئۇچۇرۇپ بوشلۇقتا لەپىلدىتىپ ئوينىغىلى باشلىدى.

ــ مىلو، قارىغىنا، قارىغىنا! ــ دېدى لىيۇبا بېشىنى كۆتۈرۈپ ۋاقىراپ.

يەر-كۆكنى قاپلاپ كېلىۋاتقان بىر توپ شەپەرەڭ شەھەر قەلئەسى تەرەپكە ئۇچۇپ كەلمەكتە ئىدى...ئۇلار ئاستا-ئاستا ئۇچماقتا ئىدى، ياخشى ئىشتىن دېرەك بەرمەيدىغانىدەك قىلاتتى. ۋاش-ۋاش قىلىپ چىقىۋاتقان قانات ئاۋازى كەلدى... ئارقىدىنلا يەنە ۋەھشىيانە چىقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. چاشقانلار دۆلىتىنىڭ پادىشاسى ھەممىنىڭ ئالدىدا ئۇچۇپ كەلمەكتە ئىدى.

مىلو دېرىزە سۈپىسىدىن ئۆيگە سەكرەپ چۈشتى، ئاندىن قىز-چاقلارنىمۇ قولتۇقلاپ چۈشۈرۈپ قويدى-دە، غاچ قىلىپ دېرىزىنى مەھكەم ئېتىۋەتتى.

ــ مەن بىلەن مېڭىڭلار! ــ دەپ بۈيرۇق قىلدى ئۇ، ــ چاپسان بولۇڭلار!

ئۇچەيلەن ياتاقخانىدىن چىقىپ كېتىپ بولغىچە، جالاقىدە قىلىپلا دېرىزە ئېچىلىپ كەتتى. قارا بۇلۇتتەك قاپساپ كەلگەن شەپەرەڭلەر بىر بىرىگە ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ دىگەندەك ئۆيگە ئېتىلىپ كىردى، ھەش-پەش دىگىچە ئۆيىنىڭ ئىچى توشۇپ كەتتى، بىردەمدىن كېيىن ئۇلار يەنە ئىشكىتىن قىستىلىشىپ ئۇچۇپ چىقىپ كېتىشتى-دە، پۈتكۈل شەھەر قەلئەسىنى قاپساپ ئايلىنىشقا باشلىدى.

پەستىكى سارايدا، ناتانىئىل باشچىلىغىدىكى ئەسكەرلەر چاشقانلار

بىلەن ئېلىشىماقتا ئىدى. ناتانىئىل بولسا شەھەر بويىچە چاشقان تۇتۇش ماھىرى بولۇپ، چاشقانلارنىڭ ئەدىۋىنى كېلىشتۇرۇپ بېرىش ئۈنىڭ ئاتا مىراس كەسپى ئىدى.

خاسىيەتلىك ئۈزۈك ناتانىئىلنى خەيىم-خەتەردىن ساقلاپ قالغان ئىدى، ئۈنىڭ قېلىچى دۈشمەنگە تېگىپلا قالسا، دۈشمەن ئۆلۈپلا كەتمەستىن، ئۇلار گويا بۇ ئالەمدە مەۋجۇت ئەمەستەكىدەك بىردىنلا ھېچقانداق ئىز-نىشان قالمايلا غايىپ بولۇپ كېتەتتى.

قەلئەدىمۇ جەڭ بولماقتا ئىدى. ملونىڭ قولىدىكى مۇز ئۈزۈك ئېرىشكە باشلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا سېھرىي كۈچىدىن قالمىغان ئىدى، شەپەرەكلەر ئۈنىڭغا يېقىنلاشىا-يېقىنلاشمايلا غايىپ بولۇپ كېتەتتى.

نىكولاس جېنى چىققۇدەك قورقۇپ كېتىپ، شىرەنىڭ ئاستىغا شۇڭغۇپ كىرىۋېلىپ، شىرەنىڭ ئۈستىدىكى رەخنى ئېلىپلا يۆگىنە-ۋېلىپ بولۇۋاتقان جەڭنى تاماشا قىلماقتا ئىدى، ئەمما ئۈنىڭ ئانىسى، لىيۇبا ۋە پارلىپالار بولسا تام مەشنىڭ قىسقۇچلىرىنى، كۈل تارتقۇچ-لىرىنى قورال قىلىۋېلىپ تۇرۇپ، خۇددى راستلا جەڭچىگە ئوخشاش دۈشمەنلەر بىلەن جان تىكىپ ئېلىشماقتا ئىدى.

چاشقانلار دۆلىتىنىڭ پادىشاسى ملوغا قاراپ ئېتىلىپ بېرىپ، ئۆزىنىڭ ئۈچىلۇق تىرناقلىرى بىلەن ئەپتىسەرنىڭ قويۇق چاچ-لىرىنى تۇتۇۋېلىشنى، زەھەرلىك چىشلىرى بىلەن ئۈنىڭ بۇرنىنى چېقىۋېلىشنى ئويلىغان بولسىمۇ،...لېكىن دەل شۇ پەيتتە ناتانىئىل سەپداشلىرىنى باشلاپ بېسىپ كىردى. چاشقانلار دۆلىتىنىڭ پادە-شاسى ھىلىسىنى ئۆزگەرتىپ، چاشقان تۇتار بوۋايغا ئېتىلدى، چۈنكى ئۇ بوۋاي پۈتۈن چاشقانلار جەمەتىنىڭ ئەڭ ئەشەددى دۈشمىنى

ئىدى.

ناتانىئىل خەنجىرى بىلەن پادىشانى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ شىلتۈيدى، پادىشا ئۆزىنى چەتكە قاچۇرۇۋالدى، ئۇزۇك بىردىنلا ئېرىپ سۇغا ئايلىنىپ كېتىپ ناتانىئىلنىڭ بارماقلىرىنى بويلاپ ئاقتى ـ دە، بارا ـ بارا قوشۇلۇپ مۇزدەك سۇ تامچىلىرى ھاسىل قىلىپ يەرگە ئېقىپ كەتتى.

ـ ناتانىئىل ئېھتىيات قىل ئۇزۇك ئېرىپ كەتمىسۇن! ـ دىدى ئۆزىنىڭ كارامەت ئۇزۇگىگە دىققەت بىلەن كۆز بولۇپ كېلىۋاتقان لیۇبا ۋاقىرىدى، ـ مىلو نەدىسەن؟

ـ مېنىڭ ئۇزۇگۈمۇ قالمىدى! ـ دىدى مىلو، ـ مېنىڭ ئۇزۇگۈمۇ ئېرىپ كەتتى!

لیۇبا ھېچ ئىككىلەنمەيلا ئىڭىشىپ تۇرۇپ بىر پاي كەشىنى سالدى ـ دە، چاشقانلار پادىشاسىغا قارىتىپ ئاتتى. ھىلىقى كەش بارغانچە ېرىپ پادىشانىڭ تاجىسىغا تەگدى...تاج پادىشانىڭ سوزغان ئۇزۇنچاق بېشىدىن ئۇچۇپ يەرگە پالاقىدە چۈشۈپ كەتتى ـ دە پىقىراشقا باشلىدى. پادىشا ھايالسزلا كىچىكىنە بىر كۆلرەڭ چاشقانغا ئايلىنىپ قالدىيۇ، شۇ ئانىلا قېچىپ كەتتى... شەپەرەڭلەر ئۆز پادىشاسىنىڭ يوقلۇغىنى سېزىپ قېلىپ، گويا بۈيرۇق تاپشۇرۇۋالغاندەك تەرىزدە دېرىزىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۇچۇپ چىقىپ جەڭ مەيدانىدىن قېچىپ كەتتى.

مىلو ناتانىئىلنى يېنىغا چاقىرىپ:

ـ ئاغىنە، سەندىن بىر ئىشنى ئۆتۈنۈپ سورايمەن: لیۇبانى گۈللۈككە ئېلىپ بارغىن. ئۇ يەردە بىر كۆلچەك بار، كۆلچەكنىڭ يېنىدا بىرسى كۈتۈپ تۇرىدۇ...

— مېنى كۆتۈپ تۇرىدىغان كىم ئۇ؟ — دەپ سورىدى ھەيران بولغان لیۇبا.

— سەن مېنىڭ قوماندانلىغىمغا بوي سۇنىدىغان بولغان ئىدىكىغۇ! — دىدى مىلو قەتئى ھالدا.

لیۇبا ئىتائەتسىزلىك بىلەن بېشىنى تۆۋەن سالدى.

ئورمانلىقنىڭ كەينىدىن تۆكىي چۈشۈپ كەتكەن ئوروق بىر مۇشۇك چىقىپ كەلدى. ئۇ مۇشۇك شەپەرەڭلەردىن قېچىپ مۇشۇ يەردە مۆكۈپ تۇرغانغا خېلى بىر ھازا بولغانىدەك قىلاتتى. مانا ئەمدى ئۇ ئۆزىگە خەۋپ-خەتەر كەلمەيدىغانلىغىنى سەزگەن بولسا كېرەك. ئۇ بەللىرىنى ئۇزۇن سوزۇپ، بۇرۇتلىرىنى تۆزەشتۈرۈپ قويدى. شۇ ئەسنادا نەدىندۇ بىر يەردىن ئۇشتۇمتۇتلا كىچىككىنە بىر چاشقان چىقتى. ھىلىقى چاشقان مۇشۇكنى كۆرۈپلا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋالدى-دە، مۇشۇك كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ، ئۆزىنىڭ ئالقىنى بىلەن بەدىنىنى توسۇۋالدى. ئەمما مۇشۇك بەربىر يەنە ئۇنى بايقاپ قالدى-دە، ھىچ ئىككىلەنمەيلا ھەركەت قوللاندى... شۇنداق قىلىپ چاشقانلار دۆلتىنىڭ پادىشاسى تۇغەشتى، جەڭدە لیۇبا ئۇ پادىشانىڭ تاجىنى ئېلىۋالدى.

كۆز قاماشتۇرغىدەك ئاپتاپ شەھەر ئەتراپىدىكى كەڭ زىمىنىنى يورۇتتى. قۇش جانىۋارلارنىڭ جاسارىتى ئۇرغۇپ، ناخشا-قوشاق-لىرىنى ياڭرىتىشقا باشلىدى. باغۇ-بوستانلىقلاردا باھار كەيپىياتى جۇشقۇنلاپ، دەل-دەرەخلەر بىخ سۈرۈپ، يېشىل يوپۇرماقلارنى قامالدىن ھۆرلۈككە چىقىرىۋەتكەندەك قىلغان ئىدى. كېپىنەكلەر گۈلزارلىقتا ئۇچۇپ ئويناشماقتا، ئىشچان ھەسەل ھەرىلىرى غوڭۇل-

داشماقتا ئىدى.

لیۇبا بىلەن ناتانىئىل كۆلچەكنىڭ يېنىغا كەلدى.

ــ ۋاي-ۋۇي، نىمە ماۋۇ! ــ دىدى لیۇبا سىرلىق ھالدا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ، ئاندىن چىڭ تۇگۈلگەن مۇشتىنى بوشىتىۋەتتى. ئۇنىڭ ئالقىنىدىكى كىچىككىنە زەر تاج ۋال-ۋۇل قىلىپ چاقناپ كەتتى.

ــ چاشقانلار دۆلىتىنىڭ پادىشاسىنى سىز يەڭدىڭىز! ــ دىدى ناتانىئىل.

لیۇبا كۈلۈپ كەتتى.

ــ مېنىڭ قانداق قىلىپ كەش بىلەن...بۇ كىچىك تاجنى چۈشۈرۈۋالغانلىغىمنى، چاشقانلار دۆلىتىنىڭ پادىشاسىنى قانداق قىلىپ كىچىككىنە بىچارە چاشقانغا ئايلاندۇرۇپ قويغانلىغىمنى كۆردۈڭمۇ؟

ئۇ يەنە قانداقتۇ بىر نىمە دېمەكچى ئىدى، ئەمما ئۇندىمىدى. ئاق قاردىن ياسالغان تۆرنىغا ئوخشاپ كېتىدىغانراق بىر قۇش قومۇشلۇقلىقىنىڭ ئارىسىدىن ئۇنىڭغا قاراپ كەلمەكتە ئىدى...

لیۇبا چۈشەندىكى، تۆرنا قۇش ئۇنى ئېلىپ كەتكىلى كەلگەن ئىكەن. لیۇبا ژارگونتا دۆلىتىدىن كېتىشى كېرەك ئىدى.

ئەمدى چۈش كۆرمەيدىغان بولدى...

لیۇبا ئۇيقۇ خۇمارى ئىدى...لېكىن ئۇ كۈنى ئەتىگەنده ناھايىتى تېزلا ئورنىدىن قوپتى. ئانىسى قوڭغۇراقلىق سائەتنى بۇراشنى ئۇنۇتۇپ قالغان ئىكەن، شۇڭا قوڭغۇراق جىرىڭلىمىغان ئىدى. بەلكىم ئۇنىڭ ئۆزى لیۇبانى ئويغىتىشنى خالىماي قالسا كېرەك!...شۇنداقلىقىنىڭ ئۆزى لیۇبا ئۈچۈن ئاجايىپ بىر بەخت ئىدى.

تىمۇ ئۇ يەنىلا ئۇخلىمىغان ئىدى! ئۇ كارۋاتتا يېتىپ ئويلاشقا باشلىدى: مىلو بىلەن پارلىپا نېمىشقا مەن بىلەن خوشلاشمايدىغانلىقىنى؟ مېنى كۆڭلى يېرىم بولمىسۇن دەپ قالغان چېغى بارمىدۇ؟...ناتانىئىل؟ مەن ئاق تۇرنىغا قارىغان چاغدا، ئۇ قەيەرگە كېتىپ قالغاندۇ؟ تېخى يەنە بىر گەپ، ئۇ ھەرگىزمۇ ناتانىئىل ئەمەس، بەلكى يېقىن خوشنا بولغۇچى ستاسكى پوتىمكىن ئىكەن، ھەر ھەپتە كۈنى بىرلىكتە مۇز تېيىلىشقا باراتتۇق...نېمىشقىمۇ كۆرمىگەن بولغىيتىمكى؟

لىۋبا كېيىنكى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلاشقا تازا غەيرەت قىلىپ باققان بولسىمۇ،...كېيىنچە ھېچقانداق ئىش بولمىدى! ئۇ ئويغىنىپ قارىۋىدى، ئۆز كارۋىتىدا يېتىپتۇ، باشقا ھېچنەرسىمۇ كۆرۈنمەيتتى!

لىۋبا ئۆزىنىڭ كۆرگەن چۈشلىرىنى باشتىن-ئاياق ئانىسىغا ئۆرۈپ بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

— پېئونىر چېغىدا بۇنداق چۈشلەرنى كۆرگىنى قانداق! چۈشىدە باخشى بىلەن تۇمارنى كۆرگەنلىگى تېخىمۇ ئەجەپلىنەرلىك... — دېدى ئانىسى لىۋبانىڭ چۈشىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن تازا ھەيران بولۇپ، — سېنىڭ پىكىر قىلىشىڭدا بىر چاتاق بار...دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقساڭ بولغۇدەك!

— سىزنىڭ قىزىڭىز مۇتلەق سالامەت ئىكەن! — دېدى گىلىپۇ سېرگىيېۋىچ پۈگاچ دوختۇر، — ئاجايىپ-غارايىپ چۈچەكلەرنى ئوقۇشقا ئامراق ۋە بالدۇرراق ئۇخلايدىغان باللار مۇشۇنداق داۋاملىشىپ بارىدىغان قىزىقارلىق چۈشلەرنى تولا كۆرىدىغان بولىدۇ.

— راست شۇنداق، مەن ئۇيقۇغا ئامراق، — دېدى لىۋبا، — تولۇق بىر ئاي ئۇخلىسامۇ رازى ئىدىم، بىر يىل بولسىمۇ مەيلى

ئىدى!

— نىمشقا؟ — دەپ سوردى دوختۇر ھەيران بولۇپ.

— چۈشۈمدە ھەر خىل-ھەر ياكزا ئىشلارنى قىلالايمەن،...ئالـ-جاناپ ئىشلارنى قىلالايمەن!

— بۇنداق ئىشلارنى ئۇخلىمغان چاغدا قىلىڭ! — دەپ تەكلىپ بەردى دوختۇر.

— ئەمدى سەنچۇ ھېچكىمگە كېرەك ئەمەسكەنمەن، ھېچكىم مېنى چۈشەنمەيدىكەن دەپ ئويلاپ قالما ئەمسە! — دىدى ئانىسى قايتىلاپ.

— ئۇخلىمغاندىمۇ؟! — دەپ سوردى لېۋبا قايتىلاپ. ئۇ چوڭقۇر خىيالغا پاتتى.

(سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ
1985 - يىللىق 3 - سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **غوپۇرجان ئابدۇرەھىم.**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

غەيرى رەسمىي ئويۇن

دۇمباز

بىز كونا ساۋاقداشلاردىن ئىدۇق، ئۇ چاغلاردا ئاخىرقى قاتاردىكى جوزىدا يانمۇ-يان ئولتۇراتتۇق. مۇئەللىم داسكىغا خەت يازغىلى تۇرغان هامان، بىز هەمىشە دىگۈدەكلا مۇئەللىمنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنىڭغا قارىتىپ چىرايىمزنى پۈرۈشتۈرۈپ قويياتتۇق. مەۋسۇملۇق ئىمتىهاننى قايتا بېرىشكىمۇ ئىككىمز بىللە قاتنىشاتتۇق.

بۇلار 15 يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىشلار ئىدى. 15 يىلنىڭ بۇياغى زادىلا دىدار كۆرۈشەلمىگەن ئىدۇق. بۈگۈن، مەن ئاخىرى هاياجانغا چۆمۈلگەن هالدا 4-قەۋەتكە چىقىپ كەلدىم...

ۋاي تاڭ، ئۇ مېنى تونۇيالارمۇ، تونۇيالماسمۇ؟

مەن غەيرەتكە كېلىپ ئېلىكتىر قوڭغۇرىغىنى باستىم.

— نەس قولۇڭنىڭ ناكا بولۇپ كېتىشىدىن قورقمىدىڭما، لەنىتى ئەبلەخ! بۇ جاقىراشنىڭ دەستىدىن بۇ ئۆيدە تۇرغىلى بولماس بولۇپ كەتتى. بۇ ئەسكى خۇيۇڭنى قاچانمۇ ئۆزگەرتەسە هەي؟ — دەپ تىللاۋاتقان ئاۋاز ئاڭلاندى ئۆيدىن.

ئىزا تارتقانلىغىمدىن يۈزلىرىم شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى-دە، ئالدىراپ-تېنەپلا قولۇمنى يانچۇغۇمغا سېلىۋالدىم. ساغۇچ چاچلىق بىر قىزچاق ئىشكىنى ئاچتى، قارىماقىغا ئۇنىڭ يېشى 8 — 9 ياشلار ئەتراپىدا كۆرۈنەتتى.

— نوگزار ئاماناديزنىڭ ئۆيى مۇشۇمۇ؟

ــ ئۇ كىشى مېنىڭ دادام.

ــ ياخشى تۇردىڭىزمۇ، قىزچاق، مەن شاۋتا دېگەن تاغىڭىز بولىمەن، دادىڭىزنىڭ كونا ساۋاقدىشى ئىدىم.

ــ ھە، ئۆيگە كىرسىلە!... ماموكا! دادامنىڭ ساۋاقدىشى شاۋتا تاغام كەپتۇ، ــ قىزچاق ئۆينىڭ ئىچىگە قاراپ توۋلاپ قويۇپ، مېنى ئۆيگە باشلاپ ماڭدى.

پۈتۈن ئەزايىدا سىيا يۇقى بار ئالتە ياشلاردىكى بىر ئوغۇل بالا ئالدىمغا چىقىپ كەلدى.

ــ ئاتا ـ ئاناڭلار ئۆيدىمۇ؟

ــ ئۆيدە يوق. ئۇلار بىر دەمدىلا قايتىپ كېلىدۇ.

ــ ئىككىڭلار نېمە ئىش قىلىۋاتىسىلەر؟ ــ دەپ سورىدىم.

ــ "دادا بىلەن ئانا ئويۇنى"نى ئويناۋاتىمىز. مەن دادا بولدۇم، مۇزىيا ئانا بولدى، ــ دىدى ماموكا ماڭا.

ــ سىلەر ئويۇنۇڭلارنى ئويناۋېرىڭلار، مەن سىلەرگە كاشىلا بولماي، ــ دىدىم مەن تاماكۇمنى تۇتاشتۇرغاچ كىرىسلوغا ئولتۇرۇپ. "نوگزارنىڭ ھال ئەھۋالى قانداقراقتۇ؟ ــ دەپ ئويلىدىم ئىچمەدە، ــ تۇرمۇشىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇۋالغانمىدۇ، بەختلىكمىدۇ؟"

باللارنىڭ چۈقۇراشقان ئاۋازى مېنى خىيالدىن ئويغىتىۋەتتى.

ــ ھەي، باللارنىڭ ئانىسى! بۈگۈن قانداقراق ياخشى غىزا قىلاي دەيسىلە؟ ــ دەپ سورىدى ماموكا نامەلۇم بىر كىشىنىڭ تەلەپپۈزىنى دورىغان قىياپەتتە.

ــ پوق يە! مەنمۇ سەندىن سوراپ باقاي قېنى، تاماقنى نىمىدە ئېتىمەنكىن؟ ئۆيدە ھېچنىمە بولمىسا!

ــ نىمە ئانچە ئاغزىڭ يامان سېنىڭ، ئادەم تىللاشقا كەلگەندە

سېتىقچى خوتۇنلاردەك تىللايدىكەنسەنغۇ!

— سەن نېمە قورقاتتىڭ! ئاشخانىغا كىرىپ بىر ئولتۇرساڭ، يەپ تويۇپ، ئىچىپ مەس بولمىغىچە... مەن قانداق قىلىدىكەنمەن؟

شۇ زامانلا مېنىڭ بەدەنلىرىمدىن سوغاق تەر چىقىپ كەتتى.

— تۈنۈگۈن ئاخشام نەلەردە ئەشىمىدە قىشلاپ يۈردۇڭ؟ ئېيتقىنا! — مۇزىيا مۇشتۇمىنى تۈگۈپ بېلىنى تۆتۈپ غادىيىپ تۇراتتى.

— سېنىڭ نېمە چاتىغىڭ!

— نېمە دىدىڭ، مېنىڭ چاتىغىم بولمامدىكەن تېخى؟ خوپ ئەمىسە، سېنىمۇ كوچىدىكى جالاپلارغا قېتىۋېتەي جۇمۇ!

— ئېلىشىپ قالدىڭمۇ؟!

— تويۇپ كەتتىم! بولدى! بالىلارنى ئېلىپ بۈگۈنلا ئانامنىڭكىگە كېتىمەن!

— بالىلارنى ئېلىپ كېتىشكە بولمايدۇ، ئۆزەڭ نەگە يوقالساڭ يوقال!

— مۇنداق ئاسان ئىش دىگەن نەدە ساڭا!

— ئوغلۇم ماڭا قالسۇن!

— ياق، بولمايدۇ، مەن ئېيتتىمغۇ! — دىدى مۇزىيا جېنىنىڭ بىرىچە ۋاقىراپ.

— گېپىمنى ئاڭلاپ تۇر: ئوغۇلنى قويۇپ قوي! بولمايدىغان بولسا... مامۇكا ياستۇقنى ئېلىپ مۇزىيانى ئۇردى.

— خەپ توختاپتۇر، سەن تېخى ئادەم ئۇرغۇدەك بولدىڭما؟! ھۇ ھايۋان! مۇزىيا قوچاقنى پۇلاڭلىتىپ كېلىپ ئىنسىنىڭ بېشىغا زەردە بىلەن ئۇردى. ئۇ شۇنداق قاتتىق ئۇرغان ئىدىكى، ئۇنىڭ

زەربىسىدىن ماموكانىڭ كۆزلىرىدىن شۇ ئانلا ياش چىقىپ كەتتى.

مەن ئورنۇمدىن سەكرەپ تۇرۇپ ئۇلارنى ئاجرىتىۋەتتىم.

ــ بالىلار، ھەقىقەتەنمۇ ئىزا تارتىشنى بىلمەيدىكەن. بۇ قانداق ئويۇن بولىدىكەن!؟

ــ مېنى قويۇۋەت، نىنا! ــ دىدى مۇزىيا ئاچچىقىدە بۇرۇلۇپلا ماڭا قاراپ ۋاقىراشقا باشلىدى، ــ سىلەر خولۇم-خوشنىلار بۇنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى بىلمەيسىلەر! ئۇ كۈن بويى مېنى بوزەك قىلدۇ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆتۈشكە پەقەت ئامالىم قالمىدى، مېنىڭ قېنىمنى پۈتۈنلەي ئىچىپ بولدى، لەنىتى ئەبلەخ! قورۇلۇپ قانداق ھالغا چۈشۈپ قالغىنىمغا قارىمامسىلەر! ــ دىدى، مۇزىيا ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن قىزىلگۈلدەك يۈزىنى نوقۇپ تۇرۇپ.

ــ بۇ جادۇگەرنىڭ گېپىگە ئىشەنمەڭلار! ــ دىدى ماموكا ماڭا قاراپ.

ــ تاكاللاشماڭلار! ــ مەن ئۆزەمنى تۇتۇپ ئالالماي، ئۇلارغا قاتتىق ۋاقىردىم. بالىلار ماڭا ۋەھمە بىلەن تىكىلىپ قاراپ قالدى. مەن بىر نەپەس ئېلىۋالدىم، ئىككى بالىنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ رولىنى ئىككىنچى ئالماسلىققا كاپالەتلىك قىلىپ، مېنىڭ ئالدىمدا ۋەدە بېرىشكە بۇيرۇپ قويۇپ، ئاندىن دەلدۇگۇنگەن ھالدا ئۆيدىن چىقىپ كەتتىم.

"ئەھۋالدىن قارىغاندا، دوستۇمنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى 'كۆڭۈللۈك' ئىكەن!" دەپ قالدىم ئىچىمدە. مەن يول بويى مۇزىيا بىلەن ماموكانىڭ مېنىڭ ئالدىمدا ئويناغان ئائىلىۋى تۇرمۇش كومىدىيىسىنى ئەسلەپ چىقتىم.

(«چەتئەل مىكرو ھىكايىلىرى»دىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **خۇدابەردى خېلىل.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

تۇرگىنىڭ نەسرى شېئىرلىرىدىن

ئىت

ئىتىم بىلەن ئىككىمىز ئۆيدە تۇرىمىز. تالادا قورقۇنچلۇق شۇمرغان دەھشەتلىك ھۇۋلىماقتا!

ئىت مېنىڭ ئۈدۈلىمدا ئولتۇرىدۇ ــ كۆزۈمگە تىكىلىپلا تۇرىدۇ. مەنمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قارىدىم.

ئۇ گويا ماڭا نىملەرنىدۇ دېمەكچى بولغاندەك قىلىدۇ. ئۇ ئىندىمەي، شۇكلا تۇرىدۇ، ئۇ ئۆزىنى ئۆزى چۈشەنمەيدۇ، ئەمما ئۇنى مەن چۈشىنىمەن.

ماڭا مەلۇمكى، مۇشۇ قىسقا پەيتتە ئۇمۇ مەن بىلەن ئوخشاشلا ھىسسىياتقا كەلگەن، ئىككىمىز ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق پەرق يوق. ھەر ئىككىمىز ئوخشاشىمىز، ھەر ئىككىمىزنىڭ ۋۇجۇدىدا ئوخشاشلا لاۋۇلداپ ئوت يانماقتا، چاقنىماقتا!

ئۆلۈم ئۆزىنىڭ رەھىمسىز ۋە كەڭ قاناتلىرىنى كېرىپ ئۇچقان پېتى چۈشتى ــ دە، ئۇنىڭغا ئېتىلدى....

شۇنىڭ بىلەن، ھەممە نەرسە تۈگەشتى!

بىزنىڭ ھەر بىرىمىزنىڭ قانداق ئوت تۇتاشتۇرغانلىغىمىزنى كىم ئۇقىدە كىملەر بىلىپ چىقالار؟

ياق! بۇ ھەرگىز ھايۋان بىلەن ئىنساننىڭ بىر بىرىنى گۈزەللىك

جەھەتتىكى سېلىشتۇرۇشى ئەمەس!...

ئىككى جۈپ ئوخشاش كىۋزنىك بىر بىرىگە تىكىلىپ تۇرۇشقىنى بۇ!

شۇڭا، بۇ ئىككى جۈپ كىۋزنىك ھەرقاندىغى، مەيلى ھايۋاندىكىسى، ياكى ئىنساندىكىسى بولسۇن — بىر ھاياتلىقنىك يەنە بىر ئوخشاش ھاياتلىق بىلەن ئۇزۇنغا قورقۇپ تۇرۇپ يېقىنلىشىۋاتقىنى.

1878 - يىل، فېۋرال.

قۇرۇت

چۈش كۆرۈپتىمەن، چۈشۈمدە دېرىزىلىرى ھاڭغرىقاي ئوچۇق تۇرغان چوڭ بىر ئۆيدە ئون ئىككەيلەن ئولتۇرغۇدەكمىز.

ئارىمىزدا ئاياللارمۇ، باللارمۇ، چوڭلارمۇ بارمىش،... بىز ھەممەيلەن ئۇزۇنىمىزگە تونۇش بولغان مەلۇم مەۋزۇلار ئۈستىدە پاراڭلاشقۇدەكمىز — پاراڭلىرىمىز قىزىق ۋە لېكىن تۇتۇق، ئېنىق ئەمەس ئىمىش.

توساتتىنلا، ئىككى دېيويىم ئۇزۇنلۇقتا كەلگۈدەك چوڭ بىر قۇرۇت مەنسىز غوڭۇلدىغان پېتى ئۆيگە ئۇچۇپ كىرگەنمىش... ئۇ كىرىپ ئۆينى بىرقانچە پىقىرىۋەتكەندىن كېيىن تامغا قونغانمىش.

ئۇ گويا بىر چىۋىنگە ياكى سېرىق ھەرىگە ئاجايىپ ئوخشارمىش. بەدەنلىرى پاسكىنا، كۆلرەڭ ئىمىش، تەكشى ياپىلاق، تۇز-قاتتىق كەلگەن قاناتلىرىمۇ شۇ خىل رەڭدە ئىمىش. ئۇنىڭمۇ يېڭناغۇچقا ئوخشاش بىرقانچە ئاچىماق تۆكلۈك پۇتلىرى، قوپال، كالامپاي بېشى بارمىش، پۇتلىرى بىلەن بېشى قىپ-قىزىل رەڭدە ئىمىش، خۇددى

قانۇنۇڭ رەڭگىگە ئوخشاش.

ئۇ غەلىتە قۇرۇلۇت بەشىنى گاھ ئۇستۇن، گاھ تۆۋەن، گاھ سولغا، گاھ ئوڭغا مىدىرلىتىپ تۇرغۇدەكمەش، پۇتلىرىنىمۇ مىدىرلىتىپ تۇرغۇدەكمىش... ئاندىن تۈيۇقسىزلا تامدىن ئايرىلىپ، غوڭۇلدىغىنىچە ئۆينى بىر ئايلىنىۋېتىپ يەنە قونۇۋالارمىش، ئادەمنى بىزار قىلغۇدەك دەرىجىدە قىمىرلايمىش، ئەمما ئۆز جايىدىن قىلچە ئاجرىمايمىش.

ئۇ ھەممىزنىڭ نەپرىتىنى، قورقۇنچىسىنى، ئالاقزادىلىگىنى قوزغاۋاتقۇدەك... ئارىمىزدىكىلەرنىڭ ھېچقايسىمىز ئۇ سىياقتىكى مەخلۇقنى كۆرمىگەچكە، ھەممىمىز: "بۇ مەخلۇقنى قوغلاپ چىقىرىۋېتەيلى!" دەپ ۋاقىراپ، يىراقتىن تۇرۇپ قول ياغلىقلىرىمىزنى پۇلاڭلاتقۇدەكمىز... چۈنكى ھېچقايسىمىزمۇ ئۇنىڭغا يېقىنلاپ بارالمىغۇدەكمىشىمىز... شۇنداق قىلىپ، قۇرۇت يەنە ئۇچۇشقا باشلىغاندا، ھەممىمىز ئىختىيارسىزلا قاچقۇدەكمىشىمىز.

ئارىمىزدىكىلەردىن تېخى ناھايىتى ياش، چىرايلىرى ئاقىرىپ كەتكەن بىرلا كىشى ھېچنەرسىنى ئاڭقىرالماي گۇمانسىراش نەزىرى بىلەن كۆپچىلككە قارار مىش. ئۇ يەلكىسىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، كۆلۈمسىرەرمىش، بىزنىڭ نەمىگە يولۇققانلىغىمىزنى، نېمە ۋەجدىن بۇنچىۋالا جىددىلىشىپ كېتىۋاتقانلىغىمىزنى تامامەن چۈشىنەلمەي تۇرارمىش. ئۇنىڭ ئۆزى ھېچقانداق قۇرۇتىنى كۆرمىگەنمىش ــ ئۇ جانۋارنىڭ قانىتىنى لەپشىتكەن چاغدىكى ۋەھىمىلىك ئاۋازىنى ئاڭلىمىغانمىش.

بىتۈيۈقلا، ھىلىقى قۇرۇت ئۇنىڭغا دىققەت قىلىپ قالغىنىمىش، ئۇچقانچە كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا قونۇۋالمىش ــ دە، ئۇنىڭ قاڭشىرىغا نەشتىرىنى سانچىۋالغۇدەكمىش... ھىلىقى ياش سۈسقىنا بىر ئىنجىقـ

لاپ قويۇپلا پۇلاڭكدا يىقىلىپ چۈشۈپ، ھايال ئۆتمەيلا جان ئۈزۈپتىمىش.

نەشتىرى بار قورقۇنچلۇق قۇرۇت شۇ ئانلا ئۇچۇپ چىقىپ كەتكەنمىش... مۇشۇ ۋاقىتتىلا، ئاندىن قانداق نەرسىنىڭ مېھمان بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپ يەتكىنىمىزمۇ.

1878 ـ يىل، ماي.

قەلەندەر

كوچىدا كېتىۋاتاتتىم... بىر قەلەندەر ـــ مىسكىن بىر بوۋاي ئالدىمدىن توستى.

ئىششىپ قىزىرىپ كەتكەن ياشاڭغۇراق كۆزلەر، كۆكىرىپ كەتكەن لەۋلەر، قوپال رەختتىن تىكىلگەن جۇل-جۇل كىيىم، يىرىڭداپ كەتكەن جاراھەت بىلەن قاپلانغان بەدەن...ئاھ! يوقسۇزلۇق بۇ بەختسىز ئادەمنى قانداق ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويغان-ھە!

ئۇ ئىششىپ كەتكەن، مەينەت بىر قولىنى ماڭا ئۇزاتتى... ئۇ ئىڭرايتتى، يالۇۋرۇپ سەدىقە تىلەيتتى. قولۇمنى ھەنىۋا يانچۇقلىرىمغا سېلىپ بىر-بىرلەپ ئاختۇرۇپ چىقتىم....نە پورتمال، نە سائەت، نە بىرەر قول ياغلىقىمۇ ئۇرۇنمىدى... يېنىمغا ھېچنەرسە سالمىغان ئىكەنمەن.

ئەمما، قەلەندەر تېخىچە سەدىقە كۈتۈپ تۇرماقتا ئىدى...ئۇنىڭ ماڭا سوزغان قولى جانسىز ھالدا تىترەيتتى.

مەن نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدىم-دە، ئۇنىڭ مەينەت، تىترەپ تۇرغان قولىنى چىڭ قىستىم ۋە: "كەچۈرگىن،

بۇرادەر، ھەچنەرسەم يوق ئىكەن" دىدىم.

قەلەندەرنىڭ ئىششپ قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرى ماڭا قادىلىپلا تۇراتتى؛ كۆكىرىپ كەتكەن لەۋلىرى بىلەن ھەجىيىپ قويدى ـ دە، ئۇمۇ مېنىڭ توڭلاپ كەتكەن مۇزدەك بارماقلىرىمنى چىڭ قىسىپ قويدى ۋە:

ـــ نەدىكى گەپلەرنى قىلمۇاتمىسز، بۇرادەر، ـــ دىدى دۈدۈقـ لاپ، ـــ شۇنچىلىك قىلغىنىڭىز ئۇچۇنمۇ كۆپ رەھمەت. مۇشۇنىڭ ئۆزىمۇ خەيرى ـ ساخاۋەت ـ دە، بۇرادەر.

چۈشەندىمكى، مۇشۇ بۇرادىرىمدىن مەنمۇ خەيرى ـ ساخاۋەتكە ئېرىشتىم.

1878 ـ يىل، فېۋرال.

قۇشقاچ

ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ، باغدىكى دەرەخ سايىلىرى ئاستىدىكى يول بىلەن كېتىۋاتاتتىم. ئىتىم ئالدىمدا يۈرمەكتە ئىدى.

ئىت بىرەر ياۋا نەرسىنىڭ ھىدىنى ئالغاندەك بىردىنلا توختاپ يەر بېغىرلاپ تىمىسقىلاشقا باشلىدى.

يول تەرەپكە قارىۋىدىم، جاۋغىيىدا تېخى سېرىغى بار، بېشىغا ئەمدى سېرىق تۈك پوپىشكى چىققان قۇشقاچقا كۆزۈم چۈشتى. ئۇ ئۇۋۇسىدىن چۈشۈپ كېتىپتۇ (يول بويىدىكى ئاق قېيىن شامالدىن ھەدەپ ئىغاڭلىماقتا ئىدى) ـ دە، ئەمدىلا چىققان ئاجىز ـ كىچىك قاناتلىرىنى كەرگەن پېتى پوكىنىنى يەرگە يېقىپ جىمغىنا ياتاتتى.

ئىتىم ئاستا ـ ئاستا بېرىپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى. ئۇشتۇمتۇتلا، قارا پوكان بىر يوغان قۇشقاچ بىر دەرەختىن ئۇچۇپ چۈشۈپ، گويا بىر

تال تاش ئېتىلغاندەك ئىتنىڭ بۇرنىغا يېقىن قوندى ـ دە، تۆكلىرى ھۆرپەيگەن، ئالاقىزادە بولغان ھالدا، ئۇمتىسىزلىك، ھەسرەتلىك ئاۋازى بىلەن چىرىلداپ، چىشلىرى ھىڭگايغان ئىتنىڭ ئاغزىغا ئىككى قېتىم ئېتىلدى.

ئۇ ئېتىلىپ كېلىپ بالىسىنى قۇتقازماقچى بولاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بەدىنى ـ گەۋدىسى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئۇچۇرما بولمىغان بالىسىنى قوغدىماقچى بولۇۋاتاتتى...ئەمما ئۇنىڭ كىچىككىنە گەۋدىسى ۋەھىمە-دىن تىترەپ كەتكەن ئىدى، ئۇنىڭ كىچىكىنە ئاۋازىمۇ ئاجايىپ قوپاللىشىپ خىرىلداپ قالغان ئىدى، ئۇ ئۆزىنى قۇربان قىلماقتا ئىدى!

قۇشقاچنىڭ نەزىرىدە ئىت دىگەن نەقەدەر چوڭ مەخلۇق ـ ھە! ۋاھالەنكى، ئۇ يەنىلا ئىگىز، بىخەتەر شېخىدا ئولتۇرالمىغان...ئۇنى ئۆزىنىڭ ئىدرەك ـ پاراسىتىدىنمۇ قۇدرەتلىك بىر كۈچ ئۇ يەردىن ئېتىلىپ چۈشۈشكە مەجبۇر قىلغان.

مېنىڭ تېلىزورىم* قەدىمىنى توختاتتى ـ دە، ئارقىغا سەل چېكىندى... ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇمۇ بۇندىق كۈچنى سەزگەندەك قىلاتتى.

مەن ئالاقزادە بولۇپ قالغان ئىتنىمنى دەرھاللا چاقىرىۋالدىم ـ دە، ئاندىن ھۆرمەت ھىسسىياتىم بىلەن بۇ يەردىن كەتتىم.

شۇندىق ـ تە، زاكىلىق قىلمىغايسىز! مېنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىم ھىلىقى كىچىككىنە باتۇر قۇشقا، ئۇنىڭ مۇھەببىتىنىڭ ئۇرغۇشىغا ۋە كۈچ ـ قۇدرىتىگە مەنسۇپتۇر.

---

* تېلىزور ــ ئىتنىڭ ئىسمى.

ئويلايمەنكى، مۇھەببەت دىگەن ئۆلۈمدىنمۇ ۋە ئۆلۈم ۋەھىمىسى دىنمۇ كۈچلۈك كېلىدۇ. پەقەت ئاشۇلا، ئاشۇنداق مۇھەببەتلا ھاياتنى ساقلاپ، كۆكلىتەلەيدۇ.

1878 ـ يىل، ئاپرىل.

يىرتك ئىش قىلغۇچى كىشى بىلەن يىرتك ئىش قىلمايدىغان كىشى

دىئالوگ

يىرتك ئىش قىلغۇچى كىشى: سەن نىمشقا ھە دىسلا بىزنى ئاۋارە قىلىۋېرىسەن! سەن بىزنىڭ ئادىمىمىز ئەمەسسەن،... يوقال نېرى!

يىرتك ئىش قىلمايدىغان كىشى: سىلەرنىڭ ئادىمىگىلارمەن، قېرىنداشلار!

يىرتك ئىش قىلغۇچى كىشى: قانداقسىگە ئۇنداق بولىدۇ! قانداقسىگە بىزنىڭ ئادىمىمىز بولۇپ قالسەن! قارىغىنا قوللىرىمغا، ناھايىتى مەينەت تۇرامىدۇ؟ چۈنكى ئۇ قوللىرىم گەندە ـ قىغلارنى تۇتقان، تاشكۆمۈر مايلىرىنى توشۇغان، سېنىڭ قوللىرىڭ بولسا شۇنچە پاكىز ـ ئاق تۇرىدۇ. قوللىرىگدىن غەلىتە بىر قىسما پۇراق چىقىۋاتىدىغۇ!

يىرتك ئىش قىلمايدىغان كىشى (قوللىرىنى چىقىرىپ تۇرۇپ): پۇراپ باققىنا قېنى!

يىرتك ئىش قىلغۇچى كىشى ئۇ قوللارنى پۇراپ باقىقاندىن كېيىن: غەلىتە ئىشقىۋ بۇ؟ ئۇ قوللىرىڭ دات باسقان تۆمۈر ھىدى پۇراۋاتىدۇغۇ!

يىرتك ئىش قىلمايدىغان كىشى: راستىلا داتلىسغان تۆمۈر ھىدى.

توپ ـ توغرا ئالته يىل ئىككى قولۇمغا كويزا سېلىنغلىق ئۆتتۈم.
يىرىك ئىش قىلغۇچى كىشى: نېمە سەۋەپتىن شۇنداق بولدۇ؟
يىرىك ئىش قىلمايدىغان كىشى: مەن سىلەرنىڭ مەنپەئەتىگىلارغا كۆڭۈل بۆلگىنىم ئۈچۈن، سىلەرنى ئازاتلىققا چىقىرىش كويىدا بولغانلىغىم، نادان ـ ئارقىدا قالغان كىشىلەرنى ئازاتلىققا چىقىرىش يولىدا، سىلەرنى ئەزگەنلەرگە قارشى ئىسيان كۆتەرگەنلىگىم ئۈچۈن... ئۇلار مېنى ھەپسىگە ئېلىشتى.
يىرىك ئىش قىلىدىغان كىشى: ھەپسىگىمۇ كىرىگىمۇ؟ جاپا تارتىپ ئىسيان كۆتىرىپ نېمە قىلاتتىڭ؟

ئىككى يىلدىن كېيىن

يىرىك ئىش قىلغۇچى باشقا بىر كىشى (يەنە باشقا بىرسىدىن سورايدۇ): پېتىر، ئاڭلىدىڭمۇ، يوق؟... ئالدىنقى يىل يازدا، يىرىك ئىش قىلىشنى خالمايدىغان ھىلىقى كىشىنىڭ ساڭا دېگەن گەپلىرى ئېسىڭدە باردۇ؟
يىرىك ئىش قىلغۇچى يەنە بىر كىشى: ئېسىمدە بار،... نېمە قىلاتتىڭ؟
يىرىك ئىش قىلغۇچى بىرىنچى كىشى: بۇگۈن ئۇنى دارغا ئاسىدىكەن دەيدۇ، ئاڭلىغانسەن؟ ئۇنى ئۆلتۈمىگە ھۆكۈم قىلغانلىغى توغرىسىدا شۇنداق بىر ئېلان چىقىپتۇدەك!
يىرىك ئىش قىلغۇچى ئىككىنچى كىشى: ئۇ يەنە ئىسيان كۆتىرىپتىما؟
يىرىك ئىش قىلغۇچى بىرىنچى كىشى: ئىسيان كۆتىرىپتىكەن.
يىرىك ئىش قىلغۇچى ئىككىنچى كىشى: ھەي،... مۇڭا بۇرادەر، مۇنداق دېگىنە، تېخى. ئۇنى دارغا ئاسىدىغان ئارقانىنى قولغا

كىرگۈزمەرمىزمۇ ـ قانداق؟ ئاكىلاشلارغا قاردىغاندا، ئۇنداق قىلالىسا ئائىلىگە چوڭ ئامەت كەلتۈرەرمىش.

يىرتك ئىش قىلغۇچى بىرىنچى كىشى: بۇنى توغرا ئېيتتىڭ. سىناپ باققۇلۇق، پېتىر بۇرادەر.

1878 ـ يىل، ئاپرىل.

ئىككى باي

روتروبلد دېگەن كاتتا باي ئۆزىنىڭ چوڭ ھەيسىدىكى دارا-مىتىدىن مىڭلىغان ـ ئون مىڭلىغان سوممىلارنى ئاجرىتىپ، بالىلارنى ئوقۇتۇشقا، كېسەللەرنى داۋالىتىشقا، قېرى ـ ئاجىزلارغا يار ـ يۆلەكتە بولۇشقا خىراجەت قىلدى. كىشىلەر مېنىڭ ئالدىمدىلا ئۇنى ماختىغان چېغىدا، مەنمۇ ماختىدىم ۋە ناھايىتى تەسىرلەندىم.

ئەمما مەن ماختىغان ۋە تەسىرلەنگەن چېغىمدا، باشقا بىر نامرات دېخان ئائىلىسىنى ئويلىماي تۇرالمىدىم، ئۇلار ئاكا ـ ئۇكا بىر تۇققان-نىڭ يېتىم قالغان قىزىنى ئۆزلىرىنىڭ ئۆي دېگۈچىلىگىمۇ قالمىغان كونا ئۆيگە ئېپكېتىپ بېقىۋالغان ئىدى.

ـــ ناۋادا بىز كاتيوشانى ئۆيىمىزگە كىرگۈزىدىغان بولساق، ـــ دىدى دېخان موماي، ـــ ئۇنىڭ خەج ـ خىراجەتلىرى بىلەن ئۆزىمىزگە بىرەر يارماقمۇ ئاقچا قالمايدۇ. تۇزمۇ ئالالماي قالسىمىز، بولكا سالـ-دىغانغا تۇزمۇ بولماي قالدۇ....

ـــ نېمە بولسا بولسۇنكى، ئۇنى ئۆيگە ئېپكېلىۋالايلى...تۇزسىز قالساقمۇ مەيلى، ـــ دەپ جاۋاپ بەردى ئۇنىڭ دېخان ئېرى.

روتروبلد ئۇ دېخاندىن ناھايىتى كۆپ ئارقىدا تۇرىدۇ ـ دە!

1878 ـ يىل، ئىيۇل.

مۇخبىر

ئىككى دوست جوزىدا چاي ئىچىشىپ ئولتۇراتتى.

كوچىدا بىردىنلا چۇقان-سۇرەن كۆتىرىلدى. ھە دەپ نالە-زار قىلىشۇاتقان ئىكراشلار، قاتتىق تىللىشىشلار ۋە باشقىلارنىڭ ئازاپ چېكىشىگە خوشال بولۇشۇپ كۈلۈشلەر ئارقا-ئارقىدىن ئۇزۇلمەي ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

— بىرسى تاياق يەۋاتىدۇ، — دىدى ئۇلاردىن بىرى دېرىزىدىن قاراپ، كۆرىستىپ تۇرۇپ.

— تاياق يىگۈچى جىنايەتچىمىكەن؟ ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىلمىكەن يە؟ — دىدى يەنە بىرى، — تازا تىكشاپ بېقىڭا، ئۇ مەيلى كىم بولسا بولسۇن، سوتقا تارتىلماي تۇرۇپ ئۇرۇشقا بولمايدۇ-دە، بېرىپ ئارىچىلاپ قويايلى بولمسا!

— تاياق يىگۈچى ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىل ئەمەسكەن.

— ئادەم ئۆلتۈرگەن قاتىل ئەمەسكەن؟ تاياق يىگۈچى ئوغرىمىكەن ئەمسە؟ ئىشقىلىپ نىمىلا بولمىسۇن، بېرىپ توپنىڭ ئىچىدىن ئۇنى چىقىرىپ قويايلى.

— ئوغرىمۇ ئەمەسكەن.

— ئوغرىمۇ ئەمەسكەن؟ ئۇنداق بولسا، تاياق يىگۈچى بىلەت ساتقۇچمىدۇ، تۆمۈرىول ئىشچىسىمىدۇ، ھەربىي لاۋازىماتچىمىدۇ، روسىيە مىتىسىنا تىلرىمىدۇ، ئاقنىيەتلىك تەھرىرمىدۇ، جامائەت ئىشلىرىغا ئىنائەن قىلغۇچمىدۇ؟... نىمىلا بولمىسۇن بىز بېرىپ ياردەم قىلايلىچۇ!

— ياق،...تاياق يىگۈچى بىر مۇخبىر ئىكەن.

— تاياق يىگۈچى مۇخبىر ئىكەن؟ ئوھوي، نىمىنى بىلەتتى ئۇ،

بولدی ـ بولدی، ئاۋال بىر ئىستاكاندىن چاي ئىچەيلى!
1878 ـ يىل، ئىيۇل.

نەپسانىيەتچى

ئۇنىڭدا ئۆز ئائىلىسىدىكىلەرنى قامچىلاشقا لازىم بولغان نەرسىلەر ـ نىڭ ھەممىسى تەل ئىدى.

ئۇ تۇغۇلۇشىدىنلا ساغلام، تۇغۇلۇشىدىنلا باي ئىدى، يەنە كېلىپ ئۆزى بىسىپ ئۆتكەن ئۆزۈن يىللىق ھايات يولىدا باشتىن ـ ئاخىر بايىاشات ۋە ساغلام بولۇپ كەلگەن ئىدى، بىرەر قېتىمىمۇ ئەۋەن كۆرۈلمىگەن، بىرەر قېتىمىمۇ خاتالىق سادىر قىلمىغان، بىرەر قېتىمىمۇ گېپىدە كەتكۈزۈپ قويمىغان، شۇنداقلا بىرەر قېتىمىمۇ يېڭىلىشمىغان ئىدى.

ئۇ كىشىلەرگە نىسبەتەن گەپ سىغمايدىغان دەرىجىدە تۇز مۇئامىلە قىلاتتى!...ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ تېخى ئۆزىنىڭ تۇزلۇقىگى بىلەن تەكەببۇرلۇق قىلاتتى ۋە شۇ تۇزلۇقىگى بىلەن بارلىق كىشىنى ـ ئۆرۈق ـ تۇققانلىرىنى، ئەل ـ ئاغىنىلىرىنى ۋە تونۇش ـ بىلىشلىرىنى بىسىپ تۇراتتى.

تۇزلۇك ئۇنى ھەرقانداق قانۇندىن سىرت ياخشى ئىشلارنى قىلمايدىغان، شەپقەتسىز ئادەم بولۇشقا ھوقۇقلۇق قىلىپ قويغان ئىدى؛ يەنە تېخى ئۇنىڭ شەپقەتسىزلىگى شۇ قەدەر ئىدىكى، زادى ياخشى ئىش قىلىپ باقمىغان ئىدى،...چۈنكى قانۇنلۇق ياخشى ئىش ياخشى ئىش ھىساپلانمايتتى.

مۇشۇنداق تېپكىلەشكەن ئۆزىدىن باشقا، ھەرقانداق ۋاقىتتا ھەرقانداق كىشىگە ئەسلا كۆڭۈل بۆلمەيتتى! بولۇپمۇ، مۇبادا باش ـ

قىلارمۇ ئۇنىڭ ئۆزەمچىلىگىگە كۆڭۈل بۆلمەي قويىدىغانلا بولسا، ئۇ تازا سەپرا بولۇپ كېتەتتى!

ئەمەلىكى، ئۇ ئۆزىنى تېخى نەپسانىيەتچى دەپ ھىساپلىمايتتى، — بەلكى نەپسانىيەتچىلىككە ھەرقانداق كىشىدىنمۇ بەكرەك تۈيغۇن ئىدى، ئۇنى ھەرقانداق كىشىدىنمۇ بەكرەك سۆكۈپ ئەيىپلەيتتى! باشقا نەمە سۆز كەتسۇن! باشقىلارنىڭ نەپسانىيەتچىلىگى دەل ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ نەپسانىيەتچىلىگىنىڭ توسالغۇسى ئىدى ـ دە!

ئۇ ئۆزىنىڭ ئەڭ كىچىك ـ ئەڭ كىچىك ئاجىزلىقلىرىنمۇ بوينىغا ئالمايتتى، شۇڭا باشقىلارنىڭ ھەرقانداقلىكى ئاجىزلىغىنمۇ چۈشەنـمەيتتى ۋە ئۇنىڭ بولۇشىغمۇ يول قويمايتتى. ئۇ ھەرقانداق كىشىنى ۋە ھەرقانداق ئىشنى ئەسلا چۈشەنمەيتتى، چۈنكى ئۇنىڭ ئۆزى ھەممە ئىدى، تۆت ئەتراپى، ئاستى ـ ئۈستى، ئوڭ ـ سولى پۈتۈنلەي ئۇنى دەۋرىي قىلىپ ئايلىنىشى كېرەك ئىدى.

ئۇ ھەتتا كەڭ قوساق بولۇشنىڭ نىملىگىنىمۇ چۈشەنـمەيتتى. ئۇنىڭ ئۆزىگە كەڭ قوساقلىق بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق تۇرسا باشـقىلارغا كەڭ قوساق بولۇشقا نىمە ھاجەت بولسۇن!

ئۇ ئۆز ۋۇجدانىنىڭ سوتى ئالدىدا، ئۆز خۇداسى ئالـدىدا، ئۇ، ئاشۇ غەلىتە مەخلۇق، ئاشۇ ئەخلاق مۇشتۇمزورى كۆزىـنى ئاسـمانغا قارىتىپ تۇرۇپ، قەتئى ئەمما ئېنىق تەلەپپۇزدا: "دۇرۇس، مەن دىگەن ئار ـ نومۇسى بار ئادەم، مەن دىـگەن ئەخـلاقـلىق ئادەم!" دەپ ئېيتىدۇ تېخى!

ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا تۇرغاندىمۇ تۆشگىدە يېتـىـپ يەنە شۇ گەپلەرنى تەكرارلىشى مۇمكىن — ھەتتا شۇ چاغدىـمۇ ئۇنىڭ تاشتەك قاتتىق يۈرىگى — نۇقسانسىز، يۈرىگى — قىلچە تەۋرەنمەس بەلكىم.

هەي، مەغرۇر، تەرسا، بىر تىينىگە ئەرزىمەيدىغان ئەخلاقى پەس-كەش، سېنىك ئەكسىچە ۋە قىپ-يالىڭاچ ھالدا ئەخلاقسىز قىلمىشىڭنى ئاشكارىلىشىڭ مۇمكىن ئەمەستە!

1878 - يىل، دېكابىر.

كۇرەشنى داۋام قىلايلى يەنە!

ئىنتايىن كىچىككىنە، ئەرزىمەس بىر ئىشمۇ بەزىدە بىر ئادەمنى تامامەن ئۆزگەرتىۋېتىشى مۇمكىن ئىكەن!

كۆڭلەرنىڭ بىرىدە، چوڭ يولنى بويلاپ چوڭقۇر خىيال ئىلىكىدە كېتىۋاتاتتىم!

ئېغىر بىر يوشۇرۇن سىزىم كۆكرىگىمنى قاتتىق باسماقتا، بوشىشىش كەيپىياتى يۈرىگىمگە زېلىم سالماقتا!

بېشىمنى كۆتەردىم،... ئالدى تەرىپىمىدە، ئىككى قاتار ئىسگىز سۇۋادان تېرەكلىك ئارىسىدىكى يول گويا ئوقيانىڭ ئوقىدەك يىراق-يىراقلارغا سوزۇلۇپ تۇرماقتا.

شۇنداق قىلىپ، ئۇنى — شۇ يولنى بېسىپ ماڭدىم، مەندىن 10 ماڭدام نېرى كەلگۈدەك جايدا، كۆز قاماشتۇرغۇدەك ياز قۇياشىنىڭ ئالتۇن نۇرىدا بىر توپ قۇشقاچ ئارقىسىدىن بىرى دىكىلداپ سەكرەشمەكتە، ئاجايىپ لۈەن دىكىلدىشىپ، ئىشەنچ بىلەن كۆككۈل ئاچماقتا.

بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر قۇشقاچ يانىتۇ بولۇپ، يېنىچە تۇرۇپ بىر دەم شوخلۇق بىلەن دىكىلدىسا، بىر دەم پوكىنىنى پومپايىتىپ، گويا ئاسماندىنمۇ، يەردىنمۇ قورقمايدىغاندەك قىلىپ جاۋىلداپ سايرىماقتا! ئۇ شۇنداق قەيسەر، شجائىتىنى نامايان قىلماقتا!

ئەمما مۇشۇ پەيتتە، ئاسمان قەردە چوڭ بىر لاچىن ئەگىپ ئايلانماقتا ئىدى، ئۇ بەلكىم مۇشۇ قەيسەرگە چاڭگال سالماقتا نىيەت قىلغان چېغى.

مەن قاراپ تۇرۇپ، قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتىم، روھىم جۇش ئۇردى، شۇنىڭ بىلەن، ئەندىشىلىك ئوي-خىياللىرىم غايىپ بولدى، باشقىدىنلا مەندە ھاياتقا غەيرەت، قىزغىنلىق، ئارزۇ تۇغۇلدى!

مېنىڭ لاچىنلىرىمۇ باش ئۇستۈمدە ئەگىسۈن قېنى....

"كۆرەشنى داۋام قىلايلى يەنە، بارچە يوقالسۇن كۆزدىن يىراقتا!"

1879 - يىل، نويابىر.

يازغۇچى بىلەن ئوبزورچى

يازغۇچى ئۆز خانىسىدىكى يېزىق شىرەسىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى، توساتتىنلا بىر ئوبزورچى ئۇنى يوقلاپ كەلدى.

— قانداق ئىش بۇ؟ — دەپ ۋاقىرىدى ئوبزورچى، — مەن سىزگە قارشى تۇرىدىغان نەرسىلەرنى يازغىنىمدا، ئۆزۈن-ئۆزۈن ماقالىلەرىمدا، ئوبزور ۋە خەتلىرىمدە سىزنىڭ ھازىر ھېچقانداق تالانت-ئىقتىدارىڭىزنىڭ يوقلۇغىنى، ئىلگىرىمۇ بولمىغانلىغىنى خۇددى ئىككىنى ئىككىگە كۆپەيتسە تۆت بولىدىغانغا ئوخشاش ئېنىق قىلىپ دەلىللەپ ئۆتكەن ئىدىم، سىزنىڭ ئۆز ئانا تىلىڭىزنىمۇ ئۇنتۇپلا كەتكەنلىگىڭىز توغرىسىدىمۇ توختىلىپ ئۆتكەن ئىدىم، سىزنىڭ ئەزەلدىن تارتىپ بىلىمسىز-نادان ئىكەنلىگىڭىزنىمۇ مانا ئەمدىلىكتە بولسا پۈتۈنلەي ئىقتىدارىڭىزدىن قېلىپ، ھالسىزلىنىپ بىر پارچە

يەرتىق لاتىغا ئوخشاپ قالغانلىغىڭىزنى دەپ ئۆتكەن ئىدىم، شۇنداق تۇرۇقلۇق، يەنە ھەدەپ يېزىۋېتىپسىز، ئىجات قىلمۇېتىپسىز!

يازغۇچى خاتىرجەملىك بىلەن ئوبزورچىغا بۇرۇلۇپ قارىدى.

— سىز ماڭا قارشى بىرمۇنچىلىغان ماقالا ۋە ئوبزورلارنى يازدىڭىز، — دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ، — بۇنىسى شەك - شۇبھىسىز. ئەمما، سىز تۇلكە بىلەن مۇشۇك ھەققىدىكى مەسەلىنى بىلەمسىز؟ تۇلكىنىڭ ھىلە - مىكىرلىرى تولا بولسىمۇ، يەنە تۇتۇلۇپ قالىدۇ؛ مۇشۇكنىڭ بىرلا ئامالى بولۇپ، ئۇ دەرەخكە چىقىۋالىدۇ... ئىتنىڭ بولسا مۇشۇكچىلىك بۇنداق ئىقتىدارى يوق ئىكەن. مەنمۇ شۇنداق قىلدىم: سىزنىڭ ھەننۇا ماقالىلىرىڭىزغا جاۋاپ بېرىش ئۈچۈن، بىر كىتاۋىمدىلا سىزنى پۈتۈنلەي ئېچىپ تاشلىدىم؛ سىرىكچىنىڭ ئۈچۈلۈق قالپىغىنى ئەقىللىق كاللىڭىزغا كىيدۈرۈپ قويدۇم، كەلگۈسىدە نەۋرە - چەۋرىلىرىڭىز ئالدىدا شۆھرەتلىك بولۇۋالارسىز.

— نەۋرە - چەۋرىلىرىم ئالدىدا؟! — دەپ قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ئوبزورچى، — گويا سىزنىڭ كىتاپلىرىڭىز نەۋرە - چەۋرىلەرگە قەدەر يېتىپ بارالايدىغاندەك قىلىدىكەنسىز! 40 يىلدىن كېيىن، ئەگەر كۆپ بولغاندىمۇ 50 يىلدىن كېيىن، سىزنىڭ كىتاۋىڭىزنى ھېچكىم كۆرمەيدىغان بولىدۇ!

— پىكرىڭىزگە قوشۇلسامەن، — دېدى يازغۇچى جاۋابەن، — شۇغىنىسى، مەن ئۇچۇن مۇشۇلا كۆپايە قىلىدۇ. گومېر ئۆزىنىڭ تېرىستېپسىغا مەڭگۈلۈك ياخشى ئاتاق ئاتا قىلغان ئىدى، ئەمما سىزنىڭ قېرىندىشىڭىز ئۇچۇن يېرىم ئەسىرلا يېتەرلىك بولىدۇ. سىز ھەتتا قىزىقچىنىڭ مەڭگۈ ئۆلمەيدىغانلىغىغمۇ مۇناسىپ بولالمايدىكەنسىز. خەير - خوش، جاناپ،... جانابىڭىزنىڭ ئىسمى - شەرىپى

كۆزنى ئاتاڭ دىمەكچىمۇ؟ بۇ بىھاجەتتۇر بەلكىم! مەن دىمىسەمۇ، سىزنىڭ مۇبارەك ئىسمىڭىزنى كىشىلەر بىلەلەيدۇغۇ.

1878 ـ يىل، ئىيۇن.

ئەيىپ كىمدە؟

ئۇ ئۆزىنىڭ ئاپىياق، يۇمشاق قولىنى ماڭا سۇندى... لېكىن مەن ئۇنى ناھايىتى قوپاللىق بىلەن ئىتتىرىۋەتتىم. ئۇنىڭ ياش ھەم يېقىملىق چىرايىدا ئەجەپلىنەرلىك بىر قىسما روھىي كەيپىيات ئىپادىلىنىپ تۇراتتى؛ ياش ھەم پاك كۆزلىرى ئەيىپلەش نەزىرى بىلەن ماڭا تىكىلەتتى؛ ياش ھەم ساپ قەلبى مېنى ئانچە چۈشەنمەيتتى.

ــ ئەيىبۈم نىمە؟ ــ ئۇنىڭ لەۋلىرى ئۇمچىيىپ كەتتى.

ــ سېنىڭ ئەيىبۈڭ؟ ھەمىدىن بەك پارلاپ تۇرىدىغان ئاسمان گۈمبىزىنىڭ ئىچكىرىسىدە، ئەڭ خوشال ـ خورام ھۆر ـ پەرىشتە سەندىنمۇ تېزرەك گۈنا سادىر قىلغاندۇ بەلكىم.

مېنىڭ ئالدىمدا گۈنا ـ قىلمىشىڭ يەنىلا ئېغىر.

سەن چۈشىنىپ يېتەلمەيدىغان، مەن ساڭا چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە ئاجىزلىق قىلىدىغان ئۇ ئەيىبۈڭنى بىلگىڭ كېلەمدۇ؟

بۇ بىر ئەيىپ شۇ يەردىكى: سەن تېخى ياش، مەن قېرى.

ئۆمۈلىگۈچى قۇرۇت*

ئىككى پارچە قىلىۋېتىلگەن بىر ئۆمۈلىگۈچى قۇرۇتنى كۆرگەن ئىدىم. ئۇ ئۆزىنىڭ قانلىرى ۋە شىلىمشىق سۈيۈقلۇغىنى ئېقىتقان پېتى تولغىنىپ يۇرمەكتە، تۇرۇلۇپ ـ تارتىشىپ بېشىنى كۆتەر ـ

مەگىتە، قۇيرۇق نەشتىرىنى كۆز - كۆز قىلماقتا، ئۇ تېخى تەھدىت سالماقتا، جانسىز ھالەتتە تەھدىت سالماقتا.

مەن رەسۋا، پەسكەش بىر يازغۇچىنىڭ كىچىك بىر ماقالىسىنى ئوقۇغان ئىدىم. ئۇ ئۆزىنىڭ شال - شۇلغەيلىرىنى يۇتقان، رەزىل ئىشلىرىنىڭ سېسىق يىرىڭلىرىنى پۇرقۇغان ئىدى، ئۇ تۇرۇلۇپ - تارتىشىپ غەلىتە ھالەتكە كىرىۋېلىپ "چېگىرا سىزىغى"** دېگەننى ئوتتۇرىغا قويدى - دە، دۇئىل يولى بىلەن ئۆزىنىڭ شان - شەرىپىنى ئاقلاشنى... شان - شەرىپىنى ئاقلاشنى تەكلىپ قىلدى!

شۇنىڭ بىلەن، ئىككى پارچە قىلىۋېتىلگەن ھىلىقى ئۆمىلىگۈچى قۇرۇتنى، ئۇنىڭ يىرگىنىشلىك قۇيرۇق - نەشتىرىنى ئويلاپ قالدىم.

1878 - يىل، ماي.

چوڭ ئازاپ يوق

زەڭگەر ئاسمان، ماموقىتەك لەيلەپ يۇرگەن سۇس بۇلۇتلار، گۈللەرنىڭ خۇشپۇراقلىرى، ياشلارنىڭ يېقىملىق كۈلكىلىرى، ئۇلۇغ-ۋار بەدىئى ئەسەرلەرنىڭ پارلاق گۈزەللىگى، سېھرىي كۈچكە ئىگە ئايالالرنىڭ چىرايىدىكى بەختلىك كۈلۈمسىرەشلەر ۋە كىشىنى مەستانە قىلغۇچى كۆزلىرى... بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەمىسە ئەسقاتمدۇ؟

ھەر ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، كىشىگە ۋەھىمە سالمىدىغان،

---

* بۇ نەسرىي شېئىردا پەسكەش ئەدىپ مارگىۋىل يوشۇرۇنچە مەسخىرە قىلىنىدۇ، ئۇ بىر چاغلاردا تۇرگېنېۋقا زەھەرخەندىلىك بىلەن ھۇجۇم قىلغان.

** چېگرا سىزىغى — ئىككى تەرەپ دۇئىلغا چىقىدىغان چەك - چېگرا قىلىپ بەلگىلەنگەن ئارىلىق دېمەكچى.

ئۇنۇم بەرمەيدىغان بىر قوشۇق دورىنى دەرھاللا ئىچىشكە توغرا كېلىدۇ.

باشقا كۈن چۈشكەندە*

— بۇ ئىگراشلار نىمنى بىلدۈرىدۇ؟

— مېنىڭ ئازاپلىنىۋاتقانلىغىمنى، ھەددىدىن زىيادە ئازاپلىنىۋاتقانلىغىمنى بىلدۈرىدۇ.

— جىلغىدىكى ئېقىن سۇ تاشقا ئۇرۇلغاندا ئۇنىڭ شاقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغانمىدىڭ؟

— ئاڭلىغان... لېكىن بۇ ئەمدى نىمنى بىلدۈرىدۇ؟

— شۇنى چۈشەندۈرىدۇكى، شاقىرىغان ئاۋاز بىلەن سېنىڭ ئىگىرىغان ئاۋازىڭ باشقا نەرسە بولماستىن، ھەر ئىككىسى ئوخشاشلا ئاۋاز دېگەن سۆز. ئوخشىمايدىغان يېرى شۇكى، جىلغىدىكى سۇنىڭ شاقىراشلىرى كىشىنىڭ قۇلغىنى ھوزۇرلاندۇرىدۇ، سېنىڭ ئىگىرىغان ئاۋازىڭ بولسا ھېچكىمنىڭ خەيرىخاھلىغىنى قوزغىيالمايدۇ. سەن بەرداشلىق بېرەلمەي ئىگراپ كەتتىڭ، شۇنى ئەسته تۇتقىنكى، بۇ باشقا نەرسە بولماستىن، ئىشقىلىپ ئاۋاز، ئاۋاز ئىكەن، گويا دەل-دەرەخلەرنىڭ سۇندۇرۇلغان چاغدىكى قاراس قىلىغان ئاۋازىغا ئوخشاش... ئاۋازدۇر.

1882 ـ يىل ئىيۇن.

---

* تۇرگېنېۋ مەزكۇر نەسرىنى شېئىرنى ۋاپات بولۇشتىن بىر يىل ئىلگىرى يازغان، ئۇ چاغدا تۇرگېنېۋ ئېغىر كېسەل (ئۈمۈرتقا راكى) بولۇپ ياتقاچقا، تازا ئازاپلىنىپ ئىگراۋاتقان ۋە يالغۇزچىلىقنىڭ دەردىنى تارتىۋاتقان ئىدى.

رؤس تسلی

دەرگۇمانىدا بولۇپ خاتىرجەمسىزلەنگەن چاغلىرىمدا، ۋەتىنىم تەقدىرىدىن غەم قىلىپ قاتتىق خىيالغا پاتقان چاغلىرىمدا، ماڭا ئىلھام، مەدەت بەرگەن، پەقەت سەن، ئەي ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك، ھەقىقى، ئەركىن رؤس تىلى! سەن بولمىساڭ ئىدىك، يۇرتىمىز ئەھۋالىنى كۆرەلەيتتى كىم، ئۇمىتسىزلىك دېڭىزىغا پېتىپ قالماسمىدى ھەركىم! ۋاھالەنكى، بۇنداق بىر تىل ئەگەر ئۇلۇغۋار بىر مىللەتكە مەنسۇپ بولمىغان بولسا، ئىشەنگىلى بولماس ئىدى!

1882 ـ يىل، ئىيۇن.

ئەيسا

چۈشۈمدە ياش يىگىتكە ئايلىنىپ قاپتىمەن، ھەتتا كېچىك بالىغلا ئوخشاپ قاپتىمەن ـ دە، پاكارىغىنا بىر يېزا چېركاۋىدا تۇرغۇدەكـ مىشمەن. پەيغەمبەرنىڭ قەدىمىي رەسىمى ئالدىغا قويۇلغان نوكچا ـ نوكچا ئىنچىكە شامالار يالقۇنجاپ كۆيۈۋاتقۇدەكمىش.

ھەر بىر كېچىك يالقۇننىڭ ئۆز ئالدىغا نۇر چەمبىرىگى بارمىش. چىركاۋنىڭ ئۇس، خىرە ئىمىش... مېنىڭ ئالدىمدا بىرمۇنچە ئادەم تۇرغۇدەك.

كۆز ئالدىمدىكىلىرى پۈتۈنلەي ساغۇچ چاچلىق دېخانلارنىڭ باشلىرى ئىمىش. ئۇلار ھەدەپ بىلىنەر ـ بىلىنمەس تەۋرىنىپ ئىغاڭـ لاپ بىر دەم يېتىۋېلىپ، يەنە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋالغۇدەك، گويا پىشـ قان بۇغداي باشاقلىرى يازنىڭ سەلكىن شامىلىدا لەرزان يەلپۇنـ ۋاتقاندەك ئاستا ـ ئاستا، دولقۇنسىمان ئىغاڭلاپ تۇرغۇدەك.

توساتتىن بىر كىشى ئارقا تەرەپتىن ئالدى تەرەپكە كېلىپ مېنىڭ يېنىمدا تۇرغۇدەك.

مەن ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويمايمىشمەن، ئەمما شۇ چاغىنىڭ ئۆزىدىلا ئاشۇ كىشى ئەيسانىڭ ئۆزى دەپ سەزگۈدەكمىشمەن.

مېنى بىردىنلا ھاياجانلىنىش، قىزىقىش، قورقۇش ھىسسىياتى چۈلغۇۋالغۇدەكمىش. مەن غەيرەتكە كېلىپ... يېنىمدا تۇرغان كىشىگە قاراپ قويغۇدەكمىشمەن.

ئۇنىڭ چىرايىمۇ باشقا ھەرقانداق كىشىنىڭ چىرايىغىلا ئوخشار ئىمىش. ئۇنىڭ كۆزلىرى سەل ئۆستۈنگىرەك قارىغان بولۇپ، نەزىرىنى بىر يەرگە مەركەزلەشتۈرگەن ھالدا بىمالال تۇرغۇدەك. ئۇنىڭ لەۋلىرى يۇمۇقلۇق، ئەمما بەك چىڭ يۇمۇلمىغان بولۇپ، ئۈستۈنكى كالپۇكى تۆۋەنكى كالپۇكىنىڭ ئۈستىدە ئارام ئېلىۋاتقاندەك تۇرارمىش. شالاڭ ساقلى ئىككى بۆلەكىكە ئايرىلىپ تۇرغۇدەك، ئۇنىڭ ئىككى قولى بىر بىرىگە كىرىشكەن بولۇپ، مىدىر-مىدىر قىلماي تۇرىمىش، كېينىشلىرىمۇ باشقا ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ كېينىشلىرىگە ئوخشاشمىش.

"قانداقمۇ ئەيسا بولسۇن بۇ؟ — دەپ ئويلىغۇدەكمىشمەن، — شۇنچىۋالا ئاددى، شۇنچە ساددا كىشىكەنغۇ! ياق، ئەيسا ئەمەس ئۇ!"

مەن بۇرۇلۇپ بىر ياققا كەتكۈدەكمىشمەن. مەن دىققىتىمنى ھىلىقى ئادەتتىكىدەك كىشىدىن يۆتكەشكە ئۇلگۈرمەستىنلا، يېنىمدىكى ھىلىقى كىشىنىڭ ئەيسا ئىكەنلىگىنى باشقىدىن ھىس قىلغۇدەكمىشمەن.

مەن يەنە غەيرەتكە كېلىپ قالغۇدەكمىشمەن... شۇنداق قىلىپ، يەنە شۇنداق بىر چىرايىنى، ھەممە ئادەمنىڭ چىرايى-تۇرقىغا

ئوخشىشپ كېتىدىغان چىرايىنى، ماڭا تونۇش بولمىسىمۇ لېكىن ئاجايىپ ئاددى چىرايىنى كۆرگۈدەكمىشمەن.

مېنى ئالامەت قورقۇنچ باستى ــ ئويغانسام چۈشۈم ئىكەن. شۇ تاپتىلا چۈشەندىمكى مۇشۇ چىراي، ھەممە ئادەمنىڭ چىرايىغا ئوخشىشپ كېتىدىغان چىراي، راستىنلا ئەيسانىڭ چىرايى ئىكەن!

1878 ـ يىل، دېكابىر.

قىيا تاش

دېگىز قىرغىغىدا تۇرغان كۇلرەڭ قەدىمى تاشىنى، قۇياشنىڭ ئىللىق نۇرىغا چۆمۈلگەن باھار كۈنلىردە، دولقۇن ئۆرلىگەن پەيتـلەردە، تۇرگۇن ـ تۇرگۇن دولقۇنلارنىڭ تەرەپ ـ تەرەپلەردىن ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىغىنى ــ ئۇنىڭغا ئۇرۇلۇۋاتقانلىغىنى، ئۇنى ئويىنـۋاتقانلىغىنى ۋە سۆيۈۋاتقانلىغىنى، ھەتتا پارقىراپ تۇرغان مەرۋايىتلار ـ دەك بۇرۇنلارنى موخ قاپلاپ كەتكەن تاشقا چېچىۋاتقانلىغىنى كۆرگەنمىدىڭ؟

قىيا تاش ئوخشاشلا قىيا تاش بولۇپ تۇرغىنى بىلەن، ئۇنىڭ تۇتۇق يۈزىدە پارلاق نۇر ـ رەڭ چاقناپ تۇرىدۇ.

چاقناپ تۇرغان ئۇ رەڭ يىراق ـ يىراق زامانلاردىن ھىكايە قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇ زامانلاردا ئېرىپ سۈيۈقلۇققا ئايلانغان گىرانىت تاشلار ئەمدىلاتىن قېتىشىپ تۇرۇشىغا، ئۇنىڭ پۈتكۈل جىسمىدىن ئوتقاش ـ تەك قىپ ـ قىزىل رەڭ چاقناپ تۇرىدىكەن.

مۇشۇ يېقىندا، ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرغان ناربىسىدە قىزىنىڭ روھى تۇشمۇ ـ تۇشتىن مېنىڭ زەئىپ كۆڭلۈمگە كىرىۋالدى، ئۇلارنىڭ پەپىلىشى بىلەن، مېنىڭ كۆڭلۈمۇ ئىلگىرى چاقناتقان

رەڭلىرىنى يېڭىۋاشتىن پارلاتتى، ئىلگىرى ياندۇرغان ئۇچقۇنلىرىنى يالقۇنجاتتى!

دولقۇن ئۆتۈپ كېتىدۇ... ئەمما رەڭ ئۆز جۇلاسىدىن قالمايدۇ، گەرچە سۆڭەكتىن ئۆتكۈدەك سوغاق شامال ئۈلارنى سوقۇپ تۇرسىمۇ!

1879 ـ يىل، ماي.

(«تۇرگېنېۋنىڭ نەسرىي شېئىرلىرى»دىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ياسىن ھاۋازى.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **سەمەت دۇگايلى.**

بىر ئالقاپنىڭ ھېكايىسى

(پانتازىيىلىك ھىكايە)

دوستويېۋسكى

1

مەن بىر ئالقاپ. ئۇلار مېنى سارايغا دېيىشمۇاتىدۇ. ئەگەر مەن ئۇلارنىڭ نەزىرىدە بۇرۇنقىدەك يەنىلا ئالقاپ بولمىغىنىمدا ئىدى، سارايغا دىگەن ئاتاق دەرىجەمنى بىر بالداق كۆتەرگەن ھىساپلىناتتى. بىراق، مەن ئەمدى بۇنداق ئاتاشقا خاپا بولمايدىغان بولۇپ قالدىم، ھازىر ئۇلار ماڭا تولىمۇ يېقىملىق تۇيۇلدىغان بولۇپ قالدى، ھەتتا مېنى مەسخىرە قىلغان چاغدىمۇ ئۇلار ماڭا تولىمۇ يېقىملىق تۇيۇلدۇ. ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتمىغان بولسام، بەلكىم ئۇلار بىلەن بىللە كۈلگەن بولاتتىم، ــ ئۆزەمنى دەپ ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى قىزىق ئىكەن دەپ كۈلگەن بولاتتىم. ئۇلارنىڭ ھەقىقەتىنى بىلمىگەنلىگى ئۈچۈن ئېچىندىم، مەن بولسام ھەقىقەتىنى بىلىمەن. ھەي، ھەقىقەتنى بىرلا ئادەم بىلسە، بۇ ئادەم ئۈچۈن نېمە دىگەن ئازاپ! لېكىن، ئۇلار بۇنى ھىس قىلالمايدۇ. شۇنداق، ئۇلار بۇنى ھەرگىز ھىس قىلالمايدۇ.

خەقلەر مېنى شالاق ۋە كۈلكىلىك دەپ قارايدۇ، بۇرۇن

بۇنىڭغا دائىم كۆڭلۈم بەك يېرىم بولاتتى. مەن قارىماققا ئالىقاپلا ئەمەس، بەلكى راست ئالىقاپ. مەن ئەزەلدىنلا ئالىقاپ، بۇ ئۆزەمگە ئايان، ئېھتىمال، دۆتياغا ئاشۇنداق تۆرەلگەن بولغىيدىم. ئۆزەمنىڭ ئالىقاپ ئىكەنلىگىمنى بىلگەن چاغدا، ئالاھەزەل يەتتە ياشقا كىرىپ قالغان بولسام كېرەك. كېيىن باشلانغۇچ مەكتەپ، ئالى مەكتەپلەردە ئوقۇدۇم، ئاقىۋەت قانداق بولدى؟ — ئوقۇغانسېرى ئۆزەمنىڭ ئالىقاپ ئىكەنلىگىنى سەزدىم. شۇڭا، مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئالى مەكتەپتە شۇنچە كۆپ بىلىم ئالغانلىغىم ئەڭ ئاخىردا گويا بىلمىنى قانچىكى چوڭقۇر تەتقىق قىلسام، شۇنچە ئالىقاپ بولۇپ كېتىدىغانلىغىمنىلا ئىسپاتلاپ بەردى ۋە چۇشەندۇردى، خالاس. بىلىم تەتقىق قىلغانلىغىمنىڭ نەتىجىسى ئاشۇنداق، ئەمىلىي ئەھۋالمۇ شۇنداق بولدى. يىللار ئۆتۈۋەردى، مەن ئۆزەمنىڭ ھەممە جەھەتتىكى ئىپادەم بەك شالاڭ ئىكەنلىگىنى چىن قەلبىمدىن چۇشەندىم، بۇنداق چۇشىنىش ئۆزلۇكسىز كۆچەيىپ، بارغانسېرى چوڭقۇر يىلتىز تارتتى. ھەممە ئادەم مېنى مەسخىرە قىلىپ تۇرىدۇ. بىراق، ئەگەر دۇنياداكى ھەر-قانداق كىشىدىن ئالىقاپ ئىكەنلىگىمنى ئەڭ ئېنىق بىلىدىغان بىر ئادەم بار دېيىلسە، ئۇ ئادەم ئۆزەم بولىمەن، بۇنى ھېچكىم چۇشەنمەيدۇ، شۇنداقلا ھېچكىم تېگىگە يېتەلمەيدۇ. مەن ئۇلارنىڭ بۇنى چۇشەنمەيدىغانلىغىغا بەك ئەپسۇسلىنىمەن. ئەمما، مەنمۇ ئۆزەمدىن كۆرىمەن: مەن دائىم شۇنداق ھاكاۋۇرمەنكى، باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزەمنىڭ ئالىقاپلىغىمنى زادىلا ئېتىراپ قىلمايمەن. مەندىكى بۇنداق ھاكاۋۇرلۇق يىلدىن-يىلغا ئېشىپ باردى، ناۋادا باشقىلار ئالدىدا ئۆزەمنىڭ ئالىقاپلىغىمنى ئېتىراپ قىلىشقا يول قويسام، ئۇ ھالدا، شۇنداق دەپ ئېيتالايمەنكى، شۇ كېچىسىلا ناگان بىلەن كاللامنىڭ

قېتىنى چەكسىزدۇپتەلەيمەن. كېچىگىمدىن تارتىپلا ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماي، كۆنلەرنىڭ بىردە ھەمراللىرىم ئالدىدا ئۆزەمنىڭ ئالىقاپ ئىكەنلىگىمنى توساتتىن ئېتىراپ قىلىپ سېلىشتىن بەك ئەنسىرەپ كەلگەن ئىدىم، بىراق، مەن يىگىت بولۇپ يېتىلگىچە، ئۆزەمنىڭ غەلىتە مىجەزىمنى يىلدىن-يىلغا بەكرەك چۈشەنگەن بولساممۇ، ئەمما نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ قالدى. "نېمىشقىدۇر" دېگەنلىگىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، تا بۈگۈنكى كۈنگىچە ئۇنىڭ نېمە سەۋەپتىن ئىكەنلىگىنى ئېنىق دەپ بېرەلمەيمەن. ئۇنىڭ سەۋەبى، ئېھتىمال، بىر ئەھۋال ماڭا ناھايىتى كۆچلۈك تەسىر قىلىپ، كۆڭلۈمدە بىر خىل قورقۇنچلۇق غەم داۋالمايدىغان ئۆسۈۋاتقانلىغىدا بولسا كېرەك: كونكرىت قىلىپ ئېيتقاندا، مەندە دۇنيادىكى ھەممە نەرسە مەن ئۈچۈن بىر تېنىن دېگەن ئېھتىقات پەيدا بولدى. مەن خېلى بۇرۇنلا بۇنى ئالدىن سەزگەن ئىدىم، بىراق مۇكەممەل ئېتىقات ئۆتكەن يىلىلا نېمىشقىدۇر بىردىنلا ئېتىلىپ چىقتى. مەن تۇيۇقسىز دىن دۇنيا راست مەۋجۇتمۇ ياكى ھېچنىمە يوق قۇرۇق نەرسىمۇ، — بۇلارنىڭ ھەممىسى مەن ئۈچۈن بىر تېنىن ئىكەنلىگىنى ھىس قىلىدىم. مەن ئۆزەمنىڭ ئەتراپىمدا ھېچنەرسە مەۋجۇت ئەمەس ئىكەنلىگىنى سېزىشكە باشلىدىم ۋە تولۇق ھىس قىلدىم. دەسلەپتە، مەن نۇرغۇن شەيئى ئۆتەمۇشتە مەۋجۇت بولغان دەپ قارايتتىم، بىراق كېيىن ئويلاپ باقسام ئۆتەمۇشتىمۇ قۇپ-قۇرۇق ئىكەن، پەقەت مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كىشىلەردە شۇنداق بولسا كېرەك دېگەن ھىسسىيات قالدۇرغان ئىكەن. مەن كەلگۈسىدىمۇ ھېچنەرسە بولمايدىغانلىغىغا بارا-بارا ئىشەنىدىم. شۇنىڭدىن باشلاپ، مەن بىردىنلا باشقىلاردىن خالى بولمايدىغان، باشقىلارغىمۇ ئانچە دېققەت-ئېتىبار

بىلەن قارىمايدىغان بولدۇم. راستىنى ئېيتسام، بۇنداق ئەھۋال ھەتتا بەزىبىر ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارداىمۇ ئىپادىلىنىپ تۇردى: ئېيتايلۇق، بازاردا كېتىۋېتىپ پات-پات باشقىلارغا ئۇسۇۋالىمەن. بۇ مېنىڭ خيالىغا چۆكۈپ كەتكەنلىگىمدىن ئەمەس: مېنىڭ خىيالىغا چۆكۈپ كەتكۈدەك نەمەم بار ئىدى. ئۇنداق چاغلاردا مەن ھەرقانداق نەرسىنى زادىلا ئويلىمايتتىم، چۈنكى مەن ئۇچۇن ھەممە نەرسە بىر تىپىن ئىدى. ئەگەر بەزى مەسىلىنى ھەل قىلالىغان بولسامغۇ مەيلى ئىدى، كاشكى، بىرەر مەسىلىنىمۇ ھەل قىلالمىدىم، ھەل قىلغۇدەك مەسىلەم ساماندەك ئەمەسمىدى؟ ئەمما، ھەممە نەرسە مەن ئۇچۇن بىر تىپىن ئىكەنلىگىنى ئويلىساملا، ھەممە مەسىلە بىراقلا غايىپ بولۇپ كېتىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، مەن ھەقىقەتىنى تونۇۋالدىم. مەن ئۆتكەن يىلى 11-ئايدا، كونكىرىت ۋاقتى 11-ئاينىڭ 3-كۈنى ھەقىقەتنى تونۇۋالدىم، شۇنىڭدىن كېيىنكى ھەر بىر دەقىقە ۋاقتىنى ئەسته تۇتالايمەن. بۇ ۋەقە تۇمانلىق بىر كېچىدە يۈز بەردى، شۇ كېچىسى قاپ-قاراڭغۇ ئىدى. شۇ چاغ كەچ سائەت 11 بولغان چاغ ئىدى، مەن ئۆيگە قايتىۋېتىپ، بۇنىڭدىنمۇ دىمىق ۋاقتىنىڭ ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغانلىغىنى ئويلىغانلىغىم ھىلىمۇ ئېسىمدە. ھەتتا جىسمانى جەھەتتىمۇ شۇنداق ھىسسىياتتا بولدۇم. يامغۇر ئەتىدىن كەچكىچە توختىماي يېغىپ تۇراتتى، سوغاق ئۇستىخانغا يېڭىنەدەك سانچىلىپ كېچە بەك سۇرلۇك ۋە سۆرۈن تۇيۇلاتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە كىشىگە بىر خىل ۋەھىمە سېلىپ تۇراتتى، بۇ يامغۇرنىڭ قەستەن كىشىلەر بىلەن دۇشمەنلىشىۋاتقاندەك يېغىۋاتقانلىغى ھىلىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. يامغۇر سائەت ئون بىردە تۇيۇقسىزلا توختاپ قالدى، بۇ چاغدا

قورقۇنچلۇق نەم ھاۋا يېتىپ كەلدى، بۇ نەم ھاۋا يامغۇر ياقىقان چاغدىكىدىنمۇ سوغاق ئىدى، جىمى يەردىن، يولغا ياتقۇزۇلغان ھەر بىر پارچە تاشتىن، ھەممە كىچىك كوچىلاردىن نەم ھاۋا چىقىپ تۇراتتى، چوڭ كوچىدىن كىچىك كوچىلارنىڭ ئىچكىرىسىگە قارىسىاق، ھەممە يەرنى تۇمان بېسىپ كەتكەن. ئەگەر كوچىلاردىكى گاز لامپىلار ئۆچۈپ كەتكەن بولسا، بەلكىم، كىشىگە تېخىمۇ ئازادىرەك تۇيۇلار دەپ ئويلىدىم بىردىنلا؛ گاز لامپىلار كىشىنى تېخىمۇ زېرىكتۈرۈپتەتتى، چۈنكى بۇ لامپىلار ھەممە ياقنى يورۇتۇپ تۇراتتى. شۇ كۈنى چۈشتە زادىلا ھېچنىمە يىمىدىم، كەچقۇرۇنلۇغى بالدۇرلا بىر ئىنژېنېرنىڭ ئۆيىگە بارسام، ئۇنىڭ ئۆيىدە ئىككى دوستى بار ئىكەن. مەن لام-جەم دېمەي ئولتۇردۇم، ئۇلار مەندىن زېرىكتى بولغاي، بەلكىم. ئۇلار ئادەمنى زوقلاندۇرىدىغان ئىشلار ئۈستىدە پاراڭ سوقۇشۇپ، بىردىنلا ناھايىتى ھاياجانلىنىپ كېتىشتى. بىراق، ئۇلار بىر پەس ھاياجانلانغىنى بىلەن، ئۇلار ئۆچۈنمۇ ھەممە نەرسە بىر تېنىن ئىكەنلىگىنى سەزدىم. "جاناپلار، — سۆز قىستۇردۇم مەن، — مېنىڭ قارىشىمچە، بۇ ئىش سىلەر ئۈچۈن ئەزەلدىنلا بىر تېنىگە ئەرزىمەيدۇ." ئۇلار گېپىمنى ئاڭلاپ خاپا بولمايلا قالماستىن، ئەكسىچە مېنى مازاق قىلىپ كەتتى. چۈنكى مېنىڭ گېپىمدىن باشقىلارنى ئەيىپلەش مەنىسى چىقمايتتى، پەقەت مەن ئۈچۈن ھەممە ئىش بىر تېنىن بولغانلىغىدىن بولدى. ئۇلار مېنىڭ ھەممە نەرسىنى بىر تېنىن دەپ قارايدىغان پوزىتسىيەمنى سېزىۋالغانلىغى ئۈچۈن تازا ئېچىلىپ-يايراپ كېتىشتى.

مەن كوچىدا ئاسمان بوشلۇغىغا نەزەر سالغاچ گاز لامپىلار ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ ماڭدىم. تۇن ئادەم قورقۇدەك قاراڭغۇ ئىدى، شۇنداق

بولغان تەقدىردىمۇ بۇلۇت پارچىلىرىنى يەنىلا ئېنىق پەرقلەندۈرگىلى بولاتتى، بۇلۇتلار ئارىسىدىن پارچە-پارچە تېگى يوق چوڭقۇرلارا داغلار كۆرۈنەتتى. بىر پارچە قارا داغ ئىچىدىن توساتتىن بىر كىچىك يۇلتۇزنى كۆردۈم-دە، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ قالدىم. چۈنكى كىچىك يۇلتۇز ماڭا ئىلھام بەردى: مەن مۇشۇ كىچىدىلا بۇ دۇنيادىن جۇدا بولۇش قارارىغا كەلدىم. مەن بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرىلا ئۆلۈۋېلىش قارارىغا كەلگەن ئىدىم، گەرچە ناھايىتى نامراتلىقىمغا قارىماي خېلى ئوبدان بىر تاپانچا ئېلىپ قويغان ۋە شۇ كۈنىلا ئۇنى ئوقلاپ قويغان ئىدىم. ئەمما، ھەش-پەش دېگىچە ئىككى ئاي ئۆتۈپ كەتتى، تاپانچا يەنىلا تارتىلمىدا تۇرۇۋېرىدى؛ بىراق مەن ئۇچۇن ھەممە نەرسە بىر تېيىن بولغاچقا، ئەڭ ئاخىرقى بىر پۇرسەت تېپىپ، ئۆزۈم ھەممە نەرسىنى بىر تېيىن دەپ قارىمايدىغان بولغان چاغدا بىر گەپ بولار دېگەن ئوبغا كەلگەن ئىدىم، نەمە ئۈچۈن مۇشۇنداق ئىكەنلىگىمنى ئۆزەمۇ ئۇقمايمەن. شۇڭا، ئىككى ئايدىن بۇيان، ھەر كۈنى كەچتە ئۆيگە كىرىپلا ئۆزەمنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈش خىيالىدا بولۇپ كەلدىم. پۇرسەت كۈتۈپ كەلدىم. ئەمدى بۇ كىچىك يۇلتۇز ماڭا ئىلھام بەردى، بۇگۈن تۇنجە جەزمەن ھەرىكەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. كىچىك يۇلتۇزنىڭ قانداق قىلىپ ماڭا ئىلھام بەرگەنلىگىنى كەلسەك، بۇنى ئۆزەمۇ ھېچ چۈشىنىپ كېتەلمىدىم.

ئاسمانغا قاراپ تۇراتتىم، بىر قىزچاق يېڭىنى قاتتىق تارتتى. كوچا قۇپ-قۇرۇق بولۇپ، بىرەر ئادەممۇ كۆرۈنمەيتتى. يىراق يەردە بىر يېنىك پەيتۇن تۇراتتى، ھارۋىكەش پەيتۇن ئىچىدە قاتتىق ئۇخلاۋاتاتتى. قىزچاق سەككىز ياشلاردا بولۇپ، بېشىغا ياغلىق چىگۈالغان، ئۇستىگە

قىسقا ھەم تار پەشمەت كىيىۋالغان ئىدى. ئۇستۇبشى چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كەتكەن، بولۇپمۇ ئۇنىڭ سۇغا ملىنىپ كەتكەن ئەسكى ئايغى ئېسمدە ناھايىتى ئېنىق تۇرۇپتۇ، ھەتتا ھازىرمۇ ئېسمدىن چىقمپ كەتمىدى. ئۇنىڭ بۇ ئايال كىيىمى بولۇپمۇ كۆزەمگە غەلىتە كۆرۈنەتتى. قىزچاق تۇيۇقسىزلا يىگىمنى تارتىپ قويۇپ، ماڭا سالام بەردى. ئۇ يىغلىمدى، بەلكى دۇدۇقلاپ بىرنىمىلەرنى دەپ كەتتى، ئۇ توڭلاپ پۇتۇن بەدىنى تىترەۋاتقانلىغى ئۇچۇن، ئۇنىڭ گېپىنى زادىلا چۇشەنگىلى بولمىدى. ئۇ بىر نەمدىن جېنى چىقمپ كەتكۇدەك قورقۇپ كېتىپتۇ، ئېچىنىشلىق ھالدا "ئانا! ئانا!" دەپ توۋلايتتى. مەن بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قويدۇم-دە، گەپ قىلماستىن ئۆز يولۇمغا مېڭىۋەردىم، ئەمما ئۇ يۇگرەپ كېلىپ مېنى توختىتۋالدى، ئۇنىڭ گېپىدىن ئىنتايىن چۆچۇپ كەتكەن بالىنىڭ ئۇمتسزلىك ھىسسىياتى چىقمپ تۇراتتى. مەن بۇنداق گەپنى پەرقلەندۇرەلەيتتىم، قىزچاق گېپىنى تۇگىتەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن مەن شۇنى چۇشەندىمكى، ئۇنىڭ ئانىسى مەلۇم يەردە سەكراتتا قالغان، ياكى ئۇنىڭ ئۆيىدە بىرەر ۋەقە تۇغۇلۇپ، ئۆزى ئادەم قىچقارغىلى چىققان، ئاپىسنى قۇتقۇزۇش ئۇچۇن بىر نەمە تەلەپ قىلماقچى بولغان بولسا كېرەك. ئەمما، مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە بارمىدىم، ئەكسىچە، ئۇنى قوغلۇەتمەكچى بولدۇم، مەن باشتا ئۇنىڭغا ساقچىغا بېرىڭ دىدىم. بىراق، ئۇ كىچىك قوللىرىنى گىرەلەشتۇرۇۋېلىپ، توختىماستىن ئۆكسۇپ يىغلاپ كەتتى، ئارقامىدىن قوغلاپ كېلىپ، مېنى قويۇپ بەرمىدى. مەن شۇ زاماتلا ئۇنىڭغا تېپىچەكلەپ ۋاقىراپ سالدىم. ئۇ پەقەت: "بېگىم، بېگىم!..." دەپلا مېنى قويۇۋېتىپ، يۇگۇرگەن پېتى كوچىنىڭ ئوددۇل تەرىپىگە كەتتى: ئۇ يەردە بىر ئۆتكۇنچى ئادەم

پەيدا بولدى، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇ مېنى تاشلاپ، شۇ ئادەمنى تاپماقچى بولدى.

مەن ئۆزۈم ئولتۇرغان بەشىنچى قەۋەت بىناغا چىقتىم. ئۆي ئىگىسى بىلەن بىر يەردە ئولتۇرمايمەن، ئۇنىڭ بىرنەچچە ئېغىز ئۆيى بار. مېنىڭ ھوجرام ئاددى ھەم تار بولۇپ، ئۇنىڭ بالىخانىلاردا ئادەتتە بولىدىغان يېرىم دۆگلەك دېرىزىسى بار ئىدى. ئۆيدە كىلىيونكا بىلەن قاپلانغان بىرسافا، بىر شىرە، شىرە ئۈستىدە بىرئاز كىتاپ، يەنە ئىككى ئورۇندۇق، يۈمشاققىنا بىر دىۋان بار، بۇ دىۋان گەرچە كونىراپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ھەرھالدا يەنىلا ژولتار دىۋانى① ئىدى. مەن ئولتۇرۇپ، شام ياقتىم، ئاندىن خىيال سۈرۈشكە باشلىدىم. تاختاي بىلەن توسۇلغان نېرىقى ئۆيدە ئادەمەلەرنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇچ كۈندىن بۇيان ئۇلار توختىماي ۋاقىرىشىپ-جاقىرىشىپ كەلدى. ئۇ ئۆيدە ھەربىدىن چېكىنگەن بىر كاپىتان ئولتۇراتتى، ئۇ بىر قىسىم مېھمان — بەش-ئالتە قۇلاق كەستىنى چاقىرىپ كېلىپ، ژوتكا ئۇچىشىپ، كونا قارتا قىمار ئوينىشاتتى. ئاخشام ئۇلار ھەتتا مۇشلىشىپ قالغان ئىدى، ئىككەيلەن بىر بىرىنىڭ چېچىنى يۇلۇشۇپ خېلىغىچە قويۇپ بەرمىگەنلىگىنى ئاڭلىدىم. ئايال ئۆي ئىگىسى ئۇلارنى ئەيىپلىمەكچى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ھىلىقى كاپىتاندىن ئۆلگۈدەك قورقاتتى. بۇ بىنادا يەنە بىر ئائىلە يەنى بىر ھەربىي ئەمەلدارنىڭ ژىجىك خوتۇنى ئولتۇراتتى، ئۇ باشقا جايىدىن كۆچۈپ كەلگەن بولۇپ، قۇچقاچتەك كىچىك-كىچىك ئۈچ بالىسى بار ئىدى، كۆچۈپ

① يۆلەنچۈگى ئىگىز بىر خىل دىۋان.

كەلگەندىن كېيىن باللىرى ئاغرىپ يېتىپ قالدى. بۇ خانىم بىلەن باللىرى كاپىتاندىن بەك قورقاتتى، كېچىسى دىر-دىر تىترەپ، مەيدىسىگە كىرىدىغان سىزىپ چىقاتتى، كېچىك بالىسى قورقۇپ بىر خىل تارتىشىش كېسىلىگە گىرىپتار بوپتۇ. بۇ كاپىتانىنىڭ بەزىدە نېۋا كوچىسىدا ئۆتكەن-كەچكىلەردىن تىلەپچىلىك قىلىدىغانلىغىنى ئاڭا-يىتى ئېنىق بىلەتتىم. ئۇنىڭ خىزمىتى يوق ئىدى، ئەمما شۇنىسى ئاجايىپكى (مېنىڭ بۇنى تىلغا ئېلىشىمدىكى سەۋەپ دەل مۇشۇ)، ئۇ كۆچۈپ كەلگەن بىر ئاي ئىچىدە مېنى زىيارەتكىلى كەلدى. توغرا، مېنىڭ باشتىلا ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقۇم بار ئىدى، ئۇ ماڭمۇ زادىلا قىزىق-مىدى، ئۇلارنىڭ تامنىڭ نېرىسىدا قانچە ۋاقىراشقان-جاقىراشقان-لىرى بىلەن، قانچە ئادەم بارلىغى بىلەن مېنىڭ زادىلا چاتىقىم بولمىدى. مەن كېچە-كېچىلەپ ئولتۇرۇپ چىقىمەن، ئۇلارنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇڭ قىلغانلىغىنى راست ئاڭلىماپتىمەن، — مەن ئۇلارنى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئۇنتۇپ قاپتىمەن. تۈن بويى ئۇخلىيالماي چىقىمەن، ئۆتكەن بىر يىلنى مانا شۇنداق ئۆتكۈزدۇم. كېچىچە جوزا يېنىدىكى دۇئاندا ئولتۇرۇپ ۋاقىتنى بىكارغا ئۆتكۈزمەن. پەقەت كۈندۈزى ئازراق كىتاپ ئوقۇيمەن. شۇنداق ئولتۇرۇپ كېتىمەن، ھەتتا ھېچنىمىنى ئويلىمايمەن، كاللامغا ئازراق خىيال كىرىپ قالسىمۇ، ھامان ئۇنى كاللامدىن چىقىرىۋېتىمەن. ھەر ئاخ-شىمى بىر شامنى يېقىپ بولىمەن. ئۇن-تىنسىز جوزىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، تاپانچىنى ئېلىپ چىقىپ ئالدىمغا قويۇپ قويىمەن. ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى، تاپانچىنى قويۇپ قويۇپ، ئۆزەمدىن: "بۇ قانداق قىلىق؟" دەپ سورايمەن، ئارقىدىنلا كەسكىن ھالدا ئۆزەمگە "مۇشۇنداق قىلىشىم كېرەك" دەپ جاۋاپ بېرىمەن. بۇ ئۆزەمنى

ئېتىپ ئۆلتۈرۈشۇم كېرەك دېگەنلىك ئىدى. بۈگۈن كەچتە جەزمەن ئۆزەمنى ئۆلتۈرۈۋالىدىغانلىغىمنى بىلەتتىم، مېنىڭ جوزىنىڭ ئالدىدا يەنە قانچىلىك ئۇزاق ئولتۇرالايدىغانلىغىمغا كەلسەك — بۇنىڭغا بىر نېمە دېيەلمەيمەن. ھىلىقى قىزچاق بولمىغان بولسا، شەك-شۇبھىسىزكى، ئاللىبۇرۇنلا ئۆزەمنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەن بولاتتىم.

2

شۇنى بىلىپ قويۇڭكى، مەن ئۇچۇن ھەممە نەرسە بىر تىيىن بولسىمۇ، لېكىن سەزگۈ جەھەتتىن ئالغاندا، تېخى ئاغرىقنى سېزىمەيمەن. بىرەرسى مېنى ئۇرسا، ئاغرىيدىغانلىقنى سېزىمەن. روھىي جەھەتتىمۇ شۇنداق: ئەگەر ئادەتتىن تاشقىرى پاجىئەلىك ۋەقە تۇغۇلسا، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىشنى بىلىمەن، مەن بۇرۇن شۇنداق ئىدىم، ئۇ چاغدا مەندە تۇرمۇشتىكى ھادىسىلەرگە بىر تىيىن دەپ قارايدىغان قاراش تېخى يوق ئىدى. يېقىندا، مەندە ئېچىنىش ھېسسىياتى بولغان ئىدى: ھىلىقى قىزچاققا مەن چوقۇم ياردەم قىلىمەن. بىراق، مەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلمىدىم، نېمە ئۈچۇن؟ بۇ ئەينى چاغدىكى بىرەدەملىك خاتا ئوي-پىكىردىن باشقا نەرسە ئەمەس: قىزچاق مېنى تارتتى، مېنى قىچقاردى، شۇ چاغدا بىر مەسىلە كالىلامغا بىرىدىلا كىرىۋېلىپ، ئۇنى ھەل قىلالمىدىم. مەسىلە بەك بىمەنە مەسىلە بولسىمۇ، لېكىن مېنىڭ تازا ئاچچىغىم كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاچچىغلاندىمكى، مەن بۇگۈن ئاخشام ئۆزەمنى ئۆلتۈرۈش نىيىتىگە كەلگەنلىگىم ئۈچۈن، ئەمدىلىكتە دۇنيادىكى ھەممە نەرسە

مەن ئۇچۇن تېخىمۇ بىر تېنىن بولۇشى كېرەك. نېمە ئۈچۈن مەندە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە بولغان ئارىلىقتا ھەممە نەرسە بىر تېنىن ئەمەس ئىكەن دېگەن ئوي تۇغۇلۇپ، بىر قىزچاققا ئېچ ئاغرىتتىم؟ مەن ئۇنىڭغا بەك ئېچ ئاغرىتتىم، ھەتتا يۇرىگىم ئاجايىپ مۇجۇلۇپ كەتتى، يۇرىگىم مەن تۇرغان ئەھۋالدا پۈتۈنلەي تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە مۇجۇلۇپ كەتتى. ئەينى ۋاقىتتا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە بولغان ئارىلىقتا بولغان ھېسسىياتنى تېخىمۇ ئوبدان ئېپادىلەپ بېرىشكە ھەقىقەتەن ئاجىزلىق قىلىمەن، ئەمما بۇ ھېسسىيات تاكى ئۆيگە قايتىپ جوزىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرغىچە ماڭا ھەمرا بولدى، ناھايىتى بىئارام بولدۇم، ئۆزاقىچە بۇنداق بىئارام بولۇپ باققان ئەمەس. ھەر خىل ئەقلىي خۇلاسلار ئارقا-ئارقىدىن كالىلانغا كەلدى. ئەھۋال ناھايىتى ئېنىقكى، مەن قۇرۇق نەرسە ئەمەس، بەلكى ئادەم ئىكەنمەن، ھازىرچە تېخى يوقلۇققا ئايلانمىغان ئىكەنمەن، دېمەك، مەن تېخى ھايات بولغاچقا، مەندىمۇ قايغۇرۇش ۋە ئېچ پۇشۇغى بولىدۇ، ئۆزەمنىڭ قىلىقلىرىم ئۈچۈن نومۇس قىلىمەن. خوش، شۇنداقمۇ بولسۇن دەيلى. بىراق، ئۆزەمنى ئۆلتۈرۈۋالماقچى بولغان، ئېيتايلۇق، ئىككى سائەت ئۆتكەندە ئۆلۈۋالماقچى بولغان ئىكەنمەن، ئۇنداقتا، قىزچاقنىڭ مېنىڭ بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ ئار-نومۇس دەمسەن، دۇنيادىكى جەمئى نەرسىنى دەمسەن، بۇلارنىڭ مېنىڭ بىلەن نېمە چاتىقى؟ مەن تۇغىشىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن، ئۇ چاغدا تەل-تۆكۈس يوق بولۇپ كېتىمەن. مەن شۇنى تونۇدۇمكى، مەن ھازىرلا پۈتۈنلەي تۇغىشىمەن، شۇ سەۋەپتىن ھەممە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشتىن قالىدۇ، بۇنداق ئوي-پىكرىم قىزچاقتا ئېچ ئاغرىتىشقا بولغان ھېسسىياتىمغا، پەسكەش ئىش

قىلغاندىن كېيىن پەيدا بولغان نومۇسۇمغا ئازراق تەسىر قىلمامدۇ؟ دېمەك، مەن دەل مۇشۇ سەۋەپتىن بەختسىز قىزچاقنا تەپچىكلەگەن، تېخى ئۇنىڭغا قوپاللىق بىلەن ۋاقىراپ-جاقىرىغان. ئېچىمدە گويا مۇناق دېگەندەك ئوخشاش: "مەندە ئېچىنىش ھېسسىياتى يوق ئەمەس، ئەگەر ماڭا چىدىغۇسىز پەسكەش قىلىقلارنى قىل دېسە، ھازىرلا قىلالايمەن، چۈنكى ئىككى سائەت ئۆتكەندىن كېيىن ھەممە نەرسە يوقلىدۇ." مېنىڭ ۋاقىراپ-جاقىراپ كەتكەنلىگىمنىڭ سەۋەبى مانا شۇ، كۆپچىلىك بۇنىڭغا ئىشىنەمدۇ؟ بۇنىڭغا مەن ھازىر شەكسىز چوڭقۇر ئىشىنىمەن. شۇنىسى ئېنىقكى، تۇرمۇش بولسۇن، دۇنيا بولسۇن، ھازىر بۇلارنىڭ ھەممىسى ماڭا باغلىق بولۇپ قالدى. ھەتتا ھازىرقى دۇنيانى گويا مەن ئۇچۇنلا يارىتىلغان دېيىشكە بولىدۇ: مەن ئۆزەمنى ئېتىپ ئۆلتۈرسەم، كەم دېگەندە مەن ئۇچۇن ئېيتقاندا، دۇنيا ئىككىنچى مەۋجۇت بولۇپ تۇرمايدۇ. مەن ئۆلگەندىن كېيىن، ئېھتىمال، ھەرقانداق ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەممە نەرسە راستىنلا مەۋجۇت بولماي قېلىشى مۇمكىن، بۇنى سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ تېخمۇ ھاجىتى يوق، ناۋادا سېزىمىملىرىم يوقاپ كەتسە، پۈتكۈل دۇنيامۇ دەرھال يوقىلىدۇ، ئەرۋاھدەك، مېنىڭ سېزىملىرىمگە پۈتۈنلەي بېقىنىدىغان نەرسىلەردەك ئىزدېرەكسىز يوقاپ كېتىدۇ، چۈنكى بۇ دۇنيادا ۋە پۈتكۈل ئىنسانىيەتتە مەنلا بولۇشۇم مۇمكىن. ئېسىمدە تۇرۇپتۇكى، مەن ئولتۇرۇپ خىيالغا غەرق بولغاندا، ئارقا-ئارقىدىن ئۆچۈپ كەلگەن بۇ يېڭى مەسىلىلەرنى يانداۋۇرۇپ-ياندۇرۇپ ئويلانىدىم، ھەتتا پىكىر-خىيالىم باشقا ياقلارغا كېتىپ قېلىپ، پۈتۈنلەي يوقىلاڭ خىيالغا بېرىلىپ كەتتىم. مەسىلەن، مەن تۇيۇقسىزلا غەلىتە خىيالغا چۆكۈپ كەتتىم،

ئەگەر مەن بۇرۇن ئاي شارىدا ياكى مارستا ياشىغان بولۇپ، ئۇ يەر-لەردە تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان ئەڭ نومۇسسىز، ئەڭ پەسكەش ئىشلارنى قىلغان، ئۇ يەرلەردە قارغىش ئالغان، تازا رەسۋا بولغان، يۈز-ئابرويۇم تۆكۈلۈپ پەقەت چۈشتىكى ياكى قارا باسقان چاغلاردىلا ھېس قىلالايدىغان ۋە تەسەۋۋۇر قىلالايدىغان دەرىجىگە يەتكەندە، يەنە مەسلەن، مەن كېيىن يەر شارىغا كەلدىم ھەمدە باشقا سەييارىدىكى قىلغان-ئەتكەنلىرىم تېخى ئېسىمدە تۇرغان، بۇنىڭدىن باشقا، ئۆزەمنىڭ ھەرقانداق قىلمىۋۇ ئىككىنچى قېتىم ئاي شارىغا قايتىپ چىقالمايدىغانلىغىمنى بىلگىنىمدە، بۇ چاغدا، يەر شارىدىن ئاي شارىغا قارىغىنىمدا، ــ ھەممە نەرسە مەن ئۈچۈن بىر تىيىن بولامدۇ، يوق؟ ئۆزەمنىڭ ھەركىتىدىن نومۇس قىلمەنمۇ، يوق؟ بۇ مەسىلىلەرنى ئويلاش پۈتۈنلەي ھاجەتسىز، ئوشۇق ئىش، چۈنكى تاپانچا ئالدىمدا تۇرۇپتۇ، تېنىمدىكى ھەر بىر تال نېرۋا بۇ ۋەقەنىڭ چوقۇم يۈز بېرىدىغانلىغىنى سېزىۋاتىدۇ، بىراق بۇ مەسىلىلەر مېنى ھايانجانغا سالدى، غەزەپلەندۈردى. مەسىلىنىڭ ئېقىنى ئاق، قارىسىنى قارا قىلىپ چىقمىغىچە مەن تېخى ئۆلەلمىگۈدەكمەن. گەپنىڭ قىسقىسى، قىزچاق مېنى قۇتقازدى، چۈنكى مەن مەسىلە ئۈستىدە پىكىر قىلىش تۈپەيلىدىن ئۆزەمنى ئېتىش ۋاقتىنى كەينىگە سۈردۈم. شۇ چاغدا، كاپىتاننىڭ ئۆيىدىكى ۋاراڭ-چۇرۇڭ توختىدى: ئۇلار قارت ئويناپ بولۇپ ياتماقچى بولۇۋاتقاندا، كوتۇلدۇشۇپ چارچاپ قالغان بولسا كېرەك. بۇ چاغدا، مەن جوزا يېنىدىكى دىۋاندا ئولتۇرغان پېتى ئۆخلاپ قاپتىمەن، بۇ زادىلا بولۇپ باقمىغان ئىش ئىدى. پەقەت تۇيمايلا ئۇيقۇغا كېتىپتىمەن. ھەممىگە مەلۇمكى، چۈش دېگەن ئىنتايىن غەلىتە نەرسە :بەزى چۈش ئادەم

چۆچۇگدەك ئېنىق بولمىدىكەن، ھەتتا تەپسىلاتلىرىمۇ نەپىس ئىشلەنگەن مەرۋايىتتەك كەم-كۆتسىز بېجىرىم بولمىدىكەن، بەزى چۈش بولسا غىل-پاللا ئۆتۈپ كېتىدىكەن، گويا ماكان بىلەن زامان ئارىلىغىدا تېز ئۆچۈشۈۋاتقاندەك، ھېچقانداق تەسىر قالدۇرمايدىكەن. چۈشنى تىزگىنلەپ تۇرغان نەرسە ئەقىل ئەمەس، بەلكى ئارزۇ-ئارمان، كاللا ئەمەس، بەلكى روھ ئىكەن، ئەمىلىيەتتە مېنىڭ ئەقلىم چۈشۈمدە بەزىدە تازا نەيرەڭ ئىشلىتىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ناھايىتى دانا! بۇ چاغدا، ئەقلىنىڭ چۈشتە پەيدا قىلغىنى پۈتۈنلەي چۈشىنىپ بولمايدىغان ئىشلار. مىسال ئۈچۈن ئېيتسام، ئاكامنىڭ ۋاپات بولغىنىغا بەش يىل بولدى، بەزىدە ئۇنىڭ ماڭا يارەملىشىپ بېرىۋاتقانلىغى، بىزنىڭ بىر بىرىمىزگە ناھايىتى كۆيۈنىدىغانلىغىمىز چۈشۈمگە كىرىپ قالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تەڭ چۈشۈمىدىمۇ ئاكامنىڭ ئاللىبۇرۇن ئۆلگەنلىگىنى، يەرلىگىگە قويۇلغانلىغىنى ناھايىتى ئېنىق بىلەتتىم ۋە ئېسىمدە بار ئىدى. ئۇ ئۆلگەن بولسىمۇ، يەنىلا يېنىمدا تۇرغان، ماڭا يارەملىشىۋاتقان تۇرسا، بۇنىڭغا مەن قانداقسىگە ئازراقمۇ ھەيران بولماي تۇرالايمەن؟ ئەقلىم نېمە ئۈچۈن بۇ خىل ئىشنىڭ بولۇشىغا تامامەن يول قويىدۇ؟ بۇ ھەقىتە ھازىرچە توختالمايلى. يەنىلا چۈشۈم ئۇستىدە توختىلايلى. راست، شۇ چاغدا، يەنى ئون بىرىنچى ئايىنىڭ ئۈچىنچى كۈنى بىر چۈش كۆردۈم! ئۇلار ھازىرغىچە مېنى مازاق قىلىپ، بۇ دىگەن چۈشتىن باشقا نەرسە ئەمەس دېيىشتى. بىراق، بۇ چۈش ئارقىلىق ھەقىقەتنى چۈشىنىۋالغان ئىكەنمەن، ئۇنىڭ چۈش ياكى راست ئېنىق ئىكەنلىگىدىن قەتئىي نەزەر، ھەممىسى مەن ئۈچۈن بىرتىين ئەمەسمۇ؟ ھەقىقەتنى چۈشەنگەن ۋە تونۇغان ئىكەنسەن، ئۇ ھالدا مەيلى ئۇخلا

ياكى ئويغاق بول، ئىش قىلىپ بەربىر ھەقسىزتنى چۈشەندىڭ، بۇنىڭدىن باشقا ھەقىقەت يوق، بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئۇنى چۈش دىسە مەيلى، چۈش بولۇۋەرسۇن، سەنلەرنىڭ ماختاپ كۆككە كۆتىرىۋاتقان بۇ خىل تۈرمۇشنى مەن ئۆلۈۋېلىش يولى بىلەن ئاياقلاشتۇرماقچى بولۇۋاتىمەن. ھالبۇكى، مېنىڭ چۈشۈم، ئاھ، شۇ چۈشۈم بولسا ماڭا بىر خىل ئۇلۇغ، نۇرلۇق، ھەممىسى يېڭىۋاشتىن باشلانغان، ھاياتىي كۈچكە تولغان يېڭى تۈرمۇشنى گەۋدىلەندۈردى! گېپىمنىڭ داۋامنى ئاڭلىغايسىز.

3

يۇقۇرىدا ئۆزەمنىڭ ئاڭسىز ھالدا ئۆخلاپ قېلىپ، گويا بايىقى مەسىلىلەرنى داۋاملىق ئويلاۋاتقاندەك بولغانلىغىم ھەققىدە توختىلىپ ئۆتتۈم. تۈيۈقسىزلا بىر چۈش كۆردۈم؛ ئولتۇرغان يېرىمدە تاپانچىنى ئۆزەمنىڭ يۈرىگىمگە ــ كاللامغا ئەمەس، يۈرىگىمگە توغرىلاپتىمەن؛ ئىلگىرى تاپانچىنى چوقۇم كاللامغا، ئوك چېكەمگە توغرىلاش قارارىغا كەلگەن ئىدىم. تاپانچىنى مەيدەمگە دەلىلگەندىن كېيىن، ئارىدىن بىرەر سېكۇنت ئۆتكەندە، توساتتىنلا ئۆيدىكى شام، جوزا ۋە تاملار ئالدىمدا پىقراشقا ۋە تەۋرەشكە باشلاپتۇ. دەرھال بىر پاي ئوق چىقىرىپتىمەن.

چۈشۈگگە بەزىدە ئىگىزدىن يىقىلىپ چۈشكەنلىگىڭ، ياكى بىرەرسى سېنى ئۆلتۈرمەكچى، ئۇرماقچى بولغانلىغى كىرىپ قالدۇ، ئەمما ھەرگىز ئاغرىغانلىقنى ھىس قىلمايسەن، ئېسىگنى بىلەلمەي ئۆزەگنى راستىنلا كارۋاتقا ئۇرۇۋالغان بولساڭغۇ قاتتىق ئاغرىغانلىقنى سېزىسەن، كۆپ ھاللاردا ئاغرىپ ئويغىنىپ كېتىشىڭ مۇمكىن.

مېنىڭ چۈشۈمۈ شۇنداق: مەن ئاغرىغانلىق ھىس قىلماپتىمەن، پەقەت ئوق ئىچ-باغرىمنى قاتتىق تەڭرىتىۋەتكەنلىگىنى، ھەممە نەرسە بىردىنلا غۇۋالىشىپ، ئەتراپىم ئادەم قورقۇدەك قاراڭغۇ بولۇپ كەتكەنلىگىنى ھىس قىلتىمەن. خۇددى قارغۇ ۋە گاچىدەك بولۇپ كېتىپتىمەن، قاتتىق بىر نەرسە ئۈستىدە تاناپتەك تۇپ-تۇز بولۇپ، ئوڭدامغا يېتىپتىمەن، كۆزەمگە ھىچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى، مىدىر-سىدىرمۇ قىلالمايتتىم. بەزىلەرنىڭ ئەتراپىمدا ئۇ يان-بۇ يان يۈگرەپ يۈرگەنلىگى، ۋاقىراپ-جاقىراپ يۈرگەنلىگى قۇلىغىمغا كىرىپ تۇراتتى، كاپىتاننىڭ ئەرلەر بويىچە تۆۋەن ئاۋازى ۋە ئۆي ئىگىسىنىڭ ئايالىلار بويىچە يۇقۇرى ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، — ۋاراڭ-چۇرۇڭ بىردىنلا توختاپ قاپتۇ، بايا ئۇلار مېنى ئاغزى قاتتىق ئېتىلگەن گروبقا سېلىپ كۆتىرىپ مېڭىپتۇ. گروبنىڭ مىدىرلاۋاتقانلىغىنى ھىس قىلدىم، بۇنىڭ زادى قانداق ئىش ئىكەنلىگىنى ئويلاۋاتقىنىمدا بىر خىيال بىرىنچى قېتىم مېنى چۆچۈتۈەتتى: مەن ئۆلۈپتىمەن، ھەممە تۈگىشىپتۇ، بۇ ئۆزەمنىڭ كۆكلىدە ئېنىق ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنىڭدىن قىلچە گۇمان يوق، ھېچنىمىنى كۆرمەيمەن ھەم مىدىرلىيالمايمەن، شۇنداقتىمۇ يەنىلا ھىسسىيات بار ئىدى، پىكىر قىلالايتتىم. ئەمما، مەن ناھايىتى تېزلا بارىغا شۇكرى قىلدىغان بولۇپتىمەن، ئادەتتە چۇش كۆرگەندەكلا رىيالللىقنى سوغۇققانلىق بىلەن ئېتىراپ قىپتىمەن.

ئۇلار مېنى يەرلىگىمگە قويۇپتۇ. خالايىقلار ئارقا-ئارقىدىن تارقاپ كېتىشىپتۇ، پەقەت ئۆزەملا قاپتىمەن. قىمىر قىلالمايتتىم. ئىلگىرى ھەقىقەتەن كۆنىلەرنىڭ بىرىدە گۆرگە كۆمۈلۈشۇم مۇمكىن دەپ ئويلىغان ئىدىم، شۇ چاغدا گۆرگە باغلاپ تەسەۋ-

ۋۇر قىلغىنىم قاراڭغۇ، زەي ھەم سوغۇق ھىسسىياتىتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئەدىلىكتە راستلا بەك سوغۇق ئىكەنلىگىنى، بولۇپمۇ پۇتۇمنىڭ بارماقلىرى بەك مۇزلاپ كېتىۋاتقانلىغىنى سېزىۋاتسەمەن، بۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق نەرسىنى سەزمىدىم.

مەن ياتتىم، ئەجەپلىنەرلىگى شۇكى، ھېچنىمىدىن ئۇمىت كۈتمىدىم، بىر ئۆلۈكىنىڭ ھېچنىمىگە ئۇمىت باغلىمايدىغانلىغىنى كۆڭلۈم تىنغان ھالدا ئېتىراپ قىلدىم. يەر بەك زەي ئىدى. قانچىلىك ئۇزاق ياتقانلىغىمنى ئۆزەمۇ بىلمىدىم، ــ بەلكىم بىر سائەت، بىر-نەچچە كۈن، ياكى نۇرغۇن كۈنلەر ياتقان بولۇشۇم مۇمكىن. بۇ چاغدا، تاۋۇتنىڭ قاپقىغىدىن بىر تامچا سۇ سىكىپ كىرىپ، يۈمۇقـ لۇق سول كۆزۈمگە چۈشۈپتۇ، بىر مىنۇتتىن كېيىن يەنە بىر تامچا چۈشۈپتۇ، شۇنداق قىلىپ ھەر مىنۇتىغا بىر تامچا سۇ توختىمای چۈشۈپ تۇرۇپتۇ. مېنىڭ زەردەم قايناپ، يۈرىگىم بىردىنلا قاتتىق ئاغرىپ كېتىپتۇ. "بۇ ئوق تەكىكەن يېرىم بولسا كېرەك" ــ دەپ ئويلىدىم ــ "بۇ ئوق جاراھىتى، ئوق تېخىچە ئىچىدە تۇرۇپتۇ..." ھەر مىنۇتتا بىر تامچا سۇ يۈمۇقلۇق بىر كۆزۈمگە توپ-توغرا چۈشۈپ تۇراتتى. مەن تۈيۈقسىزلا دەرت تۆكۈشكە باشلاپتىمەن، ھەركەت قىلالمىغانلىغىم ئۈچۈن، ئاۋازىم بىلەن ئەمەس، بەلكى پۈتۈن بەدىنىم بىلەن، مېنى مۇشۇ ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغان خۇداغا دەرت تۆكۈپتىمەن:

ــ كىم بولۇشۇڭدىن قەتئىي نەزەر، مەۋجۇتلا بولىدىكەنسەن، ھازىر بۇ يەردە يۈز بەرگەن ۋەقەدىن تېخىمۇ ئەقلىگە مۇۋاپىق ئەھـ ۋال ھىلىھەم مەۋجۇتلا بولسا، ئۇ مۇشۇ يەردە پەيدا بولسۇن. ئەگەر مەن ئەقلىدىن ئېزىپ ئۆزەمنى ئۆلتۈرۈۋالغانلىغىمدىن ئۆچ ئېلىش

مەقسىدىدە مېنى بۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇنداق قورقۇنچلۇق ۋە ئۇچىغا چىقىقان بىمەنە تۇرمۇش كەچۈرۈشكە مەجبۇر قىلساڭ، ئۇ ھالدا، شۇنى بىلىپ قويكى، مېنىڭ ھەرقانداق چاغدا چەكسەن ھەرقانداق كۇلپىتىمنى مېنىڭ سۈكۈت ئىچىدە بولغۇسى ئار-نومۇسۇمغا سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. ھەتتا تارتقان كۇلپىتىم يۈز مىليون يىللار داۋام قىلسىمۇ مەيلى!...

دەرت تۆكۈپ بولۇپ ئىككىنچى لام-جىم دېمىدىم. جىمجىتلىق توپ-توغرا بىرمۇنۇت دىگۈدەك ھۆكۈم سۈردى، شۇ ئارىلىقتا يەنە بىر تامچا سۇ تېمپ چۈشتى، لېكىن، بىلدىمكى، شۇنىڭدەك تولۇق ئىشەنچ بىلەن ۋە قەتئى ھالدا بىلدىم ھەم ئىشەندىمكى، پۈتكۈل ئەھۋالدا دەمالىلىقتاچوقۇم ئۆزگىرىش بولىدۇ. قەۋرەم توساتتىن يېرىلىپ كېتىپتۇ. قەۋرىنىڭ ئۆزى ئېچىلىپ كەتكەن ياكى بىرسى تەرىپىدىن قېزىپ ئېچىلغانلىغىنى ئاڭقىرالماي تۇرغىنىمدا، ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان قاپ-قارا بىر ئالۋاستى مېنى كاپىيدە تۇتۇۋېلىپ، ئەرشى-ئەلاغا ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. تۇيۇقسىزلا كۆزۈم ئېچىلىپ كېتىپتۇ: بايا تۇن كېچە ئىكەن، ئەلمىساقتىن بۇيان كۆرۈلۈپ باقمىغان قاراڭغۇ-زۇلمەت ئىكەن! بىز يەر شارىدىن ئايرىلىپ، ئالەم بوشلۇغىدا ئۇچتۇق. مېنى تۇتۇۋالغان ھىلىقى ئالۋاستىدىن ئارتۇقچە بىر نەرسە سورىمىدىم، مەن كۆتىتۈم، بەك قورۇندۇم. يۈرىگىمنى قاپتەك قىلىپ، قورقماس بولدۇم، ھېچنىمىدىن قورقماس بولغانلىغىمدىن بەك خوشال بولۇپ كەتتىم. زادى قانچە ئۇزاق ۋاقىت ئۇچقانلىغىمنى ئېسىمدە ئېنىق ئەمەس، شۇنداقلا ئېسىمگىمۇ ئالالمىدىم، چۈنكى ھەممە ئىش ئادەتتە چۈش كۆرگەندەكلىگە ئوخشاش ئىدى، چۈشۈكدە زامان بىلەن ماكاندىن ئۆتۈپ، مەۋجۇدىيەت

بىلەن تەپەككۇر قانۇنىيىتىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، كۆڭلۈڭدە تەلپۈنگەن يەرگە بېرىپ توختايسەن. قاراڭغۇدا كۆزۈمگە بىر كىچىك يۇلتۇز كۆرۈنگەنلىگى ئۈچۈن. "بۇ ئاسمان بۆرىسىمۇ؟" دەپ سورىدىم مەن، بۇ گەپ ئاغزىمدىن ئىختىيارسىز چىقىپ كەتتى، ئۇنى يۈزىدە ھېچنىمنى سۈرۈشتۈرگۈم يوق ئىدى. "ياق، سەن ئۆيگە قايتىۋېتىپ يولدا بۆلۈت ئارىسىدىن كۆرگەن يۇلتۇز مۇشۇ" دەپ جاۋاپ بەردى مېنى تۇتۇپ تۇرغان ئالۋاستى. بۇ ئالۋاستنىڭ ئادەم چىراي ئىكەنلىگىنى بايقاپ قالدىم. شۇ يېرى ئاجايىپكى، مەن بۇ ئالۋاستنىنى ياخشى كۆرمىدىم، ھەتتا ئۇنىڭدىن بىزار بولدۇم. مەن پۈتۈنلەي يوق بولۇپ كېتىشنى كۈتكەن ئىدىم، دەل شۇنداق بولغاچقا، تاپانچىنى يۈرىگىمگە تۇغرىلاپ ئاتقان ئىدىم. ئەمدىلىكتە بولسا، مەن ئالۋاستنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدىم، تەبىئىكى ئۇ ئىنسان ئەمەس، بىراق ئۇ بەرىبىر مەۋجۇدىيەت، يەنە كېلىپ تىرىك ـ جانلىق نەرسە: "بايا قەۋرە سىرتىدىمۇ ھايات‌لىق بار ئىكەن ـ دە!" مەن چۈش كۆرگەندەك قالايمىقان ئۇي ـ خيالغا چۆكۈپ كېتىپمەن، لېكىن قەلبىمنىڭ چوڭقۇر يېرىدە ھېچقانداق چوڭ ئۆزگىرىش بولمىدى: "ئەگەر قايتا تىرىلىش زۆرۈر بولۇپ قالسا ـ دەپ ئويلىدىم مەن، ـ يەنە قارشى تۇرۇپ بولمايدىغان مەلۇم بىر خىل ئىرادىنىڭ ھۆكۈمرانلىغى ئاستىدا كۈن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدىكەن، ئۇنداقتا، ھەرگىز زۇلۇم چېكىشنى ۋە خارلىنىشنى خالىمايمەن!" "سەندىن قورقىدىغانلىغىمنى بىلگەچكە، مېنى كۆزگە ئىلمايۋاتسەنغۇ" دېدىم تۇيۇقسىزدىن ھەمراينىمغا، مەن ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماستىن يۇز ـ ئابرويۇمغا ئاھانەت كەلتۈرىدىغان بىر سوئالنى ئوتتۇرىغا قويدۇم، بۇ سوئال ھەممىگە ئايان بولغان، يوشۇرغىلى بولمايدۇ

دىغان مەنىگە ئىگە بولغاچقا، يۈرىگىمگە يېگىنە سانچىلغانىدەك ئىزا-ئاھانەتتە قالدىم. ئۇ مېنىڭ سوئالىمغا جاۋاپ قايتۇرمىدى، ئەمما مەن شۇ زاماتلا ئۇنىڭ مېنى كەمسىتمەيدىغانلىغىنى ۋە مازاق قىلمايدىغانلىغىنى، شۇنداقلا ماڭا ھىسداشلىقىمۇ قىلمايدىغانلىغىنى سەزدىم، بىز-نىڭ مۇساپىمىز ئېنىق بولمىغان، مەن ئۇچۇنلا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بىر مەنزىل ئىدى. ئېچىمدە بارا-بارا قورقۇشقا باشلىدىم. ئۇن-تىنسىز بىر خىل دىلخەستىلىك لام-جىم بولۇۋالغان ھەمرايىمىدىن پۇتۇن تېنىمغا سىڭىپ كەتكۈدەك تەسىر قىلدى. بىز قاپ-قاراڭغۇ يات ھاۋا بوشلۇغىدا تېز ئۆچۈپ كېتىۋاتاتتۇق. ئۆزەمگە تونۇشلۇق بەزى يۇلتۇزلار تۈركۈمنى خېلى ۋاقىتقىچە كۆرمىدىم. ماڭا مەلۇمكى، پايانسىز كەڭ ئالەم بوشلۇغىدا بەزى يۇلتۇزنىڭ نۇرى نەچچە مىڭ يىلدا، ھەتتا نەچچە مىليون يىلدا يەرشارىغا ئاران يېتىپ كېلىدۇ. بىز ئېھتىمال بۇ يۇلتۇزلاردىنمۇ ئۆچۈپ ئۆتكەن بولۇشىمىز مۇمكىن. يۈرىگىمنى قاتتىق مۇجۇۋاتقان ئىچ پۇشۇغىنى ئېچىدە مەن بىرنىمىلەرنى كۆتۈۋاتاتتىم. بىردىنلا، بىر خىل تونۇشلۇق بولغان، كىشىنى چەكسىز ھايا جانلاندۇرىدىغان ھىسسىيات مېنى ھەيران قالدۇردى: مەن توساتتىن بىزنىڭ قۇياشىمىزنى كۆردۇم! مەن بىلىمەنكى، بۇنىڭ بىزنىڭ قۇياشىمىز بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، بىزنىڭ يەرشارىمىزنى يېتىشتۇرگەن قۇياش بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، بىزنىڭ قۇياشىمىز بىلەن بولغان ئارىلىغىمىز چەكسىز يىراقتا، لېكىن مەلۇم سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن، مەن پۈتۈن ۋۇجۇدۇمدىن شۇنى سەزدىمكى، ئۇ بىزنىڭ قۇياشىمىزغا ئوپمۇ-ئوخشاش ئىكەن، ئۇ بىزنىڭ قۇياشىمىز بىلەن قوشكىزەك ئاكا-ئۇكىدەك قىلچە پەرق قىلمايدىكەن. ئادەمنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىپ تۇرغان شىرىن ھىسسىيات خوشاللىقتا تولغان

قەلبىمدە مەۋج ئۇرماقتا: ماڭا ھايات بېغىشلىغان نۇرنىڭ يېقىملىق كۆچى قەلبىمدە ئەگىمەكتە، ئۇ ئەرۋاھىمغا جان كىرگۈزدى، مەن قەۋرىگە كىرگەندىن تارتىپ بىرىنچى قېتىم ھاياتىي كۆچكە، ئاللا بۇرۇن مەھرۇم بولغان ھاياتىي كۆچكە ئىگە بولغانلىغىمنى ھىس قىلدىم.

"ئەگەر بۇ قۇياش بولغان بولسا، ئەگەر بۇ ھەقىقەتەن بىرنىڭ ھىلىقى قۇياشىمىز بولغان بولسا، ــ مەن ئۇنىڭ تۇغۇلىدىم، ــ ئۇنداقتا، يەر شارى قەيەردە؟" ھەمرايىم دەرھال ماڭا بىر كىچىك يۇلتۇزنى كۆرسەتتى، قاراڭغۇدا كىچىك يۇلتۇزدىن يېشىل نۇر چاقناپ تۇراتتى، بىز ئۇنىڭغا قاراپ ئۇدۇللا ئۇچۇپ باراتتۇق.

"ئالەمدە ئوپمۇ ـ ئوخشاش نەرسىلەر بولارمۇ، بۇ راستلا تەبىئەتنىڭ قانۇنىمدۇ؟... ئەگەر بۇ باشقا بىر يەرشارى بولغان بولسا، ئۇ بىزنىڭ يەر شارىمىز بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشاشمىدۇ... ھىلىقى بەختسىز، ئېچىنىشلىق، شۇنىڭدەك يەنە قىممەتلىك ۋە ئەبىدى سۆيۈملۈك بولغان يەر شارى بىلەن، ئۇنىڭغا بەكمۇ ۋاپاسىزلىق قىلغان بالىسىنىڭ قەلبىدىمۇ ئۇنىڭغا ئازاپلانغان مېھرىبانى قوزغايدىغان ھىلىقى قۇياشىمىز بىلەن ئوپمۇ ـ ئوخشاشمىدۇ؟..." مەن ئىختىيارسىز ھالدا شاۋقۇن كۆتىرىپ، ھىلىقى ئۆزۈم چۆرۈۋەتكەن، ئەمما ماڭا بەك يېقىملىق بولغان يەر شارىغا مەنده چەكسىز سۆيۈنۈش پەيدا بولدى. مەن يامان كۆرگەن ھىلىقى بىچارە قىزچاقنىڭ سايىسى كۆز ئالدىمدىن غىپپىدىلا ئۇچۇپ ئۆتتى.

"ھەممىنى كۆرىسىز" دىدى ھەمرايىم جاۋابەن. ئۇنىڭ ئۇنىدىن بىر خىل ھەسرەت چىقىپ تۇراتتى. بۇ چاغدا بىز ھىلىقى سەيىارىغا يېقىنلىشىپ باراتتۇق. بۇ سەييارە كۆزۈمگە بارا ـ بارا چوڭ بولۇپ

كۆرۈنەتتى، مەن دېڭىز بىلەن ياۋروپانىڭ ئومۇمى كۆرۈنۈشىنى پەرق ئېتەلەيدىغان بولدۇم، كۆڭلۈمدە غەلىتە بىر خىل ھەسسىيات، ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس بىر خىل قىزغىنىش بىردىنلا پەيدا بولدى: "بۇندىن تاسادىپى ئوخشاشلىق مۇمكىنمۇ، بۇندىن ئوخشاشلىق نېمە ئۈچۈن بولىدۇ؟ مەن ئۆزۈمنى تاشلىۋەتكەن يەر شارىنى قىزغىن سۆيەمەن، پەقەت شۇنىلا قىزغىن سۆيىمەن، ۋاپاسىزلىق قىلغان مەن تاپانچا بىلەن كۆكرىگىمگە ئېتىپ ئۆلۈۋالغان چېغىمدا قېنىم شۇ يەر شارنىڭ تۆكۈلگەن ئىدى. شۇنداقتىمۇ، مەن ھەرقانداق چاغدىمۇ شۇ يەر شارىنى سۆيىمگەن ئەمەس، ھەتتا مەن ئۇنىڭ بىلەن جۇدالاشقان كېچىدە ئۇنى ھەرقانداق چاغدىنمۇ بەكرەك سۆيدۇم. بۇ يېڭى يەر شارىدىمۇ جەۋرى-زۇلۇم بارمىدۇ؟ بىزنىڭ يەر شارىمىزغا كەلسەك، بىز ئۇنى ھەقىقەتەن ئازاپلىق ھەسسىيات ئىچىدىلا سۆيەمىز، جەۋرى-جاپا ئىچىدە سۆيىمىز! بىز ئۇنى باشقا ئۇسۇل بىلەن سۆيەلمەيمىز، ئۇنى سۆيۈشنىڭ باشقا ئۇسۇلىنىمۇ بىلمەيمىز. ئۇنى سۆيۈش ئۈچۈن جاپا-مۇشەققەت چېكىشكە رازىمەن. ئەمدىلىكتە، مەن كۆزۈمگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ ئۆزۈم جۇدا بولغان يەر شارىنى سۆيۈپ قويۇشنىلا ئۈمىت قىلىمەن، ئارزۇ قىلىمەن، بۆلەك بىر يەر شارىدا تىرىلىشنى خالىمايمەن ۋە شۇندىن قىلىشقا ئۇنىمايمەن!..."

بۇ چاغدا، ھەمرايىم مېنى تاشلاپ يولغا راۋان بوپتۇ. مەن گويا ھېچنىمنى سەزمەيلا كۆز ئالدىمدىكى يەنە بىر يەر شارنىڭ چۈشۈپ-تىمەن، ئەسلىدە ھاۋا ئوچۇق بولۇپ، كۈن نۇرى ھەممە يەرنى يورۇتۇپ، جەننەتتەك، كىشىنى مەپتۇن قىلىپ تۇرىدىكەن. تاپىنىم بىر كىچىك ئارالغا تەككەنلىگىنى ھىس قىلدىم، بۇ ئارال يەر شارىمىزدىكى ئېگەي دېڭىزى ئىچىدىكى تاقىم ئارالىلارنىڭ بىرىگە بەك

ئوخشايتتى، شۇنداقلا قۇرۇقلۇقنىڭ بۇ ئارالىلار بىلەن تۇتاشقان مەلۇم يېرىگىمۇ ئوخشايتتى. توۋا، ھەممە نەرسە يەر شارىمىزدىكى بىلەن تامامەن ئوخشاش ئىكەن، گويا ھەممە يەر بايرام خوشاللىغىغا تولۇپ تاشقاندەك ئىكەن، ھەممە يەردە ھەيۋەتلىك، مۇقەددەس، ئەڭ ئاخىردا ئېرىشكەن غەلىبە نۇرى چاقناپ تۇرماقتا. يۇقاش-مۇلايىم دېگىزدا دولقۇنلار داۋالغۇپ قىرغاقتا ئاۋازسىز ئۇرۇلۇپ، غەمسىز، چىن كۆڭلىدىن، ئىخلاس بىلەن دېگىز قىرغىغىنى يەڭگىل سۆيۈپ تۇراتتى. دەل-دەرەخلەر ئاسمان-پەلەك قەد كۆتىرىپ تۇرغان بولۇپ، ياپ-يېشىل ھەم چىرايلىق ئىدى، سان-ساناقسىز يوپۇرماقلار شىلدىرلاپ تۇراتتى، ئۇلار خۇددى ماڭا مېھىر-مۇھەبەت بەتلىرىنى ئىزھار قىلىپ، مېنىڭ كەلگەنلىگىمنى قارشى ئالماقتا ئىدى. ياپ-يېشىل چىمەنزارلىقتا رەڭگا-رەڭ گۈللەر خۇش پۇراق چاچماقتا ئىدى. توپ-توپ ئۇچار قاناتلار كۆكتە پەرۋاز قىلاتتى، ئۇلار مەندىن پەقەت قورقمايتتى، مۇرەمگە ۋە بىلىگمگە قونۇشۇپ، چىرايلىق قاناتلىرى بىلەن خوشال ھالدا مېنى قاقاتتى. ئەڭ ئاخىرىدا، مەن بۇ جەننەتتىكى كىشىلەرنى بايقىدىم ۋە كۆردۈم. ئۇلار ئۆزلۇكىدىن ماڭا قاراپ كەلدى، مېنى ئورىۋالدى ۋە مېنى سۆيدى. بۇلار قۇياشنىڭ پەرزەنتلىرى ئىدى، قۇياشنىڭ بۇ پەرزەنتلىرى — ئېھ، ئۇلار نېمە دېگەن چىرايلىق-ھە! يەر شارىمىزدا ئادەمنىڭ بۇنچە چىرايلىق بولىدىغانلىغىنى ئەسلا كۆرۈپ باقمايتىمەن. ئېھتىمال پەقەت بالىلىرىمىزدىن، بالىلىرىمىز يۈگەك ئىچىدە ياتقان دەۋردە ئۇلاردىن بۇنداق گۈزەللىكنىڭ غۇۋۇا، نازۇك ئىزلىرىنى بايقاش مۇمكىن. بەختلىك بۇ كىشلەرنىڭ كۆزلىرى بۇلاق سۇيىدەك سۈزۈك، ئۇلارنىڭ چىرايلىرىدا ئەقىل نۇرى چاقناپ تۇراتتى ۋە خاتىرجەم-

لىك ئالامەتلىرى يېغىپ تۇراتتى، ئەمما ئۇلار خۇش چىراي ئىكەن، ئۇلارنىڭ گەپ-سۆزلىرى ۋە ئۇنى پاك خوشاللىقتا تولغان ئىدى. ئېھ، ئۇلارنىڭ چىرايىنى بىر كۆرۈپلا ھەممىنى دەرھال چۈشەندىم! بۇ، ئىنسانلارنىڭ جىنايىتى بۇلغىمىغان پاك زېمىن، بۇ زېمىندا ياشاۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى گۈناھسىز پاك ئادەملەر ئىكەن، ئۇلار خۇددى بىز ئىنسانلارنىڭ تۇرلۇك رەڭدارلىقتىن ئىبارەت سىلىدىغان، بىزنىڭ گۈزەل تالىق بوۋىلىرىمىز ياشىغان جەننەتتە ياشايدىكەن، پەرق پەقەت شۇنىڭدىكى، بۇ كەڭ زېمىننىڭ ھەممە يېرى ئاشۇنداق جەننەت ئىكەن. بۇ كىشىلەر خوشال ھالدا مېنى چۆرىدەپ كەلدى، ماڭا ئىنتايىن قىزغىنلىق بىلدۈردى؛ ئۇلار مېنى ئۆيلىرىگە ئېلىپ باردى، ھەممەيلەن مەندىن ھال سوراشتى. ئۇلار مەندىن ھېچنىمىنى سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرمىدى، لېكىن مەن ئۇلار مېنى تولۇق چۈشەنگەن بولسا كېرەك دەپ ئويلىدىم، ئۇلار چىرايىمدىن كۆلپەت داغلىرىنى تېزلىكتە تۇگىتىش كويىدا ئىدى.

4

سىلەرگە مەلۇمكى، بۇ ئاخىر، ھە راست، چۈشتىن باشقا نەرسە ئەمەس! بىراق، بۇ ئاق كۆڭۈل، گۈزەل كىشىلەرنىڭ قىزغىنلىغى مەندە قالدۇرغان تەسىرات كۆڭلۈمدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ، ئۇلارنىڭ قىزغىنلىغى تاكى بۈگۈنگە قەدەر ھىلھەم شۇ يەردىن يۇرىگىمگە قۇيۇلۇپ تۇرماقتا. ئۇلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، ئۇلارنى تونۇيمەن، ئۆزەمچە ئۇلارنى سۆيىمەن، كېيىن تېخى ئۇلار ئۈچۈن قايغۇرغان. ھەي، شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا مەن نۇرغۇن جەھەتتە ئۇلارنى

تولۇق چۈشىنىپ كېتەلمىگەنلىكىمنى دەرھال ئۇقتۇم؛ مەسىلەن، ھازىر-قى زامانداۋ ئالغا بېسىشقا ئىنتىلگەن بىر رۇس ۋە ئەرزىمەس بىر پېتىرىبۇرگلىق تۇرۇپ شۇنى پەقەت چۈشىنەلمىدىمكى، ئۇلار يەر شارىمىزدىكى بىلىملەرنى ئىگەللىمەي تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن شۇ قەدەر بىلىملىك بولۇپ كەتكەن. بىراق، مەن ناھايىتى تېزلىكتە شۇنى ئېنىق كۆرۈۋالدىمكى، ئۇلار بىلىملىرىنى ئۆزلۈكسىز تولۇقلاپ بېرىش ۋە ئۆستۈرۈپ بېرىشتا تايانغان كۈزىتىش ئىقتىدارى يەر شارىمىزدىكىگە ئوخشىمايدىكەن، ئۇلارنىڭ ھەۋىسمۇ بىزنىڭكىدىن كۆپ پەرقلىنىدىكەن. ئۇلار قۇرۇق ئارزۇ قىلمايدىكەن، تەبىئىتىدىن ئاتاق-ئابرويغا قىزىقمايدىكەن، ئۇلار بىزدەك تۇرمۇشنى چۈشىنىشنى قىزغىن ئارزۇ قىلمايدىكەن، چۈنكى ئۇلار تۇرمۇشنى ناھايىتى تولۇق بىلىدىكەن. لېكىن ئۇلار ئىگەللىگەن بىلىم بىزنىڭ بىلىمىمىزدىن بەكمۇ چوڭقۇر ۋە كۆپ ئىكەن؛ چۈنكى بىز بىلىمىمىز ئارقىلىق ھامان نىمىنىڭ رىيال تۇرمۇش ئىكەنلىگىنى ئېنىق چۈشەنىدۇرۇش، تىرە-شىپ رىياللىقنى تونۇش، شۇنىڭ بىلەن باشقىلارنىڭ قانداق ياشىشىغا يېتەكچىلىك قىلىش كويىدا بولۇپ كەلدۇق؛ ئۇلار بولسا ھېچ-قانداق بىلىمگە تايانماي تۇرۇپلا قانداق ياشاش كېرەكلىگىنى بىلىدىكەن. بۇ قائىدىنى مەن چۈشىنىمەن، لېكىن ئۇلارنىڭ بىلىمىنى ئۇقمايمەن. ئۇلار مېنى باشلاپ بېرىپ ئۆزلىرىنىڭ دەل-دەرەخلىرىنى كۆرسەتتى، بىراق ئۇلارنىڭ دەل-دەرەخلەرنى تاماشا قىلغان چاغدىكى چوڭقۇر مۇھەببىتىنى چۈشىنىپ كېتەلمىدىم: ئۇلار خۇددى ئۆز تۇرە-دىكىلەر بىلەن ھېسىياتلىرىنى ئۆزئارا سۆزلىشۇاتقاندەك بولاتتى. مەن شۇنى ئېيتالايمەنكى، ئۇلار جەزمەن دەل-دەرەخلەر بىلەن مۇڭدىشىپ تۇرىدۇ، ئېھتىمال بۇنىڭدا خاتالاشمىسام كېرەك!

توغرا، ئۇلار دەل-دەرەخنىڭ تىلىنى بىلىدۇ، دەل-دەرەخلەرنىڭمۇ ئۇلارنى چۈشىنىدىغانلىغىغا چوڭقۇر ئىشىنىمەن. ئۇلار دەل مۇشۇنداق پوزىتسىيە بىلەن پۈتكۈل تەبىئەت دۇنياسىغا مۇئامىلە قىلاتتى-ئۆزلىرى بىلەن ئىناق ئۆتۈشكەن تۈرلۈك هايۋاناتلارغا مۇئامىلە قىلاتتى، هايۋاناتلار ئۇلارغا چېقىلمايدىكەن، ئۇلارنى ياخشى كۆرىدىكەن، ئۇلارنىڭ ئاسرىشى ئارقىسىدا بەك كۆنۈكۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار ماڭا ئاسمانىدىكى يۇلتۇزلارنى كۆرسەتتى، تېخى بۇ يۇلتۇزلارنى مەن چۈشەنمەيدىغان گەپلەر بىلەن چۈشەندۈرۈپ كەتتى، بىراق مەن ئىشىنىمەنكى، ئۇلارنىڭ تۈرلۈك ئاسمان جىسىملىرى بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇپ تۇرىدىغان چارىسى بولسا كېرەك، بەلكى پىكىر ئالماشتۇرۇش ئارقىلىقلا ئەمەس، ئەمىلىي ئۇسۇل-تەدبىرىمۇ بولسا كېرەك. هە، بۇ كىشىلەر بىزنى چۈشەنمىسەڭ زادىلا بولمايدۇ دەپ تۇرىدۇالمايدىكەن، مەن ئۇلارنى چۈشەنمىسەممۇ، ئۇلار مېنى ئوخشاشلا ياخشى كۆرىدىكەن، مەن ئۇلارنىڭ مېنى مەڭگۈ چۈشىنىپ كېتەلمەيدىغانلىغىنى بىلمەن، شۇڭا ئۇلار ئالدىدا يەر شارىمىزنى زادىلا ئېغىرسىنمىغا ئالايمەن. مەن ئۇلارغا قارىتىپ تۇرۇپ ئۇلارنىڭ زېمىنىنى سۆيۈپ، ئۇلارغا بولغان سۆيۈنۈشۈمنى بىلدۈردۇم، ئۇلار بۇنى كۆردى هەمدە مېنىڭ ئۆزلىرىگە باغلىغان مۇهەببىتىمگە يول قويدى، مېنىڭ ئۆزلىرىگە هۆرمەت قىلغانلىغىمغا خىجالەت بولمىدى، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ نۇرغۇن نەرسىنى بەك ياخشى كۆرەتتى. مەن ناهايىتى خوشال بولغان هالدا شۇنى بىلدىمكى، ئۇلار ناهايىتى كۈچلۈك مۇهەببەت بىلەن ماڭا جاۋاپ قايتۇردى، شۇڭا مەن بەزىدە كۆزەمگە لىقىدە ياش ئېلىپ ئۇلارنىڭ پۈتىنى سۆيگىنىمدە، ئۇلارمۇ مەن ئۇچۇن ئىچ ئاغرىتمايتتى. مەن بەزىدە

هەيران بولغان هالدا ئۆزەمچە سۇرۇشتۇرۇپ كېتىمەن: ئۇلار نىمشقا مەندەك ئادەمنى بۆزەك قىلمايدۇ؟ مەندەك ئادەمنىڭ كۆڭلىدە بىرەر قېتىمۇ گۇمانلىق ۋە كۆرەلمەسلىك ھىسسىياتى قوزغىمايدۇ؟ مەن يالغۇزلىقتا ئۆزەمگە سوئال قويدۇم: مەندەك بىر پوچى، يالغانچىنىڭ نىمشقا ئۇلارغا ئۆزەم بىلىدىغان ئىشلارنى (ئۇلار بۇنداق ئىشلاردىن، تەبىئىكى، قىلچە خەۋىرى يوق) ئېيتىپ قويمىدىم؟ بۇ ئىشلار ئۇستىدە، نىمە ئۈچۈن ئۇلارنى ھەيران قالدۇرۇش مۇددىئاسىدا توختالمىدىم ياكى پەقەت ئۇلارنى قىزغىن سۆيۈش يۇزىسىدىن توختالدىم؟ ئۇلار بالىلاردەك خوش ۋە خوشال-خورام ئىكەن. ئۇلار مەنزىرىسى چىرايلىق چاتقاللىق ۋە ئورمانلىق ئىچىدە سەيلە-تاماشا قىلىدىكەن، مۆڭلۈق ناخشىلارنى ئېيتىشىدىكەن، ئۇلار دەرەخلەردىكى مېۋىلەر، ئورمانلاردىكى ھەسەل، ئۆزلىرى بىلەن دوستانە ئۆتۈشىدىغان ھايۋانلارنىڭ سۈتى بىلەن ئوزۇقلىنىدىكەن. ئۇلار كېسىم-كېچەك، ئوزۇق-تۈلۈك ئۈچۈن ئازغىنا ۋېنىك ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئەر-ئاياللىرى بىر بىرى بىلەن مۇھەببەتلىشىپ، پەرزەنت كۆرىدىكەن، ئەمما ئۇلاردا شەھۋانلىق سەۋىۋىسىدىن ئۆتۈۋالالماسلىقتەك تەلۈسلىك ئىپادىسى بارلىغىنى ئەسلا كۆرمىدىم. بىزنىڭ يەرشارىمىزدا بولسا، بۇنداق ئۆزىنى تۇتۇۋالالماسلىق ئەھۋالى ھەممە ئادەمدە دىگۈدەك مۇستەسنا ھالدا بار ئىدى، بۇنداق شەھۋانلىقنى بىز ئىنسانىيەتنىڭ قىلغان تۇرلۈك گۈناھىنىڭ بىردىن-بىر مەنبەسى دىيىشكە بولىدۇ. ئۇلار پەرزەنت كۆرگەنلىكلىرى ئۈچۈن، ئۆزلىرى بىلەن بىللە بەخت كۆرىدىغان بۇ يېڭى ھاياتنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىگى ئۈچۈن ئىنتايىن خوشال بولىدىكەن. ئۇلار ئارىسىدا تالاش-تارتىش بولمايدىكەن،

قىزغىنىش بولمايدىكەن، ھەتتا بۇلارنىڭ نىمە مەنسىدە ئىكەنلىگىنىمۇ زادى بىلمەيدىكەن. ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئومۇمىنىڭ بولىدىكەن، چۈنكى ھەممە ئادەم بىر ئورتاق ئائىلە بولۇپ ئۇيۇشقان ئىكەن. ئۇلارمۇ ئۆلۈمدىن قۇتۇلالمىسمۇ، ئەمما ئۇلاردا ئاغرىق-سىلاق دېگەن نەرسە بولمايدىكەن؛ ياشانغانلار ئۈيقۇغا كەتكەنىدەك ئالەمدىن بەھۇزۇر كېتىدىكەن، ئالەمدىن كەتكەن چاغدا ھەممەيلەن كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىدىكەن، ئۇ، كىشىلەرگە بەخت تىلەيدىكەن، تەبەسسۇم قىلىدىكەن، كىشىلەرمۇ ئۇنىڭغا جاۋابەن خوشال ھالدا تەبەسسۇم بىلەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىدىكەن. مەن شۇنى سەزدىمكى، كىشىلەر بۇنداق چاغلاردا قايغۇرمايدىكەن، يىغلمايدىكەن، ئۇلاردا پەقەت چەكسىز خوشال بولغۇدەك مۇھەببەتلا بولىدىكەن، بىر خىل تېچ، مەزمۇنغا باي، جىمجىت خوشاللىق بولىدىكەن. ئۇلار ھەتتا ئالەمدىن كەتكەن كىشى بىلەن يەنىلا ئالاقە باغلاپ تۇرىدىكەن، ئۆلۈمۇ ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى ھايات ۋاقتىدا ئورناتقان يېقىن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈۋېتەلمەيدۇ دەپ ھىساپلىساقمۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. مەن ئۇلاردىن مەڭگۈلۈك ھايات بولامدۇ دەپ سورىغان ئىدىم، ئۇلار بۇ گېپىمنى زادىلا چۈشىنەلمىدى، ھىراق ئۇلار مەڭگۈلۈك ھاياتنىڭ بولىدىغانلىغىغا قەتئى ئىشىنىدىكەن، بۇنى ئىزاھلاپ ئولتۇرۇش پۈتۈنلەي ھاجەتسىز، بۇ مەسىلە ئۆزلىرى ئۈچۈن مەسىلە ئەمەس دەپ قارايدىكەن. ئۇلارنىڭ ماكانىدا ئىبادەتخانا بولمايدىكەن، ھىراق ئۇلار پۈتكۈل ئالەم بىلەن مەلۇم دەرىجىدە ھەمنەپەس، تەقدىرداش، ئايرىلماس بىر پۈتۈن گەۋدە بولۇشتەك مۇناسىۋەت ئورناتقان؛ ئۇلار دىنغا ئىشەنمەيدىكەن، ئەمما ئۇلار قەتئى ئىشىنىدۇكەنكى، كىشىلەر ئارىسىدىكى خوشال-

خوراملىق پانى دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ چەككە يەتسىلا، ئۇلار (مەيلى هاياتلار ۋە ئۆلگەنلەر بولسۇن) ئۇچۇن ئېيتقانىدا، پۈتكۈل ئالەم بىلەن تېخىمۇ كەڭ تۇرده ئۇچرىشىدىغان چاغ يېتىپ كېلىدىكەن. ئۇلار بۇ چاغنىڭ يېتىپ كېلىشىنى خوشال هالدا كۈتىدىكەن، خۇددى ئالدىن سېزىدىغاندەك، ئاسقىپمۇ كەتمەيدىكەن، ئەنىدىشمۇ قىلمايدىكەن، شۇنىڭدەك بىر بىرىگە خەۋەر قىلىشىدىكەن. ئۇلار هەر ئاخشىمى ئۇخلاشتىن ئىلگىرى قۇلاققا يېقىملىق ناخشىلارنى تەڭ توۋلاشقا خۇشتار ئىكەن. ئۇلار ناخشا ئارقىلىق شۇ كۈنكى تۇرلۇك هېسسىياتلىرىنى ئىزهار قىلىپ، ئۆتۈپ كەتكەن بىر كۈننى مەدهىيىلەيدىكەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىدىكەن. ئۇلار تەبىئەت دۇنياسىنى، كەڭ زېمىننى، دېڭىز-ئوكيانىنى ۋە ئورمانىنى كۈيلەيدىكەن. ئۇلار باشقىلارنى تەربىيەلىدىغان بەزى ناخشىلارنى توقۇپ، بالىلاردەك بىر بىرىنى ماختىشىدىكەن؛ بۇ ناخشىلار گەرچە ئىنتايىن سادىدا، هەشەمەتسىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار يۇرەكنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن چىققان چىن هېسسىيات بولغاچقا، كىشىنى بەك تەسىرلەندۇرىدىكەن. دېمەك، ئۇلار ناخشىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل هاياتىدىمۇ بىر بىرىگە مەدهىيە ئوقۇيدىكەن. بۇ، مەلۇم ئۇلۇغۋار، كەم-كوتىسز، هەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مېهرىۋانلىق هېسسىياتىدۇر. يەنە ئاھاڭى سەلتەنەتلىك، قىزغىن ۋە جۇشقۇنلۇق بەزى ناخشىلارمۇ بارکى، ئۇلارنى پۈتۈتلەي دېگۈدەك چۈشىنەلمىدىم. ناخشا تېكىستلىرىنى چۈشەنسەممۇ، ئەمما ئۇنىڭ تولۇق مەنىسىنى بىلىپ كېتەلمىدىم. كالىلامدا ئۇلارنى چۈشىنىش تەستەك تۇرغىنى بىلەن، كۆڭلۈمده بولسا ئۇلارنى ئاڭسىز هالدا بارغانچە چوڭقۇر هېس قىلىپ باردىم. مەن هەمىشەم ئۇلارغا مۇنداق دېدىم: ئىلگىرى بۇلارنى ئالدىنئالا

سەزگەن ئىدىم، بۇنداق خوشال ـ خۇراملىقلار ۋە گۈزەل نەرسىلەر يەر شارىمىزدا، مەنده قاتتىق پىكىر قىلىشتەك مەيۇسلىنىشنىلا پەيدا قىلدۇ، بەزىدە كۆڭلۈم چىدىغۇسىز دەرىجىدە بۇزۇلۇپ كېتىدۇ؛ چۈشۈمدە كۆرگەن ئەھۋاللاردا، كاللامدا پەيدا بولغان ئارزۇ ـ تىلەكلەردە، مەن سىلەردەك ئادەملەرنىڭ ۋە گۈزەل نەرسىلەرنىڭ بولىدىغانلىغىنى ئاللىبۇرۇنلا سەزگەن ئىدىم؛ يەر شارىمىزدا، مەن دائىم ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان قۇياشقا قاراپ تۇرۇپ ئۆزەمنى تۇتۇ ـ ۋالالماي يىغلاپ كېتەتتىم...مەن يەر شارىمىزدىكى كىشىلەرگە نەپ ـ رەتلىنىمەن، نەپرەت ئىچىدە كۆپ ھاللاردا پەرىشان بولۇشمۇ بار: نىمە ئۈچۈن ئۇلارنى يامان كۆرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلارنى يەنە ياخشى كۆرىمەن؟ نىمە ئۈچۈن ئۇلارنى جەزمەن ئەپۇ قىلىمەن؟ ئۇلارنى سۆيىمەن، لېكىن سۆيۈش ئىچگىمۇ ئوخشاشلا پەرد ـ شانلىق يوشۇرۇنغان: نىمە ئۈچۈن ئۇلارنى سۆيۈش بىلەن تەڭ، ئۇلارغا نەپرەتلەنىمەي تۇرالمايمەن؟ مەن شۇنى سەزدىمكى، بۇ خەقلەر گېپىمنى ئاڭلاپ، مېنىڭ زادى نىمىلەرنى دېگەنلىگىمنى چۈشەنمىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇلارغا بۇ گەپلەرنى قىلغانلىغىمغا ئۆكۈنە ـ مەيمەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئۆزەم تاشلاپ كەتكەن ئاشۇ كىشىلەرنى نەقەدەر قاتتىق باد ئېتىۋاتقانلىغىمنى چۈشىنەلەيدىغانلىغىنى بىلمەن. ھە، ئۇلار مۇلايىم، يېقىملىق نۇر چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى بىلەن ماڭا قارىغاندا، ئۇلارنىڭ ئالدىدا مېنىڭ دىلىمدىمۇ ئۇلارنىڭكىگە ئوخشاش پاك، تۇز بولۇپ قالغانلىغىنى ھىس قىلغىنىمدا، ئۇلارنى چۈشەنمەسلىك سەۋىۋىدىن ئۆكۈنۈپ يۇرمەيمەن. ئۇلارنىڭ تۇرمۇ ـ شى بايقاشات ئىكەن، بۇ ئەھۋال مېنى مەپتۇن قىلاتتى، شۇڭا ئۇن ـ تىنسز ھالدا ئۇلارغا بەخت تىلىدىم.

هه، هازىر هەممەيلەن مېنى مازاق قىلىۋاتىدۇ، ماڭا قارىتىپ تۇرۇپ: چۇشۇڭدە كۆرگەن ئىشلىرىڭ سۆزلەپ بەرگىنىڭدەك شۇنچە تەپسىلى بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، چۇشۇڭدە كۆرگەن ياكى ھەس قىلغىنىڭ ئەس ـ ھۇشۇڭنى تاپالمىغان چاغدا كاللاڭدا پەيدا بولغان بىر خىل خىيالىي تۇيغۇدىن باشقا نەرسە ئەمەس، بەزى تەپسىلاتـلارنى ئويغانغاندىن كېيىن ھەممىسىنى ئۆزەڭ توقۇپ چىقتىڭ، دېيىشتى. بۇنداق بولۇشى راستىنلا مۇمكىن دەپ ئۇلارغا ئاشكارا ئېتىراپ قىلغان چېغىمدا، ـ ئاللا توۋا، مەن ئۇلارنىڭ تېخىمۇ بەك مەسخىرىسىگە قالدىم، مېنىڭ كاساپىتىم بىلەن، ئۇلارنىڭ گۇلقەقەسى تازا ئېچىلىپ كەتتى! توغرا، قىلچىمۇ يالغان يېرى يوق، مەن پۈتۈنلەي چۇشتىكى تەسىراتقا بېرىلىپ كېتىپتىمەن، پەقەت مۇشۇنداق تەسىراتلا قالتتىق جاراھەتلەنگەن دىلىمدا تولۇق ساقلانماقتا، چۇنكى چۇشۇمدىكى ھەقىقى كىشىلەر ۋە ھەقىقى ئىشلار، باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، مېنىڭ چۇشۇمگە كىرگەن تۇرلۇك ئوبرازلار شۇ قەدەر مۇلايىم ـ ئىناق، شۇ قەدەر سىرلىق ـ گۇزەل، شۇنىڭ بىلەن تەڭ يەنە شۇ قەدەر تىرىكتەك جانلىق ئىدىكى، ئويغانغاندىن كېيىن ئۇلارنى كەمبەغەل تىلسىز بىلەن زادىلا بىر ـ بىرلەپ تەسۋىرلەپ بېرەلمىدىم، چۇنكى ئۇلار ئېسىمدىن بارا ـ بارا چۇقۇم چىقىپ كېتەتتى، شۇ سەۋەپتىن مەن كېيىن، بەلكىم، راستىنلا ئاڭسىز ھالدا تۇرلۇك تەپسىلاتلارنى يېزىپ چىقىقان بولۇشۇم مۇمكىن، بولۇپمۇ تاقىتىم تاق بولۇپ كەتكەنلىكتىن، ئىمكان قەدەر ئاز ـ تولا دەپ بەرمەكچى بولغانلىغىمدىن، ئەملىيەتتىن چەتلەپ كەتكەن يېرى بولۇشى مۇمكىن. بىراق، بۇلارنىڭ پاكىت ئىكەنلىگىگە ئىشەنمىسەم بولامدۇ؟ پاكىت مېنىڭ ئېيتقانلىرىمدىن مىڭ ھەسسە گۇزەل، رو-

شەن ۋە قىزىقارلىقمۇ، قانداق؟ خوش، بۇنى چۈشمۈ دەيلى، ئەمما بۇلار ھەرگىزمۇ ئويدۇرما ئەمەس. سىلەرگە بىر سىرنى ئاشكارىلايمەنكى، بۇلارنىڭ ھەممىسى زادىلا چۈش بولماسلىقى مۇمكىن! چۈنكى ئەينى ۋاقىتتا يۈز بەرگەن ئەھۋالنىڭ ئېنىقلىغى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ، بۇنى چۈشتە توقۇپ چىقىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. مەيلى، بۇ چۈشنى قەلبىمنىڭ مەھسۇلى دەپمۇ ھىساپلايلى، ئەمما قەلبىم مەن كىبىنچە ئۇچراتقان كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان بۇنداق ھەقىقەتنى قانداقمۇ ئويدۇرۇپ چىقىرالىسۇن؟ بۇنداق ھەقىقەتنى مەن ئۆز ئالدىمغا دىلىمدە قانداقمۇ توقۇپ چىقالايمەن ياكى خىيال قىلىپ چىقالايمەن؟ مېنىڭ ھېچنىمگە ئەرزىمەس قەلبىم ۋە تۇتۇرۇغى يوق پەمىز كاللام ھەقىقەتنى چۈشەنگۈدەك ئالىجاناپ دەرىجىگە يېتەلەمدۇ؟ ئەي، ئۆزەكلار باھا بېرىپ بېقىكلار: بۇرۇن مەن يوشۇرۇپ كەلگەن ئىدىم، ئەمدى بۇ ھەقىقەتنى تۇگەل ئېلىپ چىقىپ خەلقى ئالەم ئالدىدا يايىمەن. بايا مەن... ئۇلارنىڭ ھەممىسنى يامان ئۇگىتىپ قويۇپتىكەنمەن ـ دە!

5

راست، راست، ئاخىر مەن ئۇلارنى يامان ئۇگىتىپ قويۇپتىكەنمەن. نېمە ئۈچۈن بۇنداق ئىش يۈز بېرىدىغانلىغىنى ئۆزەمۇ ئۇقمىدىم، ئەمما ئېسىمدە ناھايىتى ئېنىق ئىدى. چۈشۈمدىكى ئەھۋال نەچچە مىڭ يىلغا بېرىپ چېتىلىدۇ، مېنىڭ قەلبىمدە قالغىنى بولسا پەقەت چۈشۈمدىكى تەسىراتلا بولىدى. شۇنىلا بىلىمەنكى، ئۇلارنىڭ چۈشكۈنلىشىپ كەتكەنلىگىنىڭ مەنبەسى مەن ئىكەنمەن. بىر رەزگى قۇرۇتتەك، شۇنداقلا نۇرغۇن ئەلگە تارالغان چۈمىدەك

مەن كېلىشتىن ئىلگىرى ھېچقانداق جىنايەت بولمىغان بۇ جەنىنەتنى بۇلغاپتىمەن. ئۇلار ئۆسەك سۆزلەرنى ئۇگىنىپتۇ، ساختىپەزلىكىكە ېبرىلىدىغان بوپتۇ، ئۆسەك سۆزلەرنىڭ پايدىسىنى كۆرۈپتۇ. ھە، ئۇلار شۇنداق قىلىشقا باشلىغان چاغدا، ئېھتىمال، قىلچە يامان غەرەزدە بولمىغان، پەقەت ھەزىل قىلىش، كۆز-كۆز قىلىش، قىزىقچىلىق قىلىش غەرىزىدە بولغان بولسا كېرەك، ئېھتىمال راستلا ئۇنىڭ ئازراق بىخى بولۇشمۇ مۇمكىن، بىراق بۇنداق ئۆسەكنىڭ بىخى ئۇلارنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئېلىپ، ئۇلار بۇنىڭغا مەمنۇن بولۇپ كېتىپتۇ. كېيىن ناھايىتى تېزلىكتە شەھۋانىلىق پەيدا بوپتۇ، شەھۋانىلىقتىن ھەسەتخورلۇق، ھەسەتخورلۇقتىن ۋەھشىلىك كېلىپ چىقىپتۇ... ئەي، مەن بۇنىڭ زادى قانداق ئىش ئىكەنلىگىنى چۈشىنەلمىدىم، شۇنداقلا ئېسىمدىمۇ قالماپتۇ، ئەمما ئۇزاق ئۆتمەيلا بىرىنچى قېتىملىق قان تۆكۈلۈش بوپتۇ: ئۇلار تەئەججۇپلىنىپتۇ، سارىسىمگە چۈشۈپتۇ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ، بۆلۈنۈش پەيدا بوپتۇ. ھەر خىل گۇرۇھلار پەيدا بوپتۇ، يەنە كېلىپ بىر بىرى بىلەن دۇشمەنلىشىپ، ھەدەپ بىر بىرىنى ئەيىپلەشكە، بىر بىرىگە ھۇجۇم قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار ئار-نومۇسنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى چۈشىنىپتۇ، ئار-نومۇس ئەخلاق دەرىجىسىگە كۆتىرىلىپتۇ. شان-شەرەپ دېگەن ئۇقۇم پەيدا بوپتۇ، ھەرقايسى گۇرۇھلار ئۆز ئالدىغا بايراق تىكلەپتۇ. ئۇلار ھايۋانلارنى خارلاشقا باشلاپتۇ، ھايۋانلار ئۇلاردىن بىزىپ ئورمان ئارىسىغا كىرىۋالىدىغان بوپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ دۇشمىنىگە ئايلىنىپ قاپتۇ. ئۇلار بۆلۈنۈش پەيدا قىلىش، غەيرى يول تۇتۇش، شەخسىي قوغداش ئۇچۇن ھەدەپ چوماقچىلىق قىپتۇ ھەمدە ئۆزئارا تالىشىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار باشقا-باشقا تىللاردا سۆزلىشىشكە باشلاپتۇ. ئۇلار

بەختسىزلىكنى بېشىدىن كەچۈرمىگەن، بەلكى بەختسىزلىككە ھەۋەس قىلىدىغان بولغان، ئۇلار ئازاپ-ئوقۇبەتنى تىلەيدىكەن، قانداقتۇ ئازاپ-ئوقۇبەت چەكسەندىلا ئاندىن ھەقىقەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ دەيدىكەن. بۇ چاغدا، ئۇلارنىڭ ماكانىدا ئىلىم-بىلىم پەيدا بوپتۇ. ئۇلار خالىغانچە ئەسكىلىك قىلغان چېغىدا، دوستلۇق ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك ئۇستىدە گەپ سېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئۇقۇملارنىڭ مەنىسىنى ناھايىتى ئوبدان بىلىدىكەن. ئۇلار جىنايەت ئۆتكۈزگەن چېغىدا، ھەققانىيەتنى كەشپ قىپتۇ ھەمدە ھەققانىيەتنى قوغداش مەقسىدىدە بىر يۈرۈش-بىر يۈرۈش قانۇنلارنى تۈزۈپ چىقىپتۇ، قانۇنلارنىڭ ئىزچىل ئىجرا قىلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن دارنىمۇ تەييارلاپتۇ، تېخى. قولىدىن كەتمۈرۈپ قويغان نەرسىلەر ئۇلارنىڭ ئېسىدە غۇۋالا خاتىرە قالدۇرىدىكەن، ھەتتا ئۇلار ئۆزلىرىدىن پاك، بەختلىك ئادەملەر ئىكەنلىگىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيدىكەن. بۇنداق بەختنىڭ ئىلگىرى بولغانلىغىغا كەلگەندە، ئۇلار كۈلۈپلا قويۇپ، ئۇ خام خىيالدىن باشقا نەرسە ئەمەس دەپ قارايدىكەن. ئۇلار ھەتتا بۇنداق بەختنىڭ قانداق بولىدىغانلىغىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايدىكەن، ئەمما كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى ۋە ئەجەپلەندۈرىدىغىنى شۇكى، ئۇلار ئۆتكەنسىكى بەختكە پۈتۈنلەي ئىشەنگىلى بولمايدۇ، ئۇ پەقەت رىۋايەتتىن ئىبارەت دەپ قارىسىمۇ، لېكىن ئۇلار يەنە كۈنلەرنىڭ بىرىدە يېڭىۋاشتىن پاك، بەختلىك بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىكەن، ھەتتا نەرسىدە بالىلاردەك ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئارزۇ-ئۈمىدىنى قەدىرلەيدىكەن، ئۇنى خۇدادەك كۆرىدىكەن ھەمدە بۇنىڭ ئۈچۈن ئىبادەتخانا سېلىپ، ئۆز غايىسى ۋە "ئۈمىت-ئارزۇسى" ئۈچۈن تاۋاپ قىلىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن تەڭ يەنە بۇنى

داق ئارزۇ-ئۇمتلىرىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولۇپ چىقىشىغا ۋە ئەمەلگە ئېشىشىغا زادىلا ئىشەنمەيدىكەن، پەقەت كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ تۇرۇپ سەجدە قىلىشىنلا بىلىدىكەن. دەرۋەقە، ئەگەر ئۇلار كەتكۈزۈپ قويغان پاك، بەختلىك مەنزىلگە راستلا قايتىپ بارالىسا، ئەگەر بىرەرسى بۇنداق مەنزىلنى تۇيۇقسىزلا ئۇلارنىڭ ئالدىدا قايتا زائىر قىلسا ھەمدە ئۇلاردىن قەدىم يۇرتىگىلارغا قايتىشىنى خالامسىلەر دەپ سورىسا، ئۇلار جەزمەن رەت قىلغان بولاتتى. "بىز بەك ساختىپەز، رەزىل ۋە بەدنىيەت بولۇشىمىز مۇمكىن، — دىدى ئۇلار ماڭا جاۋاپ بېرىپ، — بۇ ئۆزىمىزگە مەلۇم، بۇنى دەپ قاتتىق ئۆكۈنۈپ يىغلىدۇق ۋە قاتتىق پەرىشان بولىدۇق، بىزنىڭ ئۆزىمىزنى ئازاپلىشىمىز ۋە جازالىشىمىز، بەلكىم، كەلگۈسىدە بىزنى سوراققا تارتىدىغان، نام-ئىسمى بىزگە تېخى نامەلۇم بولغان شەپقەتلىك ئالى سوراقچىنىڭ بىزگە ھۆكۈم قىلغان جازاسىدىنمۇ قاتتىق بولار، ئەمما بىز بىلىمگە ئىگە بولدۇق. بىلىم بىزنى ھەقىقەتكە يېتكۈزاشتىن ئىگە قىلىدۇ، بىز ھەقىقەتنى ئاڭلىق قوبۇل قىلىمىز، بىلىم ھەسسىياتتىن ئۆستۈن تۇرىدۇ، تۇرمۇشقا بولغان تونۇش تۇرمۇشنىڭ ئۆزىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بىلىم بىزگە ئەقىل-پاراسەت بېغىشلايدۇ، ئەقىل-پاراسەت قانۇنىيەتلەرنى تاپالايدۇ، بەخت توغرىسىدىكى قانۇنىيەتنى بىلىش — بەختنىڭ ئۆزىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ." ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرى مۇشۇ. ئۇلار مۇشۇ تەرىقىدە ئۆزلىرىنىڭ ماھىيىتىنى ئىزھار قىلغاندىن كېيىن، ھەركىم ئۆزى بىلەنلا بولىدىكەن، ئۇلارنىڭ باشقا يول تۇتۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ شەخسى مەنپەئەتىگە تېگىپ قالارمىكىن دەپ، ھامان باشقىلارنىڭ مەنپەئەتىگە زىيان سالىدىكەن ۋە ئۇنى تارايتىدىكەن

ھەمدە بۇنداق ئىشنى تۇرمۇشنىڭ مۇھىم مەزمۇنى قىلىدىكەن. شۇنداق قىلىپ، قۇل قىلىش، ھەتتا ئىختيارىي قۇل قىلىش پەيدا بوپتۇ: ئاجىزلار رازىمەنلىك بىلەن كۈچلۈكلەرگە بوي سۇنىدىغان، شۇنىڭ بىلەن كۈچلۈكلەر ئاجىزلارغا ياردەم قىلىپ تېخىمۇ ئاجىزلارنى ئېزىدىغان ئەھۋال پەيدا بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ بىر تۈركۈم دانىشمەن پەيدا بوپتۇ، دانىشمەنلەر يىغلاپ تۇرۇپ ئۇلارغا نەسىھەت بېرىپتۇ، ئۇلارنىڭ نەقەدەر ئۆكتەم-ھاكاۋۇر ئىكەنلىگىنى، نەقەدەر تەپتارتماس ۋە ئىناقلىقسىز ئېتىۋار قىلمايدىغانلىغىنى، نەقەدەر نومۇسسىز ئىكەنلىگىنى كۆرسىتىپ بېرىپتۇ. نەتىجىدە بۇ دانىشمەنلەر مەسخىرە قىلىنىپتۇ ياكى تاش-چالمىلار يەپتۇ. ئۇلارنىڭ مۇقەددەس پاك قېنى ئىبادەتخانا ئالدىدا تۆكۈلۈپتۇ. كېيىن يەنە بەزىلەر پەيدا بوپتۇ، ئۇلار: قانداق قىلغاندا كۆپچىلىكنى يېڭىۋاشتىن بىرلەشتۈرۈپ، ھەر بىر كىشىنى ھەم ئۆزىنىڭلا غېمىنى قىلىش، ھەم باشقىلار-غىمۇ دەخلى قىلماسلىق ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغىلى، شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەننى ئىناق بىر جەمىيەتتە بىللە ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغىلى بولىدىغانلىغىنى ئويلاشقا باشلاپتۇ. بۇ غايىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاخىر كۆپ قېتىم ئۇرۇش پارتلاپتۇ. ئۇرۇشقا قاتناشقۇچىلارنىڭ ھەممىسى بۇ چاغدا مۇنۇلارغا قەتئى ئىشىنىپتۇكى، بىلىم، ئەقىل-پاراسەت ۋە ئامانلىق تۈيغۇسى ئاخىرقى ھېساپتا چوقۇم كىشىلەرنى ئىناق، ئەقىلغە مۇۋاپىق بىر جەمىيەتكە بىرلەشتۈرۈشكە تۇرتكە بولىدۇ، ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، "ئاقىللار" ئۆزلىرىنىڭ ئىدىيىسىنى چۈشەنمەيدىغان "نادانلار"نى تېزرەك يوقىتىشقا تىرىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن "نادانلار"نىڭ بۇنداق غايىنىڭ غەلىبە قازىنىشىغا توسقۇنلۇق قىلىشىدىن ساقلىنىدۇ. لېكىن

ئامانلىق تۈيغۇسى تېزدىن يوقىلىدۇ-دە، بىر تۈركۈم تەلۈسلەر ۋە شەھۋانىيەتچىلەر پەيدا بولىدۇ، ئۇلار ھەممىنى ئىگىلىشنى، يا بولمىسا ھەممىدىن ۋازكېچىشنى تەلەپ قىلىدۇ. ھەممىنى ئىگىلەش ئۈچۈن ئۇلار تەۋەككۈلچىلىك قىلىشتىن يانمايدۇ، ناۋادا مەقسىدى ئەمەلگە ئاشماي قالسا، — ئۇلۇغلىدۇ-دە، ئىش تامام، ۋەسسالام قىلىدۇ. بۇ چاغدا ھەر خىل دىنلار پەيدا بوپتۇ، كىشىلەر قۇرۇق نەرسىگە چوقۇنىدىغان بوپتۇ، ئۇلار ئۆز ئۆزىنى يوقىتىشنى تەشەببۇس قىلىپ، ئاخىرەتتە مەڭگۈ ئارام تاپماقچى بوپتۇ. بۇ كىشىلەر ئاخىر ئەھمىيەتسىز-مۇشەققەتتىن بىزار بولۇپ، چىرايىنى غەم بېسىپتۇ، ئۇلار جاپا چېكىشنى بىر خىل گۈزەل ئەخلاق دەپ كۆز-كۆز قىلىپ، جاپا چېكىش ھەممىدىن ئەھمىيەتلىك ئىش دەپ ھىساپلاپتۇ. ئۇلار كۆلپەتنى ناخشىلار بىلەن مەدھىيىلەپتۇ. مەن ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يۈرۈپ، ئېچىنىپ قوللىرىمنى مىجىقلاپ كېتىپتىمەن، ئۇلارغا ئېچ ئاغرىتىپ يىغلاپ كېتىپتىمەن، شۇنداقتىمۇ ئۇلارنى ئىلگىرىكىدىنمۇ بەكرەك ياخشى كۆرىدىغان بوپتىمەن، ئۇ چاغلاردا ئۇلارنىڭ چىرىيىدا تېخى چاپا چەكمىگەن ئالامەت يوق ئىدى. ئۇلار تېخى پاك، بىگۇنا ياخشى ئادەملەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ماكانى ئەسلىدە جەننەت ئىدى، ھازىر ئۇلار بۇنى بۇلغاپ تاشلىدى، بۇ يەردە بەختسىزلىك يۈز بەرگەنلىگى ئۈچۈنلا مەن بۇ زېمىننى تېخىمۇ قىزغىن سۆيىدىغان بولدۇم. ھە، مەن ئەزەلدىنلا كۆلپەتكە ۋە بەختسىزلىككە ئادىراق ئادەم، بىراق بۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزەملا ئۈستۈمگە ئالسام، ئۆزەملا كۆتەرسەم دەيمەن، ئۇلارغا ئېچ ئاغرىتىپ، ئۇلارنى دەپ يىغلىغان ئىدىم. ئۇلارغا قوش قولۇمنى ئۇزىتىپ، ئۇمىتسىزلىك ئىچىدە ئۆزەمنى ئەيىپلىدىم، قارغىدىم ۋە مەنىستىمدىم.

مەن ئۇلارغا شۇنداق دېدىمكى، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈم قىلدىم، مەن سىلەرنى چۈشكۈنلىشىشكە، چىرىكلىشىشكە ۋە ساختىپەزلىككە ئاپىرىپ ئۇردۇم! مەن، سىلەر مېنى كۆرۈشتىن مەخلاپ قويۇڭلار دەپ تەلەپ قىلدىم، ئۇلارغا كۆرسەت ياساشنى ئۇگىتىپ قويدۇم. مەن ئۆزۈمنى ئۆلتۈرەلمەيمەن، ئۇنداق قىلىشقا قۇربىم يەتمەيدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مېنى ئازاپلىشىنى رازىمەنلىك بىلەن قوبۇل قىلمەن، مەن كۈلپەت چېكىشنى ئارزۇ قىلمەن، بۇنداق كۈلپەت ئىچىدە ئاخىرقى تامچە قېنىمنى تۆكۈشنى تىلەيمەن. ئەمما ئۇلار مېنى مەسخىرە قىلىشنىلا بىلدۇ، ئاخىر كېلىپ مېنى سارايڭ دەپ ھىساپلىدى. ئۇلار مېنى ئەپۇ قىلىشنى بىلدۈردى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىرادىسىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان ئىشنىلا قوبۇل قىلىدىغانلىغىنى، پۈتكۈل ھازىرقى ھالەتنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن ئەمەسلىگىنى ئېيتتى. ئەڭ ئاخىردا، ئۇلار ماڭا: سەن بىزگە بارغانسېرى خەۋىپلىك بولۇپ قالدىڭ، ئەگەر ئاغزىڭنى يۇممىساڭ، سېنى سارايلار يۇرتىغا ئاپىرىپ قويىمىز، دەپ جاكالىدى. بۇ چاغدا، مەن بەك ئازاپلاندىم، يۈرىگىم مۇجىلىپ، ئۆلۈپ كەتكۈدەك بولۇپ كەتتىم، مۇشۇ چاغدا... دەل مۇشۇ چاغدا، بىردىنلا ئويغىنىپ كېتىپتىمەن.

بۇ چاغ تاڭ سەھەر بولغان چاغ، يەنى تاڭ ئەمدى ئاتقان چاغ ئىدى، دېمەك، سائەت ئالتە بولاي دەپ قالغان ئىدى. مەن ئاشۇ دەۋاندا ئۇلتۇرغان پېتى ئويغىنىپتىمەن، شام كۆيۈپ بوپتۇ، كاپىتانىنىڭ ئۆيىدىكىلەر قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەن بولۇپ، ئەتراپ جىمجىت ئىدى. بۇنداق جىمجىتلىق بىز تۇرغان بىنادا كەمدە-كەم بولاتتى. مەن قورقۇپ كېتىپ، غىپپىدىلا ئورنۇمدىن سەكرەپ تۇرۇپ كېتىپ-

تىمەن؛ ئىلگىرى مەندە ئەرزىمەس كىچىك ئىشلاردا بۇنداق ئەھ-ۋال، مەسىلەن، دۇاندا ئولتۇرۇپ قاتتىق ئۇخلاپ قېلىش ئەھۋالى ئەسلا كۆرۈلمىگەن. تۇرغان يېرىمدە بارا-بارا ئېسىمنى تېپىپتە-مەن، ــ شۇ ئاردا كۆزۈم جوزىدىكى ئوقلانغان، تەل قىلىپ قويۇل-غان تاپانچىغا چۈشتى، ــ مەن ئۇنى بىر ياقتا ئىتتىرىۋەتتىم! ھە، ئەمدى مەن ياشايمەن، ياشىشىم كېرەك! مەن ئىككى قولۇمنى ئىگىز كۆتۈرۈپ، ھەقىقەت مەگىگۈلۈك دەپ ۋاقىرىدىم؛ بۇ ئالقىشلاش ئەمەس، بەلكى كۆز يېشى ئىدى؛ ۋۇجۇدۇم شاتلىققا تولۇپ تاشتى، سۆز بىلەن ئىپادىلەپ بەرگۈسىز خوشاللىققا چۆمدۇم. توغرا، ياشاي-دىكەنمەن، دىن تارقىتىشىم كېرەك! دىن تارقىتىش قارارىغا كەلدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يولدىن مەگگۈ قايتماسلىققا بەل باغلا-دىم! دىن تارقىتىمەن، دىن تارقىتىمەن، ــ قانداق دىن تارقىتىش كېرەك؟ ھەقىقەتنى تارقىتىش كېرەك، چۈنكى مەن ھەقىقەتنى سەزدىم، ھەقىقەتنى كۆردۈم، ھەقىقەتنىڭ چاقناپ تۇرغان نۇرىنى كۆردۈم!

شۇنىڭدىن تارتىپ دىن تارقىتىشقا باشلىدىم! يەنە كېلىپ مېنى زاكىلىق قىلغانلارنى ھەرقانداق كىشىلەردىنمۇ بەك ياخشى كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم. بۇنىڭ سەۋىۋى زادى نېمە؟ ــ بۇنى چۈشىنەلمىدىم، شۇنداقلا چۈشەندۈرۈپمۇ بېرەلمەيمەن، بۇغۇ شۇنداق بولۇۋەرسۇن. ھەممە خەقلەر مېنى كاللاك ئېلىشىپ قاپتۇ دېيىشتى، بۇنىڭ مەنىسى ھىلىتىن مۇشۇنداق ئېلىشىپ يۈرسەڭ، كېلىچەكتە قانداقمۇ قىلار-سەن؟ دىگەنلىك. دەرھەقىقەت: مەن ئېلىشپ قاپتىمەن، بۇنىڭدىن كېيىن، ئېھتىمال، تېخىمۇ ئېلىشپ قېلىشىم مۇمكىن. مەن دىننى قانداق تارقىتىش كېرەكلىگىنى ئۇقۇۋۇپلىشىم كېرەك، يەنى نىملەرنى دېيىشىم،

نەسلەرنى قىلىشىم كېرەكلىگىنى بىلىشىم كېرەك، چۈنكى دىن تارقىتىش خېلى تەسكە چۈشىدىغان ئىش، بۇ ئىشنى باشلاشتىن ئىلگىرى جەزمەن يەنە كۆپ خاتالىقلارنى سادىر قىلىمەن. ھازىر بۇلارنى ئېنىق بىلىپ تۇرىمەن، بىراق، گېپىمگە قۇلاق سېلىڭلاركى، خاتالىق ئۆتەكۈزمەيدىغان ئادەمنىڭ بولۇشى مۇمكىنمۇ! دانىشمەن ئەۋلىيالاردىن تارتىپ تاكى پەيسكەش قاراقچىلارغىچە ــ بۇلار ئەملىيەتتە بىر نىشانغا قاراپ ئىنتىلمەكتە، ھېچ بولمىغاندا بىر يۆنۈلۈشكە قاراپ تىرىشماقتا، پەقەت ماڭغان يوللىرى باشقا ـ باشقا، خالاس. بۇ كونا بىر ھەقىقەت، بىراق بۇ يەردە يېڭى بىر ئەھۋالمۇ بار: مەن چېكەمەدىن تاپىنمىغچە ئېلىشىپ كەتكىنىم يوق. بۇنىڭ سەۋەۋى شۇكى، مەن ھەقىقەتەنىنى كۆردۈم، ئادەم بالىسىنىڭ گۈزەل بەختكە قول يەتكۈزەلەيدىغانلىغىنى ھەم دۇنيادا ياشاش ئىقتىدارىنى ھەرگىز يوقتىپ قويمايدىغانلىغىنى كۆردۈم ۋە بىلدىم. رەزىللىك ئىنسانلار ـ دىكى نورمال ئەھۋال دېيىشكە ئىشىنەلمەيمەن. ھەم ئىشەنمەيمەن. مېنىڭ بۇ خىل ئېتىقادىم ئۇلار تەرىپىدىن مەسخىرە قىلىندى. مەندە بۇنداق ئېتىقات بولمىسا بولامدۇ: مەن ھەقىقەتنى كۆرگەن تۇرسام، ــ بۇنى كالىلامدا ئويدۇرۇپ چىقمىدىم، ئۇنى كۆردۈم، ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، ئۇنىڭ جانلىق ئوبرازى دىلىمدا مەڭگۈ ساقلىنىدۇ. مەن كەم ـ كوتىسز ھەقىقەتنى كۆردۈم، ئىنسانلار دۇنياسىدا بۇنداق ھەقىقەت بولمايدۇ دېيىلسە، بۇنىڭغا ھەرگىز ئىشەنمەيمەن. قاندىقسىگە ئېلىشىپ قالغان بولسەن؟ ئەلۋەتتە، مەن ئوڭۇشسىزلىقلاردىن خالى بولالمايمەن، ھەتتا بەزى قاملاشمىغان گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىپ قويۇشۇمۇ مۇمكىن، ئەمما بۇنداق ئەھۋال ئۇزاققا بارمايدۇ. چۈنكى مەن كۆرگەن جانلىق ئوبرازلار مەن بىلەن باشتىن ـ ئاخىر

بىللە مەۋجۇت تۇرىدۇ، ئۇ مېنىڭ خاتالقلىرىمنى تۈزىتىپ تۇرىدۇ، يۈنۈلۈشۈمنى كۆرسىتىپ تۇرىدۇ. ئېھ، مەن روھلىنىپ كەتتىم، جۈشقۇن بولۇپ كەتتىم، مەن ئالغا چاپمايمەن، ئالغا چاپمايمەن، كاشكى مېڭ يىل ماڭسامموُ مەيلى. شۇنى بىلىپ قويۇڭكى، ئۇلارنى يامان ئۈگىتىپ قويۇپتىمەن، ئەسلىدە ھەققى ئەھۋالنى يوشۇرماقچى بولغان ئىدىم، ئەمما بۇ مېنىڭ خاتالغىم ــ مېنىڭ تۈنجى خاتالغىم بوپتۇ! ھەقىقەت بولسا پىچىرلاپ ئاڭاھلاندۇرۇپ، سەن يالغان گەپ قىلىۋاتسەن، دەۋاتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭ يەنە مېنى قوغداۋاتىدۇ، ماڭا يول كۆرسىتىۋاتىدۇ. جەننەت قانداق بىنا بولغان ــ بۇنى مەن بىلمەيمەن، چۈنكى ئۇنى سۆز بىلەن تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن. ئويغانغاندىن كېيىن، تىلىم گەپكە كەلمەي قالدى. كەم دىگەندە مۇھىم ۋە كەم بولسا بولمايدىغان ئاتالغۇلارنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قالدىم. ئەمما، بۇنىڭ كارى چاغلىق: مەن بېرىپ سۆزلەۋېرىمەن، توختىماي سۆزلەيمەن، گەرچە كۆرگەنلىرىمنىڭ ھەممىسىنى تەسۋىرلەپ بېرىشكە ماھىر بولمىساممۇ، ھەرھالدا بۇ ئىشلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. مېنى مەسخىرە قىلغۇچىلار بۇنى بىلمەيدۇ. ئۇلار "سېنىڭ كۆرگىنىڭ چۈشتىكى ئەھۋال، خاتا تۇيغۇ ۋە خىيالىي كۆرۈنۈشتىن باشقا نەرسە ئەمەس" دىيىشىدۇ. ئەي! بۇمۇ دانا پىكىر بولدىمۇ؟ ئۇلارنىڭ شۇ قەدەر ھاكاۋۇرلۇغىنى قارىمامدىغان! چۈش دەمسەن؟ چۈش دىگەن نىمە؟ بىزنىڭ ھاياتىمىزنىڭ ئۆزى قاتتىق بىر چۈش ئەمەسمۇ؟ مەن يەنە بىر ئېغىز گەپ قىلايكى، چۈشتىكى بۇنداق ئەھۋال مەڭگۈ ئىشقا ئاشمىغان تەقدىردىمۇ، جەننەت دىگەن نەرسە بولمىغان تەقدىردىمۇ (بۇنىسى ماڭا ئېنىق!) ــ مەن يەنىلا دىن تارتىتىمەن. ئىش شۇنداق ئاددىكى، ئېھتىمال، بىر كۈن ئىچىدە، بىر

سائەت ئىچىدە ھەممە ئىش تەل بولۇپ قېلىشى مۇمكىن! ئاساسلىغى باشقىلارنى ئۆزەكنى ئاسرىغاندەك ئاسرىشىك كېرەك، تىناك تومۇرىغا تېگىدىغان يېرى دەل مۇشۇ، نان تېگىدىغان يېرى دەل مۇشۇ، باشقا ئىشلارنىك كارايىتى چاغلىق: ئىشنىك قانداق قىلىپ ۋۇجۇدتقا چىقىدىغانلىغىنى پات ئارىدىلا چۈشىنىسەن. ئەملىيەتتە، بۇنداق ھەقىقەت كونا گەپتىن باشقا نەرسە ئەمەس، ئۇنى كىشىلەر يۈز مىك قېتىملاپ تەكرارلاپ تۇرىدۇ ۋە يادقا بىلىدۇ، بىراق ئۇ ئارىمىزدا يىلتىز تارتمىدى! "تۇرمۇشقا بولغان تونۇش تۇرمۇشتىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، بەخت توغرىسىدىكى قانۇنىيەتنى چۈشىنىش بەختنىك ئۆزىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ" دەيدىغان مۇقامنى رەت قىلىش كېرەك! مەن كۆرەش قىلىمەن. كۆپچىلىك ئىشلەشنى خالىسلا، ھەممە ئىش دەرھال ۋۇجۇدتقا چىقىدۇ.

ھىلىقى قىزچاقنى سۈرۈشتۈرۈپ تاپتىم...مەن بارىمەن! ھازىرلا بارىمەن!

تەرجىمە قىلغۇچى: **رېيىمجان.**
تەرجىمە مۇھەررىرى: **سەمەت دۇگايلى.**

دوستويېۋسكىنىڭ ئوكۇشسىز كەچۈرمۈشلىرىدىن

«خورلانغان ۋە زىيانكەشلىك قىلىنغانلار» قاتارلىق رومانلار كۆپلىگەن كىتاپخانلارنىڭ قەلبىنى چۈلغۇتقان بولسىمۇ، لېكىن، ئۇ ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورى، 19 ـ ئەسىردە ئۆتكەن روسىيلىك چوڭ ئەدىپ دوستويېۋسكىنىڭ (1821 ــ 1881) بىر مەزگىل ئوكۇشسىز ئۆتكەن كەچۈرمىشلىرىنى بىلمىدىغانلار ناھايىتى ئاز بولسا كېرەك. ھەممىگە مەلۇمكى، دۇنيا ئەدەبىيات گۈلزارلىغىدا داڭ چىقارغان رىيالىزىمچى يازغۇچى ــ دوستويېۋسكى چارروسىيە جەمىيىتىدە جىددى ئۆزگىرىش بولۇۋاتقان دەۋردە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ زېھنىي قۇۋۋىتى جۇش ئۇرۇپ تۇرغان ياشلىق دەۋرىدىلا ئۆز تالانتىنى كۆرسىتىپ، ئۆزىنىڭ تۇنجى ئەسىرى يەنى نام چىقارغان رومانى ــ «يوقسۇل» (1845 ـ يىلى)نى شۇنىڭدەك «قوش ئىنسانلىق» (1846 ـ يىلى)، «ئاق تۈن» (1848 ـ يىلى) قاتارلىق ئەسەرلەرنى يېزىپ چىققان. دوستويېۋسكىنىڭ گۈللەپ ياشنىغان ئىجادىيەت ھاياتىي تۇرمۇشى روسىيە ئەدەبىياتى ساھەسىدە مەرۋايىتتەك چاقناپ نۇر چېچىشقا باشلايدۇ. لېكىن، 18 ياشقا كىرگەن بۇ ئىستىقبالىلىق ياش يازغۇچىنى تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز بەختسىزلىككە ئۇچرايدۇ.

دوستويېۋسكى فرانسىيە خىيالىي سوتسىيالىزىمچىلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، خىيالىي سوتسىيالىزىمنى تەشۋىق قىلىش پائالىيىتىگە

پائال قاتنىشدۇ. ئۇ مەقسىدى ۋە نىيىتى ئوخشاش بولغان ئاتىمىشچە ياش خىيالپەرەسلەر بىلەن بىللە تۈرلۈك سىياسى مەسىلىلەر، جۈملىدىن يانچىلارنى ئازات قىلىش مەسىلىسى ئۈستىدە قەرەللىك تۈردە مۇھاكىمە ئېلىپ بارىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان چار پادىشا نىكولاي I نىڭ تازا ئاچچىغى تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ يانچىلىق تۈزۈمىگە قارشى تۇرۇشتەك قۇتراتقۇلۇق سۆزلىرىگە قاتتىق باستۇرۇش تەدبىرى قوللىنىشنى قارار قىلىدۇ. شۇنداق قىلىپ، سۈيقەست قىلغۇچى دەپ گۇمانلانغان بىر تۈركۈم جىنايەتچىلەر قولغا ئېلىنىدۇ. ئومۇمى يۇزلۈك تەكشۈرۈلگەندىن كېيىن، بۇ گۇمان قىلىنغۇچىلارنىڭ تەخمىنەن تۆتتىن بىر قىسمى، جۈملىدىن دوستويېۋسكىمۇ ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىدۇ. ئەمما ئۆلۈم جازاسى ئىجرا قىلىنىش ۋاقتىدا، نەمە سەۋەپتىندۇ، چار پادىشا توساتتىن نىيىتىنى ئۆزگەرتىپ، دوستويېۋسكىنى ئۆلۈم جازاسىدىن كېچۈرۈم قىلىش، ئۇنىڭغا بېرىلگەن جازانى ئاۋال تۆت يىل ئېغىر ئەمگەككە سېلىپ، ئاندىن روسىيە ئارمىيىسىدە ھەربى خىزمەت ئۆتەشكە ئۆزگەرتىش ھەققىدە يارلىق چۈشۈرىدۇ. جازا مەيدانىدىكى جاللاتلار چېكىنىدۇ، دوستويېۋسكى ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدۇ! ئارىدىن بىرنەچچە سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، دوستويېۋسكى تولۇپ تاشقان ھاياتىي خوشاللىغى بىلەن: "ھايات ھەقىقەتەن قىممەتلىك، ئۇ بىر سوغا ئىكەن، ئۇ ھەر مىنۇتتا ماڭا چەكسىز خوشاللىق بەخش ئېتىدۇ!" دىگەن سۆزنى يېزىپ قالدۇرىدۇ.

بەختكە يارىشا ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالغان دوستويېۋسكى سىبىرىيىگە سۈرگۈن قىلىنىپ، شۇ يەردە مۇشكۈل ھايات كەچۈرىدۇ. بۇ يەردە ئۇنىڭ بىلەن شامۇ-سەھەر ھەمرا بولۇپ تۇرغانلارنىڭ تولىسى يانچىلار ئىدى، جان-جىگەر تۇققانلىرى، يارۇ-بۇرادەرلىرى ۋە

ئەدىبىي ئىجادىيەت بىلەن بولغان بارلىق ئالاقىسى ئۇزۇلۇپ قالدۇ. مۇشۇ مەزگىلدە، ئۇ ئەترابىدىكى يانچىلارنىڭ ئەھۋاللىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئېغىر تۇرمۇشىنى ئىلگىرى تەسەۋۋۇر قىلغىنىدىن كۆپ دەرىجىدە ياخشى ئىگەللىگىنى سېزىدۇ. ئۇزاق مۇددەتلىك ئىغىر ئەمگەك ۋە ھەربى خىزمەت دوستويېۋسكىغا مۇلايىم چەرلىگۈسىز تەسىر كۆرسىتىدۇ، ئۇنىڭ تۇرمۇش بىلىمىنى بېيىتىشىغا ياردەم بېرىدۇ. شۇ يىلارسىتە ئۇ ئىجادىيەت ئۇچۇن ماتېريال توپلىۋالىدۇ.

ئۇن يىللىق ئىغىر ئەمگەك ۋە ھەربى خىزمەت بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن، جاپالىق ھاياتىغا خاتىمە بېرىپ، ھالاۋەتلىك ھاياتقا يېڭىدىن قەدەم قويغان دوستويېۋسكى ئاخىر سېبىرىيەدىن قايتىپ كېلىپ، ئىجادىيەت بىلەن قايتا شۇغۇللىنىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇ. بۇ چاغدا ئۇمۇ خېلى ياشىنىپ قالغان ئىدى. دوستويېۋسكى شۇنىڭدىن كېيىن ئۆزى سۆيىدىغان، قەدىرلەيدىغان ئىجادىيەت بىلەن توپ-توغرا يىگىرمە يىل شۇغۇللىنىدۇ، دەل مۇشۇ چاغدا، ئۇنىڭ كاتتا ئەسەرلىرى «جىنايەت ۋە جازا»، «خورلانغان ۋە زىيانكەشلىك قىلىنغانلار»، «ئاكا-ئۇكا كامازوۋلار» (1880-يىلى)،شۇنىڭدەك «ئۆلۈمخانىدىكى خاتىرىلەر» (1862-يىلى)، «يەر ئاستى ئۆيىدىكى خاتىرىلەر»، «گومۇش» (1868-يىلى) قاتارلىق نۇرغۇن مۇھىم ئەسەرلىرى ئۇنىڭغا مىسلىسىز شۆھرەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ ئەسەرلەر ئىچىدە «ئۆلۈمخانىدىكى خاتىرىلەر»دە ئېغىر ئەمگەككە سېلىنغان جىنايەتچىلەرنىڭ قورقۇنچلۇق ئەھۋالى ۋە روھىي ھالەتلىرى تولۇق ئېچىپ بېرىلگەن. بۇ ئەھۋاللاردىن دوستويېۋسكىنىڭ ھاياتىدىكى ئوڭۇشسىز كەچۈرمۈشلىرى ئۇنىڭ ئىرادىسىنى چىڭىتىپ، جەمىيەتكە

ۋە كىشىلىك تۇرمۇشقا بولغان كۆزىتىشىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭ كېيىنكى ئەدەبىي ئىجادىيىتىگە مول تۇرمۇش ئاساس هازىرلاپ بەردى دەپ هىساپلىماي بولمايدۇ.

(«ئەدەبىيات گېزىتى»نىڭ 1985 ـ يىل 20 ـ ئىيۇن سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **رېيىمجان.**

تەرجىمە مۇهەررىرى: **ياسىن هاۋازى.**

ئۇنسۇڭ مۇھەببىتى

م. كوروبېئىنسكوۋ

ئوچۇغىنى ئېيتسام، گۆدەك ۋە نادان بولغانلىغىم ئۈچۈن، پولىك-نىڭ بۇ تەشۋىقاتچىسىنى ئانچە كۆزگە ئىلمايتىتىم. بۇ مايور ئۇ يەر ئاستى ئىستىھكامدىن بۇ يەر ئاستى ئىستىھكامغا چېپىپلا يۈرەتتى. ھەر ئېغىز گەپ قىلسا ياكى ھەر نەرسىنى ئوقۇپ بەرسە چاقچاق ئارىلاشتۇراتتى. جەڭچىلەردىن ئۆزىنى كۆرگەندە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈرۈشنى تەلەپ قىلمايتتى. ئۇنىڭ ھەر كۈنكىرىت مەسئۇلىيىتىمۇ يوق ئىدى. مەن، بۇ خىلى ياماندەس ئادەم بولسىمۇ، قولىدىن ئانچە ئىش كەلمەيدىغان بولسا كىرەك دەپ ئويلايتىتىم. ھەممەيلەن ئۆز ئىشى بىلەن بەنت بولاتتى. ھەر بىر كامانىدىر-جەڭچىنىڭ ئۆز ئالدىغا ۋەزىپىسى بار ئىدى. مۇبادا ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىيالمىسا كاللىسىدىن ئايرىلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. ئۇ بولسا قۇچاقچا ئوخشاش ئەركىن بولغاچقا، ئۇ قىسمەتىدىن بۇ قىسمىغا چېپىپلا يۈرەتتى. ھامان ئاشۇنداق خوشال-خورام يۈرەتتى ۋە چاقچاقچى ئىدى. ئانچە بەك سۆرلۈك ئەمەس ئىدى، ئوشاق-چۇشۇكلار بىلەنمۇ كارى يوق، ئۆزىنىڭ سالاھىيىتىگىمۇ ئېتىۋار قىلىپ كەتمەيتتى.

لېكىن، كۆنلەرنىڭ بىرى ئۇ ئۆزىنىڭ مەجەزىدىكى باشقىلارغا بىلىنمەيدىغان كەلگەن يەنە بىر تەرەپنى ئاشكارىلاپ قويغان ئىدى. مەن بۇنى ئۆمۈرۈڭايەت ئۇنتۇمايمەن.

ئەتىگەن سائەت 10 دا بىزنىڭ لېكسىيەمىز باشلىنىدىغان ۋاقىت بولسىمۇ، ھېچقايسىسى مۇئەللىمىگە قارىمايدىغان ئىدى. ئۇلار ھەر قېتىملىق جەڭدە قىزىل قانلىرىنى ئاپىئاق قار بىلەن قاپلانغان كەڭ زېمىنغا چاچتى-يۇ، ئۆزلىكىنى زادىلا ئالالمىغان ئىدى. ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتتۈپ كەتتى. مانا ئەمدى بۇ ۋەزىپە بىزنىڭ لېكسىيەگە تاپشۇرۇلدى.

گېرمان ئالۋاستىلىرى ئالدىنقى كۈنى كېچىدە بىزنىڭ ھۇجۇمىغا ئۆتىمەكچى بولۇۋاتقانلىقىمىزنى سېزىپ قالغانلىقتىن، شۇ كۈنى كېچىدىن تارتىپ تاڭ سەھەرگىچە بىزنىڭ لېكسىيەمىز تۇرۇشلۇق جايغا ئۈزۈلدۈرمەي توپ-زەمبىرەك ئاتتى. بۇ توپ ئوقلىرى پارتىلىغاندا قۇلاقلار پاڭ بولۇپ، بىپايان زېمىن دەھشەتلىك سىلكىنىپ كېتەتتى. مۇشۇنداق بىر پارتلاشتىن كېيىن مايور كۇلاكوۋ يۈگۈرگەن پېتى بىزنىڭ گەمگە كىرىپ كەلدى.

ئۇ، دۈشمەننىڭ توپ ئوقىغا پەرۋا قىلماي يۈگۈرۈپ كەلگەن ئىدى، بولمىسا گەمىمىزنىڭ ئىشىگىنى بۇنچەۋالا قاتتىق ئىتتىرىپ كىرمىگەن بولاتتى. ئۇنىڭ يۈز-كۆزلىرى پوكانىدەك قىزىرىپ، پۈتۈن بەدىنى چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكەن؛ ئۇ ھولۇقىقانىدەك كۆرۈنسىمۇ، ناھايىتى خوشال ئىدى. ئۇنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ئىشنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن كىشىلا ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ھەسسىياتىنى

چۇشنەتتى. دۇشمەننىڭ توپ ئوتى ئىچىدىن ھايانىنى ئامان ـ ئېسەن قۇتقۇزۇپ قېلىش ھەقىقەتەن تەنتەنە قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئىش، ئەلۋەتتە. تېخى شۇنىڭدىن بىر مىنۇت ئىلگىرىلا ئەزرائىلىنىڭ ۋەھىمىسى ئۇنىڭ نېرۋىسىنى جىددىيلەشتۇرۇپ، باشقىچە قىلىۋەتكەن ئىدى. شۇڭا ئەمدى ئۇ گويا ھېستېرىيىسى قوزغىلىپ قالغاندەك خوشاللىغىنى باسالماي قالغان ئىدى. ھايات قېلىش، ئۇرۇش ئوتى ئىچىدىن جېنىنى قۇتقۇزۇپ قېلىش كىشىنى تولىمۇ خوشال قىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

ئۇ ياغاچ كارۋاتقا ئولىتۇرۇش بىلەنلا شەپكىسىنى ئېلىۋېتىپ، قول ياغلىغىنى چىقىرىپ، پاينەك بېشىدىكى تەرتامچىلىرىنى سۈرتىتى ـ دە، بىر دەمدىلا يۈرىگى ئىزغا چۈشتى ۋە يەنە بىر قول ياغلىغىنى ئېچىپ تىزىنىڭ ئۈستىگە يايدى.

ـــ شۇنداق ـ تە! گېپىمگە قۇلاق سالىچۇ، بۇ يەرگە نىمە دەپ يېزىلغان؟ ـــ دىدى ئۇ ماڭا، ـــ ئوقۇپ باققىنا ئۇنى، بۇ قول ياغلىققا نىمە دېگەن خەتلەر كەشتىلىنىپتۇ، بۇ ياغلىق ماڭا پوچتىدىن كەلگەن خالتىدىن چىقتى.

مەن قول ياغلىققا كەشتىلەنگەن خەتنى ئوقۇدۇم: "... ۋە مۇھەببەت"

ـــ ياق، ئۇنداق دېگەن گەپ ئەمەس بۇ، ـــ دىدى مايور.

ئۇ، قول ياغلىقنى تەتۇرسىگە ئۆرۈپ خوشال ھالدا ئوقۇشقا كىرىشتى:

ـــ ھە، راست، مانا بۇ يەردىكەن، خاتىرىگىزنى جەم قىلىڭ، جەڭچى، فاشىستلارغا قىلچە رەھىم قىلماي زەربە بېرىڭ، مېھرى ـ مۇھەببىتىمنى سىزگە ئاتىدىم، دەپ يېزىپتۇ.

ئۇ بۇ خەتلەرنى ئوقۇغانىدا «مېھرى ـ مۇھەببەت» دېگەن سۆزنى

ئالاهىده ئىنتۇناتسىيە بىلەن ئوقۇدى.

— شۇنداق - تە، راستىنى ئېيتقاندا، ئەگەر مەن ياشىراق بولىدىغان بولسام، ئۇنىڭغا خەت يېزىپ، ئۇنىڭدىن رەسىم تەلەپ قىلغان بولاتتىم.

بىز مانا مۇشۇنداق توختىماي سۆزلىشەتتۇق، مەقسەت ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈش ئىدى. ئەمىلىيەتتىمۇ راستىنلا شۇنداق بولدى، ھەممە ئىش باشلىنىدىغان مۇمىنتلارغا بارا - بارا يېقىنلىشۋاتقانلىغىمىزنى سەزمەيلا قالدۇق. ئاۋال توپقا تۆتۈشتا تەييارلىق قىلدۇق. توپ ئوقلىرى ھاۋا بوشلۇغىدا ۋىزىلدايتتى. ئۇنىڭدىن كۆتىرىلگەن سادا خۇددى ئاسماننى يىرتۋېتىدىغاندەك قىلاتتى. جەڭچىلەر ئاكوپەلارغا كىرىشتى. ئۇلار زەمبىرەك ئوقىنىڭ ئۇزۇلمەي دۈشمەن ئىستىكامغا ۋاشىلداپ ئۇچۇۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ تۇراتتى. 6 كانايلىق پەيجىساۋ، تانكىغا قارشى زەمبىرەكلەرنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئاۋازى ۋە شاۋقۇن - سۈرەنلەر قۇلاقنى پاكا قىلىۋېتەتتى.

ئاخىر يېشىل رەڭلىك بەلگە ئوقى كۆتىرىلدى. پۈتۈن لەندىكى جەڭچىلەر ئاكوپىتىن چىقىپ "ھۇررا" توۋلىغان پېتى يۈگۈرۈشتى، دۈشمەن ئاكوپىغا بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا ئىدى. بىراق مۇشۇ پەيتته گېرمان ئالۋاستىلىرىنىڭ پىلمۇتى يان تەرەپتىن ئوت ئېچىپ قالدى. ئوق شىددەت بىلەن يەرگە تېگەتتى. يەرگە چۈشۈپ قاڭقىپ چىققان ئوقلار ئۇدۇل كەلگەن ئوقلارغا قارىغاندا تېخىمۇ قورقۇنچلۇق تۇيۇلاتتى. كۆندىلەك سەپ ھەش - پەش دېگىچە يەرگە يېتىۋېلىشقان ئىدى.

بىر دەمدىن كېيىن ھېچكىم كۆرۈنمەي قالدى، ھەممەيلەن يەرگە مەھكەم چاپلاشقان بولۇپ، ھەركىم ئۆزلىرىنى يوشۇرغۇدەك جاي

تېپىۋېلىشقان ياكى كىچىك دۆڭلەرنىڭ ئارقىسىغا مۆكۈۋېلىشقان ئىدى، ھۇجۇم قىلىشىمىز ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىدى. ھەر بىر كىشىگە شۇنىسى ناھايىتى ئېنىق ئىدىكى، كۆندىلەك سەپ يەرگە يېتىش بىلەن تەڭلا يەنە ئالغا قاراپ ئۆمىلەپ مېڭىش ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى.

گېرمان ئالۋاستىلىرى گىرانت تاشلاشقا باشلىدى. گىرانتلار كۆندىلەك سەپ بار يەرگە يەتمەستىنلا پارتلاپ كېتەتتى. ھۇجۇم قىلىشىمىز توسالغۇغا ئۇچرىدى. ھەممە ھەركىتىمىز زايا كەتتى. كەچ چۈشتى، ئۆز ئاكوپلىرىمىزغا قايتىپ، ھەممە تەييارلىقنى يېڭىۋاشتىن ئىشلىمەي بولمىدى. كۆز ئالدىمىزدا يېڭى قۇربان بېرىشلەر ۋە ئەنسىزچىلىك تۇراتتى.

بىز ياتقان يەرلىرىمىزدە كۈتۈپ تۇرۇشاتىتۇق. خېلى ھازاغىچە كۈتكەن بولساقمۇ، نېمە ئىشلارنىڭ بولىدىغانلىغى ھەققىدە كۆڭلىمىزدە ھېچ سان يوق ئىدى. ئۈشتۇمتۇتلا ئارقا تەرىپىمىزدىن ياڭراق، ھەتتا قۇلاقنى يېرىدۇەتكۈدەك ھالەتتە ۋاقىرىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى. نېمە دەپ ۋاقىرىغانلىغىنى ئېنىق ئاڭلىيالمىغان بولساقمۇ، لېكىن ھەممەيلەننىڭ دىققىتى قوزغالغان ئىدى. كۆندىلەك سەپتە كىلەر بۇرۇلۇپ ۋاقىرىغان تەرەپكە قارىۋىدۇق، پولىكىنىڭ تەشۈىقاتچىسى ــ مايور كۆلاكوۋنىك بىزنىڭ لېيەنىنىڭ ئاكوپىدىن يۈگۈرۈپ چىقىۋېتىپتۇ. ئۇ كالتە پالتۇسىنىڭ ئالدىنى ئېچىۋەتكەن، يالاڭاش-تاق پېتى، ھاياجانلانغىنىدىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي قالغان ئىدى. ئۇ ياڭراق ۋە خوشال ئاۋاز بىلەن ۋاقىرىدى:

ــ يېگىتلەر، باللىرىم!

"باللىرىم" دېگەن ئاۋاز پۈتۈن جەڭ مەيدانىنى زىلزىلىگە كەل-تۈرۈۋەتتى. ئۇ گېرمان ئالۋاستىلىرىنىڭ سىم توسىغىغا قاراپ يۈگۈر-

دى. ئۇنىڭ پۇلاڭلاتقان ئوق تەككەن بىلىگىدىن ئاققان قىپ-قىزىل قان ئاپپاق قار ئۈستىگە تامچىلايتتتى. ھەچكىم ئورنىدىن تۇرماي قاراشماقتا ئىدى. ئەمما ئۇ ئورنىمىزدىن تۇرۇشمىزنى كۈتمىگەندەك قىلاتتى. ئۇ سم توساق تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى ۋە سم توساقتىن ئەمدىلا ئۆتۈشىگە سەنتۇرۇلۇپ يىقىلىپ چۈشتى. بۇ چاغدا گېرمان ئالۋاستىلىرىنىڭ سانسىزلىغان ئوقى ئۇنىڭ بەدىنىنى تېشىپ ئۆتۈپ كەتكەن، گېرمان ئالۋاستىلىرىنىڭ بارلىق مىلتىقلىرى بىر نۇقتىغا مەركەزلەشكەن ئىدى. ئۇ ئاللىقاچان ئۆلگەن بولسىمۇ، ئوق يەنىلا ھە دەپ ئېتىلىپ، ئۇنى قېيما-قېيما قىلىۋەتكەن ئىدى.

توساتتىن ئىگىز بويلۇق بىر ئەسكەر ئورنىدىن تۇردى، مەن ئۇنىڭ بۇرخېنوۋىچ ئىكەنلىگىنى شۇ ھامان تونۇدۇم. بۇ چاغدا ئۇ دۆڭگە چىقىۋالغان بولۇپ، ئالاھىدە بەستىلىك بولۇپ كۆرۈنەتتى.

— قېرىنداشلار! — دەپ ۋاقىرىدى ئۇ، — ئۇلار نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

بۇرخېنوۋىچ گېرمان ئالۋاستىلىرىغا قاراپ ئېتىلدى. ھەممە پىلەمۇتلار يەنە بىر نۇقتىغا مەركەزلەشتى. ئۇ ھىلىقى سم توساق ئۈستىگە يىقىلدى. بۇ چاغدا پۈتكۈل كۆندىلىكى سەپ خۇددى زەردىلەنگەندەك سەكرىشىپ بىراقلا ئورۇنلىرىدىن تۇردى-دە، ۋاقىراشقان پېتى ئالغا قاراپ ئېتىلدى. پىلەمۇتلار كۆندىلىكى سەپىنىڭ ئىلگىرىلىشىنى توسۇشقا ئامالسز قالغان ئىدى.

كۆندىلىكى سەپ توختاۋسز ئىلگىرىلىمەكتە، يول بارغانسېرى ئىگىزلىمەكتە. مەن سەل توختاپ بىز ئالغان ئىگىزلىكتىن ئارقىمىزدا قالغان ئاكوپلارغا ۋە پۈتۈن لىيەنىمىز غەلىبە قىلىپ ئۆتكەن سم توساقنا نەزەر سالدىم. پەقەت ئوق چۈشۈپ ئوڭغۇل-دوڭغۇل

بولۇپ كەتكەن يەر يۈزى بىلەن قانىغا مىلەنگەن پارچە-پارچە ئاپپاق قارلا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

(«هازىرقى سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1985-يىللىق 3-سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئىسلام مەخسۇت.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

"70071" نومۇر

ن. كىرىلوۋا

بۇ يىل 1 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى ئوسۇپبنتسىم جازا لاگىرى ئازات قىلىنغان لىغىنىڭ 40 يىللىق خاتىرە كۈنى بولۇپ، پولشا ھۆكۈمىتى بۇ يەردە زور كۆلەملىك خاتىرىلەش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى، 1 ـ ئايىنىڭ 19 ـ كۈنى يەنە خەلقارا ئوسۇپبنتسىم كومىتېتى ھەيئەت رىياسىتىنىڭ يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. سابىق جازا لاگىرىدا بەختكە يارىشا ھايات قالغان، 20 نەچچە دۆلەتتىن كەلگەن ۋەكىللەر يىغىنغا قاتناشتى.

ئوسۇپبنتسىم جازا لاگىرىنى فاشىست گېرمانىيە 1939 ـ يىلى قۇرغان بولۇپ، ئۇ يەردە دائىم 250 مىڭ مەھبۇس قامىلىپ تۇراتتى. جازا لاگىرىدا تىرىك ئادەملەر "تىببىي سىناق" ئۈچۈن ئىشلىتىلەتتى. يەنە زور كۆلەمدە ئادەم ئۆلۈم تۇرۇلدىغان 4 زەھەرلىك گاز ئۆيى ۋە جەسەت كۆيدۈرۈش مېشى سېلىنغان بولۇپ، ئىلگىر ـ ئاخىر جەمئىي 4 مىليوندىن ئارتۇق كىشى ئۆلتۈرۈلگەن ئىدى. 1945 ـ يىل 27 ـ يانۋار كۈنى سوۋېت ئارمىيىسى ئوسۇپبنتسىمنى ئازات قىلغاندا، جازا لاگىرىدا بىرنەچچە مىڭ كىشىلا بەختكە يارىشا ھايات قالغان ئىدى. پاۋچالوۋا زىيارەت قىلىنىپ يېزىلغان بۇ ئوچېركنا گېرمانىيە فاشىستلىرىنىڭ جىنايى ھەرىكەتلىرى ھەققىي خاتىرىلەنگەن، خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى، دوستلۇغى، تېچلىقنى تەلەپ قىلىش ئارزۇسى ئىپادىلەنگەن.

تەھرىردىن

ـــ ئانا ۋاسىلىيېۋنا پاۋچالوۋا بولىمەن، ـــ دېدى بىر ئايال ماڭا قولىنى ئۇزىتىپ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇۋېتىپ. ئۇ قولىنى ئۇزاتـ

قاندا چاپىنىڭ يېڭى سەل تارتىشۇندى، ئۇنىڭ بېغىشدىكى سۈس كۆك رەڭمىگە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. بۇ ئۇنىڭ ئوسۇبنتسم جازا لاگىرىدىكى نومۇرى ئىكەن.

مەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئايالىلار كومىتېتى ئۆتكۈزگەن سابىق فاشىستلار جازا لاگىرىغا قامالغانلارنىڭ يىغىلىشىدا ئانا ۋاسىلىيېۋنا بىلەن تونۇشتۇم. "ھايات بولىدىكەنمىز، ئۆزىمىز بېۋاسىتە باشتىن كەچۈرگەن ۋەقەلەرنى سۆزلەيمىز، بۇنداق قىلىپ تۈرۈش بىزنىڭ مىليونلىغان قۇربانلار ئالدىدا ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىمىز" دەيتتى سۆز قىلغانلارنىڭ ھەممىسى.

ئانا ئۇ چاغدا 19 ياشتا ئىكەن. ئۇنىڭ ئېرى ھەربى بولۇپ، پولشا چېگرىسىدىكى قاراۋۇلخانىدا ۋەزىپە ئۆتەيدىكەن. ئۇلار بالىلىرى بىلەن شۇ يەردە تۇرىدىكەن. لېۋتا يېرىم ياشتا، سۋېيتا ئىككى ياشتىن ئاشقان ئىكەن. 6 ـ ئايىنىڭ 22 ـ كۈنى تاڭ سەھەردە بومبا ردىمان قىلىش باشلىنىپتۇ. ئانا ئۇخلاش كىيىمى بىلەنلا دەرھال چالا ئۇيقۇ بالىلىرىنى كۆتىرىپ ئۆيدىن چىقىپتۇ ـ دە، مىڭ تەستە يىناكىيېۋودىكى قېينانىسىنىڭكىگە كېلىۋاپتۇ. 8 ـ ئايدا ئۇ ئېرىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىگى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋاپتۇ. ئۆزۈن ئۆتمەي يىناكىيېۋونى دۈشمەن قوشۇنلىرى بېسىۋاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر يۈرتداشى ئۇلارنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ئانانىڭ قېينانىسىغا: "كېلىنىڭىز بۇ يەردىن كەتسۇن. ئۇنىڭ ئېرىنىڭ قىزىل ئارمىيە كاماندىرى ئىكەنلىگى ئاشكارا بولۇپ قالىدىغان بولسا، ئىشنىڭ تۈگەشكىنى شۇ" دەپتۇ. نەگە بېرىش كېرەك؟ نەگىلا بارسا نېمىلار قاپلاپ كەتكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە يېنىدا ئىككى بالىسى بار. ئاخىرى ئۇ بىلۈرۈسىيىنىڭ پولوتسكى دېگەن يېرىگە يېقىن جايدا ئولتۇرۇشـ

لۇق ئاتا-ئانىسىنىڭكىگە ئاستا كېتىۋېلىش قارارىغا كەپتۇ. يۈرتىغا قايتىش سەپىرىدە ئۇنىڭ تارتمىغان جەبرى-جاپاسى قالماپتۇ.

— بارسام ئۆيىمىزنىڭ ھېچنىمىسى قالمىغان ئىكەن، — دېدى ئانىنا ۋاسلىيېۋنا، — ئوچاق بىلەن تاش ئۆللا قاپتۇ. مەن بالىلىرىم بىلەن خارابىنىڭ بىر چېتىدە ئولتۇرۇپ يىغلىدىم، قىلچىلىكمۇ ماغدۇرۇم قالمىغان ئىدى. خوشنىمىز خىرىستىنا ھەدىنىڭ كېلىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ چاقىرىۋىدىم، ئۇ مېنى تونۇماي قالدى، چۈنكى مەن ھەم ئورۇقلاپ، ھەم مەينەتلىشىپ كەتكەن ئىدىم، كىيىم-كېچەكلىرىمۇ جۇل-جۇل بولۇپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ماڭا ئاتا-ئانامنىڭ ۋە ئىنىمنىڭ ئامان-ئېسەن ئىكەنلىگىنى، ئۇلارنىڭ ئانچە يىراق بولمىغان جايدا ئولتۇرۇشلۇق ساشا تاغامنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانلىغىنى ئېيتىپ بەردى.

ئۇ يەرگە قانداق بېرىپ قالغانلىغى ئانىنانىڭ ئۆزىنىڭمۇ ئېسىدە قالمىغان ئىكەن.

— ئۆيگە كىرسەم ئۆيىدە ئادەم يوق، شىرە ئۇستىدە تاماق تۇرۇپتۇ، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ئانىنا ۋاسىلىيېۋنا، — بالىلىرىمنى ئولتۇرغۇزۇپ، تاماق يەپ تۇرۇۋىدىم-دە، يۇگۇرگەنچە ئانامنى ئىزدەپ چىقتىم. ئانام ئېرىق بويىدا گىلەم يۇيۇۋاتقان ئىكەن. "ئانا!" دەپ توۋلىدىم. نەپىسىم بوغۇلۇپ قالدى. ئانام بېشىنى يەردىن كۆتىرىپمۇ قويماستىن: "يورکى، ھېنىڭ ئالدىراشلىغىمنى كۆرمەيۋاتامسەن، ماڭ ئۆيگە كەتكىن، تامىغىڭ شىرە ئۇستىدە" دېدى. ئانام تېخى ئېتىزدا ئاتام بىلەن بىللە ئىش قىلىۋاتقان ئىنىم يورکىنى قايتىپ كەلگەن چېغى بار دەپ ئويلاپ قالغان ئىكەن. "ئانا، ئانا!" دەپ يەنە توۋلىدىم مەن. شۇ چاغدىلا ئاندىن بېشىنى كۆتىرىپ مېنى كۆردى-دە، چىملىقتا يىقىلىپ

هۇشدىن كەتتى. مەن ئانامنى مىدىرلىتىپ، بالىلارنىڭ ھەممىسى ساق-سالامەت دېدىم. كېچىكىنە ياغاچ ئۆيىگە قايتىپ كەلدۇق. ئىككى قىزىم تاماق ئۈۋاقلىرىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن تېرىپ قولىغا يىغۇۋېلىپ، بىر ئازمۇ چېچىۋەتمەستىن تاماق يەۋېتىپتۇ.

كەنتتە نېمىسلار يوق ئىكەن. پارتىزانلار ئەتراپتىكى ئورمانلىقتا پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىكەن. ئانىنا ئۇلارنىڭ رازۋېتچىسى بوپتۇ. ئۇ ئاتا-ئانىسى بىلەن بىللە تۇرۇپتۇ، دائىم تاشىيول ۋە تۆمۈرىيول ياقىسىغا بېرىپ، يولدىن ئۆتۈۋاتقان ئاپتوموبىل، پويىز-لارنىڭ سانىنى، تۇرلىرىنى، شۇنىڭدەك ئۇنىڭغا قانداق يۈكلەرنىڭ بېسىلغانلىغىنى كۆزىتىپ، بۇ ئەھۋالىلارنى پارتىزانلارنىڭ ئالاقىچىسىغا يەتكۈزۈپ تۇرۇپتۇ.

دۈشمەن قوشۇننىڭ مۇھاسىرە چەمبىرىگى بارغانسېرى تارىيىپ بېرىپتۇ. پارتىزانلار مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ ئۆز ئادەملىرىگە يېقىنلىشىش قارارىغا كەپتۇ، چۈنكى ئالدىنقى سەپ ناھايىتى يېقىنلىشىپ قالغان ئىكەن. ئاننانىڭ ئائىلىسىدىكىلەرمۇ پارتىزانلار بىلەن بىللە يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار دېرىسا دەريا سىدىن ئۆتكەندە ئەسىرگە چۈشۈپ قاپتۇ. گېستاپوچىلارنىڭ سوراقخانىسىدا ئانىنا ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرىنىڭ تارتمىغان ئازابلىرى قالماپتۇ. فاشىستلارنىڭ ئالاھىدە خىزمەت ئۆتىگۈچى خادىملىرى سوراق داۋامىدا ئۇلارنى بىر بىرىگە كۆرسىتىپ قىينىغىلى تۇتقاقلىرىنى ئېلىپ، بالىلارنى تېپىپتۇ. ئانىدىن كېيىن ھەممە بالىلارنى (تۇرمىدە سەكىزدەك بالا بار ئىكەن) ھويلىغا ئېلىپ چىقىپ، ئۇلارغا قالايمىقان ئوق چىقىرىپتۇ. بۇ بالىلار ئارىسىدا ئاننانىڭ ئىككى قىزىمۇ بار ئىكەن. چوڭ قىزى سۈبىيىتىنىڭ بويى ئىگىزرەك بولغاچقا ئوق تېگىپ قازا تېپىپتۇ.

كىچىك قىزى لېۋىتا بەختكە يارىشا ئامان قاپتۇ. فاشىست بۇلاڭچىلار ئۇلارنى ئوسۇپبتىسمىغا ئاپىرىۋېتىپتۇ. ئانىسا قىزى بىلەن ئانا-بالىلار لاگېرىغا سولانغان ئىكەن. ئانىنىڭ ئاتا-ئانىسى باشقا بىر بارگاھقا ئېلىپ كېتىلىپتۇ. شۇندىن كېيىن ئانىسا ئۇلارنى قايتىدىن كۆرەلمەپتۇ.

بىر كۈنى ھەممە كىشى مەشىق مەيدانىغا ئېلىپ بېرىلىپتۇ ۋە ئۇلارغا سەپكە تىزىلىش، بالىلارنى ئالدىدا تۇرغۇزۇش، ئۆرە تۇرالمايدىغان ئۇششاق بالىلارنى يەرده قويۇپ قويۇش بۇيرۇغى چۈشۈرۈلۈپتۇ. ئارقىدىنلا "ئايالىلار 3 قەدەم ئارقىغا چېكىنىش!" دەپ بۇيرۇق بېرىلىپتۇ، ھەچكىم مىدىر-سىدىر قىلماپتۇ، بۇ چاغدا، ئالاھىده خىزمەت ئۆتىگۈچى خادىملار ئانىلارنىڭ قوللىرىدىن بالىلارنى تارتىشقا باشلاپتۇ، شۇندىن كېيىنلا ئانىلار ئۆز بالىلرىنى ئۇلارنىڭ بۇلاپ ئاپىرىپ تېبى سىناق ئۇچۇن ئىشلەتمەكچى بولۇشقانلىغىنى بىلىپتۇ.

دۇشمەنلەر ئانىلارنى جازا لاگېرى دوختۇرخانىسىغا يالاپ ئېلىپ بارغاندا، ئانىنا ئۆز قىزىنى ئۇ يەردىكى فاشىست بۇلاڭچىلارنىڭ تېبى سىناقتا ئىشلەتكەنلىگىنى ئاخىر كۆرۈپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ كىچىك قىزىنى ئاران تونۇپتۇ. چۈنكى قىزىنىڭ پۈتۈن ئەزايى ئىشىپ، چىرايىدا قان دىدارى قالمىغان ئىكەن.

ئانىسا ۋاسىلىيېۋنانىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالغان ئىدى، ئۇ، قول ياغلىغى بىلەن كۆزىنى سۈرتتى:

ــ ئالاھىده خىزمەت ئۆتىگۈچى خادىملارنىڭ بىز ئانىلارنى جازا لاگېرى دوختۇرخانىسىدىن ھەيدەپ چىقارغان چاغدىكى چۈقان-سۈرەنلەر ھىلىمۇ قۇلىغىمغا ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ.

ئالدىنقى سەپ كۆندىن-كۆنگە يېقىنلاشماقتا ئىكەن. قاشىسىدا قاراقچىلار ئۆزلىرىنىڭ جىنايەتلىرىنى يېپىش ئۈچۈن، كۆيدۇرۇۋېتىشكە ئۇلگۈرەلمىگەن كىشىلەرنى غەرپ تەرەپكە ھەيدەپ مېڭىشىپتۇ. ئاننا ۋاسلىيېۋنا بۇخېنۇۋارد، گروس روچىن، لاۋنىسبورگ، بىرگن-بىرسن قاتارلىق جازا لاگىرلىرىدا تۇرغان بولۇپ، ئەڭ ئاخىرقى بىر جازا لاگىرىدىن چىققانىدا، ئىگىز بويلۇق بۇ ئايالنىڭ بەدەن ئېغىرلىغى 37 كىلوگىرامىلا قالغان ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ئالدى بىلەن قىزىم ھايات بارمىدۇ دېگەنىنى ئويلاپتۇ. پاۋچالوۋا ئوسۇپنتسىم جازا لاگىرىدا تۇرغان ۋاقتىدىكى قىز دوستى ماشادىن كەلگەن بىر پارچە خەتنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. ماشا قەلەمنى چىشى بىلەن چىشلەپ تۇرۇپ (جازا لاگىرىدىكى ۋاقتىدا ئۇنىڭ بارماق سۆڭگى سۇغۇرۇۋېتىلگەن ئىكەن) لېيوتانىڭ تېخىچە ھايات بارلىغىنى، ئازاتلىقتىن كېيىن پولشالىق بىر كىشىنىڭ ئۇنى ئېلىپ كەتكەنلىگىنى يازغان ئىكەن.

ئاننا ۋاسلىيېۋنا ئۆز قىزىنىڭ بار يېرىنى تېپىش ئارزۇسىدا ماشانى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ بورگويىسكى ژوگزالىدا پويىز ئالمىشىپتۇ. پويىز ئۇزاققىچە قوزغالمىغاندىن كېيىن، ژوگزال سۈپەتسىنىڭ بىلەت سېتىش ئورنى ئالدىدا ئۇ ياق-بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ پۈتىنى ئاللىتىپتۇ. دەل مۇشۇ چاغدا...

— مېنىڭ كۆزۈم بىر ئەر كىشىگە چۈشتى. ئۇ كىشى ئالكسىيگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن. لېكىن مەن ئۆز كۆزۈمگە زادى ئىشەنگۈم كەلمىدى. چۈنكى 41-يىللا ئېرىمنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىگى توغرىسىدا ئۇقتۇرۇش تاپشۇرۇۋالغان ئىدىم. ئۇ ئەر باشقا بىرسى بىلەن پاراڭ سېلىشۋاتقان ئىكەن. ياق، بۇ كىشى ئالكسىي ئەمەس

ئىكەن. ئالىكسىنىڭ ئالتۇن چىشى بار ئىدى. بۇ كىشىنىڭ ئالتۇن چىشى يوق ئىكەن. لېكىن مەن يەنىلا ئۇنىڭدىن: "ئالىكسي ئىۋانوۋىچ پاۋچالوۋمۇسىز؟" دەپ سورىدىم.

توغرا، بۇ كىشى ئۇنىڭ ئېرى ئىكەن. پاۋچالوۋ مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈش ۋاقتىدا ئالتۇن چىشىنى پاختىلىق جىلىتكىگە تېگىشىۋەتكەن ئىكەن.

ئانىنا شۇ چاغدا ۋۇگزالدا قاتتىق چۆچۈپ كەتكەنلىكتىن كۆزى تۇتۇلۇپ قېلىپ بىر يىلغا يېقىن ۋاقىت دىگۈدەك ھېچنىمنى كۆرەلمىگەن ئىكەن.

ئۇرۇشتىن كېيىن پاۋچالوۋ خوتۇنى بىلەن يىناكسىيۇغا كۆچۈپ كەتكەن ئىكەن. 47 - يىلى ئۇلار قوشكېزەك پەرزەنت كۆرۈپتۇ. ئۇلارغا لىما ۋە سۋېتا دەپ ئىسىم قويۇپتۇ. 53 - يىلى يەنە بىر قىز پەرزەنت كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاۋلىيە قويۇپتۇ. ئانىنا يەنىلا قىزى لېۋتانى ئىزدەپ خەۋىرىنى سۈرۈشتۇرۇپتۇ، 17 يىلدىن بېرى ئۇ قىزىل كىرىست جەمئىيىتىنىڭ "يوق، تېپىلمىدى" دەپلا نېپىز بىر ۋاراق قەغەزگە يېزىلغان جاۋاپ خەتلىرىنى تالاي قېتىم تاپشۇرۇۋاپتۇ. كىشىلەرمۇ ئۇنىڭغا: "شۇنچە يىللاردىن بېرى ئىزدەپمۇ ھېچقانداق نەتىجە چىقىرالمىدىڭىز، ئەمدى ئۇنى ئىزدىمەيلا قويۇڭ" دەپ نەسىھەت قىلسىمۇ، لېكىن ئانىنىڭ كۆڭلى قىزىدىن يەنىلا ئۈمىت ئۈزەلمەي كەپتۇ.

1962 - يىلى 2 - ئاينىڭ بىر كۈنى بالىلار مەكتەپكە، ئېرى خىزمەتكە كەتكەن ئىكەن. پوچتالىيون ئۇلارنىڭ ئۆزىگە تولىمۇ تونۇش بولۇپ كەتكەن قىزىل كىرىست بەلگىسى چۈشۈرۈلگەن خەتنى ئېپكەپ بېرىپتۇ. بىراق بۇ قېتىمقى خەت ئىلگىرىكى خەتلەرگە ئوخشاش

ئۇنداق نېپىز ئەمەس ئىكەن.

ــ خەتنى قولۇمغا ئالغان بولسامۇ، لېكىن ئېچىشقا جۇرئەت قىلالمىدىم ــ دە، خوشنىمىزنىڭ ئۆيىگە يۈگۈردۈم، ــ دېدى ئانىسىنا ۋاسلىيېۋنا، ــ خوشنام خەتنى ئېچۈۋىدى، شىرە ئۈستىگە ئىككى پارچە رەسىم چۈشتى. ئۇنىڭ بىرسى بىر كىچىك قىز بالىنىڭ، يەنە بىرسى 20 ياشلار چامىسىدىكى بىر چوكاننىڭ رەسىمى ئىدى، خەتكە: ئۇنىڭ قىزىم لېيۇتا ئىكەنلىگىنى، ھازىرقى كۇنىدە باشقىلار ئۈزىنى لى كىيا دەپ ئاتىشىدىغانلىغىنى، پەمىلىسى رېژىكېۋۇسكايا ئىكەنلىگىنى يېزىپتۇ. ئېرىم بىلەن ئىككىمز «يىناكىيېۋ ئىشچىلىرى» گېزىتى تەھرىر بۆلۈمىگە باردۇق. ئىككى كۇن ئۆتكەندىن كېيىن تېلېفوندا قىزىمىنىڭ: "ئانا، سىزنىڭ ئىگىز بويىڭىز، گۈزەل چىرايىڭىز، قۇنىدۇزدەك چاچلىرىڭىز، سىزنى ھەممەيلەننىڭ ئانىسىيە دەپ ئاتىشىدىغانلىغى ھەممۇ ئېسىمدە" دىگەن سۆزىنى ئاڭلىدىم.

كېيىن ئانا ــ بالا ئىككىيلەن تېلېۋىزوردا بىر بىرىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشۈپتۇ. ئانىنا ۋاسلىيېۋنا ئايرىلغىنىغا 17 يىل بولغان قىزى بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدىغان كۇن ئاخىر يېتىپ كەپتۇ. بۇ كۆرۈشۈش موسكۋادا بوپتۇ... لېيۇ دېمىرا بىلەن بىللە كەلگەنلەر ئېچىدە، ئۇنىڭ بېقىۋالغان ئانىسى بۇرونسلاۋا. رېژىكېۋۇسكايا بىلەن بېقىۋالغان ئاتىسى رىشارد. رېژىكېۋۇسكىمۇ بار ئىكەن.

ــ بىلۇرۇسىيە ۋوگزالىدىكى ئىشلار ئېنىق ئېسىمدە قالماپتۇ، ــ دېدى ئانىنا ۋاسلىيېۋنا، ــ لېكىن بۇرونسلاۋا بىلەن ئىككىمزنىڭ قانداق قۇچاقلىشىپ كۆرۈشكەنلىگىمز، مېھمانخانىدا ئولتۇرۇپ يىغلىشىپ كەتكەنلىگىمز شۇنداق ئېسىمدە تۇرىدۇ. مەن خوشال ئىدىم، ئۇ بولسا، ئۆز قىزىدەك كۆرۈپ بېقىۋالغان قىزىدىن جۇدالىشىۋا-

تاتتى.

بۇ يەردە رۇس ئايالىرىنىڭ ھەقىقى ئۇلۇغۋار قەلبى ئىپادىلەنگەن. ئازاپ-ئوقۇبەتنىڭ دەردىنى تويغۇچە تارتقان ئانىنىڭ ئۆز قىزىنىڭ ئىككىنچى ئانىسىنى ئازاپلىغۇسى كەلمەيتۇ. لېۋتا پولشادا تۇرۇپ قالغان بولۇپ، ئالىلبۇرۇن ياتلىق بولۇپ بولغان ئىكەن. ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئىسمى يېڭا بولۇپ، رۇس تىلى ئادىتى بويىچە يۇرا دەپ چاقىرىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئوغلى ۋېيتوردې ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكا مەكتىۋىدە ئوقۇۋاتىتۇ.

ئانا ۋاسىلىيېۋنا سومكىسىدىن رەسىملەرنى چىقىرىپ، مېنىڭ ئالدىمغا قويدى. مەن ئۇنىڭ قولىدىكى جازا لاگېرى نومۇرىدىن كۆزۈمنى ئۈزەلمەيتتىم. بۇ رەقەملەرنى تېرىدىن چىقىرىۋەتكىلى بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئەمما ئۇنى كىشىلەرنىڭ خاتىرىسىدىن چىقىرىۋېتىش مەڭگۈ مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

(«ھازىرقى سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1985 - يىلىلىق 3 - سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئىسلام مەخسۇت.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

يېنۇكى

ل. مشۇبلادزى

سىلەرگە سۆزلەپ بېرىدىغان بۇ ئىش ئۆتكەن ئەسىردە بولغان ئەمەس، مەن ئۆنى بوۋامدىن ئاڭلىغانمۇ ئەمەس. ئۇ مۇشۇ يېقىندىلا بولۇپ ئۆتكەن ئىش.

شۇ چاغدا كېيىزئۇادزى ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئىدى. يېنۇكى بولسا، نىملا بولمىسۇن سىلەرمۇ بىلىسىلەركى، بۇنداق داڭلىق ئەرتسىنى كۇايىش شەھىرىدىنلا ئەمەس، پايتەختتىنمۇ كۇندۇزى پانۇس يانداۋرۇپ ئىزدىسىمۇ تاپقىلى بولمايدۇ. بۇ ئىشنى كىشىلەر يېقىنغىچە قاتتىق يوشۇرۇپ يۈرەتتى. كىشىلەر كېيىزئۇادزىنىڭ ئۆۋچىلىق جەمىيىتىنىڭ مۇدىرى بولالمايدىغانلىغىغا كۆزى يەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئىشنى سىرتقا تارقاتمىدى. كېيىزئۇادزى بىكىسىنى بار ئادەم، شۇڭا مەنمۇ ئۇنىڭ چىشىغا تېگىشكە پېتىنالمايمەن. ئەگەر ئۇ مېنىڭ بۇ ئىشنى پاش قىلىپ قويغانلىغىمنى ئۇقۇپ قالىدىغان بولسا، ماڭا بېرىدىغان ئۆۋچىلىق گۇۋاناممىسىنى باشقىلارغا بېرىۋەتەمدۇ قويمايدۇ، ئۇ چاغدا بېشىڭنى تامغا ئۇرساڭمۇ بىكار.

يېنۇكى زەنجىر كۆۋرۈكىنىڭ يېنىدىكى ئۆيدە 25 يىل ئولتۇردى. ئۇ گىكىيا سەيۋىگدىن 11 پىڭفاڭ مېترلىق كېچىك بىر ئۆيىنى ئىجارىگە ئالغان ئىدى، ئۇنىڭ 3 بالىسى ئەنە شۇ ئۆيدە تۇغۇلۇپ

چوڭ بولدى. ئەگەر كىيىزبۆادزىنىڭ خىزمىتى يوّتكەلمىگەن بولسا، سەيپوّگنىڭ ھىلىقى ئوّيى كوچىنى كېڭەيتىش ۋاقتىدا چېقىلىپ كېتەتتى، يېنوكى بوگوّنكى كوّنگىچە ئوّيىنى كوّچوّرەلمەيتتى. ئوّنىڭ ئادەمگەرچىلىگىنى ماختاپ بېرىشمىنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك، ئوّنىڭ تووغما تەبىئەتىلىك، كىشىنى ھەيران قالدوّرارلىق ئالىجاناپ پەزىلىتىنى ھەممە ئادەم تەرىپلىشىدوّ ئەمەسمۇ. ئوّ ئوّز ئىشى ئوّچوّن، ھەرقانداق ۋاقىتتا، ھەرقانداق ئادەمگە ھەرقانداق تەلەپ قويوپ باققىنى يوق. ئەمما، دوستلىرى ئوّنىڭدىن تەلەپ قىلىدىغان بولسا، ئوّ جېنىنى بېرىشكىمۇ تەييار توّراتتى. شەھىرىمىزدە ياشقىلارغا يارەدەم بېرىشنى خوشاللىق ئىش دەپ ھىساپلايدىغان بوّنداق ئادەملەرنى ئوّچراتساقمۇ بىر-ئىككىنى ئوّچىرىتالمىز، شوّڭا، كىشىلەرنىڭ ئوّنى ھەمىشە ئاڭارە قىلىپ يوّروّشىنىڭ ئەجەپلەنگوّ-چىلىگى بولمىسا كېرەك.

ئاڭلىشىمچە، كېيىزبۆادزىنىڭ ئورنىغا چىققان يېڭى رەئىس (خوّدا ئوّمرىنى بەرگەي) ۋەزىپىگە چىقىپلا بوّ داڭلىق ئەرتىسنى ئىجرائىيە كومىتېتىغا چاقىرتىپ كېلىپ، ئوپ-ئوچوّقلا: "ئاڭلىشىمچە، سىزگە ئوّي لازىم بولوّپ قاپتوّ قەدىرلىك يېنوّكى، مۇنداق بولسوّن، ئوّيىنى شەھەرنىڭ ھەرقانداق يېرىدىن ئوّزىڭىز تاللوّيالىڭ" دەپتىمىش. يېنوّكى شوّنىڭ بىلەن 3 ئىغىزلىق بىر يوّروّش ئوّيگە ئىرىشىپ قاپتوّمىش، ئوّنىڭ ئوّستىگە بوّ ئوّي شەھەر ئەتراپىدىكى يېڭى رايونلاردا ئەمەس، دەل شەھەرنىڭ مەركىزىدىمىش! بوّ بىچارە بوّروّن شەھەر ئەتراپى رايونىدىكى 3 ئىغىزلىق ئوّينىمۇ خىيال قىلىشقا پېتىنالمىغان ئىدى. نىمىلا دىگەن بىلەن بوّ ئالەم ھامان ئادىل ئىكەنغوّ! ئوّ پوّتوّن زېھنى ۋە ئوّمىوّر بويى توپلىغان تەجرىبە-

لىرىنى يۇرتىغا تەقدىم قىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا، مۇشۇنداق ئىقتىدار-لىق ئادەملەرنىڭ قايسى بىرى كۆڭۈلىدىكىدەك بۇنداق كىچىك يەردە تۇرسۇن؟

ئويلاپ بېقىڭلار، ئۇمۇ باشقىلارغا ئوخشاش تىنىلىسقا كېتىپ قالسا، بىزنىڭ بۇ تېياتىرخانىمىز نىمە بولىدۇ؟ كالىتە ساياقىلارنى كارول لېر ياكى خاملىتنىڭ رولىغا چىقارغىلى بولامدۇ؟

قۇرۇق گەپنى ئاز قىلىپ، ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى. يېنۇكىنىڭ دائىم كېيىزبۇادزىنى بىسەرەمجان قىلىشى، ئەلۋەتتە باشقىلار ئۈچۈن ئىدى. بەزىدە تۇرمۇشتا قىينىلىپ قالغان ئەرتىسلەرگە ياردەم بېرىشنى ئىلتىماس قىلىش ئۈچۈن بولسا، بەزىدە مەجرۇھ بولۇپ قالغان تۇققانلىرىغا يەڭگىل خىزمەت تېپىپ بېرىش ئۈچۈن ئىدى. ئۇنىڭ ئۆيى مەسلىسىدە نۇرغۇن قېتىم كۆتۈپ تۇرۇشمۇ، ئەلۋەتتە يەنە باشقىلار ئۈچۈن بولدى. يېنۇكى ئىلتىماس قىلىشنىغۇ قىلدى، سىلەر ھامان ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ رەئىسى شۇ بويىچە بېجىرىدۇ، ھېچ بولمىغاندا بىرەر قېتىم بولسىمۇ شۇنداق قىلار دەپ قارايسىلەر. ئۇنداق ئىش يوق. كېيىزبۇادزى ئۇنىڭغا گەپ يىگۈزۈش ئۈچۈن بىلگەچكە، ھەر قېتىم يالغان ۋەدە بېرىپ دوپپىسىغا جىگدە سېلىپ، كۆلكە - چاخچاقلار بىلەن ئىشككىچە ئۇزىتىپ قويىدۇ. ئۇنىڭ دەمەكچى بولغىنىمۇ ئېنىق: "سېنىڭ مەسئۇلىيىتىڭ ئادا بولدى، دەيدىغانىنى دەپ بولدۇڭ، قالغىنى قولۇڭدىن كەلمەيدۇ."

شۇنداق بىر كۈنى، تېياتىرنىڭ بارلىق ئەرتىسلىرى يىغىلغان چاغدا ئۇلار رەئىسكە:

— يېنۇكىنىڭ ئۆيى ئىشى ھەقىقەتەن قامالشىماي كەتتى، بۇنداق توخۇ كاتىگىدەك ئۆيدە رېپىتىس قىلىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، چاي

ئىچىدىغانغىمۇ ئوروڭۇن يوق ئىكەن، ئۇنىڭغا بىر ئۆي بەرسىڭىزچۇ! — دەپ تەلەپ قىلىشتى.

ئىككىنچى كۈنى، كېيىزبۇادزى يېنۇكىنى چاقىرتتى.

— سۆيۈملۈك يېنۇكى، سىزنىڭ كەمتەر، گۈزەل ئەخلاقسىز ھەمىگە مەلۇم، بىراق ھەددىدىن بەك ئاشۇرۇۋەتمەك-دە! سىز بىزنى بەك تەڭلىكتە قويۇۋاتىسىز. شۇ نىيىتى يامان ئادەملەرنىڭ نىمە دەپ ئويلايدىغانلىغىنى خۇدا ئۆزى بىلىدۇ! سىزنى ئۆي ئېلىشقا ئىلتىماس قىپتىكەن، بىزنى بەرمەپتۇ، دەپ قالسىدۇ! مەن ئۇنداق سەۋەنلىگىنى ئۆزەم تۇزىتىمەن! بىر ھەپتىدىن كېيىن ئىجرائىيە كومىتېتىغا بېرىپ ئۆي گۇۋاناممىڭىزنى ئېلىڭ!

بىر ھەپتە ئۆتكەن بولسىمۇ، يېنۇكى خۇددى سىلەرگە ئوخشاشلا ھېچنىمىگە ئېرىشەلمىدى. كېيىزبۇادزى كادىرلار يىغىندا يېنۇكىنى ئۇچرىتىپ قالغاندا، ئۇنىڭغا ئۆزرە ئېيتىپ، ھەم يالغان ئېيتىپ، ھازىر بار ئۆينى شۇنداق بىر سالاپەتلىك ئادەمگە بەرسەك، بەك سەتچىلىك بولغۇدەك، ھازىر تېخى ياخشى ئۆي يوق تۇرىدۇ، دىدى. يېنۇكى سەۋرىچانلىق بىلەن كۆتۈشكە مەجبۇر بولدى، باشقا نىمە ئامالى بولسۇن؟ "ئەسكى ئۆيدە ئولتۇرساڭ ئابرويىڭ چۈشىدىكەن، ياخشى ئۆينى بەرمەيدىكەن." يېنۇكى بۇ ئىشنىڭ تېگى-تەكتىگە يېتەلمەي ئاچچىق كۈلۈپ قويدى.

بارلىق ئەرتسلەر يەنە بىر قېتىم يىغىلدى-دە، ئىجرائىيە كومىتېتىغا بېرىپ:

— ئۆمگىمىزنىڭ تۆۋرۈگىنىڭ ئۆي-جايى بولمىسا، بۇ پۈتۈن شەھىرىمىز ئۇچۇن نومۇس ئەمەسمۇ! — دەپ تۇرۇۋالدى. كېيىزبۇادزى بىر بۇلۇڭغا داجىپ بېرىپ، قىمىر قىلماي تۇرۇۋالدى. ئۇ

ئىلتىماس قىلغۇچىلارنىڭ ئۆزۈلمەي كېلىۋېرىشىدىن قورقتى، شۇنداق قىلىپ، 3 كۈندىن كېيىن، ئۇ كىشىلەرنىڭ گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى ئىچىدە يېنۇكىغا ئۆيى گۈۋاناملىسىنى رەسمىي بەردى. بۇ ئۆيى ئەسلىدە سايىرى كوچىسىغا جايلاشقان بولۇپ، شەھەرلىك ئىشچىلار ئۈيۇشمىسى رەئىسىنىڭ تۇرالغۇسى ئىدى.

سىلەر ھىكايە مەشھەدە ئاياقلىشىدىغان بولىدى دەپ قالدىڭلارغۇ دەيمەن؟ ياق، سۆيۈملۈك بۇرادەرلەر، سىلەرگە تەپسىلى سۆزلەپ بەرسەم، ھىكايە مانا ئەمدى باشلىنىدۇ.

ئىككىنچى كۈنى، شاتلىقىغا چۆمگەن يېنۇكى ئادرىس بويىچە ئۆيىنى تېپىپ، سىنچىلاپ قاراپ چىقتى، ئۇ تېخى ئىشىكنى چېكىپمۇ باقتى، ئىشىك دەرھاللا ئېچىلدى، دالاندا بىر بۆشۈك تۇراتتى، مېھمانخانىدىن باللارنىڭ گەپ قىلىشقان ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۆينىڭ "خوجايىنى" ــ 30 ياشلار چامىسىدىكى بىر چوقۇر ئادەم ــ ئۇنى "مېھمان بولۇپ كەلگىنىڭىزنى قارشى ئالىمىز" دەپ قىزغىن كۈتۈۋالدى. "ئايال خوجايىن"مۇ پايپاسلاپ كېلىپ، پەرتۇق بىلەن ئورۇندۇقنى سۈرتتى. ئەرتىس نەمە قىلارىنى بىلمەي تۆت ئەتراپىقا قاراپ تۇرۇپ قالدى، ئۇ بىر تىنىۋالغاندىن كېيىن ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ:

ــ ئىسمىم يېنۇكى بولىدۇ، ــ دېدى. ئەر-خوتۇن ئىككىسى تەڭلا:

ــ بىلىمىز، بىلىمىز، سىزنى كىم تونۇمايدۇ! ــ دېدى.

ــ بۇ ئۆيىنى ئىجرائىيە كومىتېتى تۆنۈگۈن ماڭا بەرگەن ئىدى، شۇڭا، سىلەرمۇ چۈشىنىسىلەر،... ــ ئەرتىس گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى.

ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىلا تۇمشۇقلىرىنى سوزۇشۇپ:

ــ بىلمىز، بۇنى بىزمۇ بىلمىز. كېيىزىۋادزىنى ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن قوشۇپ راسا دۇمبالىسا بولدۇ! بىز ئۆيى ئېلىش ئىلىتىماس جەدۋىلىگە تىزىملىتىپ قويغىلى مانا 8 يىل بولدى. بالىلىق بولۇپ قالغان بولىسامۇ ئۆيى بېرىشمىدى. كېيىزىۋادزى دىگەن ئالدامچى بىزنى مۇشۇ قىلىقسىز ئىشنى قىلىشقا مەجبۇر قىلدى. شۇنداق، بىز كېچىدە ئىشكىنى قومۇرۇپ كىرىۋېلىپ سەت ئىش قىلدۇق! باشقا نىمە ئامالىمىز بار؟ ھەممىمىزلا دەريا‌غا سەكرىسەك بولماس؟ سىز ئابرويلۇق ئادەم، سىزنى ھەممە ئادەم تونۇيدۇ، سىزگە يەنە ئۆيى چىقىدۇ. ئەگەر بىزنى چىقىرىۋەتسىڭىز تۇغقىشكىنىمىز شۇ! مۇشۇ بىگۇنا 3 بالىمىزغا بولسىمۇ رەھىم قىلىڭ! ــ دېيىشتى.

يېنۇكىنىڭ نىمە ئامالى بار؟ بۇنداق كۆڭلى يۇمشاق ئادەم شۇنداق قىلماي تۇرالامدۇ؟ ئۇ يەنە بېرىپ رەئىسنى تاپتى:

ــ بۇنداق ۋىجدان كۆتەرمەيدىغان ئىشنى قىلغاندىن كېيىن، بولدىلا! بۇ سوغاقتا، بىگۇنا بالىلارنى قوغلاپ نىمە قىلاي. مەن يەنە ئامال قىلىپ باقاي، بەلكىم ئۆيى تېپىلىپ قالار؟

كېيىزىۋادزى خۇپسەنلىك بىلەن دەرغەزەپ بولۇپ:

ــ ئامال قىلىپ باقاي دىگەن قانداق گەپ؟ مەن ھازىرلا ساقچىنى چاقىرىپ ئۆزىڭىزنى قىلىغان بۇ نىمىلەرنى قوغلۇۋېتەي!

بىراق، ئۇ جەدۋىلگە بىر قاراپ قويدى ـ دە، بىر تىنىۋېلىپ، پەس ئاۋازدا:

ــ گېپىمىزگە كېلەيلى، قائىدە بويىچە ئۇلارغىمۇ ئۆيى تېگىشى كېرەك، 8 يىل كۈتتى ئەمەسمۇ، قانداق قىلسام بولاركىن ـ تاڭ؛ تەپتىش باشلىغىنىڭ مەجبۇرى كۆچۈرۈش بۇيرۇغىنى چىقىرىشىمۇ

ناتايين.

يېنۇكى ئىنتايىن خوشال بولدى:

ــ خۇداغا شۈكرى، ئۇلارنى چىقىرىۋەتمەيلى، بەختىنى باشقىلارنىڭ ئازاۋىغا تېگىشكىلى بولمايدۇ!

كېيىزبۇادزى خيال سۈرگەن هالدا توروسقا قاراۋېتىپ:

ــ سىز قانداق قىلىسىز ئەمدى؟ قەدىرلىگىم، يەنە بىرئاز تەخىر قىلىڭ، بىز بىر ئامالىنى قىلايلى...

ئىككى يىل ۋاقىت كۆتۈش بىلەنلا ئۆتۈپ كەتتى. تىياتىر كوللېكتىۋى كېيىزبۇادزىنى 3 ــ قېتىم پاراكەندە قىلدى.

ــ بۇنى قانداقمۇ ئۇنتۇپ قالاي، ــ دېدى كېيىزبۇادزى پىشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ چۈشەنىدۇرۇشكە باشلىدى، ــ بىز سىلەرنىڭ بۇ ئەرتىسكىلارغا ئۆچ بەرگەن ئىدۇق، ئەپسۇسكى، ئۇ ئۆچىگە باشقىلار ئاۋال بېشىنى تىقىۋاپتۇ، بۇنىڭدىن ئەجەپلەنمەڭلار!

شۇنىڭ بىلەن يېنۇكىغا ئىككىنچى قېتىم ئۆچ تەقسىم قىلىندى، بۇ قېتىمقىسى يېڭى سېلىنغان 4 قەۋەتلىك بىنادا ئىدى. ئۇ ئۈچ گۈۋانامىسىنى مەيدىسىگە بېسىپ، ئۇ يەردىن چىقتى ــ دە، يېڭى بىناغا قاراپ چاپتى. شەيتانىنىڭ بۇ قېتىمۇ چاخچاق قىلىدىغانلىغىنى كىم بىلسۇن! ئۇ ئىشەنچلىك بولسۇن ئۈچۈن، ئۈچ باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇدىرىنى بىلله بېرىشقا ئۇنىدىدى.

بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۆينىڭ ئىشىگى چوڭ ئېچىۋېتىلگەن، ئىچىده هاراق ناخشىلىرى ئېيتىلىۋاتاتتى. ئۈچ باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇدىرى ئاشخانىغا بېشىنى تىقىپلا، خۇددى هەرە چېقىۋالغاندەك ئىنتىك تارتىۋېلىپ:

— 10 تادەم يەپ، ئىچىپ ئولتۇرۇپتۇ، قانداق قىلىمىز؟ — دىدى. يېنۇكى بىرنىسمە دېيىشكە ئۇلگۈرمەيلا مۇدىر بىلەن بىللە جوزا يېنىغا كەلتۇرۇلدى.

ناخشا توختىدى، ئۆي ئىگىسى (گۈۋالىق بەرگۈچىنىڭ ئىنىسى، تاكسى ماشىنىسىنىڭ شوپۇرى ياسۇئىلى ئىدى) رۇمكىسنى كۆتۈرىپ:

— مەن راستىنلا تەلەيلىك جۇمۇ، مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئەرتىسمۇ مۇشۇ سوغاق ئۆيگە قەدەم تەشرىپ قىلىپ، يېڭى ئۆيگە كۆچەكىلىگىمنى تەبرىكلەۋاتىدۇ، — دىدى. ئۇلار يېنۇكى بىلەن مۇدىر-غمۇ بىر رۇمكىدىن براند ھارىغى قۇيىدى.

3 رۇمكا ھاراق قوساققا كىرىشى بىلەنلا قۇچاقلىشىپ، سۆيۈشۈش باشلىنىپ كەتتى، "بىزنىڭ بۇ ئائىلىدە مېنىڭ خېلى يۇزۇم بار ئىكەن جۇمۇ، سىزمۇ ئىلتىپات قىلىپ مەندەك بىر شوپۇرنى يوقلاپ كەپسىز، "تېخى ھارىغىمنى ئاز كۆرمەي يېڭى ئۆيۈمنى تەبرىكلەدىڭىز!" دېگەندەك خوشامەتچىلىك قىلىشلار تۆگمەيلا كەتتى.

— يېنۇكى بىلەن مۇدىر يىگىنى، ئىچكىنى ئۇچۇن ئۇزمەي ھەشقاللا ئىپتىپ تۇردى. ئىپتىگا، ئۇلار يەنە قانداق قىلالايتتى؟ بۇندىق سورۇندا، يېنۇكى تەكەللۇپسىزلا: "بۇ مېنىڭ ئۆيۈم، ھەممىڭ يوقال!" دىسە، ئەلۋەتتە بولمايدۇ — دە.

كېيىن، ئۇلار ئىككىسى ئۇزايدىغان چاغدا، ئۆي ئىگىسى يېنۇكىنى پەلەمپەيدە قوغلاپ يېتىپ، ئۇنىڭ قولىنى يىتىلەپ بىر تەرەپكە تارتتى — دە:

— مەن بىلىمەن قەدىرلىك يېنۇكى، مەن ھەممىنى بىلىمەن، مەن ھازىر نومۇسىتىن ئۆلەيلا دەپ قالدىم. براق، بۇ سىزگە چۈشىنىشلىك، ھەممىسى كېيىنچۈادزىنىڭ مېنى مۇشۇندىق سەت ئىشنى

قىلىشقا قىستىغانلىغىدىن بولىدى. مەن سىزنى ياخشى كۆرىمەن، سىزنى قەدىرلەيمەن، لېكىن ئۇيىنى بوشاتمايمەن! مەن ئۇلىگەن تەقدىردىمۇ بۇ ئۆيدىن ئاۋال ئىكىكى پۇتۇم چىقىدۇ. كېيىنچىلىك ئاچ كۆز بىرنىمە، ئۇنىڭ قوسىغى ھەچنىمىگە تويمايدۇ. مەن خېلى ۋاقىت تۇرۇپ بېقىپ ئاخىرى مۇشۇنداق قىلىشقا قارار قىلدىم: بۆرىنىڭ يېنىغا بارسا بۆرىنىڭ خۇيىنى ئالىدىغان گەپكەن! مەن داڭقىمۇ يوق، يولۇمۇ يوق بىر ئادەم، ئەگەر قائىدە بويىچە ماڭساق، بۇ ئۆمرۇمدە ئىجرائىيە كومىتېتىدىن ھېچ نەرسە تەلەپ قىلمىسام بولغۇدەك. گەپنىڭ ئوچۇغىنى ئېيتاي، ئەگەر كىم مەن بىلەن ھۆرۈت-پۆرۈت قىلىشىدىكەن، تىنىمىلا بولسا، بېشىمنى ئەگمەيمەن! ناۋادا بىرەر پىشكەللىككە يولۇقۇپ، شۇم پىشانە يېتىملەرنى قويۇپ كەتسەم، كېيىنچىلىك ئادەمنىڭ ئاپالمايدۇ!

ئىككىنچى كۆنى، يېنۇكى رەئىس بىلەن كۆرۈشكىلى كەلىدى. كېيىنچىلىك بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاچقا، راستىنلا بىئارام بولۇۋاتقانىدەك كۆرۈنەتتى.

— نېمىشقا بۇنداق بولۇۋاتقانلىغىنى راستىنلا چۈشىنەلمىدىم! نېمىشقا سىزنىڭ ئۆيىگىزگىلا ئۇچۇق تېگىدىغانىدۇ! مەن ھازىرلا ساقچىنى چاقىرىپ، بۇ يۇزسىز ياسۇلىنى قوغلاپ چىقارغۇزۇۋېتەي. بىراق راست گەپنى ئېيتسام، سىزنى بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن قانداق ئۆتەركىن، دەپ ئەنسىرەيمەن. ئۇ جېنىدىن تويغان سارىڭ، ئۇ سىزگە ھاقارەت قىلىدۇ، كوچىلاردا باللىرىڭىزنى قوغلاپ ئۇرۇپ، پۈت-قوللىرىنى سۇندۇرۇۋېتىدۇ.

يېنۇكى ئويلاپ بىر ئىش قىلىشى كېرەك-تە! يېڭى ئۆيگە كۆچۈپ كىرگەندىن كېيىن كۈن بويى دەككە-دۈككە بولۇپ يۈرگۈلۈكسىز؟

كاللىسى بار ھەرقانداق ئادەم يېنىكلىك بىلەن ئىش كۆرمەيدۇ. ئۇنىڭ نەدىمۇ ياسۇنىلى بىلەن ئېلىشقۇدەك مادارى ۋە گۈمپەسى بولسۇن!

كېيىزباۋادزى ئاستا يېقىنلىشىپ كېلىپ:

— ئۆزىڭىز بىرنىمە دەرسىز، يا مەن، ساقچىنى چاقىرىپ بۇ لۇكچەكنى قوغلاپ چىقارغۇزايمۇ-يە؟ — دىدى. پاھ، بۇ رەزىل نىمە دىگەن قۇۋۇ-ھە! ئۇ يېنۇكىنىڭ نىمە دەپ جاۋاپ بېرىدىغانلىغىنى بىلەتتى، لېكىن ئىشنى ئەپلەش ئۈچۈن يەنىلا ئۇنىڭغا ئۆز ئاغزى بىلەن رەت قىلدۇرماقچى بولدى.

— بولدىلا، ئۆيىنى ياسۇنىلىغا بېرىڭ، مەن يەنە ئامال قىلىپ باقارمەن، ئىشقىلىپ بۇ بىرنىچى قېتىم ئەمەسقۇ. تەقدىر ئىلاھىنى ھەممىنى مەن بىلەن ئېلىشقىلى سېلىۋاتقان كىمكىن-تاڭ؟ — ئەرتىس نائىلاج قولىنى سېلىپ كېتىپ قالدى.

بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى، يېنۇكىنىڭ ئۆيىدىن يەنىلا ئىز-دېرەك بولمىدى. ئەرتىسلەر ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ ئىشىگىگە يەنە چاپىماي بولمىدى. خېلى ۋاقىت سالا-سېلى قىلىش بىلەن گۇلچى سامسۇن بوشاتقان ئۆيىنى يېنۇكىغا بەرگەن بولدى، ئۆي ئىنوسۇنلى كوچىسىدىكى يېڭى كىنوخانىنىڭ ئۇدۇلىدا ئىدى.

ئىجرائىيە كومىتېتى يىغىنىدىن بىر كۈن ئىلگىرى، يېنۇكى ئادرىس بويىچە ئۆيىنى ئىزدەپ باردى. ئۇ خوشاللىغىدىن يايراپ كەتتى، چۈنكى ئۆي راستىنلا قۇرۇق ئىدى. ئۇ كۆتۈلمىگەن ھادىسىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن دەرھال قۇلۇپچى ئۇستىنى تېپىپ قۇلۇپىنى قايتىدىن ياساتتۇردى. بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە ئەتە-ئۆگۈن باشقا ئۆزگىرىش بولمايدۇ دەپ كىم ئېيتالايدۇ؟ يىغىن تۈگىگەندىن

كېيىن، يېنۇكى كېيىزېۋادزىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، چەن دىلىدىن مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

— تارتىنماڭ. سىز مېنىڭ مۇرەمدىن بىر تاغنى ئېلىۋەتكەنىدەك نەقەدەر خوشال بولۇۋاتقانلىغىمنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلالمايسىز. خۇدا ھەققى بىزنى كەچۈرۈڭ، سىزنى كۆپ ساقلىتىپ قويدۇق. بىراق، ئىشنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولۇپ چىقىشى ھەممىدىن ئەلا-دە! — دىدى كېيىزېۋادزى ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ تۇرۇپ.

يېنۇكى قانات چىقارغاندەك ئۆزىنىڭ يېڭى ئۆيىگە قاراپ ئۇچتى. ئۆي-جاي ئۇرۇشى ئاخىرى ئاياقلاشتى، ئەمدى ئۇ دەرھال دەرۋازىنى ئاچىدۇ، گۈزەل تۇرمۇشى باشلىنىدۇ! بىراق، گەپ ئادەمدىن، ئىش خۇدادىن، دەپ توغرا ئېيتىقان ئىكەن. يېنۇكى ئاچقۇچىنى قۇلۇپقا تىقىپ تولغاپ باقتى، لېكىن قۇلۇپ مىدىراپمۇ قويمىدى. يەنە ھەپىلىشىپ باقتى، يەنىلا بولمىدى. ئىشىك ئېچىدىن ئېتىۋېتىلگەن ئىدى، ئۇ ئىشكىنى چەكتى.

— كىم؟ — دىدى ئېچىدىن بىر ئايال.

— ئىشكىنى ئېچىڭ، — يېنۇكى جىددىلىشىپ تىنالماي قالدى.

— كەچۈرىسىز، ئېرىم مەن قايتىپ كېلىشتىن بۇرۇن ھېچكىمگە ئىشكىنى ئېچىپ بەرمە، دەپ تاپىلىغان، سىز كىم؟

— يېنۇكى.

— ناھايىتى خوشالمەن، — ئايالىنىڭ ئاۋازى سوغاق ھەم قوپال چىقاتتى. يېنۇكى بۇ ئايالنىڭ 40 ياشلار ئۆپچۈرىسىدە ئىكەنلىگىنى تەخمىن قىلدى.

— نىمە قىلماقچىسىز؟

— ياخشىسى ئۆزىڭىز جاۋاپ بېرىڭ، سىز مېنىڭ ئۆيۈمدە نىمە

ئىش قىلىۋاتىسىز؟ ــ يېنۇكىنىڭ بېشىدىن تۆتۈن چىقىپ كەتتى.

ــ ھەي يېنۇكى، ئوچۇقراق سۆزلە، مېنىڭ ئۆيۈم دېگەن قانداق گەپ؟ سىلەرنىڭ نېمە دېسەڭلەر شۇ نېمەڭلەر بار، بىز قانداق قىلىدىكەنمىز، بىزنى ھېچنېمىسى بولمىسۇن دەپ بەلگىلەپ قويۇپ-تىمۇ؟ ــ دېدى ئايال ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ.

ــ گەپنى ئاڭلاڭ، مېنىڭ قولۇمدا ئۆي گۇۋاناممىسى بار، مەن ئەرتىس يېنۇكى بولمەن!

ــ سىلەر ئويۇن قويىدىغان، ناخشا ئېيتىدىغانلارنىڭ نېيىتى راستىنلا قارا ئىكەن! ھەممىنى ماڭا بەرسىكەن، ھەممىنى ئىشىگىمگە ئەكىلىپلا بەرسىكەن دەيدىكەنسىلەر، ياخشى ئۆينى سىلەرگە بەرسە، جاھاندىكى ياخشى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى سىلەرگە بەرسە، بىزدەك پۇقرالار كۈڭايىش شەھىرىدىن يوقالساق بولغۇدەك ــ تە؟ ھازىر ئېرىم ئىجرائىيە كومىتېتىدا، ئۇ بۇ ئىشنى توغرىلىيالايدۇ! ھەمىشە ئەتە ــ ئۆگۈن بېرىمىز، ئەتە ــ ئۆگۈن بېرىمىزلا دېگەن، بىز بۇ گەپنى ئاڭلىغىلى 6 يىل بولدى. كېيىزباۋادىزى ئەتىگىچە ئۆلگىيدى! ئىشىڭنى قىلىڭ!

يېنۇكىنىڭ پىشانىسىدىن تەر چىقىپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ ئايلىنىپ كەتتى. بىر ھازادىن كېيىن، ئۇ ئىسىگە كەلگەندەك بولدى ــ دە، مىڭ تەسلىكتە ئۆزىنى رۇسلاپ ئىغاڭلىغان پېتى بىنادىن چۇشۇپ كەتتى.

يېنۇكى ئاساسىي قانۇن كوچىسى بىلەن مەڭدەپ كېتىپ باراتتى، ئۇنىڭ چەكچەيگەن يوغان كۆزلىرىدە بىر خىل ۋەھىمىلىك نۇر ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى سقىراپ، كاللىسى زىڭىلداپ كەتتى. گويا بۇ شەھەردە باشقا ئادەملەرنىڭ ھەممىسى

تۇگەپ، پەقەت ئۇ ئۆزىلا قالغاندەك؛ ئۇنىڭغا ياردەم قولىنى سوزۇپ، مۇرىسىگە مۇرە تىرەيدىغان ئادەم يوقتەك تۇيۇلاتتى.

ــ يەنە بىر كىم ئالدىڭىزدا بېرىپ بوپتىما؟ سارائ بولاي دىدەمغۇ مەن! ــ دىدى كېيىزپۇادزى ئىشخانىسىنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرۇپ.

ــ ھەي! يېنۇكى ئىشخانىنىڭ تېمىغا يۆلەنگىنىچە ھەسرەت چېكىپ تۇرۇپ قالدى.

ــ كىرىڭە! ــ رەئىس ئەدەپ بىلەن تەكلىپ قىلدى.

ــ نىمە قىلىسىز؟ ــ يېنۇكى بەدىنىنى تامدىن تەستە ئاجرىتىپ ئىشخانىغا كىردى.

ئۇلار ئىككىسى بىر بىرىگە ئۇنچىقماستىن بىر پەس قارىشىپ تۇرۇشتى.

ئەرتىس ئاۋال ئېغىز ئاچتى:

ــ ئېيتىڭا، بۇ نىمە ئىش؟ قەدىرلىك كېيىزپۇادزى، بۇ زادى نىمە ئىش؟

ــ مەندىن سوراۋاتامسىز تېخى؟ مېنىڭمۇ ئىچىم پۇشۇپ كەتتى! ــ دىدى كېيىزپۇادزى ئۇنىڭدىن كۆزىنى قاچۇرۇپ.

ــ ئەمىسە كىمدىن سورايتتىم؟

ــ نىمشقا ماڭىلا ئېسىلىۋالىسىز؟ بىز سىزگە 3 قېتىم ئۆي بەرگەن ئەمەسمۇ؟ بەردۇققۇ دەيمەن؟ سىز بىر ئەر، ۋىجدان بىلەن سۆزلىسەم، ئۆي يامان ئەمەستىغۇ دەيمەن؟ ئۆزىڭىز بىتەلەي ئىكەنسىز، بۇنىڭ مەن بىلەن نىمە مۇناسىۋىتى بار؟ سىز تۇنۇگۈنلا كۆچۈپ كىردۇالىدىغان ئادەمتىڭىز! مەن بۇ ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ رەئىسى بولغان ئادەم يېڭى ئۆيگە كۆچكەن ھەر بىر ئائىلىنىڭ ئۆي

جازىلىرىنى كۆتىرىپ يۈرسەم بولماس! ــ كېيىزبۇادزىنىڭ گەپلىرى شۇ قەدەر سەمىمى، غەزەپلەنگەنلىگىمۇ شۇ قەدەر ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتىكى، بۇنىڭدىن ھەممە ئادەم ئارىسالدى بولۇپ قالىدۇ: يېنۇكى بۇ بىگۇنا ئادەمنى ئۆۋال قىلسۇنمۇ؟

ــ ماڭادەيدىغانلىرىڭىزنى دەپ بولدىڭىزمۇ؟ يېنۇكىنىڭ خاپىلىغىمۇ يېتىپ ئاشاتتى.

ــ خۇدايىمەي، مەن نېمە خاتا قىلغاندىمەن؟ ئېيتىڭا، سىزگە قانداق ياردەم قىلسام بولىدۇ؟ سىزلا رازى بولىدىغان بولسىڭىز مېنى بوغۇزلىسىمۇ مەيلى! سىزنىڭ ئۆيىڭىز راستىنلا جېنىمغا زامىن بولىدىغۇ! ــ رەئىس سۆزلەۋېتىپ ھۆكۈمەپ يىغلىۋەتكىلى تاس قالدى. ئۇنىڭ يېنۇكىنىڭ ئالدىدا قىلغان ھىساداشلىقلىرى، كۆرسەتكەن گۈمپۇلىرى شۇ قەدەر ۋايىغا يەتكەن ئىدىكى، بۇنىڭغا مۇشۇ سەھنىچىسىمۇ ئالدىنىپ قالدى.

ــ سىزنى خۇدا ساقلىغاي، قەدىرلىك كېيىزبۇادزى، مېنىڭ ئەرزىمەس ئۆيۈمنى دەپ ئۆلۈۋالامسىز! بولدى، ئۇيغە نەگە بارسا بارسۇن! ماڭا ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس!

ــ يېنۇكى ئورنىدىن تۇردى-دە، كېيىزبۇادزىغا خوشىمۇ دەپ قويماي ئىشخانىدىن ئىنتىلىپ چىقىپ كەتتى.

زەنجىر كۆۋرۈكىنىڭ يېنىدىكى مونچىنىڭ ئەتراپىدا، بىر ئادەم ئۇنىڭغا يېتىشۋالدى: ــ قەدىرلىك يېنۇكى!

يېنۇكى بۇرۇلۇپ قارىدى، ئۇنىڭ ئالدىدا قىپ-قىزىل يۈزلىرىنى قورۇق بېسىپ كەتكەن، چاچلىرى پاخپىيىپ تۇرغان بىر پاكار ئەر تۇراتتى.

ــ ئىسمىم ماچايىزى بولىدۇ. مەن سىزنىڭ مېنى تونۇمايدىغانلىـ

ھۆكۈمنى بىلىمەن. مەك، قولۇمنى كۆرۈپ بېقىڭ. مەن خوتۇنۇم بىلەن كانسىرۋا زاۋۇدىدا بىر ئۆمۈر ئىشلەپتىمەن. ئەگەر سىز بىزنى قاراقچىدەك ئۆيۈمگە بېسىپ كىرىۋالمىتۇ، دەپ قارىمىگىز، ئۇ چاغدا تولىمۇ خاتالاشقان بولىسىز. ئەھۋال پۈتۈنلەي ئۆزگىچە ئەمەس. سىزگە ئىشنىڭ تېگى-تەكتىنى دەپ بېرەي! كېيىزبۇلاقنىڭ بىزنى ئۆيىدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىشى ئۇنىڭ ئۆچۈن ھېچقانچە ئىش ئەمەس! لېكىن، ئۇ بۇنداق قىلمايدۇ! نېمىشقا دېمەمسىز، تۇنۇگۈن ئاخشام ئۇ شوپۇردىن مېنى يېنىغا چاقىرتىپتۇ. بارسام ئىشخانىدا ئۇ ئۆزى يالغۇز ئىكەن:

— ماچايىزى، دەرھال نىنوشۇنىلى كوچىسىغا چىقىپ، سامسۇن بوشاتقان ئۆينى تاپ، ئېھتىيات قىل، يېنۇكىغا تۇتقۇزۇپ قويما! مەن ئەسلىدە يولىڭىزنى توسماي دېگەن ئىدىم، ھەتتا بۇنىڭغا قوشۇلۇشمۇ سەل تۇرۇپ قالدىم، لېكىن كېيىزبۇلاقنىڭ تېخىمۇ سۈيىلەپ ئىززەت قىلغانلىقىنى بىلمەمسەن، بولمىسا پۇلۇڭنى ئال، يولۇڭغا ماڭ، دېدى. مەن ئۆزەمنى ئاقىلاي دېگەن ئىدىم، لېكىن بولمىدى.

— ناھىيىتى ئىكىكى كۈن تۇرۇپ تۇرىسەن-دە، يامغۇردىن كېيىن ھاۋا ئېچىلىدۇ. گۈمانلىنىۋەرمە، بىزنىڭ يېنۇكىنى يولغا سېلىشىمىز بىر قېتىملا بولغان ئەمەسقۇ! ئەھۋال ئەنە شۇنداق. سىز بىر ئەقىللىق ئادەم تۇرۇپ، نېمىشقا كېيىزبۇلاقنىڭ گېپىنى مايىلاشنى ئۇنتۇپ قالغانسىز؟ بۇنداق ئادەملەرنىڭ گېپىنى مايلىمىغىچە، سىزگە ئۆي ئەمەس، ئىتنىڭ ئۆڭىسىنىمۇ تۇتقۇزمايدۇ!

يېنۇكى خىيال سۈرگەن ھالدا يامغۇرلۇق كوچىغا قاراپ تۇراتتى،

ئۇ باللىق دەۋرلىرىدە چۈشىگەن ئاق قۇزغۇنىنى① ئېسىگە ئالدى.

ــ نېمىشقا ماڭا بۇ گەپلەرنى دەپ يۈرىسىز؟ ــ دەپ سورىدى ئەرتىس يېغىۋاتقان سىم ـ سىم يامغۇردىن كۆزىنى ئۇزمەي.

ــ بۇنىڭدا مۇنداق ئىككى خىل سەۋەپ بار. قەدىرلىك يېنۇكى، بىرى، مەن بۇنداق سەتچىلىك بولىدىغان ئىشنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۆز ئۈستۈمگە ئېلىشنى خالىمايمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، كېيىزېۋادزىنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىگىنى بىلىپ قويۇشىڭىز كېرەك. يەنە بىرى، سىز تاش يۈرەك، ۋىجدانسىز ئادەم ئەمەس، سىز شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، بىز بىر ياماق، بىر ياماقتىن 10 يىل پۇل يېغىپ ئەمدى توشقۇزدۇق، بۇ ئاسان ئەمەس ـ تە! سىز ۋىجدانسىزلىق بىلەن بىزنى قوغلاپ چىقارمايسىز.

يېنۇكى ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى زۇۋان سۈرمەستىن ئاڭلاپ چىقتى، ئۇ ئۇلۇغ بىر تىنىپ قويۇپ، بېشىنىمۇ كۆتەرمەستىن ئۇنىڭ قولىنى قىستى ۋە:

سىزگە سالامەتلىك تىلەيمەن، ــ دېگىنىچە كېتىپ قالدى.

ئۇ يەنە ئۇزىنىڭ 11 كۈۋاڈىرات مېتىرلىق ئۆيىگە قايتىپ كەلدى.

يېنۇكى كېيىزېۋادزى بىلەن تەڭ كېلىشەلمەيتتى، ئۇنىڭغا مەلۇم ئىدىكى، ئۇنىڭ بىلەن دېيىشىم كاللا يېرىلماقتىن باشقا ئاقىۋەت بەرمەيتتى. كىشىلەرنىڭ قانداقلا قىلغان بىلەن ئۆز كاللىسىدىن ئىگىز سەكرىگىلى بولمايدۇ، دېگەنلىرى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس ئىكەن!

---

①قۇزغۇنىڭ ھەممىسى قارا بولىدۇ، بۇ يەردىكى ئاق قۇزغۇن كۆچمەلىككە ئوخشىمايدىغان ئادەملەرگە تەمسىل قىلىنغان.

كىيىزبۇادزى يۆتكۆپتىلىشتىن ئىلگىرى، يېنۇكى شەھەرلىك سوۋېت ئىجرائىيە كومىتېتىدىن داجىپ يۇرگەن ئىدى.

(«تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى»نىڭ
1985 ـ يىللىق 1 ـ سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: **ئالىمجان ئاناييەت.**

تەرجىمە مۇھەررىرى: **سەمەت دۇگايلى.**

ساتىرا - يۇمۇرلار

سترورىن

ۋارران سترورىننىڭ ئىسمى «ئەدەبىيات» گېزىتىنىڭ 16 - بېتىدە، «تىمساق» ژورنىلى، «ياشلىق» ژورنىلى ۋە «سوۋېت مەدەنىيىتى» گېزىتى قاتارلىق گېزىت - ژورناللاردا دائىم كۆزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ. ئاساسەن قىسقا - قىسقا يۇمۇرىستىك ھېكايىلەرنى يازىدىغان سترورىن - نىڭ لىرىكىلىق كىنايىلىرى، مەسخىرىلىرىدىن بەزىدە قايغۇ - ھەسرەت چېقىپ تۇرىدىغان ئەسەرلىرى ئىنتايىن كەڭ تېمىدا ئۇنتۇلماس قەلەم ۋە روشەن پوزىتسىيە بىلەن يېزىلىغان. بۇ سانغا بېسىلغان ئۈچ ئەسەر ئاپتورنىڭ «ئاق قاغا» دېگەن ھېكايىلەر توپلىمىدىن ئېلىنغان.

قابىل كشى

بىچكوۋ ياش ۋاقىتىدىن تارتىپلا ئۇرۇق - تۇققانلىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرەتتى، لېكىن دوستلىرىنى ئىززەتلەيتتى، ئۇنىڭ دوستلىرى ئالاھىدە دوستلاردىن ئىدى.

بىچكوۋنىڭ يېنىدىن ھەمىشە ئەسقاتىدىغان بىر تۇركۈم ئادەملەر نېرى كەتمەيتتى. ئۇ ئۆز ئىچىدە ھەتتا ئۇلارنىڭ ئىسمىنى توغرىدىن -

توغرا ئاتماي، كەسپىگە ۋە رولغا قاراپ ئاتايتتى. مەسىلەن: "يېنىك سانائەت مىنىستىرلىگى"، "پويىز بېلىتى"، "دەم ئېلىش گۈزاناماسى"، "كومىسسون"، "سەرەمجان" "توكدان"، "دەزمال"، "قاچا-قومۇچ"، "مۇزلاتقۇ" دېگەنگە ئوخشاش نامالار بىلەن ئاتايتتى. بۇلار ئۇنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك دوستلىرى ئىدى، ئۇنىڭ ۋاقىتلىق دوستلىرىمۇ بار ئىدى. بىچكوۋ ئۆي-ئىمارىتىنى رېمونت قىلدۇرغاندا، "شال"، "پەۋەز-لىك تاختاي" ۋە "فار-فور خش"لار ئۇنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولاتتى. ئۇ داچى سالدۇرغاندا، كىشلەر ئۇنىڭ ئاشپۇزۇلدا "پىششىق خش"، "پەنەركە"، "كۆچىەت" ۋە "دىخانچىلىق دورىسى" ئۇچۇن زىيادە بەرگەنلىگىنى كۆرەتتى.

"رېشاتكا تاختىسى"لا بىچكوۋ بىلەن باردى-كەلدى قىلىشنى خالىمايتتى، چۈنكى ئۇنىڭ بىچكوۋغا ھاجىتى چۈشمەيتتى.

"پىكاپ" ئۇزاقتىن بېرى بىچكوۋ بىلەن كۆرۈشكىلى ئۇنىماي كەلگەن ئىدى. لېكىن بىچكوۋ ئۇنىڭغا تۇرلۇك يوللار بىلەن خوشامەت قىلاتتى. ئەمما، "كومىسسون"، "قىزىل بېلىجان"، "ئەرمىنىيە برانىدىسى"مۇ ھېچنىمىگە دال بولالمايتتى. "دىخانچىلىق دورىسى" ئويلىمىغان چاغدا ئۇنىڭغا ئەسقېتىپ قالدى. ئەسلىدە "پىكاپ" مۇئىلىك دەرەخ مەستانىسى ئىدى.

بىچكوۋنىڭ دوستلىرىنىڭ دائىرىسى ھەر يىلى ئۆزگىرىپ تۇراتتى، يەنە كېلىپ يىلدىن-يىلغا تارىيىپ باراتتى. "قارا بېلىجان" بىلەن "ئەرمىنىيە برانىدىسى"نىڭ ئورنىنى "دورا" ئالدى؛ "دەم ئېلىش گۈزاناماسى" مىڭگە قان قۇيۇلۇش كېسىلىگە مۇپتىلا بولدى.

ئەڭ قورقۇنچلۇق ئىش ئۇ پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن "بىرلەشمە بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى" بولۇشتىن قېلىپ، بىچكوۋ پېتى قالغاندا

يۇزبەردى ـ دە، دوستلىرى ئۇنى تاشلۇەتتى. ھەممىدىن بۇرۇن "سەرەمجان" ئۇنى لەت قىلدى، ئاندىن "پويىز بېلىتى" ۋە "توكدان" ئۇنىڭ بىلەن باردى ـ كەلدى قىلمايدىغان بولۇۋالدى، "كومىسون" ھەتتا ئۇنىڭ بىلەن سالامىلىشىپمۇ قويمايدىغان بولۇپ كەتتى.

"يېنىك سانائەت مىنىستىرلىگى" مەلۇمات جەدۋىلى ئىشلەش بىلەن بولۇپ قېلىپ، بىچكوۋنىڭ پېنسىيىگە چىققانلىغىدىن خەۋەرسىز قالغاچقا، ئۇنىڭ بىلەن بولغان تېلېفون ئالاقىسىنى يەنە ئىككى ئاي داۋاملاشتۇردى.

بىر كۈنى بىر ئەبلەخ كوچا باغچىسىدا بىچكوۋغا ياندىشىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ بىلەن دوست بولسىمەن دەپ تۇرۇۋالدى.

بىچكوۋ ئۇنىڭغا:

ــ سىز نىمىنى كۆزلەۋاتىسىز؟ مەن پېنسىيىگە چىقتىم! مەن دېگەن ھىچكىمنىڭ ھاجىتىدىن چىقالمايدىغان بىر ئادەم! ــ دېدى. لېكىن بۇ ئادەم ئۇنىڭ بىلەن دوست بولسىمەن دەپ ئۇنىڭغا يېپىشۋالدى.

ــ قىزىق گەپ بولدى... مەن بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمەيۋاتىمەن ... ــ دېدى بىچكوۋ، ــ سىز بىكاردىن ـ بىكار ماڭا سادىق دوست بولالامسىز؟

ــ بۇ دۇنيا ـ ئۇ دۇنيا يۈز ئۆرىمەيدىغان دوست بولسەن! ــ دېدى ھىلىقى بىرنىمە قەتئىلىك بىلەن.

ــ تازا قىزىق گەپ بولدى ـ دە! ــ دەپ ۋاقىرىدى بىچكوۋ، ــ سىز زادى كىم بولسىز؟

ــ مەنمۇ... ــ دەپ كۆلۈپ قويدى ھىلىقى كىشى، ــ مەن "ناۋۇت دۇكىنى" بولسەن!

نۆۋەتچى

سنياگىن تەجرىبخانىدا نۆۋەتچىلىك قىلغان بىر ئاخشىمى ئەسۋاپ-سايمانلارنى تەكشۈرۈپ چىقتى. ئەسۋاپ-سايمانلار نورمال ئىدى. قىلغىلى ئىش تاپالمىاي قالغان سنياگىن ئىچ پۈشۈغۈمنى چىقراي دەپ رادىيونى ئېچىپ ئالەمگە قۇلاق سالغىلى باشلىدى. ئاۋازلار ئادەتتىكى ئاۋازلار ئىدى. بىراق بىردىنلا ئالەمدىن بىر ئېنىق سىگنال كەلدى.

— مەن ئىرىشيا دىگەن پىلانىتا بولىمەن! — دىگەن ئاۋاز ئاڭلاندى ئۇنىڭ قۇلىغىغا، — مەن ئىرىشيا دىگەن پىلانىتا بولىمەن! بىز سىلەرگە ئەڭ زور دەرىجىدە يېقىنلاشتۇق، سىلەرگە ئالەم كېمىسى قويۇپ بېرەلەيمىز! يەر شارى، ئاڭلاۋاتامسىلەر؟

— ئاڭلىدۇق! ئاڭلىدۇق! — دەپ ۋاقىرىدى سنياگىن.

— ئۇنداق بولسا، بىز يەر شارىغا ئىرىشيا ئەلچىسى چۈشكەن تۇنجى ئالەم كېمىسىنى قويۇپ بېرىمىز!

— يارايسىز! — دىدى سنياگىن ئالەمنىڭ گاز-گۆز ئاۋازلىرىنى بېسىپ چۈشكۈدەك دەرىجىدە ۋاقىراپ، — قانچىلار كېلىسىلەر؟

— راكىتىغا قانچەيلەن سىغسا، شۇنچە ئادەم چۈشىمىز.

— مەيلىگىلار، ئىشقىلىپ تەخمىنەن بولسىمۇ بىر سانىنى ئېيتىپ بېرىشىڭلار كېرەك-دە.

— نىمە ئۈچۈن؟

— "نىمە ئۈچۈن" دىگىنىگىز نىمىسى؟ مېھمانخانىدا ئورۇن

بەلگىلەش ئۇچۇن بولمامدۇ!

— قەيەردە؟

— مەن چۈشەندىم، سىلەردە بۇنداق مەسىلىلەر مەۋجۇت ئەمەس. مەن بىر ئامال قىلىپ باقاي. بەلكىم بۇ مەسىلىنى خەلقارا سايامەتچىلىك جەمئىيتى ئارقىلىق ھەل قىلىشقا مۇۋاپىق بولارسىلەر، ئۇچۇشتا كىم باشچىلىق قىلىدۇ؟

— نىمە؟

— ئۇچۇشقا كىم قوماندانلىق قىلىدۇ؟ باشلىغىڭلار كىم؟

— ئەلۋەتتە ئەڭ بىلىملىك، ئەڭ ئالىجاناپ، ئەڭ باتۇر ئادەم باشچىلىق قىلىدۇ ـ دە.

— ۋەكىللەر ئۆمىگىنىڭ تەركىۋىدە يەنە كىملەر بار؟

— ئىرىشيالقلار بار!

— شۇنداق بولۇشىغۇ تۇرغان گەپ. لېكىن ئۇلارنىڭ ۋەزىپىسى، ئىسىم پەمىلىسى ۋە كەسپى نىمە؟

— بىز سىلەر سوراۋاتقان سوئالنى چۈشەنمەيۋاتىمىز، سىلەرگە باردىغانلار ئىرىشيالقلار! 3 مىنۇتتىن كېيىن بىز يەر شارىدىن ئايرىلىمىز، ئۇ چاغدا، ئالەم كېمىسى ئەۋەتەلمەيمىز. كېلەر قېتىملىق ئۇچۇشنى 150 يىلدىن كېيىن باشلىغىلى بولىدۇ. ئۇچتۇق، ئەمىسە!

— توختاپ تۇرۇڭ! — دەپ ۋاقىرىدى سىنياگىن جېنىنىڭ بىربىچە، — سەل توختاپ تۇرۇڭ!

سىنياگىن كېچە بولۇشىغا قارىماي، تازا بىر غەيرەت قىلىپ تەجرىبىخانا مۇدىرىغا تېلېفون بەردى.

— ئالىلو، فېلكىس كۇزمىچ! — دېدى سىنياگىن قورۇنغان ھالدا. — كەچۈرگەيسىز، سىزنى كاشال قىلىدىغان بولدۇم. پەۋقۇلـ

مُادده بىر ۋەقه يۈز بەردى! ئىرشيا يەر شارىمىزغا ئۇچۇپ كېلىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

ــ كىم؟

ــ ئىرشيا دېگەن فىلانتا! يېڭى مەدەنى جەمىيەت!

ــ نېمىسى مەدەنى ئىكەن؟

ــ مەنمۇ كونكىرىت بىرنىمە دەپ بېرەلمەيمەن. ئۆزەمۇ بىر-ئاز تەئەججۇپلىنىۋاتىمەن.

ــ ئۇنداق بولسا، ئالدىراڭغۇلۇق قىلىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. تاڭ سەھەردە ئادەمنىڭ مېڭىسى تېخىمۇ سەگەك بولىدۇ. شۇ چاغدا مەن ئىۋانزوپقا تېلېفون بېرىمەن، ئاندىن ئۇ يۇقۇرىغا تېلېفون بېرىدۇ، يۇقۇرى بۇ ھەقتە بىرنىمە دەيدۇ. شۇنداق قىلايلى! غەم قىلىپ قالماڭ!

سىنياگىن تېلېفونىنى قويۇپ تۇرۇشىغا ئىرشيا ئالەمدىن بەرگەن ئاخىرقى سىگنال يېتىپ كەلدى:

ــ گىجىگلىق قىلغىنىڭلار نېمىسى؟ بىلىپ قويۇڭلاركى، ئەمدى يەنە 150 يىل ئۆتكەندىن كېيىن كۆرۈشەلەيمىز!

شۇنداقمۇ ئىش بولامدۇ

ــ ئاللو! ئاپتوموبىل مەيدانىمۇ؟ مەن باشلىغىڭلارنى ئىزلەيمەن!

ــ ئۇ يوق.

ــ ئىزلەپ بېقىڭ!

— ئۇ چۈشلۈك تاماق يېگىلى كەتكەن.
— ئاشخانىدىن چاقىرىپ كېلىك ئەمسە!
— ئۇ ئۆيىدە تاماق يەيدۇ. ئىشكىنز بولسا، ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويايلى، بولامدۇ؟
— ئىش يوق، مۇئاۋىن باشلىق تېلېفونىنى ئالسۇن!
— مەن مۇئاۋىن باشلىق.
— مۇئاۋىن باشلىق، سىز ئۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسىز؟ دومىنو ئويناش بىلەن بەخت بولۇۋاتامسىز ياكى ھاراق ئىچىپ مەس بولۇپ يۈرۈۋاتامسىز؟
— ئۇندىق ئىشنىمۇ قىلامدىغان، ھازىر ئىشلەۋاتىمىز.
— ئىشلەۋاتىمىز... نېمە ئۈچۈن پېرلوۋىسكى كوچىسىغا پىكاپ ئەۋەتمەيسىزلەر؟
— قايسى پىكاپنى؟
— "43 — 22"نى. نېمە بولدىكىز، پېرلوۋىسكى كوچىسىغا پىكاپ ئەۋەتىشنى ئۇنتۇپ قالدىكىزمۇ؟
— كەچۈرگەيسىز، پىكاپ تاكى سەھەردىلا ساقلاپ تۇرغان ئىدى. كېيىن فېلىكس پولكار پوۋىچ پىكاپ بىلەن مىنىستىرلىككە كەتكەن ئىدى، ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يەنە غايىپ بولدى.
— غايىپ بولدى؟ كىم توغرىلىق سۆزلەۋاتقانلىغىكىزنى ئۆزىكىز بىلەمسىز؟
— كەچۈرگەيسىز، مەن پىكرىمنى ئوچۇق بايان قىلالماپتىمەن. مەن فېلىكس پولكار پوۋىچنىك نەگە كەتكەنلىگىنى بىلەلمىدىم دېمەكچى ئىدىم.
— سىز ئۇنىك زادى نەگە كەتكەنلىگىنى، ماڭغىنىغا قانچىلىك ۋاقىت

بولغانلىغىنى نەمشقا بىلمەيسىز؟

ــ بۇنى ھەتتا ئۇنىڭ كاتۇمۇ بىلمەيدۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، كېرەك يوق. مەن ئۇنىڭغا تەنبىھ بېرىپ قويايى!

ــ كاتېپقا تەنبىھ بېرەمسىز؟

ــ ياق، بېگا تەنبىھ بېرىمەن!

ــ قايسى بېگا ئۇ؟

ــ شوپۇر.

ــ پېتېر ژاسلىيۇنچمۇ؟

ــ ھەئە، بېگا. ئۇ مېنىڭ ھەر پەيشەنبە كۈنى چۈش ژاقىتى سائەت 1 دە بىكار بولىدىغانلىغىمنى ئوچۇق بىلەتتى. سىزنىڭمۇ بۇ ئىشنى بىلىپ قويىدىغان ژاقتىڭىز كەلدى. قانچە ياشقا كىرىدىڭىز؟

ــ ئەللىك ئىككى ياشقا كىردىم.

ــ پېنسىيگە چىقىشقا تېخى خېلى ھايلىڭىز بار ئىكەن. ئىشلىشىڭىز كېرەك.

ــ ھازىرمۇ تىرىشىپ ئىشلەۋاتىمەن.

ــ تازا دېگەندەك تىرىشماپسىز!

ــ بەلكىم شۇنداقتۇ. قاراپ تۇرغانلارغا ئايان-دە. بىز چوقۇم خىزمىتىمىزنى ئوبدان ئىشلەپ، كەمچىلىكلىرىمىزنى تۈزىتەيلى. لېكىن سىز مۇشۇنىڭغا دېققەت قىلىپ قويۇڭكى، پېتېر ژاسلىيۇنچ...كەچۈرىگەيسىز، بېگا فېلىكس پولكارپوۋنچنى ئەكەلگىلى كەتكەن.

ــ ئامەت دادامغا بوپتۇ! مەن دەرستىن چۈشكىلى 15 مىنۇت

بولدی، تېخچه پىكاپ كەلمىدى. شۇنداقمۇ ئىش بولامدۇ!

(«هازىرقى سوۋېت ئەدەبىياتى» ژورنـ-
لىسىنىڭ 1985 ـ يىللىق 3 ـ سانىدىن)

تـەرجىمە قىلـغۇچى: **چۇبەيچاك.**

تەرجمە مۇھەررىرى: **ياسىن ھاۋازى.**

ھەممىسى ئوبدان يېقىلىدىكەن

ـــ فېدىيا، سەرەڭگە ئالدىڭمۇ؟

ـــ ئالدىم، دادا.

ـــ سەرەڭگە ئوبدان يېقىلامدىكەن؟

ـــ ھەممىسى ئوبدان يېقىلىدىكەن، ھەممىسىنى بىر تال ـ بىر تالدىن يېقىپ كۆردۈم.

تېلېسكوپ

ـــ مۇئەللىم، ئاسماندىكى ھەممە نەرسىنى تەجرىـ بىخانىدىكى ئۇنىۋېرسال تېلېسكوپ بىلەن كۆرەلەمـسىز؟ ـــ دەپ سوردى مۇئەللىمدىن فېيكا.

ـــ كۆرەلەيمەن، ـــ دەپ جاۋاپ بەردى مۇئەللىم.

ـــ بۇگـۈن ئەتىـگەنـدە ئۆيۈمـدە بېقىۋاتـقان بىر كەپـتەرنى قاچـۇرۇپ قويـدۇم، مۇئەللىم، سىز ئېغىر كۆرمەي تېپىپ بېرەمسىز؟

ـــ ھە!... ـــ دەپ ۋاقـراپ تاشـلىدى چـۆچـۈپ كەتكەن مۇئەللىم.

ئاشىق ـ مەشۇقلار

كېچە، ئاسماندا ئاي كۆتىرىلگەن ئىدى، يۇلتۇزلار كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تۇراتتى. بىر بىرىگە شەيدا بولغان قىز بىلەن يىگىت باغچىدا ئۇچراشتى.

ــ سىز مېنىڭ قۇياشىم، مېنىڭ ئېيىم، قەلبىمنى نۇرلاندۇرغان پارلاق يۇلتۇزۇم.... ــ دىدى يىگىت قىزغا.

ــ سىز ماڭا ئىشقى ـ مۇھەببىتىڭىزنى ئىزھار قىلمۇاتامسىز ياكى ماڭا ئاستىرونومىيەدىن دەرس ئۆتۈۋاتامسىز، ــ دەپ جاۋاپ بەردى قىز تەبەسسۇم قىلىپ.

مەسئۇل مۇھەررىر: ياسىن ھاۋازى
مەسئۇل كوررېكتور: نۇربىيە ئەزىز

گۈلستان (8)

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر مەجمۇئەسى)

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن تۈزۈلدى ۋە نەشر قىلىندى
شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
1986 ـ يىل 4 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
1986 ـ يىل 4 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 1.10 يۈەن

花 坛（8）
（文学译丛）
（维吾尔文）
民族出版社编辑出版 新华书店发行
民族印刷厂印刷
开本，850×1168毫米1/32 印张，1.0
1986年4月 第1版
1986年4月北京第1次印刷
印数：0001—3,800册 定价：1.10元
书号：M 10049（4）203

书号M 10049 (4) 203
定价 1.10元